Віктор Ідзьо

Українська держава у XIII столітті

Вид. І. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.

Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute

Віктор Ідзьо

Українська держава в XIII столітті

Івано-Франківськ «Сімик», Видання III, 2020р.

ББК 82.3(4 Укр)-7 С 76
УДК 05

Друкується за рішенням Кафедри українознавства
Інституту Східної Європи, протокол № 1 від 3 січня 2020 р.

Рецензенти:

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.
Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.
Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.
Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.
Огірко О. - доктор філософії, професор Кафедри українознавства, Інституту Східної Європи.
Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства, завідувач відділення «Філології та журналістики» Інституту Східної Європи.
Пасічник В. - доктор наук з державного управління, професор, завідувач Кафедрою європейської інтеграції Інституту державного управління Національної Академії державного управління при президенті України, професор відділу «Міжнародної громадянської співпраці» Інституту Східної Європи.
Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри українознавства, завідувач відділення «Санскритології», виконуючий обов'язки професора, керівник Карпатського відділення Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо
Українська держава в XIII столітті. Наукове видання. - Івано-Франківськ "Сімик", Видання III, 2020р. - 284с.

ISBN 978-966-8067-43-9

Монографія академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Віктора Ідзя «Українська держава в XIII столітті», що приурочена 60-ти літтю з дня народження (1960-2020 рр.) та 40-літтю науково-педагогічної діяльності автора, досліджує проблеми становлення української державності в період правління князів Романа, Данила, Шварна і Лева.

Монографія «Українська держава в XIII столітті» висвітлюються процеси об'єднання князівств України-Русі в XIIII столітті в єдину Українську державу, а також питання ролі української церкви у державотворчому процесі.

Монографія висвітлює такою питання унії церков, як позитивного явща до входження Української держави в XIII столітті в Союз католицьких держав.

Наукова праця «**Українська держава в XIII столітті.**» видання III, видрукована з нагоди **60**-ти ліття з **Дня Народження (1960-2020рр.)** автора.

З працею можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи -

www.easterneurope.nethouse.ua

ISBN 978-966-8067-43-9 **© Ідзьо В.С., 2020р.**

Зміст:

Вступ……5

Розділ 1. Українська держава часів “Самодержця Русі Романа” (1200-1205).....6

Розділ 2. Феодальна війна в Україні-Русі (1205-1238).....40
Розділ 3. Україна-Русь в час монголо-татарського нашестя та у період державного відновлення (1240- 1253).....191

Розділ 4. Українська держава часів короля Данила, а також Шварна та Лева (1254-1301)..234

Висновок……..283

Вступ

В виданні другому монографії “Українська держава в XIII столітті”, досліджуватиметься проблеми становлення української державності в період правління князів України-Русі Романа, Данила, Шварна і Льва.

В монографії “Українська держава в XIII столітті” висвітлюватимуться політичні процеси об’єднання князівств України-Русі в XIIII столітті в єдину Українську державу, а також питання ролі української церкви у державотворчому процесі.

Монографія висвітлюватиме також питання унії церков, як позитивного явща до входження Української держави в XIII столітті в Союз католицьких держав.

Монографія “Українська держава в XIII столітті” буде доводити, що власне в XIII столітті остаточно склалась класична українська національність і українська державність на глибоких коріннях своєї національно-культурної індивідуальності за час блискучого непреривного українського національного та державного устрою який кристалізовувався у продовж чотирьох століть з IX по XIII століття.

Монографія “Українська держава в XIII столітті” доводитиме, що утворення Українського королівства в середині XIII століття це класичний український середньовічний феномен, який узагальнює віковічні європейські та кульутно-християнські традицій українського народу.

Розділ 1.

Українська держава часів “Самодержця Русі Романа” (1200-1205).

Кінець XII початок XIII століття був часом блискучої епохи в реформаторських потугах в історії України-Русі. У цей час, як зауважив російський історик А. Е. Пресняков, українська національність і українська державність складалася на глибоких коріннях своєї національно-культурної індивідуальності за час блискучого, хоча і короткочасного самостійного політичного життя Галицько-Волинської держави Романа Мстиславовича “Самодержця усієї Русі” і його знаменитого сина короля Русі Данила. У цей час, на думку дослідника, Україна утверджується етнічно, політично, культурно та економічно і ставала між своїми сусідами такою ж могутньою і шанованою в Європі державою, як Польське королівство і Литовське велике князівство[1].

У даному дослідженні, поставлена мета встановити причини, які призвели до кристалізації і єдності староукраїнського суспільства, його економічної і політичної могутності в XIII столітті, а також з’ясувати роль української держави в середньовічній Європі.

Об'єднана в одне державне тіло у час “Самодержця усієї Русі Романа”, що був, як виражається літописець, “Царем в усій Руській землі”, Русь-Україна, перетворилася в одну із наймогутніших держав Центрально-Східної Європи. Об'єднавши Галичину і Волинь, Роман Мстиславович заявляє свої права на Київ, номінальну політичну столицю Русі, один із найголовніших економічних, політичних і культурних її центрів. Роман прекрасно розумів, що єдина Русь-Україна стане об'єктом припинення внутрішньої феодальної анархії, тому у 1202 році Роман відбирає Київ у Рюрика Ростиславовича і садовить у ньому свого васала - удільного луцького князя Інгвара Ярославовича, а у наступному році, повертаючись із переможного походу на половців, Роман Мстиславович заволодіває Києвом і фактично стає великим київським князем, одночасно залишаючись галицько-волинським[2].

Посівши київський стіл, Роман остаточно припинив міжкнязівські чвари в Україні-Русі і запропонував українській державі новий реформаторсько-законодавчий проект під назвою “Доброго порядку для Русі”. У вступній частині свого проекту володар України-Русі пропонував зробити так: “Щоб кожний князь не міг грабувати і відбирати волості, що не належать йому. Роман відзначав, що як тільки постає безладдя у державі серед князів, одразу ж це використовують половці, які нападають на Русь-Україну”. “Добрий порядок Романа” зводився до головної умови: “ У випадку смерті голови держави право вибору великого київського князя мають найбільші із шести володарів Русі, а саме: князь суздальський, смоленський, чернігівський, галицький, волинський і полоцький. Якщо хтось із князів розпочне війну один проти одного, то володар України-Русі судить їх чи мирить. Якщо на когось війною прийдуть половці, угри чи поляки, або якийсь інший народ і сам той окремий князь не може оборонитися, тоді великий князь (володар України-Русі) повинен надати допомогу від усієї держави”. Роман Мстиславович запропонував у своєму “Доброму порядку” передачу великокнязівського престолу від батька до сина, як це було прийнято у країнах Західної Європи. Сучасники відзначали Романа Мстиславовича неабиякою державною мудрістю. Очевидно, що Романа можна назвати першим володарем України-Русі і реформатором стародавньої української держави. Джерела дають право нам наголошувати, що авторитет Романа у Європі став настільки високий, що папа Римський вступив з останнім у широкомаштабні політичні зв’язки і запропонував останньому провести і релігійну реформу, добавляючи до цього своє благословення, захист апостольської церкви святого Петра і коронування останнього на короля Русі. Однак, Роман відхилив пропозицію реформування релігії і захист від меча апостола святого Петра і заявив папському послу: “Я маю власний меч і звикнув добувати усе, що маю власною кров'ю, так само як діди поширюю і умножаю землю Руську”[3].

Як бачимо, українська держава, зміцнена Романом, зразу ж перетворилась у загальноєвропейський могутній кристал через призму якого проходили усі широкомаштабні загальноєвропейські події. Французький хроніст середини XIII столвіття Адберік з Труа Фонтен говорить, що Роман втрутився у боротьбу за корону Германської імперії, підтримуючи гогенштавфенів проти вельфів і напав на

союзника вельфів польського князя Лешка. Через призму такого джерела рамки міжнародної Європейської політики України-Русі в XIII столітті виглядають широкомаштабними. Невтомна енергія і разюча сила характеру володаря України-Русі Романа, його кипуча і бурхлива міжнародна діяльність стимулювала широкомаштабні стосунки української держави з руськими князями, половецькими ханами, польським та угорським володарями, германським та візантійським імператорами, папою римським. Шлюб з візантійською принцесою Анною, дочкою візантійського імператора Олексія Комнина, поставив Романа і українську державу на початку XIII століття в один ряд з наймогутнішими державами Європи. Самі ж реформаційні процеси в Україні-Русі у час короткого володарювання Романа ще зовсім не вивчені, дана праця тільки вводиться науковців в ракурс перспективного вивчення історичною наукою політичних і торгово-економічних надбань Романа, та можна з наявної сукупності джерел зробити висновок, що Роман був могутнім володарем, авторитет і слава якого до нього могла належати тільки київським чи ростово-суздальським володарям, і в його час була перейнята і закріплена галицьким володарем, який переніс столицю України-Русі блище до західно-європейського світу, а саме місто Галич фактично за час володарювання Романа перетворилось у столицю України-Русі. Тож ненауково, як це тенденційно вважали історики XIX і XX століття розглядати діяльність Романа, виключно як князя галицького на нашу думку, в той час коли джерела називають його "Самодержцем всієї Русі", а маштаби політичної діяльності далеви виходили за рамки Галицького князівства. У середньовічній Європі володарі часто змінювали столиці, регіони з яких управляли державою, та назви їх держав ніхто не змінював, очевидно, Русь-Україна теж не виключення. Тому, на нашу думку, абривіатура "Галицько-Волинська держава", запропонована ученою думкою XIX століття і підтримана рядом українських вчених (М.Котляр, Я.Д.Ісаєвич і др.), не вірна. Дані вчені формували свої концепції і означення "Галицько-Волинська держава" в рамках марксистсько-ленінської істричної науки, тобто у час коли сформулувати концепцію української державності було неможливо.

По усій сувокупності фактів можна вважати, що столичним центром України-Русі у час володарювання Романа був Галич. Розміщений поблизу кордонів західноєвропейських країн, він був

зручним політичним і адміністративним центром для реформування української держави по західноєвропейському зразку.

Постараємося з'ясувати усі політичні події, які передували зміцненню української держави у часи Романа великого. Слід зауважити, що на протязі майже всього XII століття Україна-Русь ослаблювалась внаслідок кровопролитних феодальних війн. Жорстока боротьба між князями за великокнязівський київський стіл, привела до того, що у ряді регіонів часто змінювалась князівська адміністрація, інколи цілі династії, що із покоління в покоління володіли даними територіями. Особливо це стало відчутно в Київській землі, за яку боролись два князівські угрупування Ольговичів і Мономаховичів. В цей же час, внаслідок ослаблення Київського центру, Галицька і Волинська земля аж до 1199 року існували зовсім незалежно і звичайно проводили свою незалежну, як зовнішню, так і внутрішню політичну діяльність. В обох землях, особливо в Галицькій, йшла активна боротьба князівської влади з боярськими угрупуваннями.

З 1172 р. у Володимирі-Волинському почав князювати син волинського і київського Мстислава Із'яславовича і правнук Мстислава великого-Роман Мстиславович, який повів жорстоку боротьбу у Волинському князівстві за зміцнення князівської влади. В цей же час Галицьке князівство після розквіту правління Ярослава Осмомисла галицького і невеликої внутрішньої феодальної війни, яка відбулася з 1189 по 1199 під час правління останнього Ростиславовича Володимира II, відновила свою бувалу торгово-економічну і політичну могутність і стабільність. Тільки раптова смерть Володимира II галицького, який не залишив по смерті законного наслідника залишила Галицьке князівство без володаря-князя. У зв'язку з цим галичани, як відмічають джерела, “запросили на свій престол волинського князя Романа”. Таким чином, внаслідок таких запросин у кінці XII стоолітті пройшло злучення Галичини і Волині у одне політичне об’єднання, столицею якого став Галич [4].

З'ясуємо як на ці події реагують вітчизняні і іноземні джерела. В Іпатіївському літописі з цього приводу урочисто писалось, як “про початок княжіння великого князя Романа, самодержця землі Руської, князя Галицького”[5]. Українські літописи цього часу приводять також дату смерті останнього представника старої династії галицьких князів

Ростиславовичів - Володимира під 1199 роком[6]. В цей же час польські джерела, зокрема польський хроніст XIII ст. Богухвал, розповідає досить детально про вокняжіння Романа Мстиславовича в Галичі, щоправда тенденційно у польській середньовічній великодержавній манері: “В цей же час Володимир (в розумінні галицький), рідний брат Романа (тут Богухвал помиляється), не залишивши по собі ніякого законного наслідника, помер. Тому князі Русі одні дарами, другі хитрістю, деякі і тим і другим намагалися захопити пустуюче місце галицького князя. Серед них Роман, настільки був близький до поляків родинними зв'язками і сусідством, настільки і був чистолюбивим і розумним, що побажав заволодіти галицьким престолом. Розуміючи, що являється не рівним по силах у відношенні до інших князів, наполегливо просив Лешка, щоби той прив'язав його до себе вічною дружбою і призначив його, якщо не князем Галичини, то хоча би своїм прокуратором. Хоробрий Лешек вторгся у володіння Русі, хоча галичани і мешкали у своїх роздумах, при усім тім вони розпістерлись біля ніг князя Лешка із щирим непідробним надхненням просили його бути їм князем, так як бачили, що сили їх князів ослабли.У зв'язку з цим вони змушені були прийняти до себе князем Романа, якого боялися як блискавки. Хоча були і заперечення, однак думка усіх олігархів зійшлася на тому, щоби посадовити князем Романа в Галичі” [7].

Сукупність джерел говорять про явну неправдоподібність свідчень польського джерела. Роз’єднана у цей час чварами Польща не могла втручатися у внутрішні політичні справи в Україні-Русі, сам Лешко краківський не був настільки могутній, щоби захопити Галичину, чи навіть нав'язати останній якісь васальні умови, а отже ніякі васальні умови він не міг нав'язати гордому волинському князю Роману. Краківський князь Лешко не був зацікавлений у зміцненні влади Романа, адже злучена воєдино Галичина і Волинь складали явну загрозу для краківського князя. Тому коментуючи хроніку Богухвала зауважимо, що будь- яка залежність зрілого волинського князя Романа від юного Лешка, являється абсолютною видумкою польського хроніста. На Романа волинського опиралась сама регенша малолітніх Казимировичів Олена і власне вона із своїми соправителями, продовжуючи руську політику Казимира, була зацікавлена в могутності волинського князя, який в любий час міг надати допомогу Малій

Польщі. У зв'язку з дружніми зв'язками з Казимировичами, Роман міг використовувати військові сили дружньої до нього Малопольщі при заволодінні галицького престолу однак не стільки, щоби перетворюватися у послушного васала Польщі. Надаючи Роману допомогу малопольська княгиня сама була зацікавлена у могутності галицько-волинського володараря Романа, виходячи з інтересів власної безпеки [8]. Очевидно, що союз Романа з малопольськими князями носив у собі не тільки родинні інтереси. Справа в тому, що після смерті Болеслава Кривоустого Краківську і частину Сандомірської земель залишив за собою старший син Болеслав, окрім того, по завіту Болеслава Краківською землею мав право володіти не найстарший, а наймогутніший із синів (князів) [9]. Однак у Кракові сильна князівська влада визвала різке незадоволення міського самоуправління. Світські і духовні магнати, торгово-ремісничa знать, настоювали на власному правлінні Краковом і допускали на краківський престол, лиш вигідних для міської общини князів. Приблизно таку ж ситуацію у продовж всієї столичної історії, ми спостерігаємо і в Галичі і в Володимирі, в цих двох найбільших торгово-ремісничих центрах Галичини і Волині. Тому, очевидно, для краківського самоуправління могло бути вигідно мати сильного союзника у близькому зарубіжжі. Таким близьким другом і союзником краківської торгово-ремісничої знаті, очевидно, і був Роман волинський. З цього приводу Богухвал під 1195р. зауважує: "... Мешко Старий зібрав загін хоробрих воїнів і наближався до Кракова. Йому на зустріч ідуть краків'яни з Романом князем волинським, і з немалими силами озброєних людей як своїх так і руських [10]. Із вищеприведеного свідчення слідує, що князь Роман у 90-х р. XII століття приймав активну участь у польських справах на стороні малопольської лінії. Вокняжіння Романа в Галичі, співпадає з князюванням Лешка в Кракові, недружнього до Романа, чим ми і пояснюємо зверхні і неправдоподібні дієписання краківського хроніста Богухвала. Роман, який підтримував краківську торгово-ремісничу знать, однак нейтральним залишався до самого краківського князя і, ставши Галицьким князем, почав проводити щодо останнього цілком зверхню політику. Можна однак припускати, і про це свідчать літописи, що укріплення влади Романа в Галичині проходили завдяки широкомаштабним каральним мірам проти не менш своєвільного галицького боярства. Можна припускати, що епопея набрала рис невеликої локальної війни внаслідок якої частина знатних галицьких

бояр була знищена, а друга частина змушена була утікати в Причорноморсько-Нижньо-Дністровські володіння Галицького князівства, а також в Угорщину і Польщу. Можна припускати, що серед утікших галицьких бояр, як зауважує Богухвал, “ були найблагородніші сеньйори Галицької землі”. Польський хроніст Богухвал отримав свідчення, які ми приводимо, власне від них: “Роман ввійшовши в роль жорстокого тирана захоплював не чекавших кари знатнійших галицьких бояр. Кого убивав, кого живим закопував в землю, у других шкіру зривав, кого роздирав на куски”[11]. Такими своїми діяннями в Галичі Роман налякав і вільнолюбиве краківське боярство, яке стало солідарним із утікшими у Польщу галицькими олігархами. У зв'язку із цим свідчення польських хронік після 1200 р. відображують свідчення явно ворожі що до галицько-волинського князя. Польща уже почала побоюватися могутності Романа, хоча жорстокість останнього могла бути і перебільшенням[12].

В цей же час очевидним стає політичне посилення Романової держави, який починає заявляти свої притензії на Київ і без особливої протидії заволодіває ним.

Злучення великим князем Романом України-Русі було оцінено українськими літописцями, як надзвичайно-важливою подією під 1200р.: “Початок князювання великого князя Романа, самодержця всієї землі Руської, князя галицького”[13]. Як бачимо, українські літописи титулують Романа “всеруським самодержцем”, тим самим підкреслюючи його реальну владу як володаря України-Русі. Слід зауважити, що таким могутнім титулом нагороджувались дійсно могутні володарі української держави включаючи Романа великого і його сина короля Данила. Вживання титулу: “Самодержець усієї Русі”, без сумніву реально говорить про могутність Романа і реформуючоїся ним української держави, який, як наголошує літописець: “ревно наслідував свого прадіда Володимира Мономаха”[14]. Слід зауважити, що злучені останнім обширні володіння Київщини, Волині і Галичини, давали право Роману титулувати себе іменно “Самодержцем усієї Руської землі”, оскільки тільки володіння Києвом, як номінальною столицєю Русі, давало право на вживаня цього титулу. Це може означати, що цей титул Роман почав вживати тільки після приєднання до своєї Галицько-Волинської держави Київа і усього Київського князівства. Злучення ключових земель України-Русі в одну полытичну

систему давало право князеві тувати себе володарем усієї стародавньої України-Русі, а отже можна сміливо наголошувати, що з 1200 року Українська держава постає як єдина політична і торгово-економічна інфраструтура, існування якої проглядається нами на протязі усього XIII століття.

Однак шлях до такого злучення, у Романа був тернистий. Лаврентіївський літопис з цього приводу зауважує, що задля законного заволодіння Києвом Роман Мстиславович використав політичний прорахунок київського князя Рюрика Ростиславовича, який у 1180р. об'єднавшись з смоленським Мономаховичами і чернігівськими Ольговичами виступив разом проти галицько-волинського князя Романа походом на Галич. Галичани з володимирцями відбили наступ і у послідуючому злучена воєдино галицько-волинська (древня дулібсько-хорватська) військово-політична система під проводом Романа сама перейшла в наступ на Київ. Наступальна політика Романа Мстиславовича загрожувала зруйнуванню політичних сил на сході. Намагання київських князів контролювати галицькі і волинські землі повернулась для них повною втратою позицій в Києві. Ні Рюрику Ростиславовичу ні Ольговичам не вдалося зберегти позицій у старій столиці, вона внаслідок тільки одного удару відкрила свої ворота перед наступаючими Романовими полками. Щоправда слід зауважити, що підрив авторитету південно-східних руських князів у київської боярської олігархії і торгово-ремісничої знаті відбувся тому, що як наголошує київський літописець, що останні ворогуючи між собою не раз використовували для війни в “руських землях” ворогів Русі половців. З цього приводу руський літописець зауважує: “Київ відібраний від Романа Рюриком і Ольговичами за допомогою усіх половців, які сотворили зло в Руській землі”[15]. Внаслідок такого розбою південно-східних князів авторитет Романа у Києві ще більше укріпився і кияни лише його бажали мати своїм законним володарем, відкривши перед наступаючими полками Романа Золоті ворота. Остаточне закріплення в Києві Романа відмічається і київським літописцем, який наголошує, що “ в 1201 р. Роман володів Галичем, Володимиром і Києвом”. Після відновлення політичної єдності української держави її торгово-економічної стабілізаціїі подальші дії Романа як “самодержця усієї Русі”, це включення України-Русі у політичні справи у Центральній, Південній і Західній Європі. Із джерел

нам стає відомо, що у 1201 р. Роман Мстиславович одружується на дочці візантійського імператора Анні і стає союзником Візантійської імперії, що змушувало його втягувати Україну-Русь ускладні політичні справи, які проходи у Європі. Справа в тому, що в кінці XII - початку XIII століть досить сильно виявилися протиріччя між Західно-Європейськими країнами і Візантійською імперією. Папа Римський Іннокетій III (1198-1216рр.) призвав католицький захід до нового хрестового походу, кінцевою метою якого було захоплення Єгипту. Однак скоро цілі перемінилися в сторону Візантійської імперії. Вирішальну роль у зміні напрямку походу відіграла Венеція, до якої не маючи власного флоту звернулись хрестоносці. За переправу хрестоносців у Єгипет венеціанці запросили плату в розмірі 85 тис. марок сріблом, суму якої у хрестоносців не було. Венеціанцям, які мали свої політичні і торговельні плани, не вигідне було розорення Єгипту, який був їхнім постійним торговим партнером, тому останні запропонували візантійський напрямок походу, що було дуже ім вигідно , оскільки розорення Візантії, головного торгового конкурента на Чорному і Середземному морі, позбавляло Венецію від досить могутнього торгового і політичного конкурента. Приводом до вторгнення хрестоносців у Візантійську імперію стала внутрішня боротьба за престол у середені самої Візантійської імперії. Іссак II був скинутий з престола братом Олексієм III, який правив з 1195 по 1203р. Хрестоносці використали боротьбу братів як повід втручання у внутрішні справи імперії, востановили Іссака II на престолі, а Олексій III змушений був утікати, та скоро хрестоносці незадоволені Іссаком II взяли пограбували і розорили Константинополь. Досить досконало ці події нам описує Воскресенський та Густинський літописи. При чому у отанньому особливу увагу звернено на відношення Візантії і України-Русі. Свідчення Густинського літопису говорять нам, що Олексій Ангел взяв був “царство Грецьке” від брата свого Іссака. Та Олексій Ісакович утік із Греків до Філіпа кесаря Німецького, зятю своєму скаржитися. Вони же німці приплили до Царгорода морем і заставили неготовим до війни Грецьке царство і грецького царя Олексія Ангела... А сам Олексій Ангел зі своїми боярами і багатствами великими утік в Руську землю до Романа Мстиславовича[16]. Із даного свідчення видно, що Роман Мстиславович підтримував у політичній боротьбі власне Олексія Ангела, на дочці якого Анні був одружений. Цей факт і пояснюється тим, що він виступив проти правлячих кіл Священної Римської імперії і

папи Римського. З точки зору політичноного діяча момент він вибрав досить зручний. У 1203-1204 роках в Західній Європі спалахнула війна за імператорську корону Священної Римської імперії. Західна Європа обливалась кров'ю. У самій Німеччині у боротьбу за неї включились два великих угрупування гібелінів, яку очолював Гогенштауфен Філіп Швабський, який опирався на графів і баронів Східної Німеччини і його противник Оттон IV, син Генріха Лева і племінник Річарда левине серце, який опирався на німецьких магнатів нижнього Рейну і Вестфаллії. Його підтримував папа Римський Інокентій III. Сили були рівні і боротьба точилася довга і кровопролитна. У зв'язку із цією ситуацією люба підтримка для однієї з сторін, мала вирішальне значення. У 1204 році папа Інокентій III, знаючи, що Роман Мстиславович намірівається вступити у війну на боці Філіпа Швабського, проводив з останнім активні переговори намагаючись привернути Романа у свою коаліцію. Папа обіців за союз з Оттоном і Римською церквою Роману королівську корону і різноманітні політичні вигоди від цього союзу. З цього приводу Д. Зубрицький зауважував, що вступ Романа у війну на боці Філіпа Швабського дуже налякало папу і він вживав усіх сил, щоби розірвати цей союз. Слава Романових перемог і доблестей, наголошував дослідник, долетіла і до Риму і мудрий папа Іннокентій III, розуміючи, що вступ у війну Романа на боці Філіпа Швабського може обернутися для нього катастрофою вирішив відвернути Романа від вступу у цю війну. До цього був долучений і краківський князь Лешко, та доводи останнього, не були авторитетними для могутнього Романа. В цей же час папа зірко слідкував за його Романа подвигами і переконавшись у тому, що останній вступить у військовий конфлікт в Європі, вирішив дипломатичним ходом відвернути його від нього. У зв'язку з цим він вирядив достойне посольство у Руську державу і королівські регалії. Обставини ці дуже важливі, адже ні один із володарів не удостоювався від папи такої честі ні із країн північних, ні князі польські ні Всеволод суздальський, якої удостоїв папа Романа. Він, наголошує Д. Зубрицький, молодий рішучий Римський папа підносить Роману королівську корону і вінчає останнього на короля Русі, він який ставить і скидає з престолу володарів заходу, він який заставляє іти весь західний світ на спасіння гроба господнього,- усе це значить, що Роман Мстиславович повинен був бути великим і надзвичайно могутнім володарем держави від Карпат до Дніпра, усіх подвигів якого ми

очевидно ніколи не взнаєм. Є тільки здогадки, що він з малим своїм військом переміг велике угорське військо, що заставило підписати угорського короля з володарем України-Русі вигідний мир "Любові і добросусідства". Його перемоги у Литві, над половцями, очевидно були добре відомі папській курії і оцінені поданням королівської корони, як належне[17]. Та велкий князь України-Русі Роман Мстиславович знаючи політику папи Іннокентія III у питанні імператорського престола у Німецькій імперії та щодо Візантії, і вигнання хрестоносцями його тестя імператора Олексія Ангела, повважав за потрібне підтримати у кровопролитній європейській війні притендента на імператоторський престол від коаліції гібелінів, яку очолював Філіп Швабський[18]. Навіть коронація Романа, яка була влаштована папськими послами, не порушила вибору союзника. Французський хроніст XIII ст. засвідчуючи факт коронації папою Романа на короля Русі писав: "Король Русі по імені Роман вийшовши за межі своїх кордонів, намагався пройти через Польщу в Саксонію на з'єднання з Філіпом Швабським[19]. Характерно, що в Синодику монастиря Бернардинів св. Петра в Ерфурті теж є запис про те, що Роман король Русі: "Romanus rex Ruthenorum dedit nobil xxx marcas". Слід зауважити, що Ерфурт один із великих торговельних центрів на шляху між північною і південною Німеччиною і у згаданий записом час був у володінні Філіпа Швабського[20]. Що стосується титулатури Романа, то уже починаючи з 1200 р. руські літописи титулували Романа "великим князем Русі" не тільки в Києві але й в Галичі, Новгороді і в Візантійській імперії. В Візантійській імперії Романа зокрема титулували "IGEMON", тоді як усіх решту князів Русі в тому числі і підвласних князів України-Русі Романа тільки "DIEPON"[21]. З приводу включення Романа Мстиславовича у західно-європейську політику Л. Гумільов зауважував, що велкий князь України-Русі Роман Мстиславович, що одів королівську корону, як політичний діяч більше був похожий на римського солдатського імператора III століття чи на тюркського еміра XV століття, ніж на могутнього слов'янського, європейського володаря. Але він намагався ним стати. Він намагався змінити свою державу і улаштувати її по західно-європейському зразку, тобто на зразок герцогств-графств Аквітанії, Ломбардії чи Саксонії. Його тягнуло до них, він усе переймав від них і якщо б його перемога з Гогенштауфенами була виграною, то Україна-Русь уже при ньому перетворилась би на європейське королівство похоже за політичною

структурою на Чеське, Польське чи Угорське королівство, та тоді перехід до католицизму уже у його час був би звичайною річчю, що пізніше і сталося при його сині королі Данилі[22].

Таким чином внаслідок енергійної політичної діяльності Романа великого, українська держава на початку XIII століття зміцнила свій політичний вплив не тільки у Польщі чи Угорщині, а навіть в Священній Римській імперії. Коронація папою останнього на короля Русі, хоча номінальна і невизнана самим Романом і титулування останнього у Європі цим титулом ставило його в один ряд з наймогутнішими володарями Європи, з якими Україна-Русь мала у XIII ст. міцні торгово-економічні і політичні і навіть союзі договори[23]. Постать Романа, як могутнього володаря України-Русі надовго залишилась у народній пам'яті. Як зауважував російський вчений XIX століття М. М. Карамзін, великий князь України-Русі Роман Мстиславович надовго залишився своїми вчинками державця у пам'яті наступніх поколінь своїми блискучими воїнськими подвигами, що були відомі усій Східній, Центральній і Західній Європі від Костянтинополя до Риму[24].

Автор Слова про похід Ігорів мав усі підстави так звернутися до Романа: “А ти Буй-Романе і ти Мстиславе! Мисль одважна покликає ваш розум на діло. Високо плаваєш ти Романе в подвигах ратних, як той сокіл по вітрі ширяючи, птицю долаючи одвагою. Маєте ви залізні нагрудники під шоломами латинськими. Тай не одна країна Гунська, Литва ще й Ятвяги, Деремела і Половці списи свої покидали, а голови преклонили під вашими мечами булатними”[25]. З даного звернення до Романа автора “Слова” вимальовується картина із якої постає могутній володар України-Русі, Роман, переможець багатьох країн і народів, подвиги якого дістались останньому завдяки невтомній і клопіткій праці, яка проглядається через усю кипучу біографію цього енергійного властолюбивого володаря.

Та прокоментуємо їх через призму свідчень даного джерела. Згадка автора слова про “залізні нагрудники”, та “шоломи латинські”, свідчить про те, що українське військо часів Романа великого належало до одного з найкращих у Центрально-Східній Європі. Його кінна дружина була озброєна за останнім словом тогочасної військової техніки на взірець західно-європейської рицарської дружини і була здатна

перемагати у постійних війнах з половецькою кіннотою, що мало кількісну перевагу. Принагідно зупинитися на побудові українського війська часів "самодержця Русі Романа". Українське військо кінця XII початку XIII століття поділялося на дві частини, регулярне, яке складалося з кінних дружинників-рицарів і нерегулярне, яке збиралося з міст староукраїнської держави у часі іноземної агресії. Це військо споряджалось із державних арсеналів, але його підрозділи були гірше озброєні ніж рицарська дружина. У перше в Україні-Русі про регулярне рицарське військо ми дізнаємося із Галицько-Волинського літопису. Дане джерело дає нам підстави наголошувати, що володар України-Русі Роман Мстиславович перетворив свою дружину на важкоозброєну рицарську кінноту. Всі ратники, наголошує український історик М. Ф. Котляр, на високих, дужих конях, які збивали з ніг, затоптували слабких половецьких коників, заставляючи степовиків утікати від них. Самі українські воїни були в панцирях, наруччях, носили надійні суцільні шоломи, мали міцні щити, довгі та важкі списи, які могли пронизувати ворога, мечі, бойові сокири, булави. Вагомим внеском володаря України-Русі у розвиток військової справи була заміна плетеної із залізних кілець кольчуги на панцирі, які джерела іменують "бронями". Галицько-Волинський літописець згадує, що онук Романів волинський князь Володимир Василькович у кінці XIII століття залишив у спадок "броні дощаті" інакше говорячи панцир із залізних складок. Давньоукраїнський епос створений у Галичині часто говорить, що богатирі цієї землі споряджались "во доспехида свои крепкие". Щодо "латинських шоломів", наголошує дослідник, то їх слід вважати виробами західно-європейського зразку, так само як і панцирі мали блискучу поліровану поверхню. Староукраїнський літописець захоплено писав про галицьких воїнів "щити їх були мов зоря, шоломи мов сонце, що сходить."[26]. З таким добре обладнаним військом володар України-Русі, як свідчать західно-європейські джерела кінця XII-поч. XIII століття, здійснив кілька блискучих походів у причорноморські степи, і зупинив нашестя половців. Сучасник Романа великого відомий візантійський історик Нікіта Хоніат розповідає нам як Роман у 1197-1198 роках врятував Візантійську імперію від половців. Він описує, що половецька орда легко здолавши прикордонні залоги підступила до мурів Константинополя і почала грабуати околиці столиці. Візантійське військо не змогло дати зразу відсіч ворогові, та несподіваний удар Романа Мстиславовича розсік орду на частини і

заставив її кинути здобич та податися геть. Через кілька років ставши володарем України-Русі, Роман, очолив переможний похід українського війська у Половецькі землі. Північно-Руський Суздальський літопис за 1202 рік коротко сповіщає: “тієї зими ходив Роман на половців і вз’яв їх вежі половецькі, і привів полонених багато і душ християнських безліч з полону визволив і була радість велика в усій Руській землі”. Ніконовський, теж північно-руський літопис, доповнює цю лаконічну звістку: “Приходили половці на Русь і багато зла вчинивши пішли назад. Князь же Роман Мстиславович пішов заним навздогін. Коли половці вийшли у степ то зазнали великої невдачі, бо князь Роман ударив на них несподівано й весь полон відбив, і багато половців перебив і повернувся з радістю додому”. Як бачимо володарю України-Русі була властива широта стратегічного мисленння, він умів швидко рухатися військом на марші, із маршу раптово завдавати разючого удару. Полководський талант Романа великого особливо розкрився, коли він як уважував літописець “ з малим своїм військом велике угорське військо розбив”. У подальшому полководський талант Романа особливо розкрився у війнах з агресивними ятвязськими та литовськими князями, яких він назавжди відучив нападати на українську державу, про що згадується у “Слові про Ігорів похід” і у народних прислів'ях українського народу: “Ой Романе худим живеш, литвою ореш”[27].

Портрет великого князя Романа, як державця скаладається із сувокупності багатьох історичних джерел, згідно яких ми бачимо, що син волинського князя Мстислава Із'яславовича і польської принцеси Агнеси, дочки польського короля Болеслава Кривоустого народився у 1150 р. на Волині. Його батько Мстислав Із'яславович, як і всі інші мономаховичі вважали себе законними наслідниками великокнязівського київського престолу. У зв'язку з цим Мстислав Із'яславович прищепив сину Роману усю свою амбіційність борця за великокнязівський стіл. Внаслідок упертої боротьби і заповзятості Мстислав Із'яславович таки став великим київським князем і князював у Києві у 1167-1169 роках. Саме у час коли він був володарем України-Русі, на українській політичній арені з'являється його син, князь Роман. Джерела говорять, що у 1168 р. Романа запросили на княжіння до Новгорда. Київський літописець під 1168 р. повідомляє: “Прислали

новгородці до Мстислава просячи сина у нього і той дав їм Романа”[28].

Перебування Романа на новгородському столі було короткочасним. У 1169 р. його батько Мстислав Із'славович втратив київський великокнязівський стіл і був змушений повертатися назад на Волинь. Ця ситуація позначилась і на Роману, оскільки під 1170 роком, згідно із свідчень літопису видно, що боярство Новгорода вирішило позбутися владного князя, і “показало шлях князеві Роману”[29].

У тяжкий момент скрути втрати новгородського стола Роман одержав повідомлення про смерть батька у Володимирі на Волині. У зв'язку із цим він із своєю вірною дружиною, як зауважує київський літописець, повернувся на отчу Волинь. З 1170 р. починається тривале князювання Романа Мстиславовича на Волині. Сімнадцять довгих років Роман був удільним князем у тіні могутності свого галицького сусіда Ярослава Володимировича галицького, і був у розряді, як вважає київський дослідник М. Ф. Котляр, дрібного володаря. Тому джерела зовсім не приділяли йому уваги[30]. Однак не вірно було б говорити, що волинський князь Роман із часу 1170 по 1184 рік був усього дрібним волинським князем. Джерела дають нам право наголошувати, що власне у цей час на Волині, і це підкреслює і М. Ф. Котляр, проходили процеси, які привели до створення нової моделі української державності, яка орієнтувалась на синтез з Західно-Європейською моделлю державності. Можна сказати, що це була власна старо-українська модель, але з яскраво вираженою структурою західно-європейського “майората”. Прагнучи зміцнити князівську владу на Волині, Роман намагався обмежити свавілля світських і духовних феодалів. З цього приводу польський хроніст XV століття, що використав українські джерела XII-XIII ст. пише: “волинський князь приборкав володимирського єпископа, який опирався абсолютиським тендеціям Романа”. Князь на засадах свого князівства почав формувати нову державну систему, тиснув на боярство та на велику торгово-ремісничу аристократію опираючись на віддану йому військову дружину і міську верхівку на літиписних “мужів градських”, наділяючи останніх різними пільгами. Політичне обмеження боярської сваволі і зміцнення одноосібної королівсько-князівської влади у Центральній і Західній Європі в умовах розвитку феодалізму було історично прогресивним явищем[31]. Тому могутня державна влада волинського

володаря концентрувала управління в одних руках і обмежувала свавілля малих і великих феодалів, тому населення міст підтримувало Романа у його боротьбі з великим і середнім боярством. Опора волинського князя на городян, торгово-ремісничу знать міст "мужів градських" була провідною лінією усіх політичних реформ Романа і його нащадків, що згадувалось навіть літописцем навіть і у 1288 році: "Роман був увільнив городян від усіх кривд"[32]. Використовуючи підтримку багатої верхівки міста Володимира, та васальних міст Волинського князівства, служилого боярства та дрібної земельної аристократії, яку складали дружинники, Роман Мстиславович не лише зумів піднести авторитет князівської влади на Волині, а й настільки зміцнити її, що це дало йому можливість по початку "смути в Галицькій землі", розпочати боротьбу за це багате і могутнє князівство. Роман бачив, що Галичина, Волинь і Київщина здавна як етнічно так і тогово-економічно були дуже близькими можна виразитись одноетнічними княжіннями, тому на нашу думку, власне ще на Волині, на базі великокнязівських надбань свого батька у Романа сформувався план реформування Української держави XIII століття по західно-європейському зразку, і в майбутнього об'єнання близьких в економічному і політичному відношенні Галичини, Волині і Київщини, при новому політичному західно-європейському порядку в одну могутню державу на чолі якої би стояв один володар передаючий спадкову владу від батька до сина. Власне на моделювання нового зразку староукраїнської держави Роман потратив на Волині 12 років, і цей етап його діяльності позначився чималими успіхами, які ми виявили у подалішій його політичній діяльності. Щоб заволодіти Галичиною Роман зав'язав стосунки з торгово-ремісничою знаттю міста Галича, яка терпіла утиски від великого галицького боярства. Та Галичина була у сфері політичного і економічного впливу не тільки волинського князя, а й сусідніх держав Польщі та Угорщини. Останні добре слідкували за подіями на Волині і були налякані зростаючою могутністю волинського князя, вони розуміли, що об'єднання Галичини і Волині стане загрозою для їхніх держав, адже войовничість Романа була уже усім відома, тому угорський і польський володарі не бажали утрердження Романа в Галичині, що ставало загрозою для їхніх держав. Тому угорський король зробив усе можливе, щоби об'єднання Галичини і Волині не сталось. Стосовно Галичини у нього було бажання посадити на галицький престол свого сина Коломана, тому

угорські війська зайняли Галичину вигнали Роман, а не маючи змоги організувати оборону князівства, змушений був утікати в Київ. Отже невдала спроба першого об'єднання Галичини і Волині і утвердження в Галичі, закінчилась для Романа Мстиславовича катастрофою, він перейшов на статус князя-ізгоя, оскільки Волинь він перед вокняженням в Галичині передав молодшому брату Всеволоду, який не пустив по приїзді Романа в місто. Так із літописних свідчень бачимо, що Роман ізгой не занепадав духом і поволі нагромаджував сили для вирішальної боротьби за об'єднання феодально роздрібленої України-Русі, і не лише в межах від Галича до Києва, яле як вважає М. Ф. Котляр і від Ченігова до Переяслава південного[33]. Князь Роман розумів, що неможливо об'єднати Галичину і Волинь не рахуючись із піденно-східними і західними сусідами. Однак після втрати Волині і Галичини подався до Рюрика Ростиславовича київського, який у 1195 р. надав йому уділ в "Руській землі". Спочатку Рюрик надав Роману міста: Торець, Трипілля, Корсунь, Богуслав і Канів, а потім замість цих міст Полонне з округою на Київщині. Опісля Роман отримав порубіжні землі Київської землі, перетворився в удільного князя з зобов'язанням охороняти Київську землю від набігів половецької орди. Боротьба проти половців була загальною зовнішньо-політичною справою великих київських князів, тому Рюрик знаючи ратні доблесті Романа вирішив за допомогою останнього приборкати небезпечних південних сусідів, тобто остаточно припинити напади половців на Україну-Русь. За свідченнями західно-європейських хроністів, Роман здійснив декілька великих походів проти Половецької держави і зупинив половецьке нашестя. Сучасник подій візантійський історик Нікіта Хоніат докладно розповідає про військові кампанії та походи Романа проти половців у 1197-1198 роках. Згідно свідчень останнього, половці вдерлися в Візантійську імперію, спустошили землі, що прилягали до Константинополя і підступили до самої столиці, але Роман Мстиславович раптово напав на них пройшовши по тилах ворогів завдавши їм нещівної поразки, врятувавши цим Візантійську імперію. Український дослідник М. Ф. Котляр вважає, що ударив Роман на половців з нещодавно одержаного південного уділу в "Руській землі"[34]. У 1202 р. Роман Мстиславович уже могутній володар України-Русі повторює похід на половців, що знаходить своє відображення в староукраїнських джерелах. Літописи повідомляють, що половецька орда несподівано напала на Русь і з великою здобиччю

поверталась у половецькі землі. Роман з великим військом наздогнав половців за річкою Россю, відбив усіх полонених і усе награбоване, а потім увійшов у половецьку землю і розгромив орду. У 1203 р. Князь Роман Мстиславович організував великий похід проти Половецької держави і завдав їй відчутного удару. З цього приводу український літописець мав усі підстави сказати про Романа: "що він кинувся був на поганих мов той лев, був сердитий на них мов та рись і нищив їх мов той крокодил і переходив їхню землю, мов орел, був хоробрий мов той тур". В староукраїнську історію Роман увійшов з гучною славою переможця половецьких ханів, якого давньоукраїнські літописці вважали за потрібне порівнювати лише з його предком, переможцем половців Володимиром Мономахом. Втручання у війну між Візантійською імперією і Половецькою державою на стороні Візантії, дає право говорити, що уже в цей час в Романа були якісь дружні взаємини з візантійськими імператорами, можливо існувала традиційна союзницька угода, яка поновлялась, зокрема шлюбом у 1200 р. між Романом і візантійською принцесою Анною. Таке наше світобачення підтверджують і джерела. Новгородський літопис під 1200 р. пише, що "новгородець Добриня зустрів у Константинополі посольство від Романа на чолі з Твердятою Остромиричем". На нашу думку це посольство займалося питаннями заключення союзу між Візантійською імперією і Україною-Руссю, в основу якого покладався і шлюб Романа Мстиславовича з візантійською принцесою Анною. Приїзд візантійської принцеси Анни в Україну-Русь у 1200 році і народження у 1201 році Данила Романовича цілком дають нам право вважати вірними наші твердження. Характерно, що реальність особи візантійської принцеси Анни вдалося встановити на основі того, що на над її могилою в місті Володимирі-Волинському, як сказано в літописі під 1289 році, внук Романа Мстислав Данилович спорудив каплицю-ротонду в честь своєї бабки Анни, великої княгині Романової, як її називають літописи. Тобто Анну не було поховано як звичайну українську княгиню у православному соборі. Її було похоронено, як візантійську принцесу-царівну з усіми належними почестями до двору візантійських імператорів. Згідно з сукупності джерел можна зробити висновок, що Анна була дочкою візантійського імператора Іссака II Ангела від угорської принцеси Маргарити-Марії, дочки угорського короля Бели III. Український дослідник Л. Махновець у своїх дослідженнях прийшов до висновку, що посольство Романа у 1200 р. у

Константинополі у складі Твердяти Остромировича, Недана, Домажира і посла Негвара мало насамперед шлюбний характері ці бояри і привели Романові юну жону Анну, батька якої Іссака п'ять років тому скинув з візантійського престолу брат Олексій III і прицьому осліпив, що незавадило Іссакові у 1203 р. знову повернути, очевидно з допомогою Романа, втрачений престол[35]. Отже Анна не просто була бездіяльною "великою княгинею", у час відсутності Романа, на нашу думку вона з малолітніми синами Данилом і Васильком самостійно управляла Україною-Руссю. Тільки так можна зрозуміти, що велику княгиню Анну по смерті Романа, як законну правительницю України-Русі підтримувала уся торгово-ремісничa знать, усі міста і дрібні феодали української держави. Лише візантійсько-угорське, чи імператорсько-королівське походження Анни, наголошував Л. Махновець, пояснює її притензії "княжити самою", тобто управляти староукраїнською державою, від імені свого малолітнього сина Данила, майбутнього короля України-Русі[36]. Ставши повновластним володарем України-Русі Роман Мстиславович зумів методом приборкування великих феодалів, припинити чвари в українській державі і закріпити її спокій своїм законодавством, постанови якого дійшли до нас у вигляді "Доброго порядку для Русі"[37[. "Добрий порядок" великого князя України-Русі Романа Мстиславовича не допускав будь-якого дроблення української держави і носив у своїй основі західно-європейську систему передачі усієї держави від батька до сина, що назавжди відхиляло будь який поділ єдності зміцненої Романом України-Русі. У зв'язку з цим, наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто, великокнязівська влада почала уособлювати собою реальну силу у впровадженні "Доброго порядку на Русі" і використовувати для її забезпечення усі структури центрального управління проти децентристських стремлінь окремих княжінь. Однак слід зауважити, що впровадження "Доброго порядку", тобто західно-європейського права не закінчилося у час короткочасного правління Романа, воно не закінчилось і навіть у наймогутнішій час староукраїнської держави, тобто у час короля України-Русі Данила[38]. Можна сказати, що прект Романа по переходу на західно-європейське право був новизною у юридичній практиці в Україні-Русі, він лякав консервативні боярські кола. Однак вирісший в Центральній Європі і добре знаючий політичний і економічний устрій останньої, він розумів що остання впливала торгово-економічними і політичними зносинами у Галичині і

Волині. Роман, розумів близькість Галичини і Волині з Центральною Європою тому бачив від переходу на західно-європейське право великі вигоди і в першу чергу вигоди у державному реформуванні староукраїнської держави. У зв'язку із своєю реформаційною діяльністю, Роман Мстиславович стояв на голову вище від багатьох староукраїнських і північно-руських князів відзначаючись неабиякою державною мудрістю. Ось як зафіксував нам літописець сам портрет Романа: "Цей Роман Мстиславович, онук Із'яславів, на зріст хоча був не дуже великий, але широкий і понад міру сильний;з лиця гарний, очі чорні, ніс великий з горбком, волосся чорне і коротке, вельми ярий був у гніві; запинався коли сердився довго не міг слова вимовити; багато веселився з вельможами, але п'яний ніколи не був. Багатьох жінок любив, але жодна ним не володіла. Воїн був хоробрий і вмілий на військові вправи; найпаче це він показав коли угрів велике військо з малим своїм розбив. Усе життя у війнах провадив... Через це усім навколишнім був страшний[39].

Сучасники щедро віддавали належне Роману Мстиславовичу, його вважали великим володарем, продовжувачем традицій староукраїнської державності із центром в Києві. Однак через призму європейських джерел приходимо до висновку, що держава Романа вважалась в Європі як нова, на нашу думку, як національна-українська держава, у якій почали запановувати західно-європейські закони, право, система торгівлі, податкового і судочинного управління, яке слід утотожнювати із зразками "Магдебургського права", що підтверджується фактами, згідно яких ми бачимо, що володарку України-Русі велику княгиню Анну після смерті Романа підтримували міста, які за виразом літописця: "хотіли спокою державі, процвітання містам і торгівлі на Русі". До запропонованих нововведень Романа невистарчало тільки релігійного зближення з католицькою коаліцією держав по релігійних питаннях, тоді, як вірно наголошував Л. Гумільов, перехід у західно-європейський світ України-Русі відбувся ще при Романі, а не з плином часу, що власне і сталося при його сині коронованим папою Римським королі Данилі[40]. Та Роман, як ми наголошували вище, на останній крок у своїх реформаційних поривах, тобто на релігійне зближення з католиками не пішов, хоча папа Римський, уловивши суть реформаційних процесів в Україні-Русі, зразу ж відгукнувся і запропонував останньому "захист меча апостола Петра і королівську

корону". Однак зв'язаний політичною і династичною угодою з Константинополем Роман не наважився впровадити релігійну унію України-Русі з католицьким світом, очевидно для цього ще не визріли процеси і умови[41]. Одна це не значить, як вірно зауважув Лев Гумільов, що він не хотів, щоб його держава була побудована по зразку угорського чи чеського королівства, він робив усе, щоби зблизитись з заходом і бути похожими на них і тільки релігійне питання не давало йому можливості остаточно реформувати свою державу[42].

Нова західно-європейська тенденція у стародавній Україні-Русі часів Романа стимулувала на нову основу зносини Романа з північно-руськими князями, половецькими ханами, польським, чеським, угорським королчми, Візантійською і Священно-Римською імперіями, Константинопольським патріахатом, який дав дозвіл на шлюб із візантійською принцесою Анною і папою Римським. У своїх реформаційних поривах доля Романа, здавалась на перший погляд для істориків була повна несподіванок, змін, яка ставила його у становище то вигнанця то переможця і завойовника і накінець реформатора, могутнього володаря староукраїнської держави. Такий широкий діапазон Романа відбувся внаслідок його всеоб'ємлючої участі у житті в західно-європейсому політичному житті[43].

Похід Романа Мстиславовича в Європу у 1205 році, що закінчився так трагічно для реформаційних устримлінь України-Русі, був логічним продовженням його політичних і торгово-економічних і культурних напрацювань. Автор Іпатіївського літопису замовчує сам факт походу на захід і замовчує саму загибель у Польщі Романа Мстиславовича. Лаврентіївський літопис теж досить коротко, сповіщає про цей похід: "Іде Роман галицький на ляхів, і взяв лядські міста і сталося з ним"[44]. Густинський літопис дещо уточнює причину походу Романа у Польщу: "В це ж літо Роман Мстиславович розгнівався вельми і зібравши велику кількість воїв пішов на державу Польську, хотячи ляхів і віру їх погубити і пішов до Любліна і взяв в облогу його... І там під Завихвостом градом ранений і вбитий був цей великий і хоробрий славний наш князь Роман Мстиславович[45]. В.М. Татіщев опираючись на недійшовші до нас, та цілком достовірні, джерела, пише: "В кінці літа цього Роман бачачи, що від поляків ніякого йому задоволення не вчинено, зібрав військо і пішов у Польщу до Любліна і взяв два міста і частину війська відпустив до Сандомира для розорення польської землі

і багато сіл попалив. Та почувши, що поляки ідуть проти нього, сам з усіми пішов до Сандомира. Перейшовши через Віслу став на березі і почав посилати усюди роз'їзди щоб довідатися де військо польське, та не зміг ніяких певних вістей отримати. В цей же час приїхали до нього посли польські просити миру, і він маючи з ними розмови, зрозумів, що вони не уповноважені вести з ним переговори про мир, послав з ними своїх послів до князя Лешка узнати про реальне намірення польського князя, сказавши, що він до отримання відповіді буде стояти на цьому місці і розорювати Польщу більше не буде. А Лешкові посли договором і кляткою завірили князя Романа, що з їх сторони ніяких дій воєнних не буде, що перемир'я буде десять днів. На це Роман понадіявся, велів усі послані по землях Польщі загони для розорення повернути в полки. І вичікуючи відповіді до вказаного дня вважав себе в безпеці і не подумував про те, що поляки можуть порушити договір і раптово напасти на нього. У сьомий день після від'їзду послів, 13 жовтня він поїхав з невеликою кількістю людей на псове полювання прогулятися і був зовсім недалеко від поляків. В цей же час дозор і з декількох поляків стояв у лісі і побачивши Романа в той же час виїхав з своїх полків і напав на Романа. Роман бачачи таке нещастя мужньо оборонявся і декількох поляків убив. В цей же час у полках побачили і на допомогу йому поспішили. В цей же час Роман проколотий був тяжко списом і заледь його відбили у поляків і привезли в обоз ледве живого. Поляків усіх кого полонили усіх порубали без милосердя, а Роман тогож дня і помер. Тисяцький Романів взявши його тіло, повернувся з усім військом в Галич. Лешко же з польським військом хоча не дальше як у пів дня до руських військ був, наступати побоявся і повернувся"[46].

Сукупність фактів дають нам право наголошувати, що Роман зовсім не бажав воювати з Польщею. Роман напав на Польщу, щоби примусити Лешка краківського прискорити дати йому дозвіл на прохід через його землі своїх військ в Саксонію у яку він направився на допомогу Філіпу Швабському. Лешко краківський, як учасник другої коаліції на чолі з папою Римським і Отоном, зволікав з просьбою Романа. З цією метою Роман вирішив військовою виправою, розоренням польських земель, примусити Лешка дати йому прохід через його землі у Саксонію. Такі наші міркування підкріплюються і свідченнями літописів: "Роман розгнівався на поляків", очевидно із-за

того, що Лешко краківський протидіяв вступу Романа у європейську війну за імператорський престол на стороні Філіпа Швабського. Розоренням Люблінської і Сандомірських земель Роман намірівався отримати дозвіл на прохід в Саксонію, і як тільки польські посли дали зрозуміти йому, що такий дозвіл дасть йому сам князь Лешко, Роман зразу ж припинив розорення Люблінської і Сандомірської земель і став очікувати на дозвіл Лешка. Подальший хід історичних подій і участь Романа в європейській війні був би дуже цікавий, якщо б не випадковість, чи безпечність Романа, яка стала причиною його загибелі. Згідно з свідчень польського хроніста Богухвала, якщо відноситись до них критично, стає зрозумілим, що краківський князь Лешко у час довготривалих переговорів з Романом відмовляв останнього від втручання у велику війну у Центральній Європі, що вартувало йому розорення власної землі, випадкова смерть Романа, його цілком влаштовувала, Україна-Русь виключалась із союзників Філіпа Швабського, тому він навіть не повважав за потрібне втручатися у справи пристолонаслідування в Україні-Русі[47]. Такий хід подій нам допомагає реконструюватии французький хроніст Альберик, який уточнує причину походу Романа: “Король Русі Роман рухався через Польщу в Саксонію на допомогу сину імператора Фрідріха І Барбаросси Філіпу Швабському для підтримки останнього у боротьбі за імператорський престол[48]. На польських землях Роман змушений був зштовхнутися з Лешком Білим, який був противником Філіпа Швабського. Цілком очевидно є чому Роман підтримав власне Філіпа Швабського. Останній виступив проти папи Римського і був у дружніх стосунках з Візантією, Лешко ж краківський був сторонником папи Римського, тому Роман і заявляв, що хоче “погубити ляхів і їх віру”. В цей же час, наголошує російський дослідник Д. М. Александров, французький хроніст дає нам можливість відповісти на питання, чому візантійський імператор скинутий з трону утік власне до Романа Мстиславовича, очевидно тому, що останній мав силу не тільки впливати на Польщу, але й впливати на розтановку політичних сил у користь Візантійської імперії і православної церкви і у самій католицькій Священній Римській імперії, яку очолював папа Римський[49]. На нашу думку великий князь України-Русі Роман Мстиславович вторгнувся у війну на боці Філіпа Швабського власне із-за інтересів свого візантійського родича, якого він бажав бачити візантійським імператором. Коронація імператором священної

Римської імперії Філіпа Швабського, друга і союзника Романа автоматично вирішувала долю візантійського престолу на якому за задумами Романа, Філіпа Швабського і Олексія Ангела повинен був посісти останній. Зрозумілим стає, що за допомогою Романа Олексій Ангел намагався знову повернути собі візантійський престол і бувалу славу Візантійської імперії. Перемога над папою Римським, Отоном, Лешком краківським, Романа, Філіпа Швабського і Олексія Ангела, який опинився в Україні-Русі з великими матеріальними статками, повинна була докорінно змінити розстановку політичних сил у Європі. Імовірно, що перемога коаліції в яку входила держава Романа і зблизити Україну-Русь із західно-європейськими державами настільки, що повернення до попереднього періоду державного улаштування було б неможливим, при цьому зберігалася лише традиційна дружба і союз з Візантійською імперією, православною церквою зокрема. Підводячи підсумок реформаторській діяльності володаря України-Русі Романа Мстиславовича слід зауважити, що Роман своєю діяльністю зміг зробити неймовірне. Невтомною працею і неабиякими зусиллями він фактично організував під скіпетром одного володаря українську державу від Карпат по Дніпро. В. Н. Татіщев підтвержує наші висновки недійшовшими до нашого часу літописними свідченнями, на його думку Роман Мстиславович після вокняжіння у Києві покладав усі зусилля, щоби відновити державну структуру єдинодержав'я у Київській Русі часів Ярослава Мудрого[50]. Оскільки об'єднання усієї іРусі і реформування її з Києва у його час було неможливо, оскільки Київ лежав на ввіддалі від центрально-європейськи держав, Роман вирішив поміняти столицю України-Русі і задля реформаторських своїх намірів переніс її в Галич, із якого поширював свою волю від Карпат до Дніпра. Власне із Галича реформування держави мало усі суспільні умови. Цеметнуючим кристалом зміцнення єдності держави був український народ, єдина етнічна, релігійна і торгово-економічна система. Державною і політичною силою силою зміцнення української держави став сам її володар Роман, який уособлював собою як державного діяча, так і талановитого полководця. Єдиними труднощами у формуванні єдиної могутньої української держави по західно-європейському зразку були галицькі, волинські, київські великі бояри, частина удільних князів, які у регіонах мали великий вплив на адміністративне управління державою, що видно після смерті “Самодежця усієї Русі Романа”. М. Ф. Котляр з цього приводу вірно

зауважив, що більшість удільних князів і бояр які раніше смиренно сиділи і управляли містами і областями України-Русі з дозволу, волі і ласки великого князя Романа, і усердно підкорялися йому- платили завчасно данину, по його першому зову виступали з ним в походи з озброєними загонами воїнів, після смерті Романа, ставши великими магнатами почали виходити із покори центральної великокнязівської влади, яку очолила від імені малолітнього сина Данила "велика княгиня Романова", що привело до великої "смути і крамоли" в Україні-Русі. В ряді регіонів України-Русі державне управління порушилось, збір данини, судочинство, центральною владлю повністю припинилось. В час загибелі Романа наслідніку пристола великому князю Данилу виповнилось лиш три роки. Біограф Данила вірно зауважував, що "велика смута розпочалась на Русі, грабунки великі і повстання"[51]. Роману, вважає російський дослідник Д. М. Александров не вдалося остаточно зламати старі порядки, стару боярську опозицію, не дивлячись на репресивні заходи. Замість того, щоб продовжувати реформувати державу, зміцнювати її новими політичними інститутами він втягнув Україну-Русь в європейську війну[52].

Сувокупність свідчень однак дає право нам вважати, що саме реформування Романа було половинчате. З'єднавши Україну-Русь, посадивши по регіонах лояльну князівську і боярську олігархію залякавши останню репресивними мірами, Роман однак не врахував одного, що самі бояри у своїй політичній основі не змінились, тобто, у XIII ст. українські велможі ще не стали тими європейськими графами і баронами повністю залежними від централоної влади по "сеньйоріальному принципу передачі влади від батька до сина", і повважали політичні перетворення в Україні-Русі тимчасовим політичним надбанням одного окремого князя. Слід відмітити, що Роман Мстиславович був людиною свого часу, він був найбільшим і наймогутнішим українським феодалом, серед других таких же як і він, щоправда за рангом менших, на яких змушений був опиратися і доводи і доради яких змушений був враховувати. Таким чином улаштувавши українську державу, і побачивши, що її державна, економічна, судова, податкова система повністю ним контролюється, феодали князі і бояри усіх рангів налякані репресивними діями свого володаря, вправно виконують усі державні повинності і його особисті вимоги, Роман Мстиславович, повважав свій "Добрий порядок для

Русі" завершеним. Успіхами в зовнішньо-політичних відносинах з володарями сусідніх держав: Угорщиною, Польщею, Половецькою державою, а також Візантійською і Священно-Римською імперіями, шлюбом з візантійською принцесою Анною, який висунув Романа і українську державу на широкомаштабну політичну європейську арену, з якою рахувалась уся Європа і Римський папа зокрема,- Роман повважав свою реформаторську діяльність завершеною. Видатний радянський історик Б. О. Рибаков з цього приводу зауважував, що в руках енергійного Романа опинився великий і досить зручний стратегічно, політично і економічно великий і політично з'єднаний у одну державу кусок Руських земель, який нічим не поступався розмірами Священній Римській імперії періоду правління нею Фрідріха Барбаросси і він робив усе, щоби свої надбання залишити у спадок своїм синам[53]. Великий князь України-Русі Роман Мстиславович, на думку українського історика П. П. Толочка востановивши політичну єдність піденно-західних руських земель, від Карпат, Дуная і до Дніпра, що було найвидатнішою подією у державному житті України-Русі, хоча і не було кінцевою метою його широкомаштабної політичної програми[54]. Реформаторський образ Романа Мстиславовича хвилював уяву народів ще довгі століття після його раптової смерті, як в Україні-Русі так і в Європі. Польський хроніст Ян Длугош XV століття з цього приводу свідчить, що белини, балади і пісні про Романа співали ще навіть у XV столітті, а польський хроніст XV ст. Бельовський переказує староукраїнську легенду, згідно якої володарю староукраїнської держави Роману відводилось почесне місце серед київських богатирів домонгольського періоду, його гробницю шукали поряд з гробницею Іллі Муромця. Життя та діяльність, його невтомна енергія і разюча сила характеру знайшла широке відбиття і встароукраїнському фольклорі. Легенди, перекази, пісні малюють образ Романа на рівні з такими могутніми і уславленими персонажами тваринного світу, як лев, крокодил, орел. Епічні пісні про Романа широко закарбовані в свідомості українського народу носили, як виразився радянський дослідник Б. О. Рибаков "загальноруський" характер доблесті і слави, розмах діяльності якої міг виразитися тільки у вольової, владної і сильної людини[55]. Автор "Слова о полку Ігоревім" оспівує Романа як мудрого державного діяча і талановитого полководця. Полки Романа "під шоломами латинськими з мечами булатними, приклонили перед ними голови Литва, Ятвяги і Половці...".

Образ українського володаря Романа хвилював народну уяву ще довго після його смерті. І коли у великій війні з ятвягами його сини Данило і Василько здобули славну перемогу над останніми, галицький літописець писав: “Повернулись вони зі славою до своєї землі, наслідуючи шлях свого батька, який кинувся був на поганих мов лев, ним же половці лякали дітей своїх”. Через шість років Данило знову переміг ятвягів і обклав іх даниною з цього приводу літописець зауважував: “По великому князю Романі ніхто з руських князів не воював їх лише син його Данило[56]. Великий князь України-Русі Роман Мстиславович загинув у Польщі в зеніті могутності української держави, яку він організував по західно-європейському зразку і давши для цього законодавчу базу. У зв’язку з такими нашими висновками, хочеться ще раз зупинитися на деяких загадкових причинах, які привели староукраїнське суспільство, часів Романа, до одностайної думки необхідності реорганізації української держави.

Уже в XII столітті, по сукупності свідчень, ми зауважуємо у передовій громадській думці торгово-ремісничої знаті, боярській середній і дрібній аристократії, бажання більш міцного державного ладу, ніж той який існував в Україні-Русі до кінця XII століття. Для з'ясування питання ми повертаємось до “автора Слова о полку Ігоревім”, який зауважував, що усобиці князів, заклики на Русь степовиків створювало великі біди на Русі, підривало її державний устрій. Очевидно таке становище було добре знайоме Роману Мстиславовичу і він врахував усі особливості державотворення минулих часів при створенні з різних частин України-Русі однієї могутньої держави, яку чекало прекрасне майбутнє. Створений ним новий порядок, що усособлював нову державу, на жаль тримався тільки силою особи Романа і як тільки його не стало Україна-Русь повернулась до свого соціально-економічного і політичного становища. Та здавалось, що у той же час, як гинула після смерті Романова держава у полум'ї феодальної війни, народжувалась нова формація, нова суспільна думка, яка бажала єдності різних земель зокрема Київщини, Волині і Галичини. Феодальна війна, наголошував М. Дашкевич, мішала розвитку торгівлі, культурному взаємообміну, тому народ не бажав повертатися до феодальної анархії, феодального хаосу, він бажав порядку часів Романа, який в своїх політичних стримліннях опирався на сили народу. Усі князі, великі бояри, хоча і мали великі наділи,

однак окремої політичної діяльності у час Романа не проводили і в усьому підкорялися володареві України-Русі. Підпором його влади були кращі люди міст, служилі бояри і торгово-ремісничa знать, яка повністю солідаризувала з планами великого князя. Найважливішою справою Романа, що було з вдячністю сприйняте українським народом, було злучення великих і дрібних княжінь в одну політичну систему від Карпат до Дніпра. Характеризуючи діяння Романа польський хроніст пише, що: "за короткий час Роман так піднісся, що правив майже усіма землями і князями Русі"[57]. Староукраїнський літописець відзначаючи могутність Романа називає його по праву " Самодержцем усієї Русі", та "царем в Руській землі"[58], а отже Роман вважався українським народом, реальним володарем української держави у час її найвищого державного зміцнення

Похоронили Романа у церкві святої Богородиці в Галичі, а отже зійшов із політичної сцени могутній володар "Самодержиць усієї Русі Роман", та з'єднана в одне державне тіло Галичина, Волинь і Київщина не дивлячись на виступ боярської опозиції не припинила своєї етнічної консолідації. Високий міжнардний авторитет Романової держави, її внутрішня міцність, заведений "Добрий порядок для усієї Русі" і швидка реалізація його у лоні народного життя були основним гарантом того, що Русь-Україна не розпалася у розпалі послідуючої феодальної анархії, яку літописець вірно кваліфікував "часом чварів і свавілля на Русі". Після смерті Романа, наголошував І. П. Крип'якевич, в Україні-Русі почалась внутрішня феодальна війна, яка тривала більше як 40 років. Цій війні однак, наголошував дослідник однак, протистояли основні тенденційні прагнення до збереження єдності староукраїнської держави, як єдиної цілісності без будь-якого поділу на регіони, території та князівства[59]. Об'єднана Галичина, Волинь і Київщина, придушена місцева боярська опозиція, розгромлені половці, єдине законодавство у вигляді "Доброго порядку для Русі", повиннно було по забумах Романа підтримуватися його нащадками. На жаль плавного переходу цим його напрацюванням не судилося збутися. Старшому синові Романа, Данилу Романовичу, у час його смерті ледве виповнилося чотири роки, що відразу позначилося на державному управлінні в Україні-Русі. В цей же час підняло голову бунтівне боярство, яке було не повністю розгромлене великим князем Романом, і здаволся, що колесо історії і реформацій великого князя України-Русі

Романа Мстиславовича загубляться у вирої феодальної війни. Сутички між князями, боярами і центральною владою дедалі почали частішати. Староукраїнські літописи з сумом відзначали, що: "великі чвари почались у Руській землі". Більшість удільни князів і бояр, що раніше смиренно з ласки українського володаря Романа володіли землями і містами перестали коритися великій княгині Анні і її синам, відчули себе великими панами. Так, київські бояри знову прийняли розстригу Рюрика на київське княжіння, волинські бояри, хоча загалом і підтримували Анну і її синів і сприяли її централізаторським планам, однак нейтральними були до вилучення з Волині Белзського князівства, яким самостійно почав прави бвоюрідний брат Романа князь Олександр. В цей же час галицькі бояри, як виразники фецентралізації України-Русі, услід за Олександром беолзським теж вийшли із покори великокнязівської влади. Щоб краще уявити собі картину могутності галицького боярства, наголошує М. Ф. Котляр, треба поглянути у політичну структуру Галицької Русі. Бояри Галицької землі уособлювали в одночас і земельну аристократію, і верхівку князівської військової дружини, так званих "княжих мужів". Поступово галицьке боярство в наслідок торгово-економічних відносин, як з західно-європейськими державами, так і з серединними землями України-Русі, набирає сили і виходить із покори великокнязівської влади. Могутність великих галицьких феодалів у час, коли Галич був столицею України-Русі, групувалась на спадкових земельних володіннях, на чіткій західно-європейській структурі суспільства, на сотнях і тисячах, як виразився київський дослідник М. Ф. Котляр, васалів, що з ласки того чи іншого великого галицького боярина утримували замки і землі його володінь і на заклик свого пана повинні були прийти йому на допомогу, навіть якщо би воювати прийшлося проти верховного правителя, тобто володаря України-Русі. Протягом другої половини XII століття і у час коли Галич фактично був столицею України-Русі боярське землеволодіння в Галичині зростає, швидкими темпами, ніж у будь-якій іншій частині староукраїнської держави. Причина цьому явищу криється в тому, що Галичина у цей час знаходилась у найтісніших стосунках з центрально-європейськими країнами і перейшла на західно-європейське економічне і політичне право. У Галичині у XII початку XIII століття була відсутня економічна централізація, що давало змогу, внаслідок як внутрішньої так і зовнішньої торгівлі до швидкого економічного і культурного розвитку. Ось чому Роман для

реформування своєї держави вибрав Галичину за основу, і переніс столицю України-Русі в Галич. Утвердившись в Галичі, хоча і дуже жорстокими методами, викоріливши місцеве велике боярство, замінивши його чисельними середніми і дрібними феодалами, Роман, однак не змінив його самої економічної структури і напрямку у поглибленні західно-європейських тенденцій, як і економічних інтересів уже нової, щоправда відданої йому боярської олігархії. Усе це видно зразу ж після смерті Романа, його держава, економічна структура, внаслідок боярських політичних і економічних інтересів, зразу ж захиталася, політичні реформи зійшти на нівець. Це сталося тому, що бояри київські, волинські і галицькі, уособлювали у державі Романа зовсім різні інтереси і корились своєму володарю тільки внаслідок його військово-політичної могутності, і впровадження своїх політичних устремлінь шляхом репресій[60]. Були сили, це в основному торгово-ремісничa знать і дрібне боярство, які виступали за дотримання заведеного в Україні-Русі "Доброго порядку", в рамках міцної центральної влади, побоюючись утисків великих бояр, що зосередили у своїх руках великі землеволодіння і велику кількість васалів. Такі наші висновки підтверджуються сувокупністю джерел і наукових праць, згідно яких, служилі бояри заявляли Данилові Романовичу: "Вірні ми богу і тобі нашому господареві", соцький Микула зокрема, заохочував до боротьби з великими боярами. Жителі міста Галича зустрічали в'їзд малолітнього Данила вигуками: "Це наш володар богом даний". Слід зауважити, що по смерті великого князя Романа, необхідністю утримувати єдиною Україну-Русь вважали і великі бояри, особливо ті, які приймали безпосередню участь у реалізації державних планів Романа і розуміли значення єдиновладдя в Україні-Русі[61]. Смерть Романа, наголошував М. С. Грушевський була для всіх несподіванкою. Його держава, за чак його прпавління, набула як і усередині так і на зовні великої популярності. Його особиста популярність, що зросла на Волині перекинулась і на усі громади України-Русі. М. С. Грушевський наголошував, що добрі відносини Романа до громад в Україні-Русі були давньою традицією Мономаховичів, яку вони підтримували на протязі століть будучи постійно великими князями київськими, що було памятно в українському народі. Безоглядна боротьба з боярством, це не винятковість Романа, це доробок усієї династії Мономаховичів, який дав їм таку популярність в українському народі. Взагалі, наголошував

М. С. Грушевський, Роман полишив у своїми геройськими вчинками глубокий слід в народній пам'яті яка сильно відбилася в народній фантазії, його, з цього погляду треба поставити на рівні з Володимиром Великим і Володимиром Мономахом, а тим більше, що індивідуальність Романа в народній і книжній традиції визначилася далеко визначніше ніж тих двох князів-героїв. Отже у народі Роман був грізним українським володарем, часом немилосердним, справжнім творителем міцної української держави, яку він упорядковував по західно-європейському зразку і яка на початку XIII століття , внаслідок його реформаторських починань, досягла найбільшої могутності[62].

Список джерел та використаної літератури:

1.Е.А.Пресняков. Украина - Вестник культуры и политики. Пг. 1918, N9, с.18-19.
2.М.Ф.Котляр. Данило Галицький. Київ. 1979, с. 20.
3.В.Н.Татищев. История государства Российского. М-Л. 1964, с. 170. Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
4.Д.Н.Алесандров. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь и образование Литовского государства. М. 1994, с. 45.
5.ПСРЛ. М-Л. 1965, т. 2, стб. 715.
6.ПСРЛ. М-Л. 1965, т. 2, стб. 716.
7.Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIIIвв. М. 1987, с. 134-138.
8.Д.Н.Александров. Вказана праця, с. 46.
9.Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIIIвв, с. 19-20.
10.Великая хроника о Польше и Руси... Вказана праця, с. 20.
11.Великая хроника о Польше и Руси... Вказана праця, с. 137.
12.Д.Н.Александров. Вказана праця, с. 47.
13.ПСРЛ. М. 1965, т. 2, стб. 715.
14.Руський літопис. К. 1989, с.
15.ПСРЛ. М-Л. 1965, стб. 417-419.
16.ПСРЛ. Спб. 1843, т. 2, с. 327.
17.Д.Зубрицкий. История древнего Галичско-Русского княжества. Львов 1852-1855, т. 2, с. 31-32.
18.Л. Гумильов. Древняя Русь и Великая степь. М. 1989, с. 493.
190.Слово о полку Игореве. М-Л. 1955, с. 444-445.
20.М.С.Грушевський. Історія України-Русі. К. 1991, т. 2, с. 485.
21.В.Т.Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950, с. 193.
22.Л.Гумильов. Вказана праця, с. 493-494.
23.М.С.Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 10.
24.М.Н.Карамзин. История Российская. М. 1991, т. 3, с. 213-215.
25.Слово о полку Игореве. Вказана праця, с. 442-447.
26.М.Ф.Котляр. Полководці давньої Русі. К. 1991, с. 23-25.
27.М.Ф.Котляр. Полководці давньої Русі, с. 28-29.
28.Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. Археогр. комис., 1871, с. 371.

29.Новгородская первая летопись. Старшего и младшего изводов. М-Л. 1950, с. 33.
30.М.Ф.Котляр. Данило Галицький. К. 1979, с. 8-9.
31.К.Маркс, Ф.Енгельс. Твори, т. 21, с. 303.
32.Руський літопис. К. 1989, с.368.
33.М.Ф.Котляр. Данило Галицький. К. 1979, с. 13.
34.М.Ф.Котляр. Данило Галицький, с. 16. Руський літопис. К. 1989, с. 369.
35.В.Н.Татищев. История Российская. М-Л. 1964, т. 3, с. 169-170.
Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
36.М.Ф.Котляр. Данило Галицький, с. 21.
37.Руський літопис. К. 1989, с. 368.
38.В.Т.Пашуто. Вказана праця, с. 287-288.
39.В.Н.Татищев. История Российская. М-Л. 1964, т. 3, с. 169-170.
40.Л.Гумилев. Древняя Русь и великая степь. М. 1989, с. 433-434.
41.Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
42.Л.Гумилев. Вказана праця, с. 433-434.
43.М.Ф.Котляр. Данило Галицький, с. 24-
44.ПСРЛ. М1962, т. 1, с. 425. 25.
45.ПСРЛ. Спб. 1843, т. 2, с. 329.
46. В. Н. Татищев. История Российская. М-Л. 1964, т. 3, с. 174-175.
47.Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIIIвв. М. 1987, с. 145.
48.Momumenta Germanika Historika(дальше MGH). 1874, t. 23, s. 883.
49.Д.Н.Александров. Вказана праця, с. 52.
50.MGH. 1874, t. 23, s. 883. 2В. Н. Татіщев.
51.М.Ф. Котляр. Вказана праця, с. 25-28 Вказана праця, т. 3, с. 169-170.
52.Д.Н.Алесандров. Вказана праця, с. 54.
53.Б.А.Рыбаков. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. М. 1982, с. 251-253.
54.П.П.Толочко. Древняя Русь. К. 1987, с. 155.
55.Б.А.Рыбаков. Древняя Русь. Сказания. былины. Летописи. М. 1963, с. 152-153.
56.Руський літопис. К. 1989, с. 368-370.
57.Н.Дашкевич. Княжение Даниила Галицкого. К1873, с. 81-87. Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIIIвв. М. 1987, с. 145.
58.Руський літопис. К. 1989, с. 368.

59.П.Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство. К. 1984, с. 104.
60.М.Ф. Котляр. Вказана праця, с. 25-28.
61.Руський літопис. К. 1989, с. 368-370.
62.М. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1992, т. 2, с. 475, К. 1993. т. 3, с. 16-17.

Розділ 2.

Феодальна війна в Україні-Русі (1205-1238).

Після трагічної смерті великого князя Романа розпочинається, наголошував галицький дослідник Д. Зубрицький довгий, сорокалітній період затяжної боротьби за галицький великокнязівсьукий стіл, яку на жаль дуже стисло нам подає автор Галицько-Волинського літопису. Я не впевнений наголошував дослідник, що така запутанність і хаос міг би постати в добреулаштованій в політичному і економічному розумінні Романом державі[1]. Щоби не загубитися в деталях, будемо у подальшому розвивати головні політичні напрямки цієї боротьби, а особливо напрямки боярської політики, що лежали в основі дестабілізації в Україні-Русі.

Із свідчень джерел, ми знаємо, що в ході феодальної війни в України-Русі в яку втрутилися і сусідні володарі, в одній складовій частині України-Русі, Галичині, стався нечуваний для тогочасного мислення староукраїнського суспільства факт, угорський король від'єднав Галичину від державної структури України-Русі і посадив у ній свого сина і проголосив його зі згоди бояр "королем Галичини", а "увесь наряд віддав галичанам", тобто противникам державної єдності України-Русі-боярам. Це говорить про те, що бояри мали велику силув в Україні-Русі і зокрема в Галичині. Ще рагніше, як ми наголошували, володар України-Русі, Роман, шляхом репресій шукав виходу із становища заложника боярства і то не зміг із нього вийти. Однак можна вважати наголошував М. С. Грушевський, що і самі "Романові репресії" були перебільшені польським хроністом. Самі ж бояри вишукуючи різних князів завжди бажали, щоби влада князя була для них як найслабшою, а уся політична влада була в в їх руках . При усій такій нашій сувокупності поглядів однак слід зауважити, що не все боярство разом ішло на осягнення усієї цієї програми. Не всі однак радикально і безоглядно вважали необхідність боярського втручання в усі сфери князівської влади, при тім між самими боярами виникали часом особисті непорозуміння і боротьба за популярність в народі чи при князю. Багато бояр, після смерті Романа підтримали його вдову і малолітніх дітей, бажаючи єдності державі, власне вони

стали опорою великої княгигі Романової у час нападу київсько-чернігівської коаліції, підтримали "Дорий порядок Романа" у час малоліття Данила[2].

Частина бояр бачила, що Роман у своїй з'єднаній державі єдино дбав про те, щоби укріпити авторитет великокнязвської влади, через це він зайшов у конфлікт із боярами, особливо галицькими . Боротьба набрала гострих форм, що дуже мішало у зносинах із зовнішніми володарями у які втручалися у внутрішні справи України-Русі. Роман бачачи неможливаість впроводження реформ, пішов за традиціями своїх попередників, Ростиславовичів і бажав шляхом репресій реформувати свою державу. Бояри галицькі добре знали улаштування Угорської, Польської і Чеської сусідніх держав, Візантійської і Священно-Римської імперії. Вони бачили стремління Романа до політичної єдності України-Русі по західно-европейському зразку і були відчасти пасивними, відчасти погромленими, відчасти підтримали програму Романову "Доброго порядку для Русі". Після загибелі великого князя України-Русі Романа велике галицьке боярство скориставшись з малолітства його синів Данила та Василька, розпочало боротьбу за посилення своєї влади. При цьому визначалося протистояння двох основних тенденцій: з одного боку прагнення до збереження і зміцнення України-Русі, а з іншого-до поділу та роздроблення його територій. При усіх переплетіннях історіїї після смерті Романа ми бачимо жорстоку боротьбу в Україні-Русі за владу між боярством і Романовою вдовою Анною, фактично володаркою і регентшою української держави, яка намагалася правити останньою від імені малолітнього сина Данила. Джерела підтвержують повноваження Анни і наголошують, що володаркою України-Русі стала вдова Романа, як її називає літопис "Велика княгиня Романова", надзвичайно енергійна жінка, яка взялася уперто захищати права свого сина Данила на галицький великокнязівський стіл. Велика княгиня Анна неодноразово згадується у староукраїнському літописі, як законна володарка української держави, що дає нам підстави робити висновок, що по смерті під Завихвостом великого князя Романа власне вона очолила українську державу. Коли Анна стала регентшою при малолітнім великім князю Данилі, їй одразу ж довелося наштовхнутися на сильний опір боярської олігархії, яка намагалася втягнути Україну-Русь в

феодальну анархію. Ця боротьба велася від імені наступників великокнязівського пристолу "отчичів" Романа Данила та Василька. Княгиню від імені Данила, підтримувала та частина київського, галицького і особливо волинського боярства, яка була зобов'язана загиблому великому князю своїм особистим збагаченням, а також торгово-реміснича знать міст, яка отримала привілеї від володаря України-Русі на широкомаштабну міжнародну торгівлю. Ця частина українського суспільства виступала за мир, єдність і розквіт торгівлі староукраїнської держави[3]. Вивчення повісті про княгиню Анну, дружину Романа, що вийшла із кругів волинського боярства, принцесу візантійську, дозволяє робити висновок, що "велика княгиня Романова", яка стала опікуном малолітнього правителеля України-Русі Данила, "De Jure" була визнана володарем угорської держави Андрієм II, краківським великим князем Лешком Білим, пізніше литовськими князями[4]. Отже джерела говорять нам, що Анна, як візантійська принцеса мала в Україні-Русі зовсім інше політичне становище ніж будь-які руські княгині. Галицький літописець охоче розповідає нам про її політичні стосунки з угорським королем, польськими князями, де угорський король "приймає Данила як милого сина", а польський князь Лешко з "честю приймає Анну з її синами в Кракові", що підкреслює реальність влади Анни в Україні-Русі. В основу того, що Анна стала фактичною володаркою Русі, як наголошує наш літопис "бажала правити сама", і була підтримка її стремлінь угорським королівством. В Угорщині у цей час був королем син Бели III Андрій II, який деякий час князював в Галичині, об'явивши себе "королем Галичини". Королевич Андрій після смерті батька вів постійну боротьбу за угорський престол із своїм старшим братом угорським королем Емеріхом, а після його смерті з його сином угорським королем Владиславом III, до смерті останнього. По усій сувокупності джерел, можна прийти до висновку, що Андрій II у своїй боротьбі за угорський престол опирався на Галичину і особливо на волинського князя Романа, з яким останнього зв'язувала особиста дружба і особиста клятва. Імовірно за допомогою Романа королевичу Андрію вдалося заволодіти угорським престолом. Ця на нашу думку є очевидною реальністю, оскільки у часи Романа угорське королівство не тільки не турбувало своїми притензіями щодо Галича, а навпаки знаходилося у тісному союзі з державою Романа. Вони, згідно свідчень джерел, "поклялися один одному, що

хто із них переживе один одного, той і буде, то той і повинен стати опікуном дітей останнього". Андрій за допомогою Романа вступив на угорський престол в останній рік життя Романа і повинен був виконувати свої обов'язки по відношенню до сім'ї Романа[5]. Слід зауважити, що велика княгиня Анна, прийнявши протекторат над українською державою на початку свого правління, хоча і заручилася підтримкою угорського королівства, однак сама повністю контролювала ситуацію в державі. Вона, як нам відомо, опиралась на дрібних князів, бояр добреорганізовану, зобов'язану покійному князеві своїм особистим збагаченням закуту в латинське залізо рицарську Романову дружину, а також торгово-ремісничу знать староукраїнських міст, особливо головних: Галича, Володимира, Києва. На нашу думку, Романову вдову підтримували і чорні клубуки, які вірно ходили біля стремені великого князя Романа. Такі заключення ми робимо із фактів тих часів, коли Роман проводив наступальну політику по приєднанню до своєї держави Київа, яким фактично володів з 1203 по 1205 роки аж до самої смерті. Можна однак наголошувати, що Роман правив Києвом через торгово-ремісничу знать. Літописи, не знають у цей час особливого київського князя, хоча В. М. Татіщев і наголошує, що нібито Києвом з 1200 по 1205 роки, як васал Романа, правив Інгвар Ярославович луцький/6. Та це твердження скоріше носить логічний попередній характер і зовсім не підтверджується джерелами. На нашу думку Київ був залишений Романом під опікою служилого боярства і торгово-ремісничої знаті, тобто як зауважував літопис: "Роман був увільнив міста від всяких обід" князюючи і управляючи ними із Галича. Така тактика відповідала його управлінським стремлінням у реформуванні держави по західно-європейській системі, наслідком чого в Україні-Русі повинен уже був передаватись престол від батька до сина. Якщо вірити В. М. Татіщеву, то українська держава в часи "Самодержця Русі Романа" мала чітку західно-європейську васальну структуру. Києвом з волі Романа управляли дрібні бояри і торгово-ремісничa знать, Володимиром теж бояри і торгово ремісничa знать, оскільки по вигнанні з Галича ним стала управляти як Романовою отчиною велика княгиня Анна. На Волині з його згоди уділами управляли його родичі, Белзом-Олександр Всеволодович, Червеном його брат Всеволод, Луцьком-Інгвар Ярославович, Пересопницею-Мстислав по прізвищу Німий, а великим і могутнім Галицьким "столичним

уділом" володів сам Роман. Як бачимо, що три великі центри України-Русі: Київ, Володимир і Галич були під безпосереднім управлінням великого князя Романа. Таку систему управління, ще князюючи в Галичі намагалася зберегти і велика княгиня Анна. Однак по загибелі Романа,княгиня сподівалася, що засланий у монастир її чоловіком бувший київський князь Рюрик Ростиславович ніколи більше не притендуватиме на Київське князівством і вона від імені малолітнього Данила, буде управляти останнім через віддану Роману торгово-економічну знать[7]. Надіялась велика княгиня Анна, що утверджений Романом західно-європейський васалітет будуть зберігати і волинські удільні князі, що були зобов'язані своїми надбаннями на Волині покійному Роману. Що стосується Галичини, то велика княгиня Анна очевидно розуміла, що утримати її одними тільки власними силави вона не зможе, що заставило княгиню просити додаткової військової сили для забезпечення балансу сил у Галичі в свого родича і друга чоловіка, угорського короля Андрія II. Та не так розгортались події, як їх бажала бачити велика княгиня Анна. Дізнавшись про смерть грізного Романа колишній київський князь Рюрик, вийшов з монастиря куди заслав його володар України-Русі за зраду загальноукраїнським інтересам, насамперед за наведення половців на Русь-Україну і варварське розграбування Києва, і вокняжився в Києві, що означало, що Київська земля виходила із підчинення великої княгині Анни. Аналогічна картина сталася і на Волині, де удільні волинські князі відмовились визнавати Анну, регентшою малолітнього сина Данила. У самій столиці України-Русі Галичі реальна влада опинилася в угрупування великого галицького боярства на чолі з Володиславом Кормильчичем, і хоча велика княгиня Анна ще формально залишалася володаркою Галичини від малолітнього сина Данила, з притензіями на галицький престол виступили князі суздальські, київські, чернігівські, смоленські, переяславські і новгород-сіверські. Основним бажанням усіх цих князів, як і великих галицьких бояр було передання влади у Галичині у руки слабих у політичному розумінні князів. Бояри вважали небезпечним для седе, якщо Україною-Руссю управлятиме єдиновладно один князь, тому за мету вони поставили знову роз'єднати на окремі княжіння Київщину, Волинь і Галичину. Сепаратиські устримління князів і бояр підтримав також вийшовший із монастиря і вокняжившийся в Києві Рюрик Ростиславович, і навіть

деякі князі із родини Романа. Вони за допомогою боярських незадоволень намагалися вивільнити свої уділи від контролю центральної влади. Ініціатором такого руху на Волині був белзький князь Олександр Всеволодович і Пересопницький князь Мстислав Німий. Його підтримували і великі бояри галицькі, яких очолював Володислав Кормильчич. Спільну політику з Володиславом по децинтралізації України-Русі проводили такі великі галицькі бояри як Судислав, Філіп з Вишні, брати Ярополк і Яволод, Ілля Щепанович, Юрій Вітанович та інші. Вони мали своїх однодумців на Волині, зокрема у місті Володимирі таких великих волинських бояр як Мстибог, Мончук, Микифор, в Пересопниці Гліб Зеремійович, а також в Києві в особі князя Рюрика Ростиславовича і оточуючого його боярства. Власне через них, вважав І. П. Крип'якевич і децентралізувалася Україна-Русь після смерті Романа, чого й бажали і володарі сусідніх західно-європейських держав, зокрема Угорщини і Польщі. Угорський король хоч і прикинувся другом малолітніх Романовичів, хоч і обіцяв своїм протекторатом утримати за ними Галич і решту територій України-Русі, насправді підготовлював грунт для включення Галицького князівства до Угорської держави. Польський князь Лешко “беручи під захист Романовичів” почав втручатися у внутрішні справи Волині, підчинив дрібних волинських князів і водночас приєднав до Польщі прикордонні землі між Вепром і Бугом. За таких умов розгорнулась в Україні- Русі жорстока боротьба у якій її законні володарі були позбавлені своєї батьківщини. Місто Київ зайняв Рюрик Ростиславович, місто Володимир зайняв князь Олександр белзський, а за Галицьке князівство вели боротьбу різні притинденти, при усьому тому, що із травня 1205 по першу половину 1206 року Галичем від імені малолітнього Данила Романовича правила велика княгиня Анна. В цей час вона проводила активну політичну діяльність по збереженню цілісності України-Русі. В осені 1205 року, щоб протидіяти її зусиллям на Галичину вирядився заволодівший Києвом Рюрик Ростиславович скинувши чернецтво накладене на нього Романом, але на річці Сереті, як вважав І. П. Крип'якевич, галицькі і волинські полки зупинили його. Генеральна битва відбулася під стінами, “пішці галицькі”, як зауважує літописець розгромили половецьку кінноту Рюрика і заставили останнього із Олеговичами утікати з Галичини[8].

Отже відбиття київського і чернігівських князів проходило ще у той час, коли у Галичі від імені малолітнього сина управляла велика княгиня Анна. За відсутністю джерел ми не знаємо чи приймали участь у відбитті київсько-чернігівської коаліції як васали удільні волиські князі, однак нам відомо, що управління Галичиною і Волинню в цей час з Галича ще проводила велика княгиня Анна, яка і організувала бояр Галичини і Волині на захист своєї держави. Попробуємо реконструювати як внутрішню так і зовнішню політичну діяльність у Галичі великої княгині Анни із травня 1205 року по квітень-травень 1206 року. У цей загрозливий для України-Русі час втрати державної єдності Анна звертається за допомоггою до давнього Романового друга і союзника угорського короля Андрія II, який мав клятвенні зобов'язання перед покійним Романом. Андрій II вступив на угорський престол за допомогою Романа Мстиславовича і зобов'язався у разі смерті останнього попіклуватися про його сім'ю. Почувши про просьби в допомозі великої княгині Анни, "своєї ятрівки", як наголошує літопис, він радо вігукнувся на прохання вдови. Між угорським королем Андрієм II і володаркою України-Русі Анною відбулась особиста зустріч, проведені широкомаштабні переговори в українському місті Сянику. На жаль, зауважує М. Ф. Котляр, джерела не зберегли нам ані тексту ані бодай би основних умов угод укладених Анною і Андрієм, однак ясно, що велика княгиня Анна задля утримання своєї влади в Україні-Русі змушена була визнати зверхність угорського короля Андрія II, що відбилося у літописному формулюванні: "король прийняв Данила як милого сина свого", де сином називали ієрархічно-залежного правителя. По договору Анни з Андрієм для підтримання влади великої княгині в столиці України-Русі, місті Галичі встановлювалася сильна угорська залога. З цього часу сам угорський король Андрій II починає титулувати себе в своїх грамотах королем Галичини і Волині "Galiciae Lodomeriaegue rex"[9]. Радянський історик В. Т. Пашуто з цього приводу зауваджував, що Анна пішла на такий протекторат угорського короля Андрія II з однією метою, зберегти цілісність Романової держави до повноліття сина Данила. Такий договір був тимчасовий, оскільки у ті часи договори феодалів носили взагалі тимчасове явище, однак у даному випадку Анна намагалась за допомогою військ угорського королівства забезпечити за своїми синами Галичину і Волинь і в майбутньому поширити свій

політичний вплив й на Київщину[10]. Імовірно, що політична стабільність в Галичині і на Волині і дала можливість організувати відсіч києво-чернігівській агресії. Війська України-Русі, що очолювались випробуваними у битвах Романовими боярами, які і дальше з ласки великої княгині Анни управляли уділами Галичини і Волині, зуміли розгромити Рюрика під стінами Галича[11].

Історик С. М. Соловйов з цього приводу зокрема вважав, що розром Рюрика під стінами Галича відбувся внаслідок міцності влади Анни, підкріпленої сильним союзним угорським військом[12]. Джерела однак наголошують, що політична єдність України-Русі почала затухати внаслідок захоплення влади у Києві Рюрика Ростиславовича, який почав наголошувати, власне він є володарем України-Русі. Він почав робити усе можливе, щоби підірвати авторитет Романової держави, що видно із його поспішо організованого походу на Галич. М. С. Грушевський з цього приводу наголошував, що Рюрик підбивав до походу на Галич Ольговичів і князів Ростово-Суздальської землі. Рухливі ольговичі, що вже декілька разів виходили з планами походу на Галич, де мали своїх прихилиників серед бояр, дали згоду на такий похід.Задля забезпечення успіху Рюрик закликав половців і сам злучився з останніми. Але противники Романовичів, побачивши могутню угорську залогу в Галичі, єдність галицьких і волинських бояр, які усі вийшли захищати свого володаря, зрозуміли, що Романова держава це досить міцне політичне об'єднання. Коли Ольговичі і Рюрик підступили під Галич місто і бояри дали їм жорстокий бій, що змусило останніх з соромом повернутися додому[13]. Іпатіївський літопис з цього приводу сповіщає: "Що Рюрик зібрав половців і Русі багато і пішов на Галич. І зустріли його бояри галицькі і володимирські на ріці Сереті[14]. Та вигнані полководськими зусиллями галицько-волинських бояр чернігівські і київські князі незаспокоїлись поразкою. З цього приводу вони зібрали у слідуючому році у Чернігові "з'їзд князів", на якому вирішили організувати новий похід в Галичину. В ньому дали згоду взяти участь такі руські князі як: Всеволод Святославович Чермний, Мстислав Романович Смоленський, Київський князь Рюрик Ростиславович і сіверські Ігоревичі: Володимир, Роман, Святослав, і Ростислав. Положення для великої княгині Романової склалось

катастрофічне, тим паче, що на поміч цій коаліції із заходу рухався краківський князь Лешко, якого перелякав союз угорського королівства з галицько-волинською володаркою Анною. Такий союз очевидно загрожував незалежністю Польщі. Поляки прекрасно розуміли, що якщо Анна зуміє під протекторатом Угорщини утримати в цілісності Галичини і Волині до повноліття Данила, то возз'єднання в попередню державу Київської землі буде плином короткого часу. Непопулярний Рюрик Ростиславович не зможе утриматися довго на київському престолі. Київсько-Чернігівське угрупування теж вважало небезпечним залишати з'єднаними одним управлінням Галичину і Волинь, особли лякався цього київський "розстрига" Рюрик Ростиславович. Отже, наголошував М. С. Грушевський, Рюрик Ростиславович і Ольговичі повернулися додому з тим, щоби вибратися у похід у Галичину з більшими силами. На другий рік вони для походу зібрали усіх князів своєї родини: Святославовичі Чернігівські і Ігоревичі Нвгород-Сіверські, запросили Смоленських і Київських князів, Чорних Клубуків, Половців і Берендеїв і Торків. Запрошений був також і союзник Рюрика польський князь Лешко. Отже внаслідок організованому походу київського князя Рюрика на Галичину і Волинь зразу ж наступали з двох сторін руські князі і поляки. Романова вдова, наголошував М. С. Грушевський, щоби зупинити з своїми прихильниками цю могутню коаліцію змушена була вдатися по допомогу до угорського короля [15]. Слід зауважити, що усі приготування для захисту галицько-волинських володінь, хоча і від малолітнього сина Данила, проводила велика княгиня Анна. Жіноче правління, як і правління малолітніх володарів в Україні-Русі взагалі було неприпустиме і здавалось, що західно-європейські реформації Романа, зокрема їх основний пункт, передача пристола від батька до сина потерпіли повної поразки. Та могутній угорський король Андрій II визнав усі права Анни і зокрема "майорат володаря України-Русі Романа" посадив на галицький великокнязівський престол малолітнього Данила, не дивлячись на великі амбіції руських князів, бояр і незадоволення краківського князя Лешка. Силою зброї могутнього угорського королівства він виконував дану покійному Роману клятву, чим як наголошував російський дослідник С. М. Соловйов, були незадоволені усі руські князі, які вважали протекторат фактично угорською окупацією Галичини і Волині[16]. Те, що Анна під запорукою угорського

війська правила Україною-Руссю, згуртувало їх усіх, заставило створити таку широкомаштабну коаліцію в яку включився навіть польський князь Лешко, наляканий широкомаштабними діями Андрія II. Велика княгиня Анна бачачи загрозу, яка нависла над її державою послала у черговий раз послів до Андрія II просити допомоги. Джерела малюють нам угорське королівство часів Андрія II надзвичайно могутньою державою, яка простягалася своїми володіннями від Карпат до Адріатики. Андрій II, як зазначають джерела, узнавши про скруту своєї "ятрівки", як хоробрий рицар і захисник дітей свого загиблого друга Романа підняв всі сили угорської держави на їх захист і сам особисто очолив похід в Галичину. Коли король перейшов Карпати то дізнався, що з сходу у Галичину рухається київсько-чернігівська могутня коаліція, на з'єднання з якою іде також Лешко краківський. Король, як наголошує наш літопис "омирив поляків", тобто, як вважають дослідники між угорською армією і польською арміями відбулася битва, яка закінчилася розгромом поляків, оскільки угорська армія була значно могутніша, що заставило розгромленого краківського князя Лешка утікати в Польщу так і не з'єднавшись з своїми київсько-чернігівськими союзниками. Та "омирення" поляків вартувало королеві часу і коли він вступив в Галичину, то політична ситуація тут уже сильно змінилась. Внаслідок того, що угорська армія була зв'язана битвою з поляками, а армія руських князів почала підходити під Галич в самому Галичі почалося повстання. Очевидно, що повстання почалось пізніше після розгрому поляків, коли у Галичі узнали, що Андрій II хоч і прибув у Галичину для допомоги Анні з великим військам, однак допомогти їй не зможе, оскільки у самій його державі почались повстання, які очолила королева Гертруда і її брати, що змушувало Андрія II повертатись в Угорщину. Однак внаслідок приходу Андрія II повстання проти Анни угорському гарнізону і вірним її галицьким і волинським боярам вдалось припинити. Король Андрій ввійшов у Галич і поставив у ньому ще більше війська і почав переговори з руським князями. Допоки сильне угорське військо знаходилось к Галичі місцеве боярство підтримувало Анну. Однак бояри скоро взнали, що в самій Угорщині спалахнуло повстання і що Андрію II внаслідок цього потрібні будуть усі війська щоб утихомирити власну країну. В цей же час під Галичем стояла могутня коаліція руських князів, яка вимагала від Анни

звільнити Галичину угорської присутності. При таких умовах переговорів, великі галицькі бояри вигнали Анну із Галича і вона змушена була переїхати до вотчини свого чоловіка міста Володимира. Сам угорський король за таких скрутних умов однак зумів договоритися з галичанами, щоб вони прийняли до себе на княжіння Переяславського князя з Північної Русі Ярослава. Нерішучість Андрія II у питанні підтримки великої княгині Анни в Галичині, слід пов'язувати з смутою в його власній країні, що поставило його самого в невизначене становище і змушувало повертатися з усіма військами до Угорщини[17]. На жаль український історик М. Ф. Котляр не врахував цих обставин при розгляді причин, за яких Андрію не вдалося утвердити Анну в Галичі, як покажуть події, це він знову зробить трохи згодом. А зараз у нього дійсно скрутна ситуація при усій його могутності походу повстання у власній країні, могутня коаліція руських князів, все це давало можливості перебувати йому на чолі війська в Галичині і підтримати Анну на великокнязівському галицькому престолі. М. Ф. Котляр вірно наголошує, що король припинив польський похід на Волинь, але не зумів, тобто не захотів завадити наступу руських князів у Галичину. На думку М. Ф. Котляра угорський король внаслідок запросин на галицький престол Ярослава переяславського сподівався мати вигоди в майбутньому від чварів українських князів, щоб йому легше було захопити у майбутньому Галичину. На думку М. Ф. Котляра угорський король проводив дворушницьку політику щодо Анни і її сина, щоб перетворити його в майбутньому на свого васала[18]. Однак це зовсім не відповідає істині. До цього часу Спішський договір Андрія II і Анни дозволяли Андрію і так добре контролювати Галичину. У Галичі стояв великий угорський гарнізон, Андрій титулував себе “королем Галичини і Володимирщини”, який він утратив по вигнанні Анни з Галича. Як бачимо, вигнання Анни було не на користь Андрію, не для того він омирював поляків, щоб супртивники вигнали Анну з Галича, як зазначають джерела він спішив з усіма угорськими полками їй на виручку,щоб утримати за її управлінням Галичину. Очевидно причину широкомаштабних переговорів з руськими князями Андрія II треба шукати в іншому, а тобто по-перше: у нестабільності у власній країні; по-друге- в могутності коаліції руських князів з яким потрібно було вступати в конфлікт; по-третє дворушність галицьких і волинських бояр, які ще

учора підтримували союз Анни із угорською державою, а сьогодні бажали претендента на галицький престол від руських князів. При усій дипломатичній грі угорського короля з могутніми південно-східними руськими князями ми бачимо, що військову допомогу він надавав тільки своїй єдиній союзниці великій княгині Анні, на захист її прав і прав законного наслідника України-Русі, Данила, він виступав з усіми угорськими силами. Радянський дослідник В. Т. Пашуто вважав, що поки угорський гарнізон присланий на допомогу Анні Андрієм II стояв у Галичі, княгиня залишалася повновладною володаркою Галичини, місцеве боярство повністю корилося їй, як зауважує літопис з цього приводу "не сміли галичани нічого створити", та як тільки угорський король внасідок смути у власній країні забрав свої війська, то галицькі бояри під керівництвом щойно повернувшихся із-за кордону могутнього боярського роду Кормильчичів, що їх вигнав був за провини князь Роман, почали творити смуту проти Анни і княжичів в Галичі[19]. Кормильчичі які були у вигнанні у Новгород-Сіверському князівстві у Ігоревичів почали дуже прославляти останніх. У свох вихваляннях вони очевидно наголошували, що останні являються потомками старої галицької князівської династії Ростиславовичів і мають право на галицький престол і є дійсно законними володарями Галичини. Можна припустити, що що проти Романа великі галицькі бояри давно плели інтриги з сіверськими князями і втеча Кормильчичів до останніх не являється випадковістю. З появою боярського роду Кормильчичів у суспільно-політичному житті Галича починає перемагати партія бояр, яка стояла на позиціях поновлення старого роду Ростиславовичів-Ігоровичів на галицькому пристолі. Ситуація склалася так, наголошував М. С. Грушевський, що коли угорський король і Ольговичі вели переговори одні з одними і ніхто ненаважувався розпочати війну, боярська партія Ігоревичів використала цю хвилю і настрашивши своїх противників уграми і з другої сторони половцями Ольговичів запросила на галицький престол Ігоревичів. Володимир Ігоревич отримавши це запрошення потайки вийшов із табору союзників з своїми полками і швидким маршем за добу прийшов у Галич. Його зразу ж оголосили галицьким князем, що відбулося, як сповіщає літописець, літом 1206 року. Усі решта претендентів на галицький престол, включаючи угорського короля і польського князя, вернулись у свої держави[20]. Неважко

собі уявити у якому становищі перебувала ще сидяча в палаці галицького замку велика княгиня Анна. Як бачимо з джерел в Галичі одночасно знаходилась велика княгиня Анна з своїми сторонниками і боярська опозиція, що вела переговори з Ігоревичами. Бояри ведучи широкомаштабні переговори про долю галицького престола не виключали княжича Данила з кандидатів на галицький престол, однак як бачимо що перед могутніми північно-східними князями малолітній Данило не міг претендувати на галицький престол, що признавав в реальності і сам угорський король Андрій II. В. Т. Пашуто вважав, Андрій II пішов на такий ущербний для себе договір із галицькими боярами і зав'язав стосунки із Ярославом Всеволодовичем переяславським запрошуючи його князювати в Галичі у зв'язку з існуванням традиційного галицько-угорсько-суздальського союзу. Внаслідок заключення такої угоди угорський гарнізон змушений був покинути Галич[21]. Український дослідник М. Ф. Котляр вважав, що Андрій II вивів наспіх із Галича свій гарнізон, тому, що руські князі боячись угрів ненаважувались вступити в Галичину. Притенденти на галицький стіл князь Рюрик і Ольговичі дізнавшись, що угорський король в Галичі з великим угорським військом припинили свій похід в Галичину і повернулися назад. В цей же час галицькі бояри хоч дали згоду угорському королю прийняти Ярослава переяславського, однак по відходу угорських військ вирішили посадити на галицький престол власних ставлеників із дрібних князів, які хоч і мали моральні притягання на Галичину, однак не мали в Галичині міцної економічної і військової сили. Бояри запросили Сіверських Ігоревичів, наголосивши, що власне Ігоревичі являються наащадками старої князівської династії Ростиславовичів, що до цього часу правили Галичиною, і в такий спосіб припинили короткочасно чвари в Галичині. В цей же час Ярослав Всеволодович узнавши про це рішення бояр повернув від Галича у Переяслав зрозумівши, що тяжбу по вокняжінню за галицький престол він програв. Дії боярства заставили велику княгиню Анну утікати із Галича до Володимира[22]. Як бачимо Україна-Русь по смерті могутнього володаря зразу втратила централізацію і перетворилась у сферу боротьби за неї декількох політичних сил: угорського королівства, польського великого князівства, київських, чернігівських, новгород-сіверських і навіть смоленських князів. Почалась довга боротьба за сфери впливу, що

зафіксовано у староукраїнських літописах. Іпатіївський літопис приводить нам слідуючий хід подій: “Через певний час привели Кормильчичі Ігоревичів. Послухали їх галицькі бояри і посадили в Галичі Володимира, Романа в Звенигороді[23]. Отже Володимир Ігоревич був посаджений боярами, як старший внук Ярослава Осмомисла в Галичі, в Звенигороді за галицьким пристолонаслідуванням Ростиславовичів став князювати молодний внук Ярослава Осмомисла - Роман, а у Володимирі-Волинському, щоби зберегти єдність Галицько-Волинської держави, повинен був стати князем із згоди галицьких бояр, наймолодший Ігоревич-Святослав. За дорадою великих галицьких бояр, Ігоревичі вислали до громадськості міста Володимира послом священника, щоб той переказав їм волю треба розуміти нового володаря Галицько-Волинської держави - Володимира Ігоревича. У посланні говорилось, що якщо володимирці не виконають наказу галицького великого князя, князі Ігоревичі: “Зруйнують їхнє місто, за непокору буде відімщено їм усім, якщо не видадуть голови Романовичів”. Володимирці зі злістю відкинули цю мерзенну пропозицію, але велика княгиня Анна не бажаючи піддати страшному зирику життя тисяч людей вирішила покинути Володимирське князвство. Така думка постала тому, що вона побачила, що і серед володимирських бояр, загалом відданих Романові та його родині, знайшлися б кілька таких, хто міг би зрадити в рішучу хвилину, тому велика княгиня Анна переживаючи за малолітніх дітей вирішила покинути місто. Староукраїнські літописи з цього приводу схвильовано розповідають: “Вона порадилася з ближнім до Романа боярином Мирославом і дядьком-боярином вихователем Данила, а також своїм духівником священником Юрієм із годувальницею, узявши Василька вийшли через вилом у стіні. Незнали вони і куди тікати, наголошує літописець, бо Лешко краківський миру не уклав”. Щоб зберегти усю історію як умого захоплючою, наголошував М. Ф. Котляр, літописець надміру драматизував ситуацію. Велика княгиня Анна добре знала де їй шукати порятунку. Після загибелі Романа угорський король уклав з краківським князем Лешком угоду про “підтримку Романовичів”, як законних володарів України-Русі. Володарі цих держав зовні дотримувалися її і тим паче, що Лешко намірівався за прикриттям відновлення законних прав Романовичів захопити порубіжні до Польщі українські міста. Важко повірити в те, і про це вірно

наголошує М. Ф. Котляр, що залишення Анною з малолітніми дітьми міста Володимира мало вигляд втечі самотніх і беззахисних людей, адже велику княгиню Анну охороняла закута в латинську броню випробувана у боях рицарська дружина Романа, на її боці була і співчувала її горю торгово-ремісничa знать Володимира і майже всі бояри Волинського князівства. Отже події очевидно розгорталися зовсім інакше: велика княгиня Анна відкрито з сумною урочистістю в супроводі могутньої дружини з гордо піднятими великокнязівським стягами Романа покидала Володимир. Зразу ж виникає запитання, чому Анна не приготувалася до оборони Волинського князівства, так як вона намагалася обороняти Галич? Чому знову не вступила у переговори з угорським королем і не попросила у нього допомоги? Очевидно тому, що добре розуміла, що угорський король зрадив її інтереси і вступив у змову із галицькими боярами і новими претендентами на Галичину Ігоревичами. Самі ж Ігоревичі зміцнившись договором з угорським королівством вирішили захопити і Волинь, що їм і вдалося зробити. Віддаючи їм без бою Волинь, Анна прекрасно розуміла, що проти Ігоревичів, які мали власні великі дружини і великі та чисельні загони галицьких бояр, хоробрим, добре озброїним, але не чисельним кінним рицарям Романа було не встояти у кровопролитнім бою. Якщо б почалась війна, то очевидно у великому кровопролитті загинула б остаточно не тільки сама ідея востановлення могутності державності України-Русі, але й її малолітні законні володарі, вразники єдинодержавної політики в Україні-Русі. Задамося запитанням, чому галицька боярська олігархія за будь - яку ціну найжахливішими засобами намагалася знищити Романовичів? Очевидно тому, що розуміла, що в особі посадженого на великокнязівський галицький стіл Данила, як і спадкоємця князівства волинського і київського, відродиться централізація і могутність України-Русі. Не дарма галицький боярин Володислав Кормильчич говорив угорському королю “коли Данило виросте він не буде коритися тобі, він не захоче бути данником Угорщини, а захоче бути тільки самостійним володарем, як його діди та батьки”. Таку політичну лінію галицькі бояри проводили тому, що їх основне завдання було утримання влади в своїх руках. Основне завдання бояр було підпорядкування князів своїй владі.

Столичний Галич був оточений могутніми боярськими замками з неприступними валами, ровами, високими стінами, баштами, своїми залогами. Угорські джерела недарма називають великих галицьких бояр: “галицьким принцами”, “галицькими баронами”. Усі вони галицькі вельможі знаходились на західно-європейському праві і не відрізнялись від аналогічних по праву угорських баронів і польських панів. Є усі підстави сказати, що галицькі бояри знаходились з останніми не тільки у дружніх але й у родинних зв’язках і підтримували аналогічних угорських і польських феодалів у їх боротьбі за послаблення королівської влади в Угорщині і Польщі. Це видно хоча би із того, коли Роман Мстиславович повів з галицькими боярами рішучу боротьбу, останні знайшли собі прихильний притулок у таких же баронів Угорщини і шляхтичів Польщі. Сучасник Романа польський хроніст Кадлубек з жахом писав, що князь Роман “винищив усю галицьку шляхту”. Сувокупність свідчень дають право говорити, що у галицьких бояр були великі рахунки з сім'єю Романа, яку вони за допомогою і руками Ігоревичів хотіли знищити. Тому, як вірно наголошував С. М. Соловйов галицькі бояри не могли заспокоїтися до того часу допоки були живі Романовичі, у зв’язку з чим утікші в Угорщину і Польщу Романовичі, розшукувались і там боярами. Щоб домогтись свого у ці держави посилались дари з метою видачі боярам княжичів, і хоча угорські і польські володарі не пішли на пряму видачу Данила та Василька, відношення до останніх стали прохолодними. Отже як бачимо у 1206 р. Ігорневичі заволоділи Галичиною і почали князювати у трьох головних центрах Галичини. Таке швидке вокняжіння Ігоревичів стало можливе тільки тому, що їхня мати була дочкою знаменитого Ярослава Осмомисла галицького, ще памятного у народі своїм зведенням могутності Галичини. Ігоревичі були з точки точки зору феодального права законними спадкоємцями Галицького князівства, тому очевидно угорський король і польські князі відмовили Анні в її притензіях на Галичину. Хоча Ігоревичі і завдячували своє утвердження в Галичині галицьким боярам однак не захотіли стати слухняними маріонетками у галицьких бояр і повели проти останніх жорстоку боротьбу. Причин розходження думок між Ігоревичами і боярами багато, та основні пов'язуються з тим, що боярство закликало Ігоревичів з однією метою-позбутися ненависних, підтриманих угорських королем, Романовичів. Досягнувши своєї мети бояри почали плести інтриги і проти властолюбивих українських князів Ігоревичів, і

нацьковувати один на одного. Слабість князівської влади була політичною доктриною боярів, що давало останнім бути повновладними володарями в своїх великих земельних володіннях "державах", виконуючи при цьому формальну перед сюзереном-князем військову повинність і то не завжди. В цей же час ряд гальцьких боярських родин настільки зміцнились, що починають позирати і на князівський стіл. Добре організована боярська олігархія розпочала інтриги з братами Ігоревичами, галицьким Володимиром та звенигородським Романом. Та галицький князь Володимир III швидко зрозумів тактику бояр і попробував звільнитися від їх опіки , що викликало незадоволення у бояр, в зв'язку з чим остання і почала надавати перевагу його молодшому братові князю звенигородському, який в силу політичних і васальних умов був щодо старшого брата Володимира. Таким же васалом став зайнявший волинський пристол і Святослав, який тримався на Волині виключно під захистом і обороною галицького князя. Отже, як споглядається із сувокупності фактів- великим князем у нашому розумінні володарем України-Русі був Володимир Ігоревич. Можна вважати, що Україна-Русь, без Київської землі, тобто галицько-волинські землі у час правління Ігоревичів знову були з'єднані в одну економічну і політичну систему. З цього приводу радянський дослідник В. Т. Пашуто писав: "Князь Володимир Ігоревич, вокняжившись у столичному Галичі посадив у Звенигороді свого брата Романа, а у Володимирі Святослава. В усії решту центрах, що признали його владу сиділи залежні від нього удільні князі та бояри. Однак Інгвар Ярославовч луцький видавши свою дочку за краківського князя Лешко у 1207 році заключив проти великокнязівської влади Ігоревичів союз з поляками. До цього союзу приєднався пересопницький князь Мстислав,який небажав централізації Галичини і Волині. Усе це говорить, що в об'єднальному прооцесу, який проводив Володимир Ігорович виникла боярсько-князівська опозиція. Посиленням влади Володимира у Галичині і на Волині стали незадоволені як бояри так і князі. У зв'язку з цим бояри за допомогою молодшого брата вирішили не допустити до повновладного володарювання Володимира у Галичині і Волині. Ще памятна була доба Романа великого. Бояри влаштували непорозуміння між Ігоревичами Володимиром галицьким і звенигородським Романом, почалась неприязнь, ворогування, яке переросло в війну. У зв'язку з нападом Володимира на Звенигород Роман звенигородський попросив

допомогу в угорського короля Андрія II і останній, щоб скористатися моментом втручання у справи Галичини, помагає своїм військом Романові. З Романом у Галичину повертаються з Угорщини всі незадоволені галицькі бояри. Розбивши у битві поблизу біля Галича військо старшого брата, Роман вокняжився в Галичі, змусивши старшого брата утікати в Сіверщину до Путивля. Скориставшись розладом у стані панівного роду в Галичини і Волинії, Ігоревичів, васальний до цього белзський князь Олександр виходить із покори і за допомогою родича польського князя Лешко заволодіває, вигнавши Ігоревича Святослава, стольним містом Волині, Володимиром. Отже, як бачимо внаслідок політичного розладу Ігоревичів, правлячий рід втрачає Волинь і тим самим знову злучена зусиллями братів Ігоревичів Галичина і Волинь стає розз'єднана і втягнена в міжусобну війну. В цей же час внаслідок вигнання Святослава Ігоревича із Володимира і утрати авторитету Ігоревичів, як першого провідного політичного роду в Україні-Русі, починається жорстока боротьба мід удільними волинськими князями за столичне місто Володимир. Слід зауважити, що белзський князь Олександр ненадовго утвердився у столичному Володимирі, у 1209 році його звідти вибив Інгвар Ярославович луцький , проте у цьому ж 1209 році Олександр за допомогою поляків знову утвердився у волинській столиці. В цей же час, коли Ігоревичі і дрібні волинські князі вели запеклу феодальну війну в Україні-Русі, велика княгиня Анна перебувала в Польщі. Як свідчить Іпатівський літопис: “ велика княгиня Анна підтримувала через краківського князя Лешка потайні переговори з угорським королем, пропонуючи відновити союз проти руських князів і бояр”[24]. Князь краківський охоче надав великій княгині Анні у себе політичний притулок, розуміючи, що прикрившись “захистом” її інтересів йому буде легше проникнути на Волинь закріпитися у порубіжних волинських містах. Знаючи, що одному з цим завданням не справитися Лешко краківський запропонував угорському королеві Андрієві II союз для боротьби за сферу впливу втручання в землі староукраїнської держави, чим підкріпив відправлення до угорського двору княжича Данила. Однак король Андрій II повважав за необхідне поки що не зв’язувати себе ніякими союзами. В 1208 році він підтримав прихід на галицький престол звенигородського князя Романа, у 1210 році галицьких бояр[25]. Очевидно із такою політичною лінією угорського короля, змінює свою орієнтацію щодо Романовичів і Лешко краківський, який

теж починає бачити свої інтереси на Волині і бачить, що накраще було б якщо б Волинню правила слаба у політичному розумінні княгиня Анна, ніж хоч воюючі один з одним волинські князі. Тому Лешко краківський перетворюється із давнього ворога Романової сім'ї, чуть не в єдиного друга і союзника, який підтримує Романовичів у їх боротьбі за Русь-Україну. У зв'язку з цим Лешко готує в Україну-Русь велкий похід. Дана політична акція польського князя мала цілком конкретні цілі, востановлення єдиновладдя в Україні-Русі, яка у зв'язку з цим повинна була входи в політичну сферу інтересів Польщі. Лешко краківський намагався перетворити Україну-Русь в країну під польським протекторатом. Похожі наміри мав і угорський король, вмішуючись у політичні справи України-Русі. Однак будучи сильно зв'язаний з папським престолом і готуючись до хрестового походу, угорський король покищо єдино бажав забезпечити собі нейтралітет руських князів. Та як тільки хрестовий похід закінчився наміри угорського короля зразу ж змінилися, папа зобов'язував угорського короля втручатися у політичні і релігійні справи в Україні-Русі. Римський папа, за безпосередньою участю угорського короля і польських князів намагалися добитися як мінімум повного послаблення впливу України-Русі на Балканах і в Константинополі, оскільки підтримка володарями України-Русі династії візантійськиїх імператорів Ангелів не влаштовувало організаторів хрестового походу. Власне в силу названих обставин Угорське королівство на декілька десятиліть було втягнене у політичну боротьбу яка проходила в Україні-Русі. Угорський король почав з того, що підтримав на престолві законного володаря України-Русі малолітнього княжича Данила. Дальше бачачи неможливість підтримувати останніх, за радою бояр, почав по черзі підтримувати лояльних до Угорщини руських князів, при цьому зштовхуючи один проти одного за допомогою проугорської партії бояр. Одночасно із війною в Галичині, яка ведеться під безпосереднім контролем Угорщини, продовжується війна і у двох других частинах староукраїнської держави Романа - Волині і Київщині. Волинський престол за допомогою поляків, захоплює Олександр Всеволодович белзьський. Святослав волинський попадає у полон і його засилають в Польщу. Радянський дослідник В. Т. Пашуто вважав, що після вокняжіння Олександра Всеволодовича у Володимирі-Волинському виникли сильні протиріччя між Інгваром луцьким, Мстиславом пересопницьким і Олександром белзьським, що дозволило на короткий

час Інгвару Ярославовичу луцькому захопити Володимир і проголосити себе удільним волинським князем[26]. Князь Олександр белзський отримавши допомогу від поляків внаслідок кровопролитної битви зумів знову повернути собі Володимир, а свого брата Всеволода за допомогу йому у боротьбі зробив князем червенським. Отже удільним волинським князем Володимирським знову стає Олександр белзський. Як бачимо, що на Волині така сама картина як і в Галичині, тільки у справи волинських князів втручаються не угорські феодали, а польські. Похожі події проходять і в Київській землі. Після невдалого походу в Галичину Рюрик Ростиславович втрачає Київ. Його союзник у поході на Галич Всеволод Чермний опередив Рюрика при поверненні з під Галича. Всеволод Чермний маршем пішов на Київ по запрошенню київських бояр, заволодів містом і посадив своїх посадників по усій Київській землі, а Рюрик і Галича не завоював і Києва позбавився, змушений задовільнятися тільки власною волостю з містом Овручем. Щоправда він зумів за допомогою племінника Мстислава вигнати Мстислава Чермного з Києва і на короткий час зробитися київським князем, та незабаром був знову ним вигнаний. Взаємна боротьба між обома претендентами на Київське князівство продовжувалася аж до 1215 року і закінчилась великим розоренням Наддніпрянщини, квітнучої при Романі Мстиславичу[27]. В цей же час боротьба за столицю України-Русі набрала особливо жорстокого характеру. В цей же час по вокняжінні в Галичині Роман Ігоревич почав проводити політику на зміцнення централізації правління не тільки в Галичині але й на Волині. Угорський король який допомагаючи Роману думав, що той буде слухняною маріонеткою угорської держави, помилився. Роман тільки використав угорську військову силу для власного утвердження в Галичині. З'єднавши Галицьку, Звенигородську, Теребовлянську і Перемишльську землі у 1209 році за допомогою вірної дружини зумів підчинити бояр. Як бачимо Роман утвердився на галицькому престолі не з ласки галицьких бояр, а за допомогою угорської зброї і використав останню для зміцнення своїх позицій в Галичині. Це викликало протест боярської олігархії, яка скористалась всенародним визвольним рухом проти угрів і Романа. Романом угорці були вигнані з Галича, і князь який очолив їх вигнання утримався на престолі. Очевидно, що коли угорці Роману були вже не потрібні і він повністю контролював усією Галичиною він сам вирішив вигнати угорців, організувавши всенародне незадоволення. Як бачимо політика Романа Ігоревича зовсім не

влаштовувала угорського короля Андрія II, який проводив цілеспрямовану політику по розвалу державної єдності України-Русі, а тут Роман Ігоревич став на дорозі з об'єднавчими тенденціями. Як тільки Роман, наголошує Д. Н. Александров, намагався проводити самостійну політичну діяльність в Угорщині за допомогою партії проугорських бояр вирішили замінити його більш лояльним кандидатом. Цілком можливо, що у свою об'єднавчу політику Роман розпочав з того, що приєднав до Галичини ряд порубіжних волинських і погоринських (київських) міст, що ще в XII ст. у час могутнього Ярослава Осмомисла входили у сферу Галицького князівства. Така уже агресивна політика Романа галицького, явно занепокоїла і київського князя Рюрика Ростиславовича , який напав на Галичину і вибив з Галича Романа Ігоревича ставши великим галицьким князем, та не надовго, Роман зібрав силу Галицької землі з усіх підвладних йому міст пішов на Галич заставивши Рюрика тікати з Галичини[28]. Картину вищеприведеного вигнання і повернення Ігоревича в Галич нам малює Московський літопис: "У рік 718, Ростислав Рюрикович сів у Галичі, а Романа Ігоревича вигнали. Осінню того ж року вигнали із Галича Ростислава Рюриковича, а Романа посадили з братом"[29].

Ці свідчення підкріплюються і другими літописами (Іпатіївським, Гусятинським іт. д.), які датують події, що проходили в Галичині під 1210 роком. Така міжусобна війна і ослаблення Галичини знову була використана угорським королівством. Угорський король вирішив припинити "беззаконня і заколоти" і на заклик боярської проугорської партії вислав в Галичину велике військо на чолі з визначним сановником палатином Бенедиктом, яке за допомогою проугорської партії галицьких бояр, яку очолював Володислав Кормильчич і Ілля Щепанович, здобуло Галич, заставши Романа Ігоревича зовсім не готового до війни і оборони Галича зокрема. Угри з боярами зайнявши Галич застали останнього "миющогося в лазні". Його схопили і вислали під охороною до Угорщини[30]. Галицький літописець наголошує, що прихід угорців у Галич був лихоліттям для міста, яке виражалося в тому, що військові угорські сановники не маючи досвіду різного рода релігійниїх реформаціях намагалося насильницьким шляхом провести релігійну реформу у Галичині. Невідомо однак із джерел, чи мав уповноваження палатин Бенедикт на проведення унії в Галичині, чи діяв по ситуації, повважавши, склалися найсприятливіші обставини для

унії, ми не знаємо. Однак із свідчень ми бачимо, що насильницька унія викликала протест у населення і торгово-ремісничої знаті Галича. Можна тільки висловити припущення, що папська курія можливо давала такі розпорядження, однак за браком джерел не можна це стверджувати. Відомо тільки, що папа доручив кардиналові Григорію, що відав і контролював релігійними справами Угорщини, провести унію в Галичині. Сам факт унії церков на початку XIII ст. дуже цікавий у історії хритиянської церви, він мав позитивне значення, та недосвідченні у таких справах військові діячі Угорщини незнали і невміли реалізувати прагнення християн обидвох конфесій до унії, і повважали, що унія може бути впроваджена у Галичині тільки шляхом насильства. Методи якими впроваджували угорські феодали унію в Галичині дескридитували саму ідею. Згідно свідчень джерел, угри впроваджували в Галичині унію вчинками, яка явно не відповідала середньовічній християнській моралі[31]. Галицький літописець з цього приводу наголошує, що палатин Бенедикт через свої вчинки був названий антихристом. Він же наголошував літописець, став томителем городян і бояр, блуд творячи:“оскверняв жінок і черниць, і попадей”. Перебуваючи у такий час в Галичині київський книжник Тимофій у звязку з такими діями угорських військових сановників на чолі з Бенедиктом назвав останнього антихристом, чим визвав гнів останнього і у зв'язку з чим змушений був тікати від нього. “Діяння угрів” визвало загальнонародне обурення у Галичині, у зв'язку з чим в останній і розпочалось всенародне повстання, яке знову звернулось з просьбою до втікших з угорського і польського полону Ігоревичів повернутися на княжіння в Галичину. Спільними зусиллями Ігоревичів і галичан угорські “реформатори” були вигнані з Галичини, а Ігоревичі знову утвердилися: Володимир Ігоревич в Галичі, Роман у Звенигороді, а Святослав у Перемишлі[32]. В цей же час коли угорці впроваджували релігійну унію репресивними методами у Галичині, на Волинь здійснили напад польські феодали, які захотіли включити Волинське князівство у сферу своїх політичних інтересів. Складається враження, що угорські і польські можновладці просто поділили сфери впливу в ослабшій феодальними війнами Україні-Русі, де у сферу інтересів угорського королівства увійшла Галичина, а у сферу польських князів Волинь. І так у 1209 році на Волинь рушили польські війська краківського князя Лешка і мазовецького князя Конрада запрошені Олександром белзьським, в союзі з ним були і луцький і

пересопницький князі. Зайнявши Володимир поляки захопили у ньому князя Святослава Ігоревича, якого відправили в Польщу, а саме місто Володимир перейшло під владу белзського князя Олександра. Однак така перестановка під грізною польською силою визвала явне незадоволення у торгово-ремісничої знаті, народу і бояр Волинської землі, що дає нам право наголосити, що політичне життя під польським протекторатом на Волині не йшло гладко. Тут почали зштовхуватися інтереси князя східної Волині Інгвара Ярославовича луцького і белзського князя Олександра, що володів Володимиром. Однак Інгвар луцький зв'язаний з смоленськими князями не був популярний у столичному Володимирі, тому знову змушений був уступити його Олександру. Допоки в Україні-Русі удільні галицькі, волинські і київські князі і бояри за допомогою іноземних держав Угорщини і Польщі руйнували державний устрій староукраїнської держави, його законні володарі Данило і Василько знаходилися на вихованні в Угорщині і Польщі, що давало "право" останніх "відстоювати інтереси малолітніх Романовичів". Оскільки шляхом відкритої окупації угорському королю Андрію II утримувати Галичину не було змоги, то угорський король в інший спосіб вирішив приєднати Галичину і Волинь до угорської держави. Плани були настільки далекосяжні, а амбіції настільки великі, що задля їх здійснення угорський король, немаючи сина, намірівався одружити князя Данила з однією із своїх доньок і передати Данилові угорський королівський престол і таким чином "з'єднати до угорського королівства і королівство Галичини і Володимирщини"[33]. В цей же час на Волині теж проходили процеси сприятливі для утвердженням там Романовичів. В тяжких умовах іноземної агресії і внутрішньої феодальної війни, в Україні-Русі появляється реальна сила, яка бере на себе завдання востановлення політичної цілісності України-Русі. Цією силою стають міста і міські ополчення, які беруть контроль як над політикою, торгівлею і зовнішньо-політичним відносинами міст України-Русі з іноземними дежавами і великими торговельним партнерами-містами конкретних іноземних держав. Така необхідність вивищення міст стає необхідною по мірі розлаштування державного устроу в Україні-Русі. Міста, як виразники політичної влади, бажали допускатии занепаду державної і торговельної системи в Україні-Русі і починають енергійно підтримувати законних володарів староукраїнської держави Романовичів. Внаслідок такого руху навіть великий польський князь,

що утримував протекторат над Волинню, не зміг протистояти вимогам коаліції українських міст. Ініціатором руху стали "мужі градські" великого торгового міста Берестя, які послали послів до краківського князя Лешка з просьбою відпустити до них на княжіння велику княгиню Анну і її сина. Вимогу послів міста Берестя було задоволено і княгиня із сином Васильком стала правити Берестейською землею і починати збирати свою "Волинську півотчину"[34]. Утвердившись в Бересті княгиня Анна швидко включилась у політичне життя Волині. Політичне життя на Волині було усіяне протиріччями між між Інгварем Ярославовичем луцьким і Олександром володимирівським, який утримував ще й Белзське князівство. Використавши обставини, що між останніми точилась боротьба за першість на Волині, велика княгиня Анна відправила у Краків боярина Мирослава і добилася для свого сина Василька отримання ще однієї частини своїх володінь Белзського князівства. В цей же час у Галичині у першій половині 1211 року знову утверджуються Ігоревичі з тією лиш різницею, що Святослав Ігоревич отримав Перемишльське князівство замість утраченого династією Водимирського, а син Володимира Ігоревича Із'яслав-Теребовлянське князівство. Таким чином, чотири князі Ігоревичі зайнявши усі ключові центри Галичини повважали, що вони утвердились у столичному регіоні України-Русі. На жаль вони знову не врахували тих обставин, що усі земельні латифундії і містечка, селища з замками утримують бояри. Дружинники князів, як і самі князі у цей же час не володіли ніякими маєтностями в Галичині, що давало можливість боярам обмежувати владу князів Ігоревичів. Ігоревичі очевидно врахували промахи і помилки свого першого правління в Галичині, і в відношенні з боярами зокрема і зрозумівши, що земель для прокорму дружинників і власних бояр їм взяти ніде і, що у зв'язку з цим їхня влада в Галичині зовсім номінальна і обмежена, вирішили задля зміцнення своєї влади піти, як виразився літописець " шляхом великого князя Романа". Щоб забезпечити собі нейтралітет і невтручання зі сторони західно-європейських володарів у внутрішні справи Галичини вони і на цей раз послали дари в Угорщьну і Польщу[35], після чого, як наголошує М. Ф. Котляр, вирішили помститися за свій сором і зраду на галицьких боярах. Ігоревичами рухало бажання зломити силовими методами боярську опозицію, як це зробив десять років тому великий галицький князь Роман Мстиславович. Каральна операція була задумана і здійснена Ігоревичами швидко і з великим розмахом. Літописець, який

співчував боярам з жахом розповідає: “Ігоревичі зібрались на раду в справі галицьких бояр і вирішили перебити їх усіх”. Як бачимо із літописного свідчення, досвід підказував Ігоревичам, що ні їм ні будь якому іншому володарю не вжитися з свавільними, непокірними галицькими боярами, що на їх обіцянки ніяк не можна надіятися. Тому на раді остаточно було вирішено, “викорінити їхні роди”. Так внаслідок терористичної акції були убиті такі такі визначні галицькі бояри, як Юрій Вітанович, Ілля Щепанович і інші великі галицькі бояри числом, як наголошує літописець числом 500, а інші розбіглися. Серед спасшихся знову по божому присуду найбільш могутніші і найбільш впливовіші бояри, такі як Володислав Кормильчич, боярин Судислав і боярин Філіп[36]. Майно страчених бояр було захоплене і роздане Ігоревичами своїм сторонникам, про що прямо говрить боярин Володислав Кормильчич стоячи перед стінами Перемишля: “Батьківщинами вашими, наголошував він, інші приблуди володіють, які володіння і землі законних володарів розграбували”. Отже із цього свідчення ясно видно, що усі земельні латифундії, якими володіли галицькі бояри були передані “приблудам”, тобто вірним боярам Ігоревичів. Такі акції Ігоревичів стають зрозумілими, вони намагалися отчити себе вірними людьми, створити в Галичині нову, покірну в усьому князівській владі боярську олігархію. Як бачимо удар Ігоревичів по боярах був відчутний та не остаточний, як завжди найбільш могутні галицькі бояри зуміли уникнути репресій Ігоревичів і спасшись втечею продовжували боротьбу з князівською владою. Попередні події говорять про бажання вокняжитися в Галичі Мстислава пересопницького, і що бояри на чолі з Іллею Щепановичем, насміявшись над князем, зробили усе, щоби Мстислав не став галицьким князем[37]. Надто швидке зміцнення Ігоревичів і їх каральні дії проти боярства викликали великий переляк як в українських так і сусідніх іноземних феодалів. Виникала реальна загроза не тільки боярам, але й дрібним князям. Поступово у зв’язку з цим утворилась велика коаліція, яку очолили: Лешко краківський, Олександр володимирський з братом Всеволодом, Мстислав пересопницький і Інгвар Ярославович луцький. Усім стало зрозуміло, що утвердившись в Галичині, Ігоревичі знову просунуться на Волинь. Так воно і сталося. Ігоревичі совокупили війська і виступили походом на Володимир. До своїх військ Ігоревичі долучили своїх традиційних союзників половецьких ханів, яких привів на допомогу син Володимира Ігоревича

Із'яслав Володимирович. Та у вирішальній битві біля Володимира Роман Ігоревич і половці були розгромлені, а Володимир Ігоревич із своїм сином Із'яславом змушений був утікати до Галича[38]. В цей же час утікші в Угорщину галицькі бояри ретельно слідкували за подіями в Галичині і як тільки дізналися, що Ігоревичі розгромлені коаліцією волинських князів, вирішили використали ситуацію, щоб відібрати від останніх Галичину. Та щоб законним було їх вторгнення у Галичину, бояри-втікачі вирішили використати авторитет Романової сім'ї і зокрема його малолітнього сина Данила. У зв'язку з цим бояри признали Данила "галицьким отчичем", тобто визнали його законні права на галицький великокнязівський стіл і просять угорського короля відпустити княжича відвойовувати з ними Галичину від Ігоревичів. Бояри заявили королю Андрію II: "Дай нам отчича Галичу-Данила з ним підемо на Ігоревичів". Бояри як бачимо, щоб затамувати власні амбіції і помститися Ігоревичам використовують популярність батька Данила Романа і його синів, що було важливим і рушійним фактором у феодальній війні. Угорський король Андрій II підтримав пропозицію бояр сподіваючись таким чином мати усі законні права на вторгнення в Галичину. Він виряджає в Галичину "велику силу воїнів" на чолі з палатином Потом і боярином Володиславом Кормильчичом. На чолі війська, звичайно формально, стояв юний наслідник галицького великнязівського престолу Данило Романович, якому щойно сповнилося тільки десять років. М. Ф. Котляр з цього приводу зауважує, шо історикам невідомі наміри Данилових радників коли вони вирішували прийняти пропозицію великих галицьких бояр. Очевидно вони розуміли, що малолітнього княжича Данила великі галицькі бояри на чолі з Кормильчичом розглядають як маріонетку, за якого після офіційного вокняжіння, будуть правити самі бояри. Та компроміс був знайдений для того, щоб використати ситуацію для утвердження Данила Романовича на великокнязівському галицькому престолі, і визнання останнього боярами і народом Галичини і України-Русі, як законного наслідника великокнязівського престола, яким володів його батько[39]. Не дивлячись на добреорганізований похід угорського короля і усіх галицьких бояр зміцнілі у Галичині Ігоревичі за допомогою торгово-ремісничої знаті, пережившої ще недавно тяжку наругу угрів, зуміли організувати відчайдушну відсіч ворогові. Їх як законних внуків Ярослава Осмомисла взялись захищати "мужі градські", однак зрада бояр в Перемишлі була причиною того, що що

угорсько-галицька коаліція заволоділа містом без бою. Палка промова боярина Володислава Кормильчича під стінами Перемишля до перемишльських і галицьких бояр: “Отчинами вашими володіють інші приблуди” зробила свою справу. Ворота міста відкрились перед Данилом Романовичом, так він уперше увійшов у це місто. З цього часу Перемишль стає центром боярської опозиції. Князь Святослав Ігоревич внаслідок зради бояр знову попадає у полон. Після Перемишля угорсько-боярська коаліція на чолі з Данилом Романовичом підійшла до другого по значенню центру Галичини Звенигорода. Місто організувало збройну відсіч, на будь які умови відповідало вдалими вилазками проти наступаючих, у зв'язку з цим воно було взяте у тривалу облогу. Під стінами міста закипіла жорстока битва, яку літописець так нам засвідчив: “горожани люто боролися і не підступали угрів не то що до міста, а навіть і до острожних воріт”. Облога затягувалася, як свідчить літописець: “до Данила під місто наспіла військова підмога від брата Василька, князя белзського. Ігоревичі у зв’язку з цим закликали на допомогу своїх традиційних союзників половецьких ханів. Генеральна битва під стінами Звенигорода не дала жодній стороні будь якої переваги, але Роман Ігоревич злякався нових прибуваючих під місто угорськиї і волинських військ і вирішив вибратися з обложеного міста за підмогою в до київського князя і був по дорозі спійманий, після чого звенигородці здалися. Після зайняття Звенигорода шлях на Галич був відкритий і угорсько-галицько-волинська коаліція на чолі з Данилом Романовичем почала просуватись на Галич. Володимир Ігоревич і його син Із'яслав зрозумівши, що Галич їм не відстояти і що у самому Галичі є боярська опозиція яка відкриє галицькі ворота для наступаючих “угрів”, поспіхом покинули Галич. Ігоривичі утікли в Сіверщину, а галичани урочисто прийняли князя Данила і посадили на великокнязівському престолі його батька великого князя Романа. Літописець відзначає: “І всі бояри володимирські і галицькі і воєводи угорські просадили князя Данила на столі батька його, великого князя Романа”. Ця подія відбуласяу вересні 1211 року. Разом з малолітнім сином до Галича поверталася його мати велика княгиня Анна, щоб знову як регентша малолітнього сина управляти володіннями України-Русі. Здавалось ось-ось знову відновиться бувала слава староукраїнської держави часів Романа. Та на жаль цього не сталося, у плани князів та бояр зовсім не входило відновлення могутності Романової держави. Літописець з цього

приводу зауважує: “Галичани вигнали Данилову матір з Галича бо хотіли княжити самі”, або “Данило матері своєї не пізнав, бо такий малий ще був”. Про те у плати боярської олігархії зовсім не входило коритися владній енергійній великій княгині, до того ж оточення якої складали волинські вельможі. Після повернення до Галича бояри викупили з полону за великі гроші Романа і Святослава Ігоревичів, яких повісили, як наголошує літописець, “раді помсти” за вбивство 500 найзнатніших боярських родин Галичини[40]. Так закінчилось правління чернігівських князів у Галицькій землі. Описуючи з жалем усі ці події Іпатіївський літописець вибудовує цілу хронологію подій боротьби за великокнязівський галицький стіл починаючи з 1205 року. Датування звичайно з похибками часу, однак літописець починає розповідь із часу вокняжіння Рюрика Ростиславовича, показує його вигнання із Галича могутнішими Ігоревичами, показує за яких умов міжусобної війни вони стають володарями Галичини, у якій зміцнюють свої позиції і заставляють таким чином законну володарку Галичини велику княгиню Анну з малолітніми синами Данилом і Васильком втікати в Польщу. У 1205-1207 році літописці фіксують активні переговори Анни через посередництво Лешка краківського з угорським королем Андрієм II, наголошуючи про усобицю, що розпочалася в Галичині між Ігоревичами Володимиром і Романом. Подальші свідчення під 1207 роком розповідають про усобицю на Волині і поділ останньої між Олександром володимирівсько-белзьким і Інгваром Олександровичем луцьким. Вигнання Романа Ігоревича з Галича, угорська окупація Галичини в 1207 році теж не пройшла повз літописців, як і намагання вокняжитися у Галичі Мстислава пересопницького так і вигнання угорських окупантів і повернення Ігоревичів на князювання в Галичину. У свідченнях під 1208 роком літописці розповідають про наступ Ігоревичів на боярство, яке закінчується знищенням останніх, що зумовило великий виступ усіх галицьких бояр, волинських князів, угорського короля, польських князів проти Ігоревичів під стягом законного наслідника на галицький престол князя Данила. Літописець зафіксував гибель Ігоревичів і крах їхньої політичної діяльності в Галичині. Московський літописець зокрема датує першу усобицю між синами Ігоря Святославовича під 1208 роком, а повернення Романа у Галичину під 1210 роком, а загибель Ігоревичів під 1211 роком[41]. Такі хронологічні виділення наголошує Д. Н. Александров можуть говорити, що повішення боярами

Ігоревичів було надзвичайно визнаяною подією в Україні-Русі, що приводить дослідників до аналізу усіх найдрібніших перепетій правління Ігоревичів в Галичині. Підводячи висновки правління Ігоревичів у Галичині можна повважати, що на протязі усього правління вони намагалися відновити політичний устрій України-Русі часів "Самодержця Русі Романа", тому у них з'явилися зразу багато і могутніх противників. Їх намагання бачили дрібні волонські князі, які не були зацікавлені у з'єднанні України-Русі, вони опираючись на іноземні війська Угорщини і Польщі розпалювали з новою силою феодальну війну, яка вела до розчленування староукраїнської держави. При таких обставинах задля збереження цілісності України-Русі Ігоревичі запрошували на допомогу іноземні війська та тільки ці запросини були у надто менших маштабах і тільки у випадку крайньої необхідності. Вокняжившись в Галичині і зрозумівши, що об'єднати українську державу у розпалі феодальної війни буде важко вони вводять інститут співправління, тобто спільно посідати галицький великокнязівський престол, хоча, як було показано вище Ігоревичам не завжди удавалося узгодити свої політичні інтереси, та не дивлячись на це цей інститут співправління сприяв посиленню великокнязівської влади. Іх спільні виступи дали можливість знову відновити великокнязівську владу на Волині і на окремих територіях Київської землі, щоправда короткочано. У зв'язку з цим дуже цікаве намагання Ігоревичів знищити правлячий прошарок великого галицького боярства і таким чином укріпити великокнязівську владу у столичній Галичині. Однак укріплення великокнязівської влади шляхом репресій над боярами було великою помилкою Ігоревичів і обійшлося останнім дуже дорого. Власне репресивні дії Ігоревичів були тим двигуном який заставляв галицьких бояр випробувати усі засоби для скинення з престолу ненависних боярам князів. В той же час необхідно відмітити, що посилення князівської влади в Галичині стало загрозою не тільки для боярської олігірхії, але й для польських, угорських, волинських і навіть київських феодалів. Угорське королівство, яке бажало свого впливу в Україні-Русі, було зацікавлене у зміцненні останньої тільки під угорським протекторатом, тому воно в першу чергу було зацікавлене у провалі об'єднавчої політики Ігоревичів[42]. Прорахунки Ігоревичів привели до того, що утворена проти них коаліція, яка об'єдналася проти них з однією ціллю повалення їх панування вступила у столицю України-Русі і посадила на великокнязівському галицькому

столі “законного володаря Данила” з волинської династії князів. Однак дальше цілі бувших союзників щодо державного устрою в Україні-Русі розійшлися. З цього приводу видатний радянський дослідник В. Т. Пашуто так виразився: “бояри досягнувши своєї мети збиралися правити в Україні-Русі на свій огляд використовуючи малолітність великого князя Данила і зберігаючи номінальну залежність від Угорщини. Але тут вони зштовхнулись з великою княгинею Анною принцесою візантійською, яка підтримана волинськими боярами і закутою у латинську броню дружину свого чоловіка Романа маючи окрему угоду з угорським королем, бажала володарювати від імені малолітнього сина сама[43]. Отже плани у Романової великої княгині були набагато широкомаштабнішими в управлінні державою ніж у боярської олігархії, та Анна своїм управлінням Галичиною робила усе, щоби і Галичина,Волинь і Київщина була у тій чи іншій мірі в полі зору великнязівської влади. Зміцненню Анни у такому широкому маштабі явно не було вигідне боярам ні угорському королю. Угорський король розумів, що утримувати традиційно вплив він зможе тільки в Галичині і коли бояри виступали за незалежну Галичину під протекторатом угорського королівства він підтримав їх. Він вважав, що краще буде управляти Галичиною при збереженні у ній влади бояр. В цей же час угорський король не підтримав правління Анни тому, що розумів, що своїм правлінням в Галичині велика княгиня Анна намагатиметься утверджуватися і на Волині і Київщині, тобто шукати союзників, які б допомогли відновити владу і право її синів на усю староукраїнську державу від Карпат до Дніпра. Зміцнення Анни у такому широкому маштабі явно лякало бояр і угорського короля, який розумів, що вирісши Данило і опанувавши своєю державою не захоче коритися угорському королівству і буде проводити самостійну політику щодо останнього. Угорський король бачив, що усю Україну-Русь йому невдасться підчинити, тому він поставив за мету поширення угорського впливу тільки на Галичину. Андрій II до певної тільки пори підтримував княгтню Анну і права її синів Данила та Василька, як тільки вони починали проводити самостійну політику щодо останнього, він дипломатично відхилявся від неї шляхом ненадання військової допомоги, або передачі регентської влади у руки великих галицьких бояр[44]. Однак розуміючи, що княгиня не має в Галичині достатньої влади, а реальну владу мають бояри які номінально визнають його своїм володарем він почав віддавати перевагу боярського правління

Галичиною. Він залишив Данила і Анну на поруках бояр, а сам забравши усі війська повернувся в Угорщину. Як тільки угорські війська покинули Галич у місті почалась боротьба між княгинею і боярами, бо як виражається літописець: “княгиня хотіла правити сама”. Слід зауважити, що княгиня у боротьбі з боярами теж не перебирала ніякими засобами. Бачачи крамолу зі сторони бояр, вона знову звернулась за допомогою до угорського короля Андрія II просячи допомогу проти боярського самоуправства. Знову їй на допомогу були прислані угорські війська, окрім того у Галич ввійшли війська формально визнаючих владу Анни волинських князів Інгваря Луцького і Мстислава пересопницького і бояр волинських, що були зобов’язані своїм становищем покійному великому князю Роману. Зайнявши Галич і схопивши заколотників, сторонників боярського самоуправління бояр Володислава, Судислава і Філіпа, сторонники великої княгині Анни і угорський король вчинили суд, внаслідок якого було доведено крамолу підсудніх, їх майно було забрано, а самі ворохобники бояри Володислав і Філіп були у кайданах вивезені в Угорщину, а боярин Судислав зумів відкупитися за велику суму грошей, як наголошує літописець “у золото перемінився”. Однак каральні міри, до яких вдалася велика княгиня Анна, не дали бажаного результату. Родичі покараних бояр звернулись за допомогою до волинських князів по відходу військ угорського короля, запрошуючи їх на княжіння в Галичину. Останні не забарились використати зручний момент і в Галич прийшов з своїм волинським військом Інгвар Ярославович луцький, опираючись, як зауважує Іпатіївський літопис, на бояр Володимирівського князівства[45]. В цей же час галицькі бояри звернулись за допомогою противника централізації Волині Мстислава пересопницького, який теж узнав про слабкість центральної влади у Галичі і вирядився походом на Галич, що заставило велику княгиню галицьку втікати з наслідником престола до Угорщини, а молодшого сина Василька відправити на князювання в Белз[46]. Отже як бачимо ні жахливі старання бояр ні пізніше покарання бояр Ігоревичами, ні страта Ігоревичів боярами, ні вокняження на великокнязівському галицькому престолі законного наслідника Данила, ні угорське втручання у внутрішні справи України-Русі не змогли припинити феодальну війну в останній. Хвороба української держави була у середині самої держави, можновладцям якої було властиве владолюбство. Здавалось, що велика кннягиня Анна зуміє скріпити єдність країни і на якусь мить їй за

допомогою угорського короля це удавалось зробити. Та угорський король розумів політику Анни, тому намагався їй у цьому перешкодити. Як тільки угорське військо покинуло Галичину бояри і князі України-Русі знову виходили з під великокнязівської влади і спонукали її законних володарів до вигнання. Як бачимо бояри не дивлячись на арешти і дальше залишалися домінуючою неприборканою політичною силою, яка керувала Галичиною. Як тільки зауважує Д. Зубрицький закованих бояр галицьких Володислава і Судислава повезли до Угорщини і король угорський здійснивши правосуддя теж пішов з усіми військами за Карпати у Галичі піднявся новий заколот. У Володислава було два брата Яволод і Ярополк, вони як тільки король відійшов за Карпати послали гінців до Мстислава пересопницького і запросили останнього на княжіння. Мстислав пересопницький швидко вилаштувавши свій полк пішов маршем на Галич, тільки зупиняючись в Бужську для короткого перепочинку. Місцеві бояри узнавши його наміри попередили княгиню про похід Мстислава на Галич. Такий швидкий наступ Мстислава застав княгиню неготовою до оборони Галича і боярське оточення княгині розуміючи, що підніме голову і внутрішня опозиція вирішили втікати знову в Угорщину. Втрата Данилом Галича закінчилась утратою Васильком Белзського князівства. Олександр володимирівський за допомогою того ж Лешка краківського, доповівши останньому, що Василько з Белза допомагав утвердженню угорського панування в Галичині, без дозволу на те Лешка краківського, що дало можливість відібрати у Василька Белз і надати останньому невелике місто Кам'янець. Таким чинолм Романовичі у боротьбі за Галичину, Волинь і Київщину були змушені поступитися силінішим, вони були лишені усього і впершу чергу батьківщини[47]. В цей же час коли Мстислав пересопницький не дивлячись на раніші образи зі сторони галицьких бояр вокняжився в Галичі угорський король ще раз готував великий похід. Невідомо правда яку політику проводив Мстислав пересопницький як галицький князь та оскільки літописець не зображує його як енергійного відновлювача староукраїнської держави навколо Галича можна припускати, що він перетворився на маріонетку в руках великого боярства і з його ласки слухняно займав галицький трон. Однак скоро в Галичі стало відомо, що угорський король готує великий похід в Галичину. Андрій II сам став на чолі війська і розуміючи, що без підтримки бояр йому буде важко вести діалог з населенням Галичини,

випустив галицьких бояр Володислава і Філіпа з полону, які за це знову пообіцяли йому підтримувати княгиню Анну і посадити Данила на отчий престол. І так усе це військо в авангарді якого знаходився Володислав Кормильчич з "усіми галицькими боярами" попрямувало в сторону Галича. Могутнє військо швидко виступило в Галичину, і коли воно було в Карпатах біля Лелесового монастиря, до короля Андрія прийшла вість, що у його власній державі виникла велика феодальна війна. Угорські вельможі що були незадоволені правлінням німецької королеви Гертруди і брата королеви архієпископа явренського вбили королеву і архієпископа і багато німців, що складали свиту королеви, що заставляло короля повернутися з походу і наводити порядок у середині власної країни. Цією угорською смутою скористувався галицький арестант Володислав, який продовжив похід на Галич. В цейже час Мстислав пересопницький узнавши про похід угорського короля на Галич покинув місто і утік до себе у Пересопницю, а Галичина залишилась без князя, і тоді, наголошує Д. Зубрицький, Володислав прискакавши в столицю зі своїми сторонниками вирішив сам вокняжитися у Галичі, чого не було у Руській землі. Галичанам же Володислав по прибуттю так сказав: "Що він відпущений угорським королем володарювати в Галичині у зв'язку з тим, що отрок Данило не взмозі мирно управляти державою, а вирісши не захоче бути данником Угорщини, Володислав переконав Андрія II, що він Андрій поступить розумно, якщо дасть намісника Галичині, не природнього князя і не іноплемінника, але достойного із тамошніх бояр, що він Володислав отримав перевагу над другими боярами і возведений останнім у намісники Галичини і з угорською і чеською дружинами приїхав панувати у своїй батьківщині[48]. Вокняжіння боярина Володислава у Галичі, на думку більшості дослідників, був нечуваним фактом в європейській історії, порушенням норм феодальної ієрархії. За суровими правилами середньовіччя князем міг бути лише той, хто ним народився. Так само факт повішання боярами Ігоревичів, теж єдиний випадок в історії України-Русі, який виходить за рамки феодальної законності та моралі. Обидва приклади говорять нам про велику силу галицького боярства, з яким не могло рівнятися ніяке боярство інших земель України-Русі. Водночас, вважає М. Ф. Котляр, галицьке боярство ніколи не було монолітним, окремі його роди боролися за першість орієнтуючись при цьому не лише на різних князів України-Русі, а й на різні іноземні країни: Польщу, Угорщину, Чехію і навіть

Німецьку імперію. Тому боярство Галичини, на думку дослідника, постійно роздирали суперечності. Коли додати до цього відсутність підтримки в народних масах стане зрозумілим неминуче швидке падіння Володислава Кормильчича[49]. Однак, на нашу думку, не слід не дооцінювати ролі галицьких бояр в суспільно-політичному житті Галичини. Бояри були у галицькому суспільстві, як зауважують джерела, "галицькими принцами", "галицькими баронами"-володарями великих областей, міст, містечок, селищ і сіл з регіональними землями, полями та лісами. Ряд учених вважають, що боярином у Галичині був той, хто володів хоча би великим селом, великим же боярином Галичини вважався володар декількох сіл і містечка, з замком-двором. Власне такі володарі, що незмінно із покоління в покоління володіли галицькими селами, торжищами, містами і містечками і складали основу галицького великого боярства. Накопичений історичний матеріал дає право нам наголошувати, що інститут галицького боярства був домінуючою політичною силою уже у час приєднання Хорватського князівства у 993 році до Київської Русі. Його соціальний і політичний статус не змінився упродовж володарювання Галичиною руських князів з династії енергійного князя Ростислава. Навіть такі могутні представники цієї династії, як князь Володимир Володарович і його син, оспіваний Словом о полку Ігоревім, Ярослав Осмомисл, були всеціло залежні від великих галицьких бояр. Останні немов би складали сенат, який відповідав за долю не тільки Галичини, але й за долю князя, що видно із літописних свідчень, згідно яких у критичний момент бояри так вирішували долю своєї батьківщини і свого князя зокрема: "Ти князю молодий, іди геть і наглядай за нами, твій батько кормив нас і любив і ми хочемо за честь твого батька і твою честь голови свої зложити". Сувокупність фактів включаючи археологічні напрацювання дають право нам наголошувати, що феномен галицького боярства не розвинувся в епоху Київської Русі, а є соціально-економічний і політичний інститутом більш ранішого часу. На нашу думку він розвинувся у Велико-Хорватському князівстві яке функціонувало на території майбутньої Галичини покрайній мірі, за сувокупністю проаналізованого археологічного і джерельного матеріалу з VI ст. н. е. по X ст., тобто до часу включення Велико-Хорватського князівства у 993 році в склад Київської Русі[50]. Можна переконливо наголосити, що бояри галицькі, це представники місцевої родоплемінної знаті, яка внаслідок історичного розвитку, зуміла так

розвинути соціально-економічний і політичний інститут боярства до такого рівня, що він, не тільки відстоював його інтереси проти князівської влади, але й контролював усі соціально-економічні і політичні процеси Галичини. Свідчення літописних джерел дають право наголошувати нам, що галицькі бояри завжди мали велику владу над князем. Князь ні кроку не міг ступити без їхньої згоди, що прослідковується як у справах державних, так і у його державному житті. Очевидно так впливати на суспільство бояри могли за тих обставин коли вони повинні були знаходитися на статусі великих і середніх центрально-європейських феодалів, і що повинно було затверджувати їх як клас з певними конкретними обов'язками, і широкими повноваженнями і привілеями. М. Ф. Котляр наголошує з цього приводу, що рицарський XII вік висунув галицьке боярство із воїнів у великих магнатів, які уже не тільки обмежували владу князя, але й виходили з під його залежності. Нам відомо багато таких фактів, наголошує дослідник, зокрема в Галицькій Русі. Вокняжіння Володислава Кормильчича у 1212 році, вокняжіння Доброслава Судича у 1241 році, і незалежне правління Коломиєю останнім, це лиш незначні свідчення джерел, які засвідчують нам могутність галицького боярства[51]. Із цього можна зробити висновок, що великі галицкі бояри так само як і князі володіючи великими володіннями для захисту і утримання у них своєї влади, створювали свою власну військову систему, яка інколи могла бути могутнішою ніж князівська, інакше не можна зрозуміти тих обставин за яких Володислав Кормильчич міг зібрати таке велике боярське військо, яке могло вести війну з об'єднаною коаліцією руських і польських князів на чолі з краківським князем Лешко. Характерно, що до цього було долучено усе військо Данила Романовича з усіма воями і великими боярами його батька і то за таких обставин вигнати з Галича уся ця коаліція боярина Володислава не змогла. У такому ракурсі вивчення проблеми стає очевидним, що багаточисельні згадки про діяння галицьких бояр, як про носіїв могутньої економічної, політичної і військової сили, що вирішувала долю своєї батьківщини, долю того чи іншого претендента на галицький престол і навіть долю князя, що займав галицький престол є очевидною реальністю. Прикладом може послуговувати факт спільного вирішення у 1211 році боярами питання вигнання князів Ігоревичів з Галичини за допомогою угорського короля і радників князя Данила. І тут літописець перераховує нам усіх бояр, які як нам

стає зрозуміло мали свій власний добре озброєний загін воїнів. У другому випадку знаємо факт надання допомоги Данилом Романовичем Михайлу Всеволодовичу чернігівському, якому князь Данило залишив багато бояр. Літописні свідчення дають право зробити припущення, що самих бояр присланих на допомогу чернігівському князю було не більше двох десятків, але у кожного із них був добре озброєний загін ємнісю приблизно від 50 до 100, а можливо припускати і до 500 воїнів. Джерела засвідчують, що боярин Володислав прибув у Галич на чолі свого власного війська, що засвідчує військову могутність галицького боярства. Однак не дивлячись на усю могутність галицьких бояр, узурпування Володиславом Кормильчичем влади в Галичині викликало обурення не тільки у князівської верхівки України-Русі, а й у феодальної верхівки сусідніх західних країн, які почали внаслідок відсутності законного спадкоємця на галицькому престолі робити усі спроби, щоб скинути боярина Володислава з галицького престолу і посадити на ньому свого претендента. Боярське правління в Галичині, вважає М. Ф. Котляр, знесилювало край, робило його доступнішим для іноземної агресії[52]. Однак це не зовсім так. Боярський парламент висунувши боярина Володислава Кормильчича на князівський престол внаслідок довготривалої боротьби з руськими князями добився свого реального боярського правління Галичиною. Однак галицькі бояри розуміли, що утримати владу в Галичині правлячи нею самовласно вони зможуть визнавши номінально певну залежність від сусіднього могутнього угорського королівства. Галицькі бояри, що по довго знаходились при угорському дворі мали там своїх друзів, родичів серед великої угорської знаті, прекрасно зали систему влаштування цієї держави. Володислав Кормильчич наприклад був обдарований землями і маєтками угорським королем, знаходився у родинних зв'язках з наймогутнішим з угорських військових сановників баном Фільнієм. Боярина Судислава поєднували з угорським двором теж земельні надбання в угорському королівстві і родинні зв'язки з можновладцями угорського двору. Отже стремління Володислава були підтримані не тільки угорським королем, усім галицьким боярством, але й більшою частиною сусідніх угорських і чеських феодалів, свідчення про яких нам подає галицько-волинський літопис. У Володислава, як зауважує джерело, були наймані чехи і угри, що дало йому можливість вокняжитися і спокійно від імені угорського короля правити Галицьким князівством[53]. Владне правління боярина Володислава мало

сприятливі політичні умови, власне в цей час розпочалися чвари волинських і польських князів, які не могли як слід розділити суміжні землі волинських і польських княжінь. Такі обставини дали можливість боярину Володиславу як слід укріпитися в Галичині, поставити свої залоги по усіх торгово-ремісничих центрах, що давало змогу спокійно правити князівством і забезпечити останнє від раптового нападу сусідів. Хоча слухи про владне правління боярином Галицьким князівством уже розходились по Європі припинити існування боярської республіки в Центральній Європі ніхто із сусідніх володарів не міг. В одному із могутніх сусідніх держав, яка мала вплив на Галичину, угорському королівстві, розпочалась внутрішня феодальна війна, другий західний сусід-Краківське велике князівство і князь Лешко, ослаблений нападами литовських князів, не міг уже поширювати свій вплив навіть у західній Волині. Тому для боротьби з галицькою боярською республікою він пішов на союз з дрібними волинськими князями. Щоб завоювати приязнь для походу у Галичину Володимирівського князя Олександра, князь Лешко краківський вирішив повернути йому Белзьське князівство, яке раніше віддав Романовичам, вигнавши останніх в Кам'янецьку волость. Однак бояри князя Василька бачачи, що польський князь Лешко своєю політикою спричиняє феодальні війни у Волинському князівстві, які ведуть до підриву могутності останнього і господарського занепаду, як виразився літописець: “не ізневірелись, але усі пішли з князем Васильком в Кам'янець”[54], сюди ж приїхала і велика княгиня Анна з сином Данилом. Знаючи, що боярин Володислав утворив дуже швидко кристалізуючуся політично галицьку боярську республіку, прекрасно ведучи господарство і політичне життя Галичини,зірко споглядала за подіями в Галичині. Вороги боярської республіки князі Волині і Польщі вирішили забути раніші суперечки, помиритися і об'єднатися для боротьби з Володиславом Кормильчичем. З'єднане військо волинських князів Романовичів і пересопницького князя Мстислава зробило спробу розгромити галицьку боярську республіку Володислава. Їх підтримував, більш морально ніж військово київський князь Святослав Всеволодович. Літописець зауважує, що у битві з Данилом “були усі великі бояри його”, супроти яких Володислав виїхав з “своїми уграми і чехами”, тобто з іноземними найманцями, які на думку М. Ф. Котляра, утримували його владу в Галичині, оскільки, галицьке населення вороже ставилося до Володислава і не зібрало як це

звичайно робиться в таких випадках народне ополчення. У великій битві вважає дослідник Данилове військо перемогло. Однак оскільки Володислав залишився володарем Галичини, то в це важко повірити. На нашу думку загони волинян були розгромлені галицькими боярами очолюваних Володиславом, і Данило, про що скрив літописець, змушений був повернутися знову у свій Кам'янець[55]. Дещо під іншим кутом зору хід війни князів з галицькою боярською республікою нам інтерпритував галицький історик Д. Зубрицький. В той час, коли княгиня з усіми боярами вселилась у Кам'янці у неї не було сил, щоб самостійно зробити похід у Галичину. Цілком імовірно, що цей похід був організований Мстиславом пересопницьким, який розкаявся, що так швидко утік з Галичини і добровільно залишив такий привабливий престол, чистолюбство не облишило його і він вирішив знову заволодіти ним. За допомогою краківського князя Лешко йому удалося утворити цілий союз князів проти галицької боярської республіки з Володиславом Кормильчичем на чолі. Цей союз вражає своєю чисельністю князів у ньому очевидно окрім Мстислава пересопницького ключовою фігурою був і Лешко краківський, Олександр Всеволодович князь володимирівський і белзський, Данило і Валилько Романовичі князі кам'янецькі. З другої сторони їм противостояв володар галицької боярської республіки Володислав Кормильчич з усіма боярами, що совокупили усі свої боярські полки і можливо міські ополчення Галичини. Можна припускати, що Володислав Кормильчич попросив допомоги у своїх друзів і родичів сусідніх угорських і чеських баронів, які прибули на його заклик в Галичину з своїми власними полками. Зібравши основні військові сили у Галичі і залишивши в столиці боярської республіки сильний військовий гарнізон з вибраних галицьких бояр, який очолили брати Володислава Кормильчича бояри Яволод і Ярополк, Володислав на чолі гальцького війська з союзними угорськими і чеськими баронами виступив на зустріч руським і польським князям. Обидва війська зустрілись біля ріки Бібрки і почали приготовлятися до бою. Лешко князь краківський перший вирядив свої полки у бій, у слід за польським військом у бій вступили полки князя Данила, яких очолювали знамениті волинські бояри Мирослав і Дем'ян, а від Мстислава пересопницького військові загони очолювані боярами Глібом Зеремійовичем і Юрієм Прокопичем. Закипіла кровопролитна битва, і перемогли, як наголошує літописець “Ляхове і Русь”,

Володислав втративши багато воїнів відступив в Галич. Якщо повважати, що головні сили галичан знаходились в Галичі, а на полі битви полягли полки чеських і угорських баронів, то з'ясовується питання подальшої поразки коаліції польських і руських князів у війні проти галицької боярської республіки. Можна сказати, що тактично Володислав Кормильчич поступив досить добре. Давши бій на полі бою і зрозумівши, що перемогти об'єднане військо руських і польських князів він не зможе, він вирішив розтягнути війну розуміючи, що недостатньо підготовлене до довготривалого походу військо союзників не зможедовго затримуватися в Галичині на тривалий час. Облога Галича не дивлячись на чисельні військові сили союзників не давала ніякого результату. Володислав заздалегідь приготувався до довготривалої облоги міста і забезпечив місто усіми неохідними припасами. Слід зауважити, що війська союзників у більшій мірі складалися із ополчення, яке не було забезпечене великою кількістю припасів для довготривалого ведення облоги добре укріпленого Галича, військо ж Володислава Кормильчича з відбірних рицарських дружин галицьких бояр і угорських і чеських баронів. Блискавичний удар по слабких зв’язуючих місцях польсько-волинської коаліції привів до розладу військового порядку у стані союзників і у кінцевому результаті до реальної поразки, що заставило коаліцію князів з соромом утікати з Галичини. Лешко краківський, наголошував Д. Зубрицький, як злодій а не рицар пограбував околиці Теребовля, Микулина і Збаража з соромом повернувся в Польшу, а Володислав розгромивши коаліцію князів ще більш утвердився володарем Галицької боярської республіки. Перемога галицькою боярською республікою коаліції польських і руських князів повинна була мати якийсь вплив на історичні процеси, що в цей час проходили в Центральній Європі. Цілком можливо, що перемога над князями бояр галицьких і баронів угорських, мала вплив на надання угорським магнатам більш значніших вольностей, які відображені у “Золотій буллі”- хартії вольностей наданих у 1222 році угорським королем Андрієм II по закінченні феодальної війни в Угорщині вищій угорській знаті. Як наголошував академік І. П. Крип'якевич, що основні положення “Золотої булли” поширювалися і на галицьких бояр, що забезпечувало їхні маєтності недоторканими навіть руськими князями[57]. Оже утворення галицької боярської республіки і вокняжіння галицького боярина на князівському престолі, як ми бачимо із свідчень угорських і польських джерел має свої аналоги у

сусідніх Угорщині і Польщі. Вбивство королеви Гертруди і архієпископа угорськими баронами, виступи краківських вельмож проти краківського князя Лешка, немов би доповнюють картину виступів сереніх феодалів проти королівсько-князівської влади Угорщини, Польші і України-Русі. Із наявних свідчень можна зробити припущення, що реалії феодальної війни і виступи феодальної знаті проти влади князів в Україні-Русі, це реалії політичних процесів середньовічної Європи. В Західній Європі, наголошував Д. Зубрицький, таких випадків у цей час було багато. Західно-європейські графи, барони, намісники, воєводи присвоювали собі право закликати на трон скидати з трону королів, незалежно правлячи в своїх землях від центральної влади. Галичина, на думку дослідника, як складова частина західно-європейського світу теж проживала по цих же законах, вона подібно Франції і Германській імперії, Угорському королівству - кишіла самовласною знаттю своїх місцевих баронів-бояр, які у XIII столітті були більш тісніше зв'язані з західно-європейським світом ніж східно-європейським, і запроваджували у краю порядки, які перебирали із Центральної Європи, зокрема німецьке право, яке галицькі можновладці ввели через "німецькі ворота Галича"[58]. І тут наголошував М. Дашкевич, нічого не має дивного, оскільки зв'язана в одну економічну і політичну систему з Угорщиною, Чехією і Польщею - Галичина так як і вище приведені центрально-європейські країни пестріла безліченою бажаючою воєн, з яких можна було брати безкоштовну поживу, великою і дрібною шляхтою. Бояри-барони-шляхтичі окрім землі, володіли і великою кількістю нерухомого майна, яке накопичували внаслідок володіння містами і областями, також великою кількістю озброєних слуг у певній мірі дрібних фелдалів. Володислав Кормильчич і його син Держикрай Володиславович, виводять свій боярський рід від кормильчичів, тобто осіб, що постійно перебуали при князівському дворі, недарма з незапам'ятних часів"[59]. В. М. Татіщев називає галицьких бояр "постійно знатними"[60], прямо вказує на стародатню знатність бояр промова Володислава Кормильчича під Перемишлем у 1208 році. Звертаючись до бояр знаменитий Володислав проголошував: "Брати! Чому сумніваєтесь! Чи не за цих, що повбивали батьків і побратимів ваших, а ваше майно розграбували і дочок ваших видали за рабів ваших і отчинами вашими володіють - ви хочете тіла і душі свої положити". Отже із промови Володислава стає ясно, що брати і батьки убитих бояр були також

боярами, що у них теж були отчини, які вони уміли утримувати віками, постійно тримуючись при владі, нагромаджуючи багатство. Про багатство Володислава говорять факти, які дають право говорити, що він окрім великих маєтностей в Галичині мав землеволодіння і виноградники в Угорщині, його друг і єдиномишленник по про-угоській партії Судислав, мав двір у якому, як виразився літописець- "і вина і овочів і корму і списів і стріл було дуже багато", у критичний час свого буття він "у золото перемінився". Отже, робить висновок Н. Дашкевич бояри галицькі у час Володислава, зміцнились так, що могли правити Галичиною самі без наявної династії руських князів. Володислав і Судислав, на думку дослідника, без сумніву були першими особами в галицькому боярстві і народі, їх партія могла об'єднати усіх бояр Галичини і не мати опозиції у середині галицького суспільства. У пору їх могутності, особливо після того як Володислав розгромив коаліцію польських і руських князів, народ Галичини шанував Володислава вважаючи його за реального володаря галицької боярської республіки і виразника народних інтересів Галичини[61]. Володислав стояв на чолі галицької боярської республіки два роки. Слід зауважити, що сам прихід до влади Володислава Кормильчича був явищем не випадковим. Джерела називають його одним з найвизначніших сановників які брали участь у возведенні малолітнього князя Данила на галицький престол. Власне його оточення прогнало із Галича велику княгиню Анну, щоби самовласно від імені малолітнього Данила правити Галичиною. Достоменно ми не знаємо скільки часу він правив Галичиною, та очевидно що це було не два роки. У друге боярин Володислав правив самостійно і як бачимо в усіх випадках він опирався на бояр, що може говоритти про його міцні соціально-економічні і політичні позиції в Галичині. Розглянуті нами джерела дають право наголошувати, що галицькі бояри були завжди з ним солідарні, навіть у той час коли були змушені піддаватися під протекторат угорського королівства, руських чи польських князів. Як тільк боярин Володислав набирав сили і приїзджав володарювати в Галичину усі бояри тут же покидали руських князів і переходили у табір Володислава, тому не дивно, що у час його правління, йому підкорялась вся Галичина. Із цього можна робити висновок, що Володислав галицький, це феномен середньовічної Європи, особистість, яка наукою ще зовсім не вивчена, та її феномен і у подальшому був немов би прапором руху опору князівській владі у

Галицькому князівстві. Цілком можливо, що феномен Володислава Кормильчича грунтувався на тих принципах, які, давали йому і його боярському класу повну незалежність. Історичний досвід показував боярству, що руські князі не являються гарантом стабільних економічних і політичних відносин у Галичині, своїми військовим змаганнями за владу вони тільки руйнували староукраїнську державу. Тому галицькі бояри, знаючи соціально-економічний і політичний устрій держави других сусідніх країн, вибрали більш цивілізованіший із них. Проугорська партія бояр грунтувалась на більш демократичніших тенденціях в управлінні країною, які забезпечували галицьким боярам повну незалежність дій в управлінні Галичиною. Тому не дивно, що в першій половині XIII столітті угорський вплив на Галичину був домінуючий. Угорський король навіть коли заволодівав Галичиною ніколи не відхиляв бояр від її правління, натомість вони завжди залишалися у Галичині домінуючою політичною силою. Можна сказати, що без галицьких бояр, присутність угорських королевичів у Галичині була немислима. Факти переконливо доказують, що будь-який військовий похід, який угорський король робив в Галичину не здійснювався без згоди чи просьби галицьких бояр. Так готуючись до походу на Галич, в якому вокняжився Мстислав пересопницький, угорський король не тільки звільнив з під варти боярина Володислава і його прихильникі, а віддав останнім усі їхні маєтності в Угоррщині. Заволодівши Галичиною, угорський король залишає попередню систему управління, роблячи галицьких бояр головною силою політичної влади. Факти говорять, що так було в усіх випадках, коли угорці входили в Галичину. Очевидно, що із згоди Андрія II Володислав Кормильчич правив Галичиною, це підтверджується тим фактом, що угорський король увійшов в Галичину у 1214 році не воювати з Володиславом, коли той стояв на чолі галицької боярської республіки, а щоб захистити Галичину від нападу польських і руських князів. Отже Володислав Кормильчич управляв Галичиною зі згоди і відома Андрія II, і тільки більш зручна політична комбінація, згідно якої на галицькому престолі повинен був засісти угорський принц його син Коломан, а сама Галичина згідно папського благословління перетворитися у європейське королівство, на зразок угорського, заставила Андрія II кинути Кормильчича в угорську темницю, однак ненадовго оскільки джерела в останнє згадують його у 1245 році коливі був полонений під час Ярорславської битки[62]. На жаль сучасна

історична наука так і не розібралась які складні політичні процеси, які проходи в Центральній Європі в XIII столітті, і які привели до утворення Галицького королівства і припинення володарювання галицькою боярською республікою боярина Володислава. Радянські історики вважали, що швидке падіння Володислава після тріумфальної перемоги над руськими і польськими князями говорить, що бояри не могли правити самостійно, що галицьке боярство нібито роздирали внутрішні суперечності і що воно не мало в народі сильної соціальної бази, так що переоцінювати його силу в перемозі не треба. Однак, зауважував радянський дослідник В. Т. Пашуто, приклад князювання боярина у такому сильному князівстві як Галицьке, може говорити і про домінуючу силу галицького боярства. А це значить, що боярське правління Галичиною і вивищення самого Володислава Кормильчича було не випадковістю. Сувокупність фактів дає право наголошувати, що він був намісником угорського короля і правив Галичиною за його згодою. При такому розумінні проблеми зрозумілим стає звернення польського князя Лешка до угорського короля Андрія II: "Не гоже боярину в Галичі князювати, за краще буде, якщо твій син і моя дочка будуть нею правити". Король згодився, бо правління боярина Галичиною стало образою для усього вищого князівсько-королівського європейського світу. Однак твердження ряду вчених, що нібито боярин Володислав самостійно без згоди короля захопив владу в Галичині і самовластно управляв нею не відповідає істині. Д. Зубрицький з цього приводу зокрема наголошував, що Володислав нібито вийшов на волю із угорської темниці не внаслідок помилування його Андрієм II, а внаслідок того, що в Угорщині спалахнула велика феодальна війна. Він нібито активно взяв участь у повстанні угорських баронів які в ході повстання вбили королеву, усіх німецьких придворних і архієпископа. Що він, об'єднавши охочих угорських баронів повів їх у Галичину після невдалої спроби убити угорського короля Андрія II. Характерно, що з цього приводу Густинський літопис зауважує: "Повстав отже Володислав боярин галицький із Галичини і хотів убити короля, і тоді, як корлеви ніяк не можна було думати про нього він утік з товариством бояр своїх, що були разом з ним в Угорщині до Галичини". Однак дані свідчення ніяк не корелюються із свідченнями других джерел, де яскраво показано, що перед походом у Галичину Андрій II випустив і обласкав і обдарував Володислава і його сторонників, з якими він і виступив в авангорді з "усіми галичанами" у Галичину. Можна

зрозуміти причини які підштовхнули угорського короля Андрія II піти на те, щоб дати дозвіл Володиславу на "вокняжіння" в Галичині. В час походу в Галичину в самій Угорщині спалахнула жорстока феодальна війна, убита королева, архієпископ, придворні, щоб припинити війну потрібно було негайно повертатися до Угорщини, залишаючи галицьке питання в угорській політиці зовсім відкрите, вибирати було ні з кого, єдиною реальною силою, яка зберігала вірність угорському королівству були бояри на чолі з Володиславом Кормильчичом. Тому цілком вірогідно, що у критичний момент король Андрій послухав дораду Володислава: "що отрок Данило не зможе мирно управляти Галицьким князівством, а вирісши не захоче бути данником Угорщини, що він Андрій II поступить розумно, якщо дасть намісника в Галичину не природнього князя і не іноплемінника, а достойнішого із тамошніх бояр". Не маючи вибору, знаходячись у критичній ситуації феодальної війни у власній країні, не бажаючи втратити свого впливу в Галичині, володіння якою хоч номінально він вважав однією із найголовніших завдань своєї зовнішньої політики- Андрій II вирішив призначити Володислава намісником Галичини. Твердження Д. Зубрицького, що Андрій II йшов у Галичину щоби відновити на престолі Данила, відношення до якого у останнього були "такі батьківські і благородні", і що ніби то тільки боярин Володислав фактом докору, що "вирісши Данило не захоче стати данником Угорщини", змусило останнього призначити боярське правління для Галичини. Тільки феодальна війна у власній країні і не ясні стосунки з Романовичами висунули Володислава на першу роль у Галицькім князівстві. Однак ця істина не вірна. У критичний час для свого володарювання Андрій II бачачи реалії неспроможності Романовичів володіти Галичиною віддав перевагу боярському правлінню і возвів Володислава Кормильчича в угорські намісники Галичини. Без сумніву, що це був нечуваний і сміливий у тій критичній ситуації крок, згідно якого боярин ставав, хоча залежним але володарем Галичини. Андрій II зважився на такий крок тому, що виходу у нього не було. У той час, наголошував М. Н. Карамзін, коли роздратовані німецьким володарюванням угорські барони вбили королеву Гертруду і загрожували життю самого короля, Андрій II поступив досить розумно давши намісника Галичині із бояр вз'явши з нього клятву вірності. Бажання Володислава і бояр збулось, Володислав ставши першим боярином, що з ласки угорського короля отримав право на Галичину і з своєю дружиною і з угорськими і

ческими найманцями поїхав панувати у своїй батьківщині. Будучи боярином і господарем великих земельних надбань він дуже швидко зумів навести порядок в економічному і соціальному житті Галицького князівства[63].

Сувокупність історичних фактів показує, що галицьке боярство було могутньою і домінуючою силою у стародавньому Хорватському князівстві, продовженням якого являється Галичина. По загибелі хорватських князів на полі битви під час війни з Володимиром Святославлвичем київським у 993 році і по приєднанню Хорватії-Галичини до Київської Русі соцально-політичний лад під егідою нових руських князів не змінився. Вивчення соціально-політичного ладу в Галичині в XI-XIII столітті, зауважує К. Я. Софроненко, це і вивчення боярства як правлячого класу Галичини. Правлячи на пготязі віків жупами Хорватії, стародавній клас бояри, зберегли свідомість свого стародавнього походження, історію, яка на жаль ще не вивчена. Однак можна припустити, як виразився академік В.В.Грабовецький, бояри галицькі це ті багаточисленні стародавні князьки, що володіли слов'янськими округами Прикарпаття і Подністров'я до злучення в єдине Хорватське князівство, у якому роль великого князя була дуже незначна, що давало право усім цим князькам практично залишатись незалежними володарями від великокнязівської влади. Сділнаголосити, що питаннями суспільно-політичного ладу Галичини займалися такі визначні радянські вчені, як Б. Д. Греков, В. Пічета, В. Т. Пашуто[64]. Останній зокрема у своєму нарисі по історії Галицько-Волинської Русі в основному розглянув феодальну війну в Україні-Русі у XIII ст. У своєму доробку автор розглянув також питання соціально-економічного ладу Галицько-Волинської держави, та чомусь зовсім не розглянув питання політичного ладу стародавньої Галичини і галицького боярства зокрема невідомо[65]. Уперше питання про політичний лад стародавньої Галичини і Волині поставив у своїй роботі “Суспільно-політичний лад і право Київської держави” С. В. Юшков, однак ним питання були лиш поствалені, а відповедей на них не послідувало[66]. У виданнях Інституту Історії А. Н. України 1953 і 1977 років питання політичного ладу Галичини і Волині теж не отримало ніякого наукового висвітлення[67]. Ні один із радянських авторів, зауважує К. Я. Софроненко, навіть не намагався ставити перед собою питання з‘ясування етногенезу політичних відносин в Галицькій

Русі, і з'ясуварння етногенезу галицького боярства зокрема, тенденційно переписуючи "загально-руські" постулати в нові монографії[68].

Однак у тойчас коли радянські історики відхрещувалися від з'ясування цього питання, ним ще раніше цікавилися вітчизнані і європейські історики XIX-XX століття. Так Д. Зубрицький, І. Лінніченко, М. Дашкевич, І. Шараневич і П. Іванов приділяли з'ясуванню цього питання багато уваги[69]. Однак дані історики сповнені патріотичного почуття надзвичайно багато приділяли уваги яскравішим подіям у історичних процесах, що проходили в житті Галицько-Волинської Русі, що не давало їм можливості глибше заглянути у етногенез Дністро-Бужської слов'янської державності, чи можливо цивілізації. Займалися з'ясуванням політичного етногенезу Галичини і Волині також історики Литви, Польщі, Угорщини, Чехії і Німеччини. Основна їх домінуюча концепція була концепція впливу сусідніх західних країн на Україну-Русь. Інколи ці історики суперечили самі собі, зокрема угорські і польські, намагаючись одні перед одними привести аргументи першості політичного і енономічного впливу на Україну-Русь. Польська історична література вважала, що польський вплив був могутніший, що можна прослідкувати у шлюбах польських королів, князів з галицькими і українськими феодалами. Угорська історична наука стояла на аналогічних позиціях, доказуючи, що угорський вплив був значно потужніший, оскільки усі дружини галицьких і галицько-волинських володарів були від угорського королівського двору. Вони вважали, що угорська і галицька держави були настільки дружні, що власне вона ця дружба і добросусідство дали можливість угорським принцам стати галицькими королями. Та однак ні угорські ні польські історики констатуючи факти впливу на Галицьке королівство не з'ясовували питання етногенезу давньої Карпато-Дністровської та середньовічної галицької державності і її панівного класу боярства зокрема. Характерно, що знаменитий український історик М. С. Грушевський виводив державність галичан і волинян від дулібів і хорватів, у подальшому вважав дослідник історична державність галичан склалась так, що принци з угорського дому очолили старогалицьку державність і перетворили її у європейське королівство[70] . Розвиток феодальних відносин у Галичині по західноєвропейському зразку, давав право середньому

класу феодалів змінювати собі володарів, однак зауважувала К. А. Софроненко, з'ясування питання генезису цих відносин, як і самої галицько-волинської знаті треба починати з VI ст. н. е., тобто з часу коли джерела уперше подають свідчення про дулібів та хорватів, які як наголошував Б. Д. Греков, внаслідок суспільно-політичної еволюції трансформувались у державних волинях і галичан, відносно своїх могутніх політичних центрів, які відомі своєю родоплемінною знаттю починаючи з VI століття[71].

Отже розвиток політичного ладу в Галичині невідємно пов'язується з розвитком феодальної власності на землю, що привело у X-XII столітті до особливого його збільшення. Це пояснюється тим, що населення Галичини у супритиці західної та візантійської цивілізації розвивалось швидше вналідок передання із покоління в покоління передових економічних, політичних та культурних надбань своїх предків. Місцева родоплемінна знать стародавньої Галичини, майбутнє боярство здавна була володарями відкритих з нещодавнього часу археологічною наукою, городищ, селищ на спадкових родових слов'янських землях. В свій час торкаючись цього питання відомий радянський вчений С.В.Юшков вважав, що основним типом феодального володіння у Галичині була "боярська сеньйорія", де найбільш могутні бояри-сеньйори, мали своїх бояр-васалів, яким і давали землі на правах тримання[72]. Однак розвиток великого землеволодіння в Галичині не привів до утворення одного могутнього політичного центру, біля якого би концентрувались усі володіння старогалицьких (хорватських) феодалів. Процес утворення великих землеволодінь в Галичині характеризується різним розмежуванням території бояр, що привело до децинтралізації земель, де великі олігархи бояри володіли землями фактично по своїх власних законах, які укладалися на великих вічах бояр. Дана рада бояр із стародавніх часів і являється виразником державного ладу в Галичині. Галицькі бояри, яких літописець ще називає "великими" були з поконвіку військововим, економічним та державним виразником в Галичині[73]. У зв'язку з цим галицький дослідник І. Шараневич, вірно вважав, що бояри як представники панівного і вільного клаву розпоряжалися своїм рухомим та нерухомим майном більш вільніше ніж бояри других княжінь, згіно своїх стародавніх законів вони посідають батьківські та дідівські двори, села, майно та рабів[74]. Основним джерелом з яких

бояри збільшували свої земельні латифундії були общинні землі, які вони захоплювали, а також приєднували пустопорожні землі. Окрім цього володіння галицьких бояр розширювались за рахунок тимчасових князівських дарувань, так званих "кормлінь", які ставали джерелом їхнього збагачення. Не виключно, що надані князями землі за військову службу теж з проміжком часу ставали складовою частиною бояр. Така система землеволодіння, наголошував дослідник Готьє, давала право боярам бути політичною та економічною домінантою, чи фактичними володарями Галичини, земельні латифундії яких не могли і не мали права відбирати ні польські ні угорські ні пізніші руські князі. Таким чином, наголошував академік Готьє, хорватські бояри, що у 992-993 роках уперше були включені у склад Київської держави, абсолютно не втратили ні своїх земельних надбань ні своїх привілеїв у новій державі і суспільстві, вони залишились повновласними володарями володарями у своїх вотчинах визнавши васалітет що до київського князя[75]. На новому витку "руської історії" галицькі бояри залишалися повноправними володарями Галичини, у XII-XIII столітті боярські землеволодіння наголошує, К. Я. Софроненко, по своїй господарській та політичній могутності не уступали князівському домену, оскільки у цей час бояри володіли і такими ключовими містами, як Звенигород, Перемишль, Теребовль, Плісенськ і рядом других. Галицько-Волинський літопис XIII століття, наголошує на тому, що бояри були володарями не тільки великих міст, але й замків навколо столичного центру Галича, що дає право наголошувати, що галицькі бояри постійно проживали у столичному центрі й займалися політичними справами князівства, чим і можна пояснювати їх таку постійну політичну активність. Бояри галицькі, як ми бачимо із джерел, абсолютно не зв'язані у XIII столітті з князівською дружиною і представляють окремий аристократичний клас, який сам має свої військові організації, вони тримаються осібно як від торгово-ремісничої знаті так і від народу і навіть від князівські влади. Такі їх політичні привілеї давали право боярам часто міняти князів, або переходити зі служби від одного князя до іншого. Зміна князів у Галичині не мала для бояр якогось особливого значення, вони постійно маючи велику політичну та економічну могутність часто проганяли неугодних своєму класу і пануванню князів. Однак при усій могутності по загальноприйнятих нормах феодального права бояри являлися васалами князя і зобов'язані були йому особистою присягою вірності з

ритуалом цілування хреста. Однак в Галичині інститут васальності з руськими князями не отримав широкого поширення. Галицькі князі, щоб хоч трохи тримати у покорі великих галицьких бояр, заставляли приносити бояр присягу на вірність, яка однак мала тільки формальне значення. Саму військову службу по відношеню до князя галицькі бояри теж несли постільки поскільки військова політика князя співпадала з загальними інтересами усіх бояр. Фактично галицьке боярство, утворюючи собою найвищий політичний клас при особі князя, стояло біля кормила політичного життя. Бояри, як представники правлячого класу намагалися вдосконалювати його і незмінному вигляді передавали з покоління в покоління. Свідчення джерел говорять нам, що самі великі бояри Галичини, очевидно Волині і Київщини у XII-XIII столітті мали велику кількість своїх васалів, тримали на утриманні чисельні дружини, ополчення, полки, які несли у бояр постійну військову службу. Академік В. Пічета з цього приводу вірно зауважував, характеризуючи галицьких бояр: "у галицьких сеньйорів- бояр було дуже багато різноманітних васалів, які складали їхні дружини та ополчення[76]. Таке політичне становище бояр Галичини, наголошує К. Я. Софроненко, робило їх повновладними володарями земель, аналогічних по типу господарювання проглядаємо у сусідній Угорщині, Чехії та Польщі, тому не дивно, що угорські хроніки титулують галицьких бояр "barones", а польські джерела "magnates regni"[77]. В X-XI століттях в Галичині зароджувався інститут рицарства, а у XII-XIII столітті проходив його розквіт. М. Дашкевич вірно доводив, що хоча слово рицар вживалося не тільки у Галичині але й на Волині у розумінні суто українського слова витязь, однак у руському витязі Галичини слід бачити західно-європейського рицаря. Рицарство як інститут виникає на думку М. Дашкевича одночасно, як у всіх регіонах України-Русі, та тільки в Галичині воно розвивається по західно-європейському зразку[78]. Порівнюючи права західно-європейських феодалів угорських, німецьких, польських з правами галицьких, волинських та київських бояр, наголошує К. Я. Софроненко, ми знаходимо у них тільки те, що усі вони володіли фактичним правом повновласного господарювання у своїх земельних володіннях, правом передачі своїх земельних володінь і рухомого майна по спадковості "по закону і заповіту", повною владою над населенням, що проживала на території їх володінь. Цілком очевидним є той факт, що інститут рицарства в Галичині і на Волині був уже добре

розвинутий до приходу Київської Русі[79]. Б. Д. Греков з цього приводу вважав, що галицькі бояри і їх васали, військові слуги, введені у рицарський клас і маючи рицарське право (Jusmilitare) проглядаються у військовій системі Київської Русі, уже з XI-XII століття[80]. Факти з літописних джерел дають нам право наголошувати, що у першій половині XII століття посвячення в рицарі у Галичині і на Волині було буденним явищем. Свідчення під 1146 роком розказують нам про події, коли київський князь пішов походом на волинського князя Із'яслава, а той звернувся за допомогою до угорського короля Гейзи, польського князя Болеслава, чеського короля Вацлава. Приїхавший на допомогу в Луцьк краківський князь Болеслав, як наголошує літописець, "багато бояр, та дітей боярських було посвячено в рицарство". Літописець зауважує, що тут же Болеслав"опоясав дітей боярських безлічі"[81]. Ті обставини, наголошує К. Я. Софроненко, що великі галицькі бояри наприклад такі як Судислав, Доброслав, Гліб Зеремійович, Володислав Комильчич, Жирослав і другі мали свої рицарські полки, дає нам право наголошувати, що вони мало чим відрізнялися від угорських баронів, чи польських магнатів[82]. Однак як ми бачимо для боярського правління однієї військової структури було мало, щоби управляти Галичиною і постійно утримуатися на політичній арені їм потрібна була рада, чи дума, яка ними була створена для концентрації їхньої політичної могутності. Дослідники відмічають, що боярська рада в Галичині відрізняється від князівської ради тим, що являється постійним політичним органом, який вирішує економічні та політичні справи усієї Галичини. Вона складається з бояр, великих земельних власників, єпископа, у неї входили тисяцькі, керівники гарнізонів по найбільших центрах Галичини, посадники по містах, дворські. Боярська рада в Галичині була постійним політичним органом, однак інколи збиралася на вимогу того чи іншого угрупування боярства, інколи по ініціативі чи бажанню князя, при цьому князь не мав права створювати раду не погодившись з боярами. Боярська рада у час свого функціонування очолювалась певними боярськими лідерами, як Володислав, Судислав, Доброслав. Цим визначним боярам рада довіряла виконання своїх рішень і ведення зовнішньополітичних економічних та політичних відносин. Усе це ми бачимо хоча би на прикладі двохрічного правління боярина Володислава Кормильчича, який присвоїв собі усі права князівської влади. Боярське правління Володислава на нашу думку є не випадковим явищем у галицькій

історії у період феодальних воєн в Україні-Русі. Якщо досконало і поетапно розглядати його як великого галицького політичного діяча XIII століття, то побачимо, що він був одним із впливових лідерів боярської галицької ради ще з 1200 року. Власне він був одним із ініціаторів запрошення волинського князя Роман на галицький престол, про що наголошує літописець словами Романа “ ведуть ня галичани до себе на стіл”, власне він Володислав Кормильчич вів усе управління Галичиною при Романі не рахуючись з особою останнього, що заставило владного князя Романа вигнати його на певний час із Галича. Вигнання Романом Володислава означало конфлікт з галицькими вельможами, за плечами впливового Володислава стояла рада великих галицьких бояр. Подальший хід історичних подій в Галичині дає нам право наголошувати, що і сам Володислав Кормильчич став управляти в Галичі зі згоди боярської ради, яка висловила побажання йому її очолювати, що видно із факту, що Водислав Кормильчич стояв на чолі боярських полків, які на протязі року відбивали напади волинськи, київських та польських князів, заставляючи останніх з соромом залишати Галичину. Не дивлячись на те, що Володислав владно на протязі року сидів на галицькому престолі, його владу не признавали ні один із сусідніх володарів, окрім угорського короля та галицької боярської ради. У зв’язку з цим, осоромлений невдачами в галицьких кампаніях проти Володислава краківський князь Лешко дорікав угорському королю Андрію II :“не гоже бояринові княжити в Галичі”. Правління боярина очевидно підривало авторитет князівські влади і в цей же час підносило в очах сусідніх володарів галицьких бояр. Здавалось би, що при таких обставинах, у час арешту Володислава повинно було б змінитися становишще і усієї борської ради, однак цього не сталося. Угорський король посадивши свого сина на галицькому троні знову не став міняти у Галичині традиційного боярського укладу, віддав, як зазначають джерела “увесь наряд галичанам”, залишивши бояр кристалізатором фактичної влади уже при галицькому королю Коломану І. Фактично, як ми це бачимо з джерез великий галицький боярин Судислав і його соратники були такими же як і Володислав Кормильчич правителями Галичини. Така ж ситуація залишалася при володарю Галичини Мстиславі Удатнім і Андрієві І. Боярська рада на чолі з Судиславом, як свідчать джерела, фактично правила Галичиною до тих пір допоки Данило Романович остаточно не утвердився в Галичині. Хід історичних подій по сувокупності джерел

дає нам право наголошувати, що галицька боярська рада уміла політично маневрувати відносно політичних подій які складували у Галичині, залишаючись постійно при владі. Коли вона побачила, що орієнтування на угорського короля та Судислава у стосунках з князем Мстиславом стало неможливим, вона на укладаням стосунків з Мстиславом висунула другу кандидатуру боярина Жирослава, який проводячи дескридитацію Мстислава, підривав авторитет князівської влади, за це він удаляється від його особи, тоді його місце знову займає Судислав. Одним із останніх найвпливовішим керівником боярської ради до утвердження Данила в Галичі був Доброслав Судьїч. Він разом з усім складом боярської ради провів відкриту політичну демонстрацію проти князя Данила, явившись по визову князя верхом на коні в одній нижній сорочці з галичанами, які супроводжуали його по князівському звичаю. Якщо б Доброслав був одинокий у своїм рішенню, наголошує К. А. Софроненко, то звичайно був би покараний, та неодмінно за його діями стояла уся боярська рада, тому Данило мовчки переніс цю для князя образу. Цим і пояснюється, що усі галицькі князі, окрім Ігоревичів не дивлячись на інтриги бояр відповідали їм милостями, роздачею сіл, міст, угідь, цим і досягалось, що правда на деякий час менш більш мирне співіснування князів із боярами. Боярська рада утримуючи в своїх руках усю військову, політичну і адміністративну владу в Галичині намагаючись повністю підчинити собі князя. Це ми спостерігаємо уже у час Ярослава Осмомисла. У послідуючі часи, бояри залишалися основною політичною силою як при руських так при іноземних володарях. Боярська рада виступала проти правителів Галичини, коли політика правлячого князя не співпадала з основною лінією боярської ради. Рада бояр вирішувала питання фізичного знищення князя, який її не влаштовував. Це видно уже у час Володимира Ярославовича, коли останній перестав рахуватися з боярами та їх радою, як зазначає літопис: “думати не любив з мужами своїми”. Відносини настільки загострились, що бояри на раді постановили, що Володимир не зможе бути у подальшому галицьким володарем. Частина бояр висунула навіть пропозицію убити свого князя, але ця пропозиція не була підтримана більшістю присутніх бояр, однак таке рішення було одобрене та реалізоване щодо князів Ігоревичів, і останні за одностайним схваленням ради бояр були повішені перед воротьми міста Галича. Рада бояр намагалася вбити і князя Данила поручивши боярину Філіпу у зв'язку з цим заманити

князя до себе в Вишню, як це свідчить галицько-волинський літопис: “А Філіп безбожний зове князя Данила в Вишню, в цей же час створює боярську раду на убієніє його”. Як бачимо із сувокупності фактів боярська рада зірко охороняла інтереси боярства, завжди ведучи з князівською владою двійну ігру, намагаючись всеціло підчинити її боярській раді і диктувати їй свою волю. Більше того боярська рада проводила свою політику не дивлячись на протидію князів. Так літописець розповідає, що Мстислав Мстиславович за дорадою бояр видав свою молодшу дочку за королевича Андрія, ще раніше бояри втручалися у приватне життя Ярослава Осмомисла, а також його сина Володимира Ярославовича. Отже можна наголосити, що боярська рада у продовж століть фактично була найвищим політичним органом Галичини. Князівські літописці, сторонники сильної князівської влади, дуже слабо висвітлювали діяльність цього органу влади, прикриваючи його просто зневажливим терміном “бояри”. Часта зміна князів у Галичині знаходить пояснення на запитання, чому були такі часті зміни князів. Без сумніву бояри контролювали це питання, це видно із свідчення коли боярин Судислав, щоб роз'єднати коаліцію князів під час облоги Галича звернувся до Олександра белзського:“піди від брата, дам тобі Галич”, і останній послухався голову боярської ради і відійшов від Данила. Таким же чином рада бояр запрошувала на княжіння угорських принців, князів других земель. Сувокупність свідчень дають право наголошувати, що монолітна сила бояр та їх постійно діячого органу давала їм можливість змінювати князівську владу відносно політичних потреб Галичини. Рада по суті була політичним центром, законодавчим і виконавчим органом галицького боярства. Раді бояр фактично підпорядковувалися і регіональні органи управління, бо як наголошувалось вище в раду входили бояри усієї Галицької землі, які на усьому її обширі займали усі ключові посади. Можна передбачити, що роздача посад тільки юридично оформлялась князем, насправді ж це питання вирішувалося внаслідок обговорення на боярській раді. Бояри утримуючи за собою адмінстративні посади не тільки намагалися прижиттєво закріпити їх за собою, але й передати їх спадково. Наслідування посад батьків-бояр, вважалось таким же правом бояр, як і наслідуанням земельних володінь. Поступово усі найбільш важливіші посади закріплювалися спадково за усіми найродовитішими боярськими кланами, що давало їм можливість зосереджувати в своїх руках усю адміністративну і військову владу.

Літописець досить точно характеризує владу великих галицьких бояр: “бояри Данила собі князем називають, а самі усю землю тримають”. Історія взаємовідносин галицького боярства з князівською владою у Галичині у XII-XIII показує, що боярство залишалося впливовим постійно із-за економічної могутності та постійних землеволодінь. У зв’язку з цим польські та угорські хроніки називають галицьких бояр “баронами”. В одній із грамот угорського короля Бели IV адресованій князю Данилу бояри названі: “Rusciae Baronibus”. Грамота угорського короля Андрія II від 1230 року називає галицьку боярську раду: “ex onsilio baronum ae nobilium nostrorum”. Папська булла адресована у 1247 році називає бояр “magnates regni”[83]. Західно-європейські джерела характеризують нам бояр, як магнатів та баронів, а їхню раду-консіліум, як боярський парламент, тобто як такий, який ніколи не був князівською думою. К. А. Софроненко вірно наголошує, що у Галичині рада бояр не стала князівською думою тому князь не міг нею управляти, любий володар руський князь чи угорський королевич заключав з нею “ряд”, договір, що давало можливість боярам утримувати в Галичині постійну владу у продовж століть і свої привілеї[84]. Згідно з аналізу сукупності джерел ми бачимо, що у час суперечностей між великими феодалами України-Русі, князями, боярство самостійно утримувло усю повноту влади не потребуючи князівської опіки. Княжіння Володислава цьому яскравий приклад. У той час коли Андрій II воював у власній країні з власними вельможами Володислав настільки укріпився в Галичині, що зумів відбити напад не тільки руських князів, але й більш могутнішого краківського князя Лешка, що й заставило останнього на дипломатичний хід проти Володислава.“Не змігши прийняти Галича”, наголошує нам літописець, Лешко краківський звертається листом до короля угорського короля Андрія: “Не гоже боярину князювати в Галичі. Та візьми но дочку мою за сина свого Коломана і посади їх в Галичі”[85]. Як бачимо зміцнення Володислава сильно налякало польського князя Лешка і заставило останнього дипломатичним шляхом усунути боярське правління в Галичині. Причин наполягати на зміщенню Володислава у польського князя було предостатньо. Із свідчення польських джерел нам стає ясно, що жителі Кракова теж повстали проти свого князя. Можна вважати, що наявність галицької боярської республіки мало вплив на розвиток подій в Польщі, що може говорити факт виступу краківських вельмож проти князя Лешко, що заставило краківського

князя шукати швидкого виходу із тяжкого становища.І вихід був знайдений.Сама пропозиція краківського князя дуже сподобалася королеві Андрію, однак він розуміючи реалії не поспішав заміняти правління Володислава в Галичині. Польському князю, як наголошує М. Ф. Котляр, довго прийшлось вести переговори, щоб уговорити короля. Однак внаслідок бажання бачити свого сина королем Галичини і довгі переконання в цьому феодальної верхівки Польщі, усе це дозволило угорському королю схилитись до угоди згідно якої, боярин Володислав мав бути усуненений від влади в Галичині. Загалом формально обидва володарі ніби знову пеклися про Романовичів, що дало останнім право зайняти Володимир, як компенсацію за Галичину, однак щодо вирішення долі останньої, то Романовичів тут немов би не існувало, вона без їх згоди була поділен на Спішській нараді між Угорщиною і Польшею. При зустрічі Андрія і Лешка у м. Спіші у 1214 році був укладений договір з багатьма пунктами і умовами. Ось головні із них: Трьох річну польську княжну Соломею було обвінчано з угорським королевичем Коломаном. Внаслідок цього шлюбу, який був благословленний папою римським створювалось Галицьке королівство, на чолі якого повинна була стати угорсько-польська династія. План включення Галицького королівства в західноєвропейський світ зайшов так далеко, що Андрій II, що був тісно зв’язаний з папським престолом звернувсядо папи Інокентія III з проханням доручити угорському архієпископу “помазати” угорського принца Коломана на короля Галичини. За це папі Іннокентію III було обіцяно включення Галицького королівства у лоно Союзу католицьких держав і запровадження унії Галицької церкви з Римською. Папа погодився і через певний час у зимку 1215 року Коломан був коронований на короля Галичини. Як компенсацію за утворення Галицького королівства, польський князь згідно з Спішською умовою отримав західну Галичину з її стародавнім центром Перемишлем. Окрім угоди Лешко краківський утримував захоплені раніше Забужські землі: “Берестя, Угровськ, Верещин, Стовп'є, Комів”. Зважаючи на прихильну до Романовичів європейську громадську думку і загальне співчуття законним володарям України-Русі, союзники повернули їм м. Володимир, що стало важливим політичним актом у подальшому утвердженні Романовичів на Волині[86]. М. С. Грушевський з цього приводу вважав, що хоча Лешко і Андрій забрали собі Галичину, однак змушені були зробити вигляд, що підтримують права княгині Анни на

Волинське князівство і посадити у столичному Володимирі Данила[87]. Таким чином актом Спішського договору українська держава була розділена на ряд князівств, які опинилися під різним протекторатом. З однієї її ключової частини її розчленителі взагалі утворили незалежну Галицьку державу з угорсько-польською пралячою династією на чолі. Слід зауважити, що з проектом поділу "Романової держави" виступив не угорський король, який до цього часу вважав Українську державу за васальну від Угорщини із цього приводу опікувався Романовичами, а Лешко краківський, який за будь-яких умов намагався вижити Володислава з Галичини, що і спричинило Спішську угоду. Як бачимо ініціатором Спішського договору була польська знать. На думку М. С. Грушевського його автором був краківський каштелян Пакослав, якого наш літопис називає другом Романовичів[88]. Радянський дослідник В. Т. Пашуто вважав, що княгиня Анна в особі каштеляна Пакослава мала дорадника і друга при краківському дворі, послугами якого, звичайно не безкоштовними, користувалася у скрутний для себе час. Власне він, як впливова особа при дворі Лешка вихлопотав Володимир для Романовичів, що було важливою дипломатичною перемогою, яку не можна неодоцінити, якщо розглядати її через призму подальших фактів, і тих обставин, що договір у Спіші виявися нетривким, і бувші союзники, що так ретельно розробили план розподілу староукраїнської держави, стали найлютішими ворогами. У тому ж році Андрій II за намовою галицьких бояр повважав, що його син король Галичини повинен володіти усією Галичиною і відібрав у польського князя західну Галичину з її ключовими центрами Перемишлем і Любачевим[89].

Однак повернемося до того часу коли каштелянт Пакослав доводив угорському королеві вигоди розчленування українські держави. Щоб зручно получилось задумане, на його думку, Романовичам слід повернути Волинське князівство, оскільки це їхня отчина, решту земель слід теж розлучити і не давати їм можливості більше ніколи з'єднуватися. За таких обставин Русь-Україна, могутня у час Романова держава, ніколи не буде загрожувати католицькому Заходу зі Сходу. Щоб сильніше укріпити позиції було вирішено негайно провести релігійну унію, що правда ні угорська ні польська сторона толком не уявляла собі яким чином вона повинна була б бути проведена. Швидкість заключення угоди не відображає усіх основних

інструментів, які б мали відображати розчленування України-Русі, однак ясно, що Пакослав зробив усе, щоби українська держава ніколи не була єдиною, тому ту мізерну частину яку внаслідок спішського зговору отримали Романовичі, незалишало їм нічого від бувалої могутності України-Русі. Те що проект Пакослава був прихильно прийнятий говорить той факт, що йому як організатору спішської угоди було даровано Любачівську волость. В цей же час, коли організатори спішської угоди ділили своїми дипломатичними баталіями Галичину, Володислав Кормильчич володарював у останній від імені угорського короля і гадки не мав, що за його плечима проводилася така широкомаштабна інтрига. Допоки велися широкомаштабні переговори по втіленню спішського проекту, малолітня польська княжна Соломея стала дружиною угорського королевича Коломана і перебувала при угорському дворі і з радістю чекала на благословення папи Інокентія III. В цей же час, внаслідок широкомаштабних переговорів, які проходили за прямою участю римської курії, було вирішено ліквідувати боярське правління Галичиною. У зв'язку з цим у Галичину було вислане велике військо, яке було прийняте боярами з радістю. Володислав очевидно не чекав будь-яких злих намірів короля, не чинив спротиву, натомість був схоплений і висланий в Угорщину, де як наголошує літописець і помер в засланні, що являється невірним твердженням, оскільки як засвідчує Галицько-Волинський літопис, галицький боярин Володислав Кормильчии був страчений Данилом у 1245 році коли внаслідок поразки військ Угорського королівства в Ярославській битві попав в полон до володаря України-Русі Данила Романовича.

Як бачимо, ситуація склалась так, що галицький боярин став уже не потрібний у політичних планах папського двору, угорського короля і польського великого князя, адже сама галицька боярська республіка лякала як самого короля так і польського князя. Як виразився літописець: "правління Володислава мало для його роду трагічний кінець. Усі князі були не ласкаві до дітей Володислава за його сміливий вчинок", який являється яскравим епізодом галицької історії, так до кінця і не з'ясований, у контексті історичного розвитку галицького боярства. Отже боярство в Галичині не було тим послушним і покірним інститутом влади, яке корилось князівському чи королівському самоуправству, повішання Ігоревичичів, правління

боярами при усіх інститутах політичної влади руському, угорському чи польському, як і самовладне правління Володислава Кормильчича, дає право нам наголошувати, що бояри і його політичний орган боярська дума, були постійним політичним органом, який закликав, утверджував і виганяв володарів з галицького престолу.

Джерела не дають нам переконливих свідчень коли утвердилась в Галичині така політична система, можливо вона є спадщиною Велико-Хорватського князівства, що функціонувало, як засвідчують археологічні джерела, у VI-X століттях до утворення на Прикарпатських землях в XI столітті Галичини. Можливо інститут боярства розвинувся внаслідок соціально-економічного і політичного впливу сусідніх західних держав і в першу чергу Угорського королівства. По джерелах відомо, що всі династичні шлюби галицьких князів були із угорським двором, що пояснюється угорськими істориками, як політичний вплив на Галичину. На їхню думку, Галичина своїми соціально-економічним відносинами, політичним улаштуанням більше тяготіла до заходу, знала його політичний устрій і нічого не бачила поганого для утвердження цього ладу у своїй країні. Особливо безболісно у Галичині утверджувалися порядки Угорського королівства, так наприклад за участю Угорщини було утворене Галицьке королівство. Особливі відносиниміж угорцями і галичанами наступили після того, як угорський король Андрій II видав у 1222 році для своїх вельмож так звану "Золоту буллу", яка надавала управителям великих і середніх латифундій широкі права і привілеї при королівському дворі. Дана булла поширювалася і на Галицьке королівство і на його вельмож, галицьких бояр, проугорська партія яких, а інколи і вся корпорація галицьких бояр, ставили Галичину в номінальну залежність від Угорського королівства. Політична діяльність галицьких бояр у своєму політичному житті опиралися на постулати "Золотої булли" угорського короля Андрія II які використовували у політичних змаганнях з руським князями. Надання таких привілеїв галицьким боярам, угорський король Андій II тим самим прив'язував Галичину до політичної системи угорського королівства і союзу католицьких держав взагалі, що було його головним завданням і одним із основних напрямків східно-європейської політики[90].

З цього приводу слушним здається є судження Д. Зубрицького, який вважав, що зростання політичного впливу угорського королівства у Галичині можна пояснити політичною і торгово-економічною стабільністю у цій країні. Феодальні війни в Україні-Русі, зокрема у Галичині і на Волині приводили до хаосу, дестабілізації міжнародної торгівлі як основного джерела доходу казни бояр і князів і заставляло бояр і торгово-економічну знать переходити під протекторат Угорського королівства[91]. Російський дослідник В. М. Татіщев відзначає: "що ненависть до руських князів Ігоревичів, які не порядно жили, за країну не дбали, багатьох жінок і чесних дівиць насилували, багатьох знатних звинувачували невинно і доми їхні розграбовували, а самих у подальшому вбивали без суду утвердженого в Галичині, заставила галицьких бояр Галичини просити угорського короля посісти їхній престол, або утворити з Галичини окрему державу-Галицьке королівство і утвердити на престолі галицькому його сина". Як показує хід політичних подій, не дивлячись на те, що бояри просили короля взяти під протекторат Галичину, сам угорський король не поспішав втручатися у феодальну війну в Україні-Русі. Він бачив, що великі феодали староукраїнської держави ще досить могутні. Утверджені торгово-ремісничою знаттю в Галичині, Ігоревичі, як законні спадкоємці Ростиславової династії, з точки зору феодального права не давали угорському королю можливості включатися у боротьбу за галицький престол. Король на даному етапі обмежився переговорами, які проводив з галицькою знаттю відносно релігійної унії, яка на думку короля могла бути гарантом політичної стабільності. Однак переговори про віру затянгулися, наголошував В. М. Татіщев, зате питання протекторату Галичини і вигнання Ігоревичів, було по певному проміжку часу схвалене угорським королем. Він надавши галицьким боярам усю повноту повноважень для вирішення цього питання, яке виражалось у наданні чотирьох тисячного війська з воєводами, сам особисто вирішив не втручатися у хід політичної війни в Україні-Русі. Галицькі бояри з угорським найманцями прийшовши тайно до Галича так, що Ігоревичі про це не знали і ув'язнивши останіх зчинили над ними суд. Згідно з вироком суду їм було інкріміновано звинувачення по декількох пунктах галицького законодавства: Пункт 1) недотримання"ряду" -договору про управління Галичиною, який був клятвенно завірений Ігоревичами, що вони будуть управляти Галичиною за дорадою галицької боярської думи; пункт 2) вбивство

бояр без суду і розграбування їхнього майна, що заборонено старогалицькими законами; пункт 3) гвалтування, жінок і дівиць, що було заборонено і не відповідало нормами християнської моралі. За злочини такого роду князів Ігоревичів було присуджено до повішення. Перед усім Галичем, гостями міста Галича, Ігоревичів було звинувачено, як лютих кримінальних злочинців порушників норм феодального права і феодальної моралі. За вироком суду, усе награбоване майно Ігоревичами було роздано сім'ям потерпілих, тисячу гривен було відіслано угорському королю як подяку за допомогу. Також до Буди була відряджена делегація, яка повинна була прохати короля, щоби він посів галицький престол. Король угорський отримавши повідомлення, що "галицькі принци і барони" з князями своїми учинили обласкав їх і внаслідок довгих переговорів договорився з ними, що вони сина його Коломана можуть взяти собі у володарі, а він попросить папу римського Іннокентія III і утворить для них галицьких бояр окреме Галицьке королівство, а про віру сказав він, ми поговоримо трохи пізніше, коли пізнаємо усі істини і приймемо рішення. На цьому наголошує російський дослідник В. М. Татіщев, опираючись на недійшовші до нас джерела, переговори були закінчені вінцем яких було підписання угорсько-галицького договору на право утворення Галицького королівства, і на правління короля Коломана, як законного володаря Галичини. Після підписання договору, за яким королевич Коломан повинен був стати галицьким королем Коломаном I, угорський король Андрій II вислав свого сина в Галич. Джерела свідчать, що прибувшого угорського принца Коломана галичани зустріли з великою честю біля міста і посадили на великокнязівському галицькому престолі і коронували на короля Галицького[92]. Такий новий державний статус Галицького князівства виділяв його у незалежну центрально-європейську державу, Галицьке королівство, коріння якого слід шукати у незаленому Хорватському князівстві V-X століть, до часу приєднання його у 993 році, внаслідок відомої по Київському літопису ховато-руської війни. Сукупність джерел дає право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія-стародавня Галичина, була приєднана до Київської Русі у 993 році, і внаслідок політичного розвику почала становити з кінця X століття одну із складових частин староукраїнської держави. Під політичним та культурно-християнським впливом Києва та його політичних, соціально-економічних і культурних надбань в XI столітті на землях прадавньої

Карпато-зДністровської цивілізації кристалізувалась в Галицьку Русь, в XIII столітті Галицьке королівство, політичну могутність якої ми спостерігаємо з часу вокняження в Хорватії київської династії князів Ростиславовичів.

Утворення Галицького королівства на початку XIII століття. немов би знову на новому витку історії кристалізує державне ядро навколо Галича по західно-європейському зразку, яке у подальшому стане домінантою у кристалізації староукраїнської держави від Дніпра до Карпат у часи українського володаря України-Русі Романа і його сина Данила. Отже таке гучне політичне утвердження королевича в Галичі в 1215 році, утворення Галицькго королівства на землях Карпато-Дністровської цивілізації, утверджувало західно-європейські правові, торгово-економічні та культурно-релігійні ціннсті. Галицький народ віддав перевагу західно-європейській моделі державності, заради припинення феодальної війни в Галичині, галичани повважали, що Галицьке королівство стабілізує торгово-економічні відносини, що на початковому етапі правління короля Коломана і сталося. Однак утвердившись, галицький король, окрім стабілізації торгово-економічних відносин вирішив "стабілізувати і релігійні відносини з Західноб Європою", а тобто провести і релігійну реформу, яка практично ще не мала реального грунту і потребувала часу для її впровадження. Однак намовлений визначними галицькими сановниками "галицькими принцами і баронами які вже були католиуами", юний і недосвідчений в релігійних справах галицький король Коломан вирішив провести релігійну реформу дуже швидко. Йому здавалось, що це питання можна вирішити внаслідок заміни священнослужителів православних на латинських. Не слід виключати однак, що якась частина громади міста Галича, можливо бояри та торгово-ремісничa знать, була християнами латинського обряду, про що нам підтверджує лист угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III, що: "галицькі принци і барони готові приступити до унії з Апостольською Церквою, лиш би їм не забороняли їх стародавні обряди". Очевидно й сам галицький король Коломан посідаючи галицький трон зобов'язувався вихреститися в православ'я, або по крайній мірі не порушувати обряду грецького, про що свідчать недійшовші джерела використані В. М. Татіщевим, які наголошують, що за "порушення "Ряду" - угоди з Галичем і

впровадженням латинників галицького короля Коломана було вигнано руськими князями з Галичини". Дані свідчення хоч поверхово однак дають право наголосити, що з королем Коломаном галичани теж укладували ряд-договір, який зобов'язував усі сторони його дотримуватися. Однак сокупність фактів дає право говорити, що угорський принц Коломан ставши королем Галичини спочатку не втручався у релігійні справи у своє, як виразився М.Ф.Котляр "опередкованому Галицькому королівстві". Першорядне питання, яке постало на очолюваній ним Галицькій боярській думі, це питання складової частини Галицького королівства, Перемишльського князівства, яке згідно Спішського договору перейшло до Польщі. Сукупність джерел дає нам право наголошувати, що таким становищем були незадоволені як бояри так і сам галицький король Коломан. Зміцнення позицій Коломана його підтримка галицькими можновладцями та народом привела його взимку 1215 року до офіційної коронації на короля Галичини. Така нова політична реалія уже галицького короля Коломана не дозволяла останньому віддавати частину своєї Галицької держави західно-європейського типу, навіть союзнику, навіть тестеві. Хоча офіційно між Угорським королівством і Польським великим князівством був підписаний договір про розділення Галичини, по коронуванню Коломана він утратив свою силу. Галицький король Коломан І, наголошують угорські дослідники, і чути не бажав, щоб частина його Галицької держави знаходиться в руках поляків, з цього приводу він слав до батька найвизначніших із галицьких бояр з проханням допомоги йому у питанні повернення Перемишльського князівства до Галицького королівства. Щоб виправдати факт порушення Спішського договору і втручання Угорського королівства у внутрішні справи Польщі, угорські історики ще у XIX столітті писали: "Офіційно між угорським королем Андрієм II і краківським князем Лешко був підписаний договір, який угорський король виконував, але ж галицький король Коломан, частина земель якого знаходилась у поляків не підписував ніяких договорів і не мав перед поляками ніяких зобов'язань, і дораджений галицькими принцами і галицькими баронами бажав тільки одного - цілісності своого Галицького корлівства. Оскільки його батько угорський король Андрій II ревно дотримуючись договору з Польщею самочинно не виступив на чолі свого великого війська проти поляків, однак це не помішало йому поставити це ж військо під стяг галицького короля

Коломана І і останньому відібрати у поляків Перемишльське князівство, не порушуючи договору між Польщею і Угорщиною”[93]. З цього приводу галицький літописець зазначав: “що король Андрій ІІ захотів володіти усією Галичиною для сина, а це значить, наголошував дослідник В. Т. Пашуто, що Спішський договір виявився нетривкий, у 1215 році після утвердження і коронації Коломана в Галичі, угорський король Андрій ІІ за намовою галицьких бояр повважав, що галицький король повинен володіти усією Галичиною і відібрав Перемишль і Любачів у поляків. До війни не дійшло, бо угорська і галица рицарська армія була явно сильнішими і польський князь вдався до різного роду інтриг, щоб припинити володарювання Коломана в Галичі[94]. Отже, як бачимо у перший рік правління галицького короля Коломана І була досягнута велика політична перемога, Галичина знову стала єдиною у етнічному і політичому розумінні, а накинута на неї роз'єднуюча Спішська угода скасована. Така політична стратегія юного галицького короля могла була проводитися тільки за безпосередньою участю галицького боярства, на яке з 1215 року опиралися у своїй східній політиці галицький корол Коломан І Добившись єдності Галицького королівства, король Коломан І і оточуюча його галицька боярська верхівка вирішили, що на часі, оскільки цього вимагав папа Іннокеній ІІІ, зайнятися релігійною реформою. Як зауважував російський історик В. М. Татіщев: “ посівши галицький трон, король Коломан прикликав до себе двох єпископів католиків, які стали навчати галичан істинної віри, яку принесли їм із Риму, та галичани до католицьких місіонерів не прислуховувались, і їх проклинали, хоча галицький король Коломан різними способами, то утісненнями то ласками примушував руське духовенство і знать до унії. Вельможі галицькі і єпископи терплячи латинників говорили своєму королю, щоби він по обіцянках своїх і заключеному договорові, був королем у Галичині по законах і релігії руській, а унію, яку він впровадив, скасував і священників латинських вигнав. Та король галицький Коломан вельмож своїх не слухаючись утверджував в Галичині католицьку віру (єпіскопію), і слухати не хотів про скасування унії. Це привело до того, що галицькі вельможі почали ображатися на свого короля, особливо після того, як дві головні церкви Галича були передані прихильникам унії, а православного єпископа вигнано з них. Та слід зауважити, що серед оточення короля Коломана було багато галицьких бояр-католиків які усердно і завзято помагали своєму королю Коломану впроваджувати унію в Галичині, за що

отримували ще більші маєтності, титули і дарунки. Така непродумана релігійна реформа короля Коломана, хоча мала певні результати по насильницькому впровадженню католицизму в Галичині, однак і несла незадоволення серед частини бояр, торгово-ремісничої знаті і народу. Багато за протидію унії, наголошував В. М. Татіщев, було покарано, інші прийняли її через страх, інші через дари і ласку. Однак через насилля, перша унія в Галичині закінчилась поразкою її організаторів"[95].

Хоча в Галицькому королівстві у час правління короля Коломана припинилась феодальна війна, і здавалось, що настала уже політична і економічна стабілізація, однак неправильний підхід до вирішення питання релігійної реформи привели не тільки до краху самої унії, а й до припинення реформування Галицького королівства по західно-європейському зразку. Однак правляча еліта Галицького королівства, реформування галицького короля Коломана і його західно-європейсмької партії великих галицьких бояр-католиків сприймали за волевиявлення усього народу. Щоправда причина такому розуміння проблеми була, адже принц Коломан при вступі на галицький трон був підтриманий усіма верствами галицького суспільства, що давало право його батьку, угорському королеві Андрію II писати папі Іннокентію III, що: "посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської церкви з Римсько, це волевиявлення усього галицького народу…". Документи свідчать, що уже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214-1215 роках, Андрій II поспішно писав папі: "що народ і барони галицькі всі вихлопотали для себе у нього сина Коломана собі у королі і бажають приєднатися до Римської церкви з єдиною умовою, щоби папа не відміняв їх стародавніх обрядів, і дозволяв їм відправляти служби божі на мові слов'янській". Таким чином, поспішність Андрія II у своїй східній політиці очевидна, видаючи бажане за реалії він спав і бачив свого сина на галицькому престолі. Папа Іннокентій III очевидно теж вважав за перемогу католицького світу з проболеми утворення Галицького королівства та посадження на короля Галичини угорського принца Коломана. Як тільки, наголошував російський дослідник М. М. Карамзін: "архієпископ Гранський іменем Іннокентія III возложив в Галичі в січні 2015 року на сина угорського короля Андрія II, принца Коломана королівську корону і назвав його королем Галичини, а польську княжну

Соломею галицькою королевою, цей галицький король, ревно почав виконувати волю папи Іннокентія III шляхом насильницького вигнання галицьких єпископів і священників, намагався швидко запровадити у Галицькому королівстві - церковну унію. В цей же час, наголошував дослідник, народ, змучений безчисленними феодальними усобицями, війнами і заколотами бояр, зобов'язаний присягою галицькому королю Коломану, галицький народ не виступав проти останнього, однак частина бояр, торгово-ремісничої знаті, ображений сват краківський князь Лешко, боячись зміцнення західно-європейського політичного та культурно-християнського устрою в Галицькому королівстві, в час правління короля Коломана намагалися шляхом найрізноманітніших інтриг вижити останнього з галицького престолу"[96]. Однак галицький король король Коломан як законний володар, не дивився на супротив галицького народу, робив усе, щоби в короткий час, як зауважував М. С. Грушевський, навічно приєднати шляхом златинізації Галицьку церкву до Римської. Однак ця ідея стала непопулярною в галицькому народі, хоча боярська адміністрація усе робила, щоби утвердити унію в Галицькому королівстві. За ходом релігійних реформ в Галицькому королівстві уважно спостерігав угорський король Андрій II, який у листі до папи римського Іннокентія III у перебільшених тонах зображав її хід заявляючи, що "галицькі барони і народ галицький готовий прилучитися до Римської церкви". На жаль про дальшу долю релігійної унії 1215 року ми не можемо говорити надто конкретно, оскільки обмаль джерел, однак як ми бачимо із тексту листа Андрія II до папи, що останній захопився цією справою настільки, що задля швидкості релізації унії випрохав у папи особливого легата, який терміново прибув в Галицьке королівство. Згідно сукупності джерел дізнаємося, що наміри папи Іннокентія III були однозначні - створити Собор церкви, який ставив за мету злучення Галицької церкви з Римською церквою, та оскільки галицький король Коломан не діждавшись папського легата, сам розпочав насильницьку унію, то будь-які переговори про Собор Церков легата з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами стали неможливими. Щоб приховати від папи римського злодіяння і насильства над Галицькою православною церквою було вирішено королем Коломаном та галицькими можновладцями легата у Галичину не пускати мотивуючи тим, " що народ галицький повстав проти свого короля, і в такій ситуації він угорський король Андрій II зробить усе можливе, щоби

галицькі єпископи прибули на Собор до папи". Однак наголошує М. С. Грушевський, ми не маємо джерел, які б підтверджуали, щоби галицькі церковні діячі у 1215-1216 році, брали участь у скликанім папою Соборі. Очевидно не пустивши в Галичину папського легата, угорський король Андрій II добре зрозумів, що вона передчасна і впроваджегння її насильницьким шляхом підриває силу Галицького королівства та владу його сина, галицького короля Коломана[97]. Однак, як засвдічують джерела, оточений найвизначнішою галицькою військовою знаттю та боярами, галицький король Коломан I міцно тримався в Галицькому королівстві на престолі, і для свого утвердження робив все, щоби галицька знать допомагала йому реформувати Галичину по західно-європейському зразку. Характерно, що серед галицьких як світських так і духовних феодалів у нього було багато прихильників. Такий висновок ми знову робимо із листа угорського короля Андрія II до папи Іннокентія III та і свідчень Галицько-Волинського літопису, згідно яких ми дізнаємося, що галицький король Коломан проводив релігійну реформу в Галичині при цілковитій підтримці галицьких бояр, які займали усі ключові посади в управлінні Галицьким королівством, і у яких не було бажання міняти слабку владу угорського королевича, галицького короля, на диспотичну владу руського князя. За таких обставин у Галичині кристалізується західно-європейська система управління, яка очолювалась проугорською партією бояр. Однак королівська влада в Галичині і її прихильники допустили одну, але значну помилку в управлінні Галицьким королівством, замість поступового зближення позицій у релігійному питанні шляхом проведення Соборів, запропонованим папою римським Іннокентієм, королівська адміністрація вдалася до насильницького впровадження унії, що виявило незадоволення народу, частини бояр волинських, київських князів і зв'язяного з ними краківського князя Лешка, який шукав собі помічників проти галицького короля Коломана I в усіх куточках стародавньої Русі. Утворення Галицького королівства і швидке його зміцнення починало складати загрозу його власній Польській державі і князь Лешко краківський почав проводити активну кампанію і протидіяти утвердженню Галицького королівства. Однак супротива Лешка проугорському правлінню була очевидна і до коронації Коломана. Як свідчать джерела, ще раніше до коронації Коломана Лешко краківський самотужки намагався заволодіти Галичиною, але успіху особливого не

мав і пішов на союз з Угорським королівством виключно з причин власної безвеки у Краківському князівстві де знать почала проявляти аналогічні як і галицькі бояри, сепаратиські стремління. За таких умов у нього не було іншого шляху, як піти на невигідний союз з угорським королем, стремління якого було у поширенні угорського вплику в усій Галичині. Дуже швидко Лешко зрозумів, що зробив велику помилку втрутившись у внутрішні справи Галичини, оскільки галицькі бояри узнавши згодом чия це була ініціатива скасування боярського правління Галичиною, зробили у майбутньому усе можливе, щоби звести на нівець заключення Спішської угоди і відібрати Перемишльські і Любачівські землі від Лешка. Власне вони прийнявши угорського королевича на галицький трон заложили камінь розладу добросусідських і союзницьких стосунків між Польшею і Угорщиною. Очевидно, уже у процесі підготовки до коронації Коломана на короля Галичини, Лешко зрозумів загрозу утворення для Польщі Галицького королівства з угорським принцом на чолі і почав протидіяти його територіальній цілосності, відірвавши Перемишльську і Любачівську землю від Галичини. Такий крок Лешка став зрозумілим угорському королеві і останній почав робити усе для швидкого утвердження Коломана в Галичині. Уже у листі до папи Інокентія у 1215 році, який був написаний ще перед коронацією Коломана угорський король Андрій II відзначав: “що необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й нарушить присягу, яку він дав не тільки своєму королю, але й на послушність Римській церкві”. Дане свідчення яскраво говорить нам, що утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові Галицькою церквою з угорським принцом на престолі явно залишало будь-яких можливостей поляків у майбутньому втручання у внутрішні справи Галицького королівства, більше того, це грозило втратою галицьких надбань, що і сталося в майбутньому[98].

Сукупність проаналізованих джерел дають нам право наголошувати, що заключення Спішської угоди в Угорщині розглядали як явище тимчасове, це очевидно розумів і князь Лешко краківський, який стверджував у цей час свої позиції на Волині. Листи угорського короля Андрія II до папи римського Іннокенія III яскраво засвідчують нам його позицію після коронації Коломана. Угорський король Андрій II:

“просив папу Іннокентія ІІІ вислати свого посланця до краківського князя Лешка, пригадати їхній фамільний союз, зробити усе, щоби польський князь надав допомогу своєму зятеві галицькому королеві Коломану, який відбивався від власного народу у Галицькому замку, від напавших на нього ближніх сусідів”[99]. З цього листа написаного Андрієм ІІ до папи Іннокуентія ІІІ по дорозі до Галича, ми бачимо, що уже у 1215 році союзу Угорщини з Польщею не існувало, дораджений галицькими боярами, Андрій ІІ не збирався виконувати спішських пунктів договору, на його думку, як це наголошує нам Галицько-Волинський літопис: “Галичина потрібна була йому для його сина ціла”, що виключало за будь-яких умов володіння Перемишльською і Любачівською землями князем Лешко краківським. Зараз нам важко собі уявити, хто був зачинщиком заколотів у Галичині після коронації Коломана на короля Галичини, адже як нам відомо у заколотах приймали участь союзні краківському князю Лешку волинські князі, можливо, як наголошував М. С. Грушевський: “князь Лешко і не брав активної участі у галицькім повстанні і навіть у поході волинських князів, однак угорський король Андрій ІІ розуміючи хто закулісно управляє безпорядками в Галицькому королівстві, не дочекавшись допоки збереться велика сила угорського війська, з передовими рицарськими полками виступив походом у Галичину. Угорське рицарське військо було надто сильніше, від польського чи волинського, тому до сутичок не дійшло, король Андрій ІІ швидко припенив безпорядки і відновив реальну владу в Галицькому королівстві, сина короля”[100].

Як бачимо сум'яття проти галицького короля Коломана І почалося виключно по релігійних питаннях. З цього приводу російський історик М. М. Карамзін зауважував, можливо галичани внаслідок встановленя порядку і широких торговелиних відносин з Західною Європою були уже задоволені своїм королем Коломаном, який тихо сидів у своєму галицькому замку з воєводами і пихатими галицькими боярами. Очевидно при такому розкладі галицький король Коломан заклав би початок своєї династії на галицькому королівському троні, якщо б правив розсудливо і справедливо, але через надмірне улещення частиною галицьких вельмож і нерозумне впровадження релігійної унії, галицький король Коломан почав бути нелюбимим в народі. Народ спочатку мовчав, пам'ятаючи про присягу щодо свого короля, але

бажання повернути усіх своїх підданих в латинську віру зустріло у галицькому суспільстві протидію. Цілком можливо, що усі ці протиріччя у галицькому суспільстві розпалював краківський князь Лешко у якого було відібрано Перемишль з Любачевим. Такі вчинки бувшого союзника угорського короля викликали у нього таку злобу, що він не дивлячись на те, що його дочка Соломея була галицькою королевою вирішив відомстити своєму зятю. Не маючи сили вступити у відкриту війну з Галицьким королівством він вирішив виживати короля Коломана з Галича шляхом різноманітних інтриг[101]. Інтриги польського князя Лешка, які він проводив проти галицького короля Коломана мали певний успіх, оскільки обидва володарі у своїй зовнішньо політичній діяльності допустили ряд серйозних промахів. Католицьке духовенство і галицький король Коломан не дочекавшись рішення папи римського Іннокентія ІІІ і присланого для вирішення релігійної унії легата, який прибув в Галицьке королівство для ведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами з приводу унії і скликання з цього приводу Собору церков, розпочав сам впроваджувати релігійну унію. Насильницька унія викликала незадоволення в галицькому народі, цим зразу ж скористувався краківський князь Лешко, який після проголошення Римським папою Коломана королем Галичини побачив невигоди існування Галицького королівства для Польщі. Зміцнення угорського впливу в Галичині означало ізоляцію Польщі від Київської Русі, і загрозу польським володіння не тільки з південного заходу, але й зі сходу. В цей же час у Галичині проходили процеси, які привели до утисків Православної церкви, що було використано князем Лешко, який почав підбурювати руських князів до походу на Галич. Розголос про притіснення галицького єпископа адміністрацією галицького короля Коломана яскраво відображено у Воскресенському літописі: “Угри вигнали з церкви єпископа та попів, а латинських привели служити”. Таким чином унія у Галичині у 1215-1216 роках не була явищем добровільним, вона вводилась адміністрацією галицького короля Коломана насильницькими методами. Утиски галицького народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр, викликали великий гнів, який привів до повстання проти прихильників релігійної унії. Однак сама унія, як це ми бачимо із документів проводилася за сценарієм не Римської церкви, а суто з ініціативи проугорської партії бояр на чолі з її ставлеником королем Коломаном. Уся ця суспільна група намагалася

провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши тим самим православний обряд і запровадивши католицький. Однак така тактика отримала осуд і у самих ієрархів католицької церкви, які повважали, що світські володарі не повинні втручатися у релігійні справи Галичини і вислали за для вирішення цього питання спеціального легата, який мав закликати православних архієреїв Галичини на Собор, на якому власне і повинні були вирішитися усі питання по умовах злучнння православної церкви Галичини з вселенською католицькою. Однак галицькі королівські можновладці вважаючи себе правомочними впроваджувати унію відхилили участь легата папи римського Іннокенітія III у з'ясування цієї складної проблеми. Російський дослідник В. М. Татіщев з цього приводу вірно наголошував: "що вигнання православних священників і єпископів було справою рук галицьких бояр-католиків, які улестливо догоджували своєму королю Коломану, намагаючись за впровадження унії одержати при його королівськму дворі нові чини і земельні надбання. Усі почуті від галицького народу нарікання про унію передавали королю Коломану, за що багато втому числі і знатних людей було замучено"[102]. Такі насильницькі дії адміністрації галицького короля Коломана уже не могли були привести православне духівництво Галицького королівства до будь-яких конструктивних переговорів про унію. Угорський король Андрій II теж не бажав показувати реальну картину насилля, у зв'язку з чим не пустив у Галицьке королівство для переговорів легата папи Іннокентія III. На підставі існуючих документів ми можемо твердити, що місія легата була само що не є благородна, він особисто бажав запросити руських єпископів Галичини на Собор, на якому повинні, були бути врегульовані усі суперечливі питання унії, а тобто підчинення православної церкви в Галичині Римському архієрею. Однак як зауважував І. П. Крип'якевич, угорський король Андрій II сам хотів добитися пальми першості у вирішенні цього складного питання, та не будучи досвідченим у такого рода питаннях він вдався до насилля, що унеможливило повнокровного проведнння унії уже у 1215-1216 роках[103]. У листі до папи Інокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького королівства тим, що народ галицький повстав проти галицького короля, і обложивши галицький замок вимагав скасування унії, стривожений Андрій за долю Галицького королівства навіть попопрохав папу, щоб той спонукав

краківського князя допомогти придушити повстання народу в Галицькому королівстві[104]. Отже із вищеприведених джерел ми бачимо, що угорський король Андрій II у своїй східній і зовнішньополітичій діяльності завжди перебілшував реалії свого володарювання Галичиною і досягнутих ним там успіхів як політичних так і у питання релігійної унії, що в першу чергу цікавило римського папу. Як бачимо із документів, коли він у 1188 і 1189 роках короткочасно заволодів Галичиною, то посівши галицький престол ненадовго почав титулувати седе королем Галичини "Rex Hallitiae"і зразу ж доповів папі, що він посів галицький пристол по просьбі бояр і народу галицького: "uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt". У подальшому ще не утвердившись в Галичині він почав вихвалятися на всю Європу, що утвердив на галицькому королівському престолі свого сина Коломана. Щоби утвердити в папі думку в законності своїх вчинків, він наголошує, що галичани бажають з'єднатися з Римською церквою, і скоріше бажають бачити на галицькому престолі свого помазаного і коронованого на галицького короля, папою, сина Коломана. Якщо усе це було так, як писав король Андрій II до папи, то чому боявся пускати на переговори з руськими православними єпископами папського легата, який і мав повноваження вести усі переговори про унію. Очевидно угорський король не бажав показувати реальну картину своїх діянь, не хотів, щоби папа знав правду його релігійних реформацій в Галичині, ним рухали тільки політичні амбіції, визнанням яких від апостольського престолу він утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західно-європейських володарів в Європі. Сам факт утворення нового Галицького королівства у Центрально-Східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом, давало право королю Андрію II зайнятися й питанням релігійного реформування. Однак розумний папа Іннокентій III розуміючи яким пагубним може бути насильницьке злучення католицької і православної церкви світськими можновладцями, вирішив делікатно поставитись до вирішення цього непростого питання, виславши для його вирішення в Галичину легата. Згідно свідчень джерел ми знаємо, що місія легата заключалась в тому, щоби для вирішеня такого складного питання як унії церков, закликати руських єпископів на вселенський Собор і на ньому вирішити усі складні проблеми унії. Однак, як зауважував І. П. Крип'якевич, амбіції угорського короля Андрія II були настільки

великі, що методів для проведення унії він не вибирав, а легата, щоби затушувати невдачу своїх реформацій Галичині не пустив на зустріч з галицькими православними єпископами[105]. Якщо б папський легат, наголошував Д. Зубрицький явився у Галич і побачив як адміністрація новопомазаного короля Коломана без дозволу папи впроваджує унію, то невідомо яка б була реакція папи. Отже наголошував дослідник, після скоєних великих злочнів у Галичині адміністрацією Коломана, появлення там папського легата було небажане для його батька угорського короля Андрія ІІ. Цілком можливо, що про "реформування" угорського короля Андрія ІІ стало відомо і папі від обтяженого злобою за втрату земельних надбань в Галичині польського князя Лешка. Сама поява легата, могла бути реакцією папи на пагубні дії у питаннях унії, яка проводила адміністрація галицького короля Коломана. У своєму листі до папи Андрій ІІ дорікає останньому на Лешка краківського, який не сприяє утверджнню Галицького королівсвтва і угорського принца на галицькому королівському престолі. Отже такий перепал у листуванні Андрія ІІ з папапою римським і Лешка з папою дає нам можливість припускати, що папа знав реалії угорського релігійного реформування в Галицькому королівстві через князя Лешка краківського який скаржився папі за порушення Андрієм ІІ Спішської угоди. І дійсно хвилюватися князю Лешку краківському було чого, ажде Угорське королівство часу Андрія ІІ було могутньою сусідньою з Польщею державою, яке поширило свій вплив на схід і було ініціатором утворення Галицького королівства з угорським ставлеником на чолі, що становило Польщі загрозу і ізолювало її від України-Русі[106]. У зв'язку з цим на початку 1217 року князь Лешко звернувся до новгородського князя Мстислава Мстиславовича Удатного з такою пропозицією: "Ти брат мені є піди і сядь в Галичі". У краківського князя був дуже цікавий план, якщо Мстислав здобуде Галич, то як людина нова в Галичині шукатиме підтримки у боротьбі проти Угорщини і в кінцевому результаті нікого в союзники не знайде окрім нього Лешка, а це дасть можливість, за поступливістю Мстислава втручатися у внутрішні справи, як сусідньої Волині так і Угорщини. Лешко розумів, що Мстислав як людина нова у Галичині задля свого утвердження у ній піде на союз з останнім і визнає зайняті Лешком прикордонні волинські землі, а можливо віддасть йому Перемишльське князівство[107]. В цей же час до запрошень Мстислава посісти галицький королівський престол в Галичі приєдналася і торгово-

ремісничa знать Галичини, яка найбільше притерпала від насильницької унії. Згідно свідчень джерел ми бачимо, що самі галичани у зв'язку з насильницькою унією короля Коломана, вигнання єпископів і священників із церквів, шукали могутнього руського князя, щоби звільнитися від насилля латинників. Як зауважував В. М. Татіщев, опираючись на недійшовші до нас джерела: "декілька добропорядних громадян, що берегли любов до своєї батьківщини, Галичини, до своїх законів і до руської віри, тайно по завданню громади міста Галича вибралися до Смоленська до князя Мстислава Романовича і просили його на Галицьке княжіння, однак остнній був хворий і відправив послів галицьких до братанича свого князя Мстислава Мстиславовича в Новгород і просив його очолити похід в Галичину обіцяючи допомогу"[108]. Сам же князь Мстислав Мстиславлвич, наголошує невідоме татіщевське джерело: "жаліючи Галицьке князівство і не можучи без плачу чути частих від галичан скарг, не довго зволікав, обладнаши дружину швидко виїхав для з'ясування питання із Новгорода в Київ, щоби із Мстиславом Романовичем порадитися як постаратися, щоби Галич від такого притіснення вивільнити. Приїхавши в Київ Мстислав Мстиславович домовлявся з Мстиславом Романовичем, як би галичанам допомогти звільнитися від насилля угрів. На жаль війну із-за незгоди чернігівських князів виголосити не змогли. Вирішили тільки послати до короля галицького посів з вимогою припинити релігійне притіснення галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоби "Коломан католицьке духовенство вислав, а православне знову прийняв, і сам по обіцянці закон руський прийняв, бо його невиконання клятв і обіцянок князі руські терпіти не будуть". Коломан же, як свідчить невідомий татіщевський літописець: "від прийняття закону руського відрікся, притіснення галичан повважав як брехню і наклеп, вимагаючи від посла, щоб тих хто скаржились йому об'явив, чого посол не зробив". Нічого не добившись посол від усіх князів руських повернувся у Київ. У цьому ж таки 1217 році князь Мстислав Удатний повернувся у Новгород[109]. В цей же час рухом новгородського князя Мстислава на південь зацікавився польський князь Лешко, який узнавши про невдалі переговори руських князів з галицьким королем Коломаном і про відхід в Новгород Мстислава Удатного, вирішив задля заохочення останнього сам звернутися з пропозицією союзу у боротьбі за Галич: "Брат ти мені, наголошував у посланні краківський князь

Лешко, піди сядь у Галичі". У польського князя, наголошував М. Ф. Котляр, був хитрий план. Якщо Мстислав з усією новгородською військовою силою вигонить з Галича короля Коломана, то як новий володар Галичини шукатиме для протидії Угорщині і настроєним проугорськи боярам союзників, а оскільки могутніх союзників в сусідстві на яких би можна було опертися немає окрім нього Лешка краківського, то Мстислав так чи інакше та піде на союз з ним, а це дасть можливість постійно втручатися у внутрішні справи Галичини і Волині, і що головне закріплювати у цих князівствах польський вплив. Отже як бачимо по співставленні польських і угорських джерел, наші західні сусіди коли не могли військовим шляхом заволодіти порубіжним регіоном України-Русі, то намагалися впливати політичними і економічними важелями своєї влади на ці регіони, а отже Лешко своїми політичними і дипломатичними діями намагався витіснити із Галичини угорський політичний вплив і замінити його польським, за допомогою самої ж руської збройної сили. Однак Мстислав Мстиславовч Удатний зайнятий справами в Новгороді, де бояри за могутністю і схильністю до інтриг мало чим поступались галицьким, знаючи що король Коломан за підтримкою бояр та угорського війська утвердив свої позиції в Галичині, відібравши західну її частину від польського володаря не поспішав прийняти Лешкову пропозицію. Справа погіршувалася ще й тими обставинами, що в цей же час король Коломан за допомогою злученого угорсько-боярського війська зумів припинити повстаня в Галичині, і остаточно утвердитися як, наголошує М. Ф. Котляр, на "своєму опереткованому королівському престолі"[110]. Однак у Новгорді, як і в Києві переоцінили сили галицького короля Коломана. Скоріше всього походу в Галицьке королівство руських князів не відбулося із-за протидії союзних до галицького короля Коломана черігівських князів. Очевидно що похід руських князів і саме повстання проти короля Коломана у Галичині припинили б володарювання останнього. Аналіз джерел дає право наголошувати, що галицькому королю Коломану потрібно було витратити багато зусиль для заспокоєння Галицького королівства. М. С. Грушевський з цього приводу наголошував, що королеві Коломану допомоги чекати було ні відкого, у цей час його єдиний надійний союзник, батько, угорський король Андрій II знаходився з усім добірним угорським військом у хрестовому поході в Палестині. Джерела дають право говорити, що під час його відсутності у 1217-

1218 роках його власна держава прийшла до повного розладу, у зв'язку з цим Галицьке королівство не могло сподіватися на допомогу з боку союзної Угорщини. І хоча галицький король Коломан вправно вів перговори з руськими князями, і з надмірними зусиллями придушив повстання, однак протистояти випробованому у боях війську князя Мстислава він не міг, і коли йому прийшла звістка про похід Мстислава, він не мав іншого способу, як зашахувати Мстислава князем Данилом, тобто піти на союз з волинським князем. Однак Данило Романович зайняв вичікувальну позицію, не став втручатися у цю війну[111]. Як засвідчує Галицько-Волинський літопис, князь Данило не встиг приїхати, коли Мстислав зібравши біля Києва ратників, взявши з собою полки двоюрідних братів, форсованим маршем увійшов в Галицьке королівство. Як вважають ряд дослідників, галицький король Коломан і його воєвода Бенедикт і голова боярської ради Судислав, будучи виснаженими по внутрішній війні, покинули перед наступаючим Мстиславом Галичину, і утікли в Угорщину. Таким чином Мтислав без бою на початку 1219 року зайняв Галицьке королівство[112.] Однак дослідник В. М. Татіщев, який мав при написанні своєї праці недійшовші до нас джерела, зауважує з цього приводу, що не так просто і швидко галицький король Коломан покинув своє Галицьке королівство. У Європі королівство означало державу, а титул короля діставався обранцям не легко, що робить свідчення В. М. Татіщева достовірними, а отже достовірними в контексті нашого дослідження. Із них нам стає ясно, що галицький король Коломан захищав своє Галицьке королівство допоки це дозволяв йому робити тверезий глузд воїна і політика, і не збирався покидати Галицьке королівство із за сорому перед підданими. Невідомі джерела В. М. Татіщева свідчать: "що коли коаліція руських князів підійшла до Галича, то король Коломан вийшов проти них з усім своїм військом. І був між ними, як засвідчує татіщевське джерело, жорстокий бій перможцем у якому стала ніч, яка і роз'єднала обидві воюючі сторони. Та король Коломан побачивши, що галичани не билися як потрібно і боячись, що у другому бою може зазнати поразку у ночі відійшов до Галича, де побачивши великі втрати у війську і зрозумівши у неможливості захищати місто з усіми вірними йому боярами відступв в Угорщину для поповнення війська. Через три місяці галицький король Коломан на чолі великого війська знову повернувася в Богом даней ому Галицьке королівство і зайняв його без бою[113].

Український дослідник М. Ф. Котляр вважає, що і сам Галич король Коломан без бою не здав, а захищав його допоки вистарчало військового хисту, що тільки внаслідок довготривалої облоги, частих штурмів Мстиславу удалося здобути місто[114]. Отже сукупність джерел і висновків вчених, яскраво нас переконує, що король Коломан зовсім не утікав з Галицького королівства, а як рицар захищав його допоки йому допомагав у цьому військовий глузд, що перемога дісталася князю Мстиславу з великими труднощами, що зайнявши Галицьке королівство і не маючи опори в ньому князь Мстислав Мстиславович взяв курс на співпрацю з галицькими боярами. Замість того, щоб обмежити роль боярських олігархів в Галицькому королівстві він в кінці-кінців перетворився на їх маріонетку, що привело до трагічного його правління Галичиною. Володарювання Мстислава у Галичині добре проглядається на основі донесень дипломата Данила тисяцького Дем'яна, із яких ясно видно, що князь Мстислав Мстиславович не мав досвіду правління цивілізованими європейськими державами, яким тоді було галицьке королівство. У своїх вчинках він опирався виключно на військову силу, головною частиною якої були союзні йому степовики половці, оскільки великий половецький хан Котян доводився йому тестем. Увійшовши в Галич, він побачив постійно діючий політичний державний орган боярську думу з якою вступив в стосунки і в кінцевому результаті перетворився у її послушного дорадника і виконавця. Джерела описують нам цей галицький боярський орган, який утверджував і незложував на престол галицьких князів і королів. Судячи із свідчень Галицько-Волинського літопису, боярський парламент навіть у критичний час зміни володарів завжди залишався постійним представним політичним органом Галичини. Це видно навіть тоді, коли Мстислав на чолі диких половецьких орд вдерся в Галичину, небажаючи Мстислава і бачачи неможливість захищати короля Коломана проти половців хана Котяна та князя Мстислава бояри запросили на княжіння волинського князя Данила, але той як зауважує літописець “не вспів приїхати, коли Мстислав уже вдерся в Галич”. Чи дійсно Данило не встиг випередити Мстислава при зайнятті Галича невідомо, очевидно, що причина тут криється не в цьому. Данилові у час зайняття Мстиславом Галича сповнилося тільки вісімнадцять років, він не мав ще того військового досвіду який був у Мстислава, розумів, що йому не подолати грізного Мстислава з його чисельною і випробованою у битвах дружиною. І

Данило вірно вирішує укласти союз з новим галицьким володарем. Цей союз як годиться у тогочасному середньовічному суспільстві було скріплено шлюбом Данила і Мстиславової дочки Анни. Можна вважати, наголошує М. Ф. Котляр, що Данило і його оточення розглядало шлюб з дочкою Мстислава, як можливість в майбутньому отримання Галича, а отже шлюб Данила Романовича з Мстиславною був побудований на політичних розрахунках, яким не судилося збутись. Мстислав, грізний переможець половців, чуді і руських князів був добрим полководцем, та цих якостей було замало для князя, особливо при правлінні королівством галицьким, з його боярським парламентом, прозахідною економічною і політичною орієнтацією. Тисяцький Дем'ян, соратник Данила, вважав, що князь Мстислав Мстиславовивч Удатний не мав таланту правителя Галицької держави, оскільки усі складні питання управління Галичиною намагався з'ясовувати єдиним способом-застосуванням військової сили з використанням ненависних Русі половців. До того ж в політичних справах галицький князь Мстислав не відзначався послідовністю і робив усе, щоби Галичина назавжди вийшла з під сфери об'єднавчого політичного впливу на неї волинського князя Данила. Тому князь Данило швидко зрозумів, що шлюб з Мстиславною був дипломатичною і державною помилкою майбутнього володаря України-Русі. Цей шлюб загальмував об'єднавчий процес України-Русі на десять років і не дав обдарованій і талановитій людині Данилу Романовичу швидко востановити бувалу могутність давньоукраїнської держави, яка була при його батьку Роману. Усівшись на галицькому великокнязівському пристолі могутнього колись князя Романа, Мстислав галицький однак не взяв курс на концентрацію навколо себе сил по відновленню в своїй особі великокнязівської влади, ці сиптоми будуть споглядатися у Мстислава тільки в останні роки Мстислававового управління злученими, хоч номінально землями України-Русі. В час його першого правління у Галичі знову відновило свій авторитет київське князівство, і власне воно, згідно татіщевських свідчень, задавало тон в цей час об'єднавчій діяльності в Україні-Русі. Згідно з свідчень джерел, є усі підстави вважати, що енерійний київський князь Мстислав Романович, хоча сам не проводив об'єднавчої політики, однак мав вагомий авторитет першого князя серед усіх володарів України-Русі. Займаючи великокнязівський престол він однак не прагнув політично підчинити усіх удільних володарів. Такий баланс сил у час зайняття галицького

престолу Мстиславом сприяв швидкому накопиченню політичної та військової могутності волинського князя Данила. Оскільки Волинь знаходилась немов би всередині між Галичиною і Київщиною, що давало їй швидко у спокої розвиватися як торгово-економічно, так і політично. В цей же час волинський князь Данило Романович, повторюючи шлях свого батька Романа, знову на прикладі Волинської землі знову почав злучувати усі дрібні боярські володіння і навіть княжіння. Справа його ускладнювалася тими обставинами, що частина прикордонних земель під час Спішської угоди в 1214 році була захоплена краківським князем Лешко. Белзським князівством в цей же час управляв давній недруг Романовичів князь Олександр. Данило Романович розуміючи, що одному йому не впоратися з об'єднаними і могутніми ворогами вирішив розпочати збирання волинських земель, за допомогою свого тестя Мстислава галицького. В першу чергу Данило Романович звернув увагу на свої західні володіння, захоплені польським князем Лешко: "Берестя, Угровськ, Верещин, Стовп'є, Комів і всю Україну", які були стародавніми торгово-економічними центрами. Згадаймо факт, засвідчений галицько-волинським літописом, що жителі Берестя в свій час запросили Василька Романовича на княжіння. Власне ці землі були відправним пунктом з яких Романовичі розпочали боротьбу за столичний Володимир, утрата їх вважалось ганьбою для Романовичів. Допоки Данило був отроком, він не міг поборотися з Лешком за ці багаті суміжні з Центральною Європою волинські землі, однак ставши повноправним володарем Волині він зразу ж розриває добросусідські стосунки із-за цих територій з польським князем Лешко і готується до походу проти поляків, просячи проти останніх допомоги у тестя Мстислава. Та розраджений галицькими боярами Мстислав відмовив зятю в допомозі, як зауважив літописець, "що через давню приязнь з Лешком не можу на нього встати, а пошукай но собі інших союзників", хоча добре знав, що ніхто із дрібних волинських князів не посміє встати проти могутнього краківського князя. І Данило Романович шукав таких союзників в особах литовських князів, з якими укладає союзний договір. Уцей же час він встановлює дружні стосунки з суперником краківського князя мазовецьким і куявським князем Конрадом. Якщо до цього долучити родинний нейтралітет Мстислава галицького і зайнятого внутрішньою феодальною усобицею угорського короля, то можна сказати, що перд військовою кампанією у порубіжні землі Данило Романович підготовив хороший політичний грунт для

повернення назад усіх порубіжних територій Волинської землі, що було першим всесторонньо обгрунтованим кроком у його зовнішньополітичній діяльності. Військова кампанія Данила була блискуча і швидка. З цього приводу літописець князя Данила з гордістю сповіщав: “поїхав Данило з братом своїм Васильком і захопив Берестя і Комів і Угровськ і Верещин і Стовп'є і всю Україну”. Розсерджений краківський князь послав велике військо, щоб повернути втрачене, та на дорозі його зустріло військо Данила і ополчення щойно приєднаних міст. У битві польські війська були розгромлені і волиняни гналися за полякми аж до ріки Вепра. Судячи по літописних свідченнях битва між поляками і волинянами була дуже жорстока, і це зрозуміло, адже з під впливу краківського князя випадала дуже велика і багата територія. Боротьба, як свідчать джерела, була дуже кровопролитна. Як свідчать джерела, обидва війська, зійшлися біля урочища Суха Дорогва. Як наголошують джерела, що у раніші часи, тут теж проходили битви між руськими та поляками. Дана битва знаменита тим, що у ній були переможені усі найкращі пальські полки. У цій битві поляки втратили своїх найзнатніших рицарів, багато їх спасаючись втечею попали в полон, багато утікаючи потопились у водоймі ріки Вагри. Поразка польського війська під Сухою Дорогвою покрила соромом усю рицарську верхівку Польші. У цій кровопролитній битві були втрати із волинської сторони. На полі битви загинув один з найкращих волинських бояр Клим Христинич і його товариші воздвигнули йому високу могилу з хрестом на місці битви при Сухій Дорогві[115].

Велика поразка поляків на Волині підірвала польський вплив у ній і зокрема авторитеть польського князя Лешко краківського, що дуже сильно вплинуло на розтановку політичних сил у Центрально-Східній Європі. Зараз уже після битви при Сухій Дорогві стало ясно, що поляки більше не можуть розглядати порубіжні волинські землі як сферу свого впливу, стало очевидним, що молодий волинський князь зміцнився настільки, що стає одним з головних притендентів на галицький батьківський стіл, і що його переняття останім, це просто питання часу. Битва при Сухій Дорогві дала усім сусіднім володарям зрозуміти, що Галич по смерті Мстислава буде Данилів. Впершу чергу це зрозумів, щойно розгромлений краківський князь Лешко. Йому здалося, що переможна війна волинського князя не могла відбутися без якщо не

безпосередньої участі Мстислава, то за його мовчазною згодою, а отже відібрання Забужських земель, це справа рук по суті Мстислава. Тому Лешко краківський, через підкуп частини галицьких бояр, почав плести проти останнього різноманітні інтриги. Однак розуміючи, що і після такої тяжкої поразки він не може впливати на хід подій в Галичині він позабувши образу нанесену йому угорським королем Андрієм, який за радою бояр відібрав у нього західну Галичину у користь сина, галицького короля Коломана, стає ініціатором відновленя угорсько-польського союзу. Лешко краківський прекрасно розумів, що король Угорщини Андрій, це політична і військова могутність у Центрально-Південній Європі, і що уся ця його могутність знову готується до походу в Галичину. Краківський володар добре розумів, що після поразки від волинського князя мова про будь яку частину в Галичині на переговорах з Андрієм, не може бути й мови. Угорський король Андрій II вважав Галицьке королівство внаслідок благослоління папою римським, як верховним володарем союзу католицьких держав, безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана. Готуючись до широкомаштабної військової кампанії, стягуючи усі наявні війська від Адріатики до Карпат до Буди Андрій II однак радий був заяві сусіда і свата: “Не хочу частини в Галичині, але дай її зятеві моєму”. Наявні європейські джерела свідчать, що така ретельна підготовка Андрія II до походу в Галичину була не простою випадковістю. Втрату галицького королівства, а тобто вихід останнього із союзу католицьких держав він вважав особистою образою, соромом перед центрально-європейськими і західно-європейськими володарями. В цей же час Андрій II розглядав польську силу як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній кампанії. Андрій II розумів, що кращі польські сили втрачені у битві при Сухій Дорогві, і що Лешко не зможе зібрати для походу у Галичину значні військові сили. Однак Андрій II пішов на злуку з Лешком виключно по політичних мотивах. Вони обидва зрозуміли наростаючу могутність волинського князя Данила і можливість останнього відновити єдність старо-української держави. Вони, як наголошує М. Ф. Котляр, зуміли розгледіти у вісімнадцяирічному Данилі грізного суперника, досить небезпечного, що перед ним виглядав блідим знаменитий своїми ратними подвигами Мстислав Мстиславович Удатний, і вправний інтриган белзський князь Олександр, і київські і чернігівські князі, оскільки останніх турбувало лише власне благополуччя, Данило

Романович ж ставив перед собою набагато благороднішу мету, відтворення могутності України-Русі, як економічної так і політичної. Данилу потрібна була єдина Русь-Україна для відсічі нападів зовнішніх ворогів, і в першу чергу польських і угорських феодальних держав[116]. Щоб не допустити такого злучення староукраїнських земель в одну монолітну державу, з'єднали свої сили угорський король Андрій II і його сват краківський князь Лешко. Але не дрімав і волинський князь Данило, взнавши, що після поразки польський князь Лешко став старано готуватися до походу в Галичину, Данило Романович вирішив нейтралізувати останнього. Справу полегшив заключений у 1219 році союзний договір з литовськими князями. Після ряду просьб Данила сміливі литовські князі почали спустошувати польські землі, що відривало сили Польщі від втручання у внутрішні справи України-Русі, тому очевидно краківський князь ставав ще білим прихильником походу в Галичину. Польські і угорські війська, військові загони бояр галицького короля Коломана з'єднались і раптово, несподівано для Мстислава рушили на Галич з такою блискавичною швидкістю, що володар Галичини Мстислав був неготовий щоб дати відсіч ворогові. Об'єднаною армією керував сам галицький король Коломан, який повів усі свої наявні сили на Перемишль, яким тоді від імені Мстислава володів тисяцький Юрій. Останній побачивши таке могутнє військо, нашвидко зібравшись утік з Перемишля, а саме місто відкрило ворота перед в'їзджаючим у нього галицьким королем Коломаном. В цей час, як свідчать джерела, сам галицький володар знаходився на з'їзді князів в Києві. Дізнвшись про наступ грізного противника він для захисту Галичини відрядив своїх найдосвідченіших воєвод: Дмитра, Мирослава і Михалка Глібовича з передовими полками, щоб перепинити просування ворожих військ до Городка. Обидва війська вилаштуались під стінами міста і закипіла кровопролитна битва, у якій вислане Мстиславом військо було повністю розбите, воно розділилось на два загони і почало спасатися втечею. Коломан отримавши перемогу не розпорошуючи свої військові сили почав перслідувати відступаючі загони очолювані воєводами Дмитром, який відступав в напрямку ріки Зубри, і Михайлом Глібовичем Скулою відступаючого до м. Щирця. Військо Коломана догнало воєводу Михайла Скулу під Щирцем, знову із ним вступило в бій, наслідком якого був повний розгром його корпусу. Сам Михайло Скула погинув як витязь на полі бою, три золоті чопи-гривни, що

прикрашали його груди в знак особливих заслуг і голову було піднесено як трофей королеві Коломану. В цей же час, коли все коломанове військо переслідувало корпус Михайла Скули, другий воєвода Мстислава Дмитро без перешкод просувався до ріки Зубри, на лівій стороні якої розташувався табір князя Мстислава, який із з'єднаними військами волинських князів Данила і Василька, а також белзського князя Олександра намірівався йти під Городок. Дізнавшись від Дмитра про нещасну кровопролитну битву під Городком, і переконавшись, що ворог має для подальшого ведення війни значну моральну перевагу, Мстислав Удатний вирішив вести оборонну війну. У зв'язку з обраною тактикою ведення війни він доручив своєму зятеві захищати столичний Галич, белзському князю Олександру своє князівство, а сам відправився на південий схід Галичини до Теребовля, Кам'янця, Микулина, Бакоти збирати великі сили для дальшого ведення наступальної війни[117]. В цей же час Данило Романович з своїм волинським полком зачинився в Галичі і готував місто до тривалої оборони. В цей же час угорсько-польсько-галицька армія просунулась до міста, де в його околиці під стінами, а особливо в урочищі Кровавому броді відбулась битва. Князю Данилу вдалося добре організувати наявні військові сили, тому битва на Кривавому броді була ним виграна, що заставило перважаючі війська Коломана відступити. Однак коли Данило перейшов в наступ, то виявилось, що сили у нього щоби тягатися з добре вилаштуваним угорським військом занадто мало, що зумовило його відступити в місто. Після його відступу місто було взяте в облогу, яка затягнулася до кінця осені. Холод голод і мороз почав знесилювати обложених. В цей же час Мстислав знаючи, що місто тримається зібравши нове військо вирішив допомогти обложеним. Однак Коломан дізнавшись про удар в спину Мстислава вирішив зняти облогу і швидким маршем кинувся на Мстислава з метою перемогти його або прогнати. Ця військова операція Коломана застала Мстислава зовсім неготового до битви і йому прийшлося спасатися втечею, як говорить літопис: "Коломан прогнав його з землі". Відступаючи перед переважаючою силою і розуміючи, що він не зможе звільнити столицю Галич, Мстислав відправив гінця до Данила наказуючи йому покинути Галич, не морити галичан голодом і приєднатися до його війська. Виконуючи волю тестя, Данило разом з воєводами Дмитром і Глібом Зеремійовичем пробившись скрізь облогу поспішив на з'єднання з Мстиславом. Хоча

Данило з честю відстоював Галич, однак Мстислав не зумів надати йому допомоги, мало того він у той час як Данило геройськи захищав Галич не зумів як слід органзувати військові сили Галичини і зазнав поразки від Коломана. В цей же час король Коломан просуваючись в Подністров'я у невеликих містах і містечках залишав свою адміністрацію, що видно із факту відступу Данила від Галича. Як свідчить галицько-волинський літопис, коли Данило у 1223 році відступав із обложеного Галича і проїзджав з дружиною біля міста Толмача, то Толмацький боярин Володислав Вітович будучи вірним королю Коломану напав на князя Данила із своєю дружиною та був відбитий. Однак Данилу прийшлось покинути околиці Толмацької волості і відступити до Кучелмина, де він з'єднався з Мстиславом. Така повна поразка Мстислава і Данила однак не пригнітила їх. При зустрічі, щоби підняти бадьорість і бойовий дух будучи в Кам'янець-Подільському Мстислав зустрів Данила з особливими почестями. Як зауважує літописець Мстислава обдарував затя великими дарами, великим і красивим конем своїм і велів йому іти у Володимир для захисту волинського князівства : "Поїдь княже у Володимир, а я поїду в половці, щоб помститись за сором свій". Вихід Данила з Галича знеславлювало його як князя перед галичанами і зменшувало шанс у майбутньому на королівський галицький престол. Мужня оборона міста і відбиття Коломана, підносило і без того високий авторитет Данила перед галичанами. Сам факт того, що Данило Романович на протязі усього літа і осені 1218 року успішно захищав місто від Коломанової облоги побуджувало зависть у Мстислава і його боярського оточення. Коли Данило з честю відстоював Галич, то Мстислав розбитий Коломаном немов би зневірився в можливість захисту міста. М. Ф. Котляр вважає, що Данило ще довго міг захищати місто, його успішні вилазки знесилювали військо Коломана, однак бояри налякані зростанням авторитету Данила серед галичан настояли на тому, щоби Мстислав повелів зятеві, щоб той здав ворогові місто. Бояри бачачи як Данило закріплюється в місті, як городяни підтримують його і слухаються в усьому, вирішили, що нехай Галич дістанеться ворогові та не Данилу, в особі якого вони бачили ще більш лютішого ворога ніж галицького короля Коломан[118]. Отже як бачимо політичні протиріччя між руським князями привели до того, що ufkbwmrbq король Коломан знову утвердився у Галицькому королівстваі. Галицький літописець засуджував, що вчинки князя

Мстислава, показують, що останній був не далекоглядним політиком і як вірно виразився М. С. Грушевський: “глухим знаряддям у руках галицьких бояр”. Князь Мстислав, зауважував російський вчений С. М. Соловйов, не розумів стародавнього галицького порядку, стародавньої галицької державності. Позбавлений галицького престолу він пертворився у мандруючого героя, покровителя пригнічених, без всякого державного розуміння, і отримавши в дорадники досвідчених у політичних інтригах галицьких бояр, які жонглювали галицьким престолом на свій смак, повністю підчинився їм. Самі ж бояри були уже настільки європеїзовані, що більше тягнулися до улаштування державного життя угорського і польського ніж руського і тільки геройські стремління князя Мстислава заставляли рахуватися їх з немеркнучим авторитетом руського героя. Однак, наголошував С. М. Соловйов, вплив державного порядку Польщі і Угорщини було дуже відчутним явищем у Галичині і на Волині, тому Мстиславу приходилось з цим не тілки рахуватись, а навіть подражати[119].

Однак, наголошував дослідник, після поразки від Коломана, Мстислав не поспішив до половців, як сказав Данилу, а пішов знову на північ в Новгород, який звільнив від засилля Ярослава Всеволдовича, виграв Липицьку битву над останнім, і тільки після цього з новгородською підмогою появився на півдні у половецьких степах, де почав набирати половецьку рать для походу в Галицьке королівство[120]. В цей же час в жовтні-грудні 1219 року галицький король Коломан І у супроводі галицько-боярського та угорсько-польського війська знову вступив в Галич і розіслав посадників по усьому Галицькому королівству. Утвердившись на галицькому престолі галицький король Коломан вирішив остаточно утвердитись і в усій Галичині. Як засвідчують джерела, його утвердження в Галицькому королівстві проходило досить жорстокими методами, оскільки невідомі джерела приведені В.М. Татіщевим наголошують: “ що галичани притерпіли від угрів великого притіснення, у зв’язку з чим прислали до великого князя Мстислава Романовича двох знатних людей із скаргою на короля Коломана, який переступив свою клятвенну обіцянку, віру їх відхилив, церкву соборну в латинську перетворив, а священників прогнав, багато бояр і купців знатних замучив, майно їх розграбував, а багатьох умертвив примушуючи до віри латинської. Князь великий у зв’язку з цим послав послів скликати

в Київ усіх князів на раду і об'явивши їм про усі галицькі справи заявив, що галичанам потрібно надати допомогу. Після довгих переговорів усі князі згодилися іти походом на Галич, звільнити його від католицького гніту і посадити у ньому руського князя, або присилити галицького короля Коломана прийняти закон і віру руську, а католиків з храмів вигнати, у зв'язку з чим почали збирати військо". У зв'язку з цим великий київський князь Мстислав Романович послав до Коломана в Галич посла, який повинен був йому передати, "щоб галицький король Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, а церкви руському духовенству повернув, і у єпископа влади не відбирав. А якщо цього не захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну об'явити". Галицький король Коломан отримавши послання від усіх руських князів швидко послав посла в Угорщину просити допомоги, а також в Польщу до тестя свого краківського князя Лешка. І обидва швидко направили до нього свої полки[121]. З цього приводу російський учений М. Карамзін зауважував: "союзні до Галицького королівства Угорська і Польська держави отримавши звістку про послання усіх руських князів, вирішили посилити галицького короля Коломана новими не тільки угорським і польськими полками,але й полками Богемського королівства, які були прислані з призначеним для керівництва ними новим воєводою баном Фільнієм. Цей пригодий воєвода, як називав його галицький літописець "прегордий Філя" за прагнення "охопити землю і висушити море, що так само неможливо, як ворогові назавжди оволодіти Галичем", мав велику ненависть до усього староукраїнського, часто приговорював поговірку: "острий меч, швидкий кінь і Русь біля моїх ніг". З того часу, як бан Фільній почав командувати столичним галицьким гарізоном він зробив ряд мір, щоби укріпити там становище королівського війська. У зв'язку з цим він побудував фортецю на церкві Богородиці, яка повинна була стати міцною цитаделлю у самому Галичі. Після побудови цитаделі і укріплення в Галичині він повважав, що основном завданням його діяльності, це підчинення галицькому королівству Волині. Переконаний, що "острим мечем і швидким конем він завоює всю Русь", бан Фільній відправився в похід на Волинь разом з полком свого тестя великого галицького боярина Судислава і полками других бояр. Завоювання Волині він ставив головним завданням для зміцнення авторитету галицького королівства[122]. Інтересно, що частина

боярства, галицького королівства, вирішила не брати участь у поході, як зауважує літописець: “а інші розбіглися по своїх волостях і не пішли у похід через пригордість Філі”[123]. В цей же час руські князі дізнавшись про експансію галицького короля Коломана на Волинь і можливість втрати останньої, вирішили об'єднати зусилля для боротьби з Галицьким королівством. Джерела, які були опрацьовані В. М. Татіщевим наголошують: “що для боротьби з Галицьким королівством було зібрано 50 тисяч воїнів і запрошено 25 тисяч половців. Усіх князів, що виступили у похід в Галичину було 17, це: Володимир Рюрикович із Овруча, Мстислав Давидович Смоленський, Мстислав і Ростислав Мстиславовичі з турівськими і луцькими полками, Ярослав Мстиславович переяславський, Мстислав чернігівський, Данило і Василько волинські, Мстислав Мстиславович з братом і другими князями. Дізнавшись про похід руських князів галицький король Коломан знову послав в Угорщину, Польщу і Богемію просити допомогу і угорський король і польський князь самі явились з великими військами. Руські князі розділившись полками почали просуватись до ріки Серету де зустріли угорську сторожу і Мстислав Мстиславович з Ростиславом напавши раптово на них багато повбивали, а решту полонив, однак частина угрів втекла і сповістила короля Коломана і князя Лешка про наступ руських князів. Тоді великий князь дізнавшись, що князь польський Лешко прийшов з усіми своїми полкми на допомогу галицькому королю Коломану і боячись щоби руські витязі великої кількості рицарів не перелякалися сам ішов усю ніч з полками, щоби не дати уграм і галичанам з поляками з'єднатися. Як стало сонце сходити руські почали зближуатися з неприятелями. Угри стояли в бронях як лід блискучих, на правому крилі стояв князь польський Лешко з усіми своїми полками, галицьким король Коломан в середині з уграми, а на лівому крилі галицьк-королівський воєвода Батур з галичанами. Війська зблизились і битва закипіла. Спочатку поляки напали на Мстиславичів і ледь їх не перемогли. На поміч приспіли половці, які почали завзято їм допомагати, що зупинило стрімкий наступ поляків. На другому крилі у галичан ні з однієї сторони міцно не наступали, оскільки болото мішало битві. В цей же час у великого князя в центрі розпочалась жорстока битва. Мстислав Мстиславович бачучи багатьох своїх побитих поручив брату Ростиславу керувати битвою, а сам з половцями пішов поляків утримувати. Взявши у половців 2 тисячі кращих бійців і невелику

частину своїх дружинників обійшовши поляків вдарив їм в тил. Поляки бачачи силу велику в тилу повернулися на Мстислава, а Ростислав бачачи їх повернутими сильно натиснув на поляків, що привело до повного розгрому поляків. Тоді руські взяли головний польський стяг і тримали його піднятим. Поляки думали, що тут бути їхньому князю Лкешку і направлялись до стягу, в цей же час руські їх ловили як птахів на приманку. Тоді угри Володимира Рюриковича збили і ледь князь великий утримався із своїм полком б'ючись що є сили. Тоді чернігівський князь Мстислав галичанів одолів, але не гнався за ними, а повернув у тил угорському війську. В цей же час і Мстиславові полки, що за поляками не погналися повернули на полки угорські і почали рубати і полонити угрів. Галицький король Коломан бачачи крайню свою погибель пішов в Галич і заперся в ньому. Джерела опрацьовані В. М. Татіщевим наголошують, що у цій жорстокій битві одних угрів було вбито 20 тисяч, полонено більше ніж їх могло утекти. Від руських у битві загинув брат великого князя, і Святослав Володимирович і більше як 3 тисячі воїнів і тисячу половців багато князів ранено було. Великий князь ранений був у стегно, Володимир Рюрикович двома стрілами в ногу, князь Мстислав Мстиславович двох коней стратив, але ранений не був. Закінчивши битву руські князі пустили половців за уграми і поляками, а самі з усіма полками обступили Галич і стояли навколо нього 17 днів намагаючись його взяти приступом щоденно, разом з тим перекопуючи ріку і відводячи від міста воду. І як воду від міста відвели у той же час у місті сталася велика пожежа, а полки все йшли на приступ. Галицький король Коломан бачучи своє нещастя вислав знатних мужів просити миру. Князь великий скликав усіх князів і заявив їм про те, що галицький король Коломан попросив миру. І порадившись вони повважали підписати мирний договір на таких умовах, щоби галицький король Коломан і його батько, угорський король Андрій II навічно відреклися від Галича і заплатили за збитки 75 тисяч фунтів чистого срібла, тобто 15 тисяч гривень і доки не заплатять, то бути галицькому королю Коломану з дружиною, галицькою королевою Соломеєю полоненим у великого князя. Однією з умов договору було звільнення полонених з обох сторін. Попів латинських, через яких так багато галичан погинуло, віддати на суд єпископу галицькому. І усе це разом дораджене послали з своїми боярами до галицького короля Коломана. Галицький король Коломан утвердивши усе це клятвою велів ворота відкрити. У вз'язку з цим

князь Мстислав Мстиславович був посланий у місто і взяв галицького короля Коломана з дружиною і з усім його майном і вивів з честю до великого князя. І того ж дня галицький король Коломан послав в угри посла до отця свого, угорського короля Андрія II просити про свій відкуп. Галич же віддали за показну хоробрість князю Мстиславу Мстиславовичу, польських полонених -князю Володимиру Рюриковичу за великі його притерпіння. Він же взяв за них 20 тисяч гривен - 1 тисячу фунтів срібла. І так усі розійшлися кожен у своє володіння. А половців князь великий обдарувавши, дав їм надорогу обіцяне із пожитків угорських і польських і відпустив через поле, а галицького короля Коломана відіслав під великою вартою на засланя в Торчевськ". У 1221 році свідчить недійшовше до нас татіщевське джерело: "прийшли у Київ посли угорського короля Андрія II, привезли до великого князя договірне срібло і великі дарунки. При цьому угорський король Андрій II прислав досить дружнього листа і просив відпустити його сина, галицького короля Коломана, переконуючи великого князя, що він і його діти договір учинений між королем і великим князем у цілості збережуть. Князь великий і його діти прийнявши послів як годиться, послав свого сина в Торчевськ і велів галицького короля Коломана зо всіми його пожитками провести до угорського кодону з честю і всякими потребами. А срібло взявши, великий князь залишив собі тільки третину, дві долі розділив і розіслав усім князям. І так сидів галицький король Коломан в Торческу рік і два місяці, а як прибув в Галич, то князь Мстислав Мстиславович прийняв його з честю, віддав дочку свою Марію за Андрія угорського, брата галицького короля Коломана, а Галич договорився з часом уступити законгму володарю – галицькому королю Коломану, взявши за Галицьке королівство з нього срібло"[124]. Оскільки дане джерело нам подає хід подій до дрібниць і показує усі перепитії українсько-угорської війни за Галич у 1219-1221 роках. Із приведених свідчень ми бачимо, що у цей час Київ ще намагається відігравати ключового центру староукраїнської держави, а великий київський князь Мстислав Романович уособлював собою великого володаря України-Русі. Можна наголосити, що великі військові кампанії проти угрів і поляків привели до останньої в домонгольський період консолідації України-Русі навколо древньої столиці Києва, хоча подальша історія і коронація Мстислава в Галичі яскраво показує про перехід столичного центру із Києва в Галич був уже неменучим. Отже хід боротьби за Галич,

вивищений західно-європейською системою влади і піднятий до рівня незалежної держави невщухав. Держави Угорська, Польська, Чеська, Українська втягували в кровопролитну битву все нових союзників. В свій час російський історик Н. М. Карамзін так коментував цю битву і хід історичних подій в Україні-Русі: “галицький король Коломан, угри, поляки, чехи і галицькі бояри прекрасно бачили наростаючу війну з усіми володарями Русі, вони розуміли, що руські князі не змиряться з притісненням у Галичині руської віри, їм було соромно, що Галичина таке могутнє і багате князівство стало з приходом угорської династії, Галицьким королівством, по суті католицькою державою, майже відірваним від православного світу. Те, що галицький король Коломан з галицькими боярами-католиками хазяйнував в Галичині як володар католицької держави було причиною консолідації руських князів навколо метрополії давньоукраїнської держави Києва. Так зовнішня загроза, утрата однієї складової частини держави привела до консолідації України-Русі і відновлення ролі Києва, як могутнього столичного центру. Українська держава виглядає підчас походу у Галицьке королівство, за свідченням татіщевських джерел, як могутня монолітна держава. Однак сукупність фактичного матеріалу дають нам право наголошувати, що таке політичне єднання було короткочасне. Кожний князь в одночас бажав бути незалежним володарем, який мав свої власні політичі амбіції, бажав бути незалежним володарем у своєму князявстві. Були і такі князі, які були духом на стороні галицького короля і сприяли утвердженню королевича в Галичині. В цей же час галицький король Коломан заздалегідь розуміючи, що рано чи пізно йому прийдеться воювати з усіми руським князями з самого початку свого володарювання в Галичині повважав за потрібне утвердити себе релігійно. Усиливши свою владу присланими католицькими володарями угорським, польським і чеським полками він рішуче почав впроваджувати релігійну унію, яка повинна була стати його гарантом у подальшій боротьбі з православним світом. Можна наголосити, що перед рішаючою битвою за Галицьке королівство, галицький король Коломан І з своєї сторони консолідував усю наявну католицьку силу, а володар України-Русі великий київський князь усю православну, а отже битва, яка закінчилась поразкою галицького короля Коломана, ще досі не отримала належної оцінки в історичній науці. З руської сторони у битві за статус Галицького королівства взяли участь усі наймогутніші князі, з другої сторони у ній взяли участь усі

наймогутніші католицькі володарі угорський, польський, чеський і галицькі бояри. Зауважимо, що кровопролитна битва невідомо ще як би закінчилась, як би не полководський талант князя Мстислава Удатного, який у роковий час битви зумів з відбірною дружиною і половцями нанести разючий удар з тилу, що розсіяло угорське військо, яке було основним у цій битві. Розстроєний князем Мстиславом військивий порядок угорського війська, наголошував М. М. Карамзін, не змогли уже наладити від безладдя найталановитіші угорські полководці, угри були разючі з усіх сторін руськими стрілами і сулицями у зв'язку з чим падали мертвими цілими рядами, в паніці і сум'ятті, що охопило військо й сам полководець їхній "прегордий Філя" незчувся як потрапив у полон. У аналогічному становищі опинилися і поляки, чехи, яких половці брали в полон, а руські розвинувши захоплену польську хургву заставляли повертатися до неї польських воїнів яких вбили біля цього без числа. Кровопролиття було жахливе, стони нещасних жертв було чути в Галичі, трупи лежали кучами по широкому обширі придністровських долин. Ходом усієї війни повністю керував князь Мстислав Удатний. У той час коли великий князь у центрі битви був повністю зв'язаний відбірним угорським військом князь Мстислав Удатний міг маневрувати резервами і направляти їх у найнебезпечніші місця битви. Мстислав, як наголошує татіщевське джерело, намагаючись бувати усюди загубив двох коней у цій кровопролитній битві та зумів нанести вирішального удару, що привело до повної поразки військ галицького короля Коломана. Галицьбкий король Коломан бачачи поразку з рештками військ відступив у Галич. Однак довго утримувати місто королю Коломану не вдалось. Вдало зроблений під стінами міста підкоп дозволив руським князям швидко взяти місто. Тоді галицький король Коломан із своєю вибраною дружиною виступив в останню цитадель, яку було споруджено на храмі Богоматері і з гордістю відхилив бажання князя Мстислава зустрітися з ним і вести переговори. Однак через декілька днів заморені спрагою і голодом угри, поляки, чехи і галицьеі бояри на чолі з галицьким королем Коломаном здалися. Князі руські уже не хотіли чути про милосердя. До князя Мстислава, наголошував дослідник, підвели нещасного, замореного голодом і спрагою галицького короля Коломана і його юну дружину галицьку королеву Соломею в сльозах і розпачі, і він велів їх з міцною сторожею відправити в Торчевськ, а угорських баронів з жінками та дітьми віддав як полонених своїй дружині й половцям в

нагороду за виявлену мужність. Тільки славний архієпископ краківський літописець Калдубко і канцлер польський Івон, і сам краківський князь Лешко зуміли уникнути полону передчасною втечею з поля бою. Характерно, що Н. М. Карамзін роблячи аналіз джерел В. Н. Татіщева вважав, що В. М. Татіщев хибно вважав головним організатором походу на Галич князя Мстислава Романовича київського, а не князя Мстислава Мстиславовича Удатного, на його думку усіх князі до походу на Галич як і на Калську битву організував Мстислав Удатний. Втрачений Київський літопис, а це очевидно і є те джерело, яким користувався В. М. Татіщев, намагався в угоду своєму князю змальовувати події так, як цього бажав київський князь стремління якого до єдиновладного правління староукраїнською державою явно проглядаються з під пера літописця. Однак свідчення других джерел дають нам право наголошувати, що основним організатором розгрому галицького короля Коломана був князь Мстислав Удатний. У 1220-1230 рока, на думку дослідника, київський князь не був уже тим могутнім володарем, бездоганним авторитетом, який би міг організовувати такі могутні походи в Галичину. Сама зверхність київського князя у поході це не що інше як перебільшеня київського літописця. Незалежність Мстислава Удатного і його домінуюча роль у розгромі угрів згідно сувокупності джерел очевидна. Польські і литовські хроніки наголошують, що самолюбство князя Мстислава було настільки велике, що зайнявши Галич він "вінчався Коломановою короною на короля Галичини". Польсько-литовські джерела наголошував М. М. Карамзін, підтвержуються і автором нашого Синопсису, який так писав про Мстислава: "вінчаний був він єпископами вінцем царським і проголошений був царем усієї Галичини". Характерно, що про коронацію Мстислава у 1222 році знав і папа римський Ронорій III, який у листі до угорського короля Андрія II зауважував, що князь Мстислав титулує себе королем Галичини[125]. Таким чином, зауважував Д. Зубрицький, князь Мстислав заволодівши у друге галицьким престолом, задля того, щоб сусідні західні володарі не зазіхали на Галичину, вирішив урівняти себе з сусідніми володарями королем угорським і богемським, і коронувати себе золотою короною галицького короля Коломана прийнявши титул, як наголосив літопис "царя галицького"[126].

Отже коронація князя Мстислава на короля Галичини була крахом релігійної політики унії галицького короля Коломана. Останній як бачимо, бажав впроваджувати унію виключно політичним шляхом з приміненням військової сили, що привело до повного краху його володарювання. Однак був і інший шлях проведення Собору церков згідно якого церква Римська і Галицька мали внаслідок компромісів добровільно з'єднатися під зверхністю Римського архієрея, на чому настоював папа пославши в Галичину легата, який пропонував впроваджувати унію внаслідок проведення Собору церков, однак так бажав папа посилаючи для вирішення цього питання легата в Галичину, та угорський і польські можновладці, у таборі яких теж не було єдності, розпаливши в Галичині релігійну війну, відкинули саму ідею злучення церкви ще майже на 40 років. Не виключено, що формально займаючись впровадженням унії угорські і польські феодали мали свої чисто економічні цілі бажаючи тіль власного збагачення, оскільки Галичина, багата своїми родючими землями, повними різноманітного звіря лісами, величезними покладами кам'яної солі, була таким ласим куском, що католицькі союзники готові були непереставаючи, не дивлячись на військову поразку продовжувати плести інтриги навколо Галичини прикриваючись релігійними гаслами унії церков. Тому поразка у військовій кампанії зовсім не означала припинення боротьби, тому попробуємо згідно сувокупності джерел ще раз проаналізувати хід політичних подій в Галичині у 20 роках XIII-го століття. Конфлікт Мстислава Удатного з уграми і поляками, має на нашу думку цілу політичну історію. Згідно свідчень джерел, перше вокняження Мстислава у Галичині співпадає з першим вокняженням Данила Романовича у Володимир-Волинському. З цього приводу Іпатіївський літопис сповіщає: "Лешко послав до Олександра посла наказуючи, дай Володимир Романовичам Данилові і Василькові, якщо не даси, то піду війною на тебе з Романовичами. І так посадив Лешко Романовичів у Володимирі"[127]. На перший погляд, наголошує дослідник Д. М. Александров, важко пояснити якими мотивами керувався краківський князь замінюючи свого попереднього ставленика Олесандра Всеволодовича белзського на Данила Романовича і його брата Василька. Можливо, що позиції Олександра белзського почали слабути у Володимирі, а позиції Інгваря луцького зв'язаного з володимирівським боярством зростати. Боячись вокняження у Володимирі Інгаря луцького Лешко краківський замінив Олесандра на

володимирівському престолі. Мотиви заміни були вірні. Сам по собі Володимир був власністю Романовичів і відбирати останній у Романовичів Інгвар луцький не мав права, що можна було йому зробити, якщо б у Володимирі і дальше сидів Олександр. Мотиви князя Лешка зрозумілі, останній боявся посилення будь якого з волинських князів, юні Романовичі на батьківському престолі, та ще й посаджені з його ласки були для нього не страшні. Така ситуація розподілу волинських земель давала Лешкові право повністю контролювати їх і перетворювати на васальні володіння. Контролюючи Волинь, Лешко краківський однак втратив свої позиції в Галичині де у нього бувший союзник і тесть угорський король відібрав, Перемишль і Любачів. Зміцнення угорського впливу в Галичині лякало Лешка за свої волинські володіння. Апетит в угорського короля Андрія II був великий, уже не одноразово його війська з Галича робили спроби заволодіти Волинню, тому звернення Лешка до Мстислава з пропозицією вокняжитися в Галичі теж потрібно було Лешкові для того, щоби послабити сильні позиції угрів у регіоні. Можна сказати, що це йому вдалося, однак князь Лешко кракывський недооцінив князя Мстислава, а у скорому і його зятя і союзника Данила. Політичні події у Галичині і на Волині з приходом Мстиславав проходили так швидко, що повністю розрушили плани краківського князя своїми діями. Лешко і сам того не бажаючи положив початок процесу, який привів до об'єднання в кінці XIII століття староукраїнську державу під владою одного володаря. Зрозумівши, що князь Мстислав намірений самостійно проводити свою політику разом з зятем Данилом, який відібрав у нього всі належні Волині, забужські землі, князь Лешко як наголошує літописець “великий гнів мав на Данила”[128]. У подальшому краківський князь зрозумів, що між Мстиславом галицьким і Данилом волинським був укладений договір спільних дій проти поляків і угорців, що штовхнуло його знову на союз з Угорщиною. Слід зауважити, що при певних розбіжностях позицій Мстислав і Данило в 20-х роках XIII століття проводили проти угорської та польської експансії досить збалансовану політичну діяльність, що давало їм великі переваги у веденні зовнішньополітичної діяльності в першу чергу проти своїх ворогів угорського і польського володаря, намагання яких у заволодінні Галичиною і Волинню зводились на нівець. Таку позицію Мстислав і Данило зрозуміли тоді, як угорський король Андрій II з краківським князем Лешко знову

розпочали боротьбу, по відновленню галицького королівства з угорським ставлеником на чолі. Однак і у Мстислава заговорили амбіції і він теж не змирився з утратою Галичини, закликавши на допомогу усіх руських князів, він знову вокняжився в Галичі, і не просто вокняжився, а прийняв титул "короля галицького"[129]. Характерно зауважити, що дослідники слабо звернули увагу на свідчення татіщевського джерела, де останнє виділяє зверхню роль київських і чернігівських князів, як давніх супротивників галицького князя. Не виключено, що підтримка Мстислава галицького супроводжувалась певною консолідацією України-Русі, князі якої пов'язли в братовбивчій феодальній війні. Така консолідація, хоча короткочасна, супроводжувалася виключно польсько-угорською агресією. Ця війна за повернення Галичини в політичну структуру України-Русі зумовила консолідіцію всіх військових сил усієї Русі, як у противагу угорському королівству побажала відновлення контролювавати Галичиною і управляти останньою з Києва, однак цього не сталося тому, що Данило Романович підтримав в усьому претензії на Галичину свого тестя Мстислава, створив баланс сил при якому захоплення Галичини стало не можливе. Літопис з цього приводу зауважує: "Мстислав же велику похвалу створив Данилу, і дари йому дав великі і коня свого борзого сивого"[130].

Отже внаслідок спільних політичних дій Мстислава галицького та Данила волинського, а також князів київських, чернігівських та смоленського, в контексті європейської політики, ми бачимо в 20-х роках староукраїнську державу у фазі державної єдності. Згідно татіщевських джерел ми можемо твердити, що на чолі держави стоїть великий київський князь, який очолює боротьбу проти галицького короля Коломана, що "потурав православну віру і відмовився від покори великому київському князю, відхиливши руські закони". Сам голова держави виступив на ратному полі у центрі війська і довів битву до переможного кінця. Усі подальші свідчення татіщевських джерел подають нам факти прямих міждержавних переговорів між українською і угорською державами. Отже, можна наголосити, що внасідок експансії угорських і польських феодаів українська держава у 20-30 роках XIII століття відновила свою державну самобутність, відновила роль Києва, і великого кивського князя як голови держави, що зумовило припинення хоча короткочасно феодальної війни в

Україні-Русі. Однак цей процес мав тимчасове явище. З закінченням війни, коли зовнішня загроза була відвернута, коли в полоні опинилися основні її зачинщики, галицькі бояри, і перед володарями постало питання про жорстоке покарання боярської опозиції, всупереч пораді Данила покарати зачинщиків феодальної війни і іноземної інтервенції, галицький володар, Мстислав вирішив милостливо поставитися до бояр. Судислав, як іронічно зауважує галицький літописець,“ розчулив князя тим, що став перед ним навколішки і пообіцяв уже у котрий раз бути йому вірним”. Мстислав, зауважує татіщевське джерело, “ставши царем галицьким при коронуванні не лише помилував усіх бояр, але й за визнання його володарем галицьким роздав боярам великі маєтності, Судиславу зокрема Звенигород”. Літописець засуджує галицького володаря Мстислава, що він будучи зобов'язаний за підтримку торгово-ремісничій знаті знехтував тим і знову пішов на альянс з зрадливим боярством, яке задля уникнення покарання пішло на те, щоби проголосити Мстислава замість Коломана королем Галичини. Однак слід зауважити признання боярством за Мстиславом королівського титулу підвищувало його авторитет серед володарів як Центральної Європи так і серед володарів України-Русі, що відмічено як угорським, польськими так староукраїнськими джерелами. Російський дослідник Д. Н. Александров вірно наголошує, що укріплення позицій Мстислава в Галичі укріплювало позиції волинського князя Данила на Волині[131]. Однак володарювання Мстислава проходило за складних обставин. Галицькі бояри в скрутну для себе годину, хоч визнали його королем Галичини, і покорилися йому, але вважали свій програш тимчасовим, і не полишали давніх своїх намірів взяти управління в свої руки, та всякими способами інтригувати щойно ними утвердженого “руського короля”. Мстислав по утвердженню на галицькому престолі однак повірив боярам і як і раніше утримував з ними раду. Однак на усіх радах воля Мсислава залишалась незмінною в усіх рішеннях і бояри не можучи їй противостояти корилися, однак вели водночас закулісні інтриги намагаючись розсварити його то з союзним Олександром белзським, то з зятем волинським князем Данилом. Боячись посилення могутності князя Мстислава і розуміючи, що Мстислав не дасть їм усієї повноти влади в Галичині, бояри розпочали уже у котре феодальну усобицю в Україні-Русі. Обставини склались так, що белзський князь Олександр будучи союзником Угорщини і Польщі намагався при допомозі

останніх заволодіти волинськими землями Романовичів. Ситуація склалась так, що Олександр внаслідок поразки угрів та поляків, щоб не втратити власне князівство змушений був примиритися з могутніми волинськими князями, однак не припинив плести проти них політичних інтриг. Однак Романовичі дізнавшись про це, зібрали сили і фактично приєднали усю його Белзську землю до Волинського князівства, тільки заступництво Мстислава, який звернувся до князя Данила з проханням: "пожалуй брата Олександра", зберегло його княжівство від включення до володінь Романовичів. Зрозуміло, що злоба від таких дій у Олександра на двоюрідних братів не зменшилась і він скоро відомстив Данилу, оскільки останній не дуже довго по війні проживав у дружбі з Мстиславом, тому, що бояри боячись їхньої дружби постійно намагалися їх розсварювати. Причин, щоб розсварити Мстислава з Данилом було придостатньо, одна і ключова із них та, що права їх на Галич були одинакові: "Мстислав за допомогою усіх руських князів відібрав Галич у ворогів України-Русі і завоював собі немеркнучу славу, що давало йому законні права на Галич, оскільки окрім нього на Русі на такий подвиг ніхто не спромігся. Данило мав права на Галич, оскільки останній був вотчиною його батька Романа, він ще в дитинстві був посаджений на батьківський великокнязівський галицький стіл, галичане любили Данила, тому Данило постав для Мстислава як суперник, що намагався відібрати галицький стіл. Знаючи таке суперництво між володарями Галичини і Волині бояри намагалися з усіх сил розсварити їх. Для більшого ефекту вони підключили до цього давнього недруга Романовичі белзського князя Олександра. Ситуація складувалася так, що постало питання про майбутнього наслідника по смерті Мстислава. Політична ситуація нестабільності з могутніми західними сусідами вимагала того, щоб таке складне питання безболісно було вирішене. Андрій II король угорський, хоча розгромлений був у Галичині однак не покидав надії знову розпочати війну за втрачений королівський трон свого сина, польський князь Лешко, теж з усіма своїми полками приєднався до союзу з Андрієм. В цей же час угорський король Андрій II прислав до князя Мстислава свого посла, вельможу Яроша з погрозою, що якщо князь Мстислав не видасть сина, галицького короля Коломана, то він піде великою війною. У своєму посланні король Андрій II заявляв князю Мстиславу, щоби останній швидко прислав сина і усіх полонених, а якщо не захоче то ского побачить в Галичині багаточисельне непереможне

військо угрів. Галицький володар Мстислав не перелякався залякування угорського короля Андрія II і спокійно йому відповів, "що перемога залежить від Бога, і що він Мстислав надіється на Бога, що він з його допомогою надіється приборкати гордість угорського короля". Однак Мстислав добре знав, що поразка угрів і поляків під Галичем, полон галицького корол Коломана і понесення союзниками військових і моральних втрат, стала важким лихоліттям в Польщі та Угорщині. Внасідок цієї безславної кампанії Угорщина і Польща втратили великі людські ресурси, які не могли так швидко відновити. В цей же час, ця поразка стала приводом заворушень в самій Угорщині і Польщі. Сам угорський король Андрій II теж поніс великі втрати у власному війську під час єрусалимського військового походу, не мав можливості і могутньої військової сили воювати проти галицького володаря. Андрій II у 1221-1222 роках внаслідок наростання феодальної війни у власній країні був змушений відійти від широкомаштабної наступальної політики на східні володіння від своєї дежави, оскільки був зайнятий боротьбою з власною знаттю, якій він у 1222 році змушував був надати широкі права закріплені "Золотою буллою", яка серйозно послабляла королівську владу в Угорщині. Усе це в подальшому, як видно із джерел не привело до активної наступальної політики і до росту військового потенціалу Угорської держави[132]. Другий сусід Мстислава галицького і союзник угорського короля Андрія II, краківський князь Лешко, теж не міг вести активної наступальної політики, оскільки в двох битвах на Волині і в Галичині поніс великі втрати. Допомагаючи своєму зятеві галицькому королю він зробив похід на Волинь, який дорого вартував польському князю. Союзні Данилу Романовичу литовські князі повністю спустошили краківське князівство, у зв'язку з чим папа Гонорій III у 1221 році звільнив князя Лешко від хрестового походу. Наслідком постійних нападів союзних Волині литовсьих князів було те, що Лешко краківський в 1222 році поспішно створив мир з Данилом Романовичем відмовившись при цьому від підтримки белзського князя Олександра Всеволодовича[133]. Таким чином лишившись союзника угорський король залишився з галицьким володарем один на один, князь краківський теж поспішив укласти мирний договір з Мстиславом. До такого швидкого миру з усіма володарям України-Русі Лешка склонив його брат Конрад, князь мазовецький і куявський, володіння якого в першу чергу спустошувались союзниками українських володарів литовськими

князями. Слід зауважити, що власне в цей час, закладається основа союзу майбутнього володаря України-Русі Данила з Литовською державою, який у подальшому приведе до утворення Україно-Литовської держави в XIV столітті. Слід відмітити, що в цей же час закладається союз волинського князя Данила з мазовцьким князем Конрадом, а це значить, що феодальна роздрібленість Польщі, як і сама феодальна війна в останній, враховувалась майдутнім володарем України-Русі Данилом, із неї він використовував відповідні дипломатичні вигоди. Власне такі політичні переміни дали можливість князю Данилу в 1223 році зробити спробу приєднати до своїх володінь Белзську землю, та тільки заступництво Мстислава, що не бажав посилення волинського князя, проводив традиційну політику галицьких феодалів, не дозволила Данилу повністю об'єднати усю Волинь, як базову основу, для подальшої боротьби за об'єднання України-Руси[134]. Внаслідок таких дій дораджений галицьким боярством, Мстислав порвав дружні з волинським князем і водночас заключив галицько-угорський договор, згідно якого "Андрій II назавжди припиняє війну з Україною-Руссю і відрікається від Галичини". Татіщевські літописні свідчення наголошують, що Андрій II за постійні напади на Галичину, відрікаючись від останньої, по мирному договору заплатив велику контрибуцію у розмірі 15 тисяч гривен срібла. Договір заключений українською державою і угорським королівством в 1221-1222 роках на завжди і припиняв втручання Угорщини у внутрішні справи України-Русі і таким чином встановлював добросусідство і вічний мир[135]. Укладення такого договору мало велике значення для України-Русі, він був заключений в той час, коли вперше у 1223 році у суміжні з українськими землями половецькі кочів'я прийшли моголо-татари. Галичани, волиняни, як зауважує галицький літописець, кожний з своїми князями активно взяли участь у поході проти монголо-татар і у битві з ними. І тільки феодальні неузгодження князів, не улаштування половецьких військ, привело до повної поразки у битві а Калці, що побудило монголо-татар до військового походу на Русь. Поразка Мстислава у битві на Калці відразу мала свої наслідки, які привели до послаблення його позицій в Галичині. Мстислав втратив у битві на Калці своїх кращих військових соратників, замінити яких зразу було неможливо. При таких умовах диктувати волю боярам, як він це робив раніше, стало неможливо, тому він все більше і більше ставав поступливішим перед боярською сваволею. Внаслідок поразки

основним її виновником став волинський князь Данило, якого галицькі бояри звинуватили у зраді і навмисній втечі з поля битви. У зв'язку з цим у 1224 році антиволинська політика Мсислава Удатного стає більш суттєвішою і він відкрито виступає в союзі з белзським князем Олександром, з половецьким ханом Котяном, Володимиром Рюриковичем київським, проти волинського князя. Цьому наступу волинський князь противопоставив союз з польським князем Лешко краківським та мазовецьким князем Конрадом. Даний військовий конфлікт закінчився тим, що у нім у першу чергу постраждав найбільше його головний винуватець белзський князь Олександр. Мстислав воював якось вяло з неохотою, бояри з своїми полками запізнювалися до місця збору і не давали галицькому володарю швидко виступити єдиною силою, що дозволило Романовичам внаслідок швидкого удару сильно опустошити володіння белзського князя. Озлоблений цим Олександр ще більше намагався розпалювати ворожнечу між Мстиславом і його зятем Данилом, говорячи останньому: "Зять твій хоче тебе убити". Про те як ми бачимо із сувокупності джерел, волинський князь Данило з пошаною ставився до Мстислава, в усьому допомагав йому, що власне і тримало Мстислава непохитно на галицькому престолі. Однак за розпалюванням усієї цієї ворожнечі стояли великі майстри міжнародної інтриги, галицькі бояри, які з своїми планами зайшли так далеко, що ще при сидячому на галицькому троні Мстиславі уже підшукували собі володарів на трон по його смерті . Та реальний грунт і право на нього мав тільки один кандидат, волинський князь Данило, що очевидно і було причиною того, що Мстислав при зустрічі з останнім у місті Перемилі у 1225 році дав останньому мир, зрозумівши, що власне бояри являються джерелом роздору і помирився з зятем. Внаслідок широкомаштабних переговорів у Мстислава відкрились очіі він побачив, що усе облуддя висказане на Данила белзським князем Олександром і боярами суща неправда. Не дивлячись на відновлення приязні між Мстиславом та Данилом спокій в Україні однак не настав. Галицькі бояри були незадовоені умовами миру і відновленням дружніх стосунків Мстислава і Данила, що автоматично означало посилення позицій Мстислава в Галичині. Розуміючи, що рано чи пізно їхня інтрига буде викрита, а самі вони покарані за крамолу, група бояр на чолі з боярином Жирославом затіяла в Галичині нову смуту. Жирослав спочатку потайки, а потім відкрито на боярській раді, розпустив чутки серед бояр, що нібито

Мстислав іде у степ до свого тестя половецького хана Котяна, щоби домовитись і разом з ним перебити усіх галицьких бояр за їх крамоли та провини. Бояри сполошились і повтікали усі в Перемишьську землю в Карпатські гори і звідтіля прислали послів до Мстислава прямо вказуючи на свідченя боярина Жирослава. Мстислав, який по перконанню літописця "і не думав зчинювати ніякого покарання бояр, послав до них духовника свого Тимофія завірити їх у брехливості Жирослава". Тимофій виконав доручення і привів назад усіх бояр, після чого Мстислав прогнав боярина Жирослава геть від свого двору. Жирослав, наголошував російський історик С. М. Соловьов був прогнаний, та товариші його залишились, і тому заколоти і смути у Галичині невщухали[136]. Сам боярин Жирослав прогнаний князем Мстиславом однак не перестав існувати і продовжувати інтриги. Як наголошував М. С. Грушевський, партія бояр на чолі з Жирославом після невеликого затишшя знову розпочала смуту в Україні-Русі, тому, що бажала усунути Мстислава з галицького престолу і запрошувала на нього сина покійного київського князя Мстислава Романовича, Із'яслава, що відіграв у майбутньому значну роль у феодальній війні в Україні-Русі. Характерно, що Жирослав, наголошував дослідник, утік власне до нього і з відтіля поширював чутки в Галичину про доброчинність Із'яслава[137]. Вигнання Жирослава, ще більше настроїло бояр проти Мстислава, проугорська партія бояр усе більше і більше склонялася до думки, що Мстислав таки бажав полонити бояр, та викриття його дій Жирославом заставило його на короткий час затаїти свій намір. Однак у них не було гаранії, що свій намір він не побажає повторити, і тому більшість із них почала склонятися до думки про повернення Коломана на галицький королівський трон. Як першим кроком до цього вони вирішили схилити князя Мстислава до широкомаштабних переговорів з угорським королем. У князя Мстислава не було вибору, до зятя Данила, який мав усі права на галицький престол, і якого любили галичани, він ставився вороже. В цей же час цю ворожнечу підігрівали бояри, які теж боялися властолюбивого князя Данила, тому не бажали його на трон після Мстислава. Галицький трон за дорадою бояр по смерті останнього не повинен був дістатися ні законнома володарю галицькому королю Коломану, ні спадкоємцю батькової спащини волинському князю Данилу. Щоб назавжди припинити боротьбу за галицький стіл боярство дорадило Мстиславу вступити у переговори з угорським королем

Андрієм II, видати свою дочку Марію за його молодшого сина королевича Андрія і таким чином забезпечити своїм онукам щасливе правіння Галичиною. Будучи, як виразився про Мстислава М. С. Грушевський, бездарним знаряддям в руках галицького боярства, князь Мстислав вступив в переговори з угорським королем[138]. Внаслідок широкомаштабних переговорів з угорським королем було вирішено, що по смерті Мстислава Галич буде переданий третьому сину угорського короля теж Андрію, одруженого на Мстиславовій дочці Марії. Згідно з умов договору ми бачимо, що Данило Романович зовсім не мав прав на Галичину. Умови договору наголошують, що до того часу, допоки буде жити галицький володар Мстислав, ні угорський король ні його син Коломан не будуть вмішуватися у внутрішні справи Галичини. По смерті же Мстислава, новим королем галицьким повинен стати Андрій I, а королевою дочка Мстислава, Марія. Ця угода скріплювалась шлюбом королевича Андрія з дочкою Мстислава Марією. Тоді ж по заключенню угоди Андрій і Марія отримали в управління великий боярський центр Перемишь. У Ватіканському архіві зберігся документ, з якого довідуємось, що у 1222 році Мстислав володар Галичини, пообіцяв видати свою дочку Марію за молодшого сина угорського короля теж Андрія і заповісти останьому галицьке королівство[139]. Російський історик М. Н. Карамзін вважав, що на такий поступок Мстислава штовхнули галицькі бояри, які бачачи цілеспрямовану політику Данила на приєднання Галичини, розуміли, що ставши володарем Галичини останній буде правити самовласно, як його батько Роман і боярам потрібно буде або цілком покоритися йому, або як за часів його батька зазнати репреій. Якщо ж піти на розумний компроміс з Угоським королівством і розбудовувати Галицьку державу по західно-європейському зразку з угорським принцом на чолі, то це забезпечить боярам повну владу. Виразником такої політики був галицький боярин Судислав. Особливий талант, знання державного життя західно-європейських держав, зокрема Угорщини, Польші, Чехії та Німеччини зробило його одним з найдовіренішив і найвпливовіших дорадників князя Мстислава. Боярин Судислав хоча зі зброєю виступав проти князя Мстислава і був полонений, однак знову зумів заслужити у Мстислава авторитет і повагу і приєднати князя Мстислава до своїх реформатоських ідей переводу Галичини на західно-європейске право[140]. За радою бояр, які не бажали собі у володарі самовладного руського князя, зокрема волинського князя Данила, князь Мстислав і

пішов на альянс з угорським королем Андрієм ІІ. Слід зауважити, що поразка на Калці була певною причиною уступчивості Мстилава галицькому боярству, вона послабила позиції князя Мстислава в Галичі водночас посилила позиції князя Данила на Волині, і була тим двигуном, що штовхнула князя Мстислава на союз з угорським королем Андрієм ІІ. У такому вирої подій галицькі бояри прямо заявили: "княже дай дочку свою обручену за королевича і дай йому Галич", цікава аргументація з приводу такої пропозиції: "якщо даси королевичу, то коли захочеш зможеш забрати від нього, а якщо даш Данилові, то вовік не буде твій Галич, бо галичани хочуть Данила"[141]. Як бачимо в усіх випадках при вирішенні такого важливого питання як передача престолу Мстислав хитався то в одну то в іншу сторону. Водночас ненавидячи галицьке боярство і немаючи засобів боротьби з ним він намагався приблизити до себе Данила, якого любив народ, та боячись народу більше ніж бояр і водночас не довіряючи Данилу він консолідувався з зрадливими галицькими вельможами, які будучи тайними союзниками Угорщини постійно дорадгжували йому, що "Данило хоче забрти від нього Галичину, як спадщину свого батька, а юний Андрій отримавши її не посміє ослухатися Мстислава і завше буде за це йому вдячний, а якщо і ослухається, то внього можна буде швидко її назад забрати". Мстислав будучи воїном, а не політиком прийняв дораду бояр, назвав угорського короля сватом і той потвердив його титул галицького короля і поклявся, що допоки володарює Мстислав Галичиною не буде вмішватися у внутрішні справи Галичини. З обидвох сторін договір був утверджений клятвами Андрія та Мстислава. Та шлюб Андрія та Марії був відложений із-за малолітності наречених. Добиваючись Галичини для спадкоємців з угорського дому Андрій ІІ негребував ніякими засобами. Совість в угорського короля Андрія ІІ при укладанні договору з князем Мстиславом наголошував М. М. Карамзін була у тяжкому становищі, адже жених, угорський принц Андрій щойно заручеий з княжною Марією Мстиславною ще раніше був заручений з єдиною спадкоємницею вірменського престолу. Боячись, щоб така політична акція не була викрита угорський король вимагав, щоб папа римський Гонорій ІІІ скасувв це заручення. Однак папа Гонорій ІІІ відповідав Андрію ІІ: "що Галицьке королівство не може належати його молодшому сину Андрію, оскільки належить його законнома володарю галицькому королю Коломану, зятю герцога польського

Лешка, возведеного на галицький королівський трон апостольською владою". Папа наголошував: "що біда галицького короля Коломана явище тимчасове і що не треба задля того, щоб знову включити Галицьке королівство в лоно Союзу католицьких держав створювати ще один шлюб, що потрібно почекати з остаточним вирішеням цього питання". Однак Андрій II і в цьому питанні не послухався папи, він ловився за Галицьке королівство, як утопаючий за соломину, утративши надію військовим шляхом здобути Галицьке королівство він вирішив попробувати здобути його силою дипломатії. У зв'язку з цим він пішов на відчайдушний крок. Умова договору потребувала, щоби Андрій II визнав факт коронації Мстислава королівською короною Коломана і назвав свого сусіда галицького князя Мстислава королем. Визнавши Мстислава королем Галичини, втамувавши його самолюбство, угорський король Андрій II попрохав князя Мстислава потвердити, що по його смерті Галицьке королівство перейде його сину Андрію і дочці Мстислава Марії, які і заложать нову династію угорсько-руського королівського дому в Галичині. В знак потвердження угоди Мстислав передав молодому подружжю в утримання Перемишль/142. Як побачимо у послідуючому, невірний політичний крок Мстислава привів до відновлення феодальної війни. Однак як свідчать джерела, що після отримання Перемишля королевич Андрій з 1225 по 1226 рік спокійно проживав у Перемишлі і в усьому був покірний Мстиславу. Доходи від Перемишльської землі були повністю у його розпорядженні, але гарнізон у Перемишлі стояв Мстиславів, який очолював тисяцький Юрій. Таке становище у Перемишлі обмежувало у певній мірі королевича і не відповідало умовам договору про передачу міста. Однак князь Мстислав розуміючи, що означало повністю віддати Перемишль королевичу де і до того ж була могутньою галицька проугорська боярська верхівка, вирішив укріпити присутність королевича могутнім військовим гарнізоном, адже повна передача міста королевичу означала його втрату. Таке становще у Перемишлі королевича і його союзників бояр обмежувало владу королевича, змусило останнього намовленим "улестливим боярином Семенком Чермним" утікати до батька в Угорщину, і прохати останього про об'явлення війни. Про що розповів Андрій своєму батьку нам невідомо, однак відомо що перемишльські феодали і всі бояри галицької землі, що концентрувалимся в Перемишлі були незадоволені правлінням Мстислава в Галичині. Після

приїзду Андрія в Буду угорський король Андрій II об'явив галицькому володарю Мстиславу війну. Слід зауважити, що доводи до проголошення війни були в усьому правомірні і об'єктивні, адже при перемишльському дворі королевича Андрія збирались феодали в основному по тій чи іншій причині незадоволені Мстиславом, які однак не збиралися воювати проти нього, і по першому його зову ставали в лаву Мстислава, а не угорського війська. Власне вони невідомо по яким причинам переконували королевича Андрія, що після татарської поразки Мстислав не зможе оборонити від угрів Галичину і що один добре підготовлений похід його батька зможе добути для нього Андрія Галичину не очікуючи допоки помре Мстислав. У зв'язку з цим було вирішено негайно розпочати похід. Отже зимою 1227 року угорський король Андрій II зібравши велике військо, а також полки галицьких бояр, зблизившись із ворогом Мстислава галицького смоленським князем Із'яславом Мстиславичом, який прислав своє військо з боярином Жирославом, виступив проти свого тестя, галицького володаря Мстислава, з яким нещодавно уклав договір,. Лешко краківський теж прислав поміч проти Мстислава, а слідом зібравши усі свої полки вибрався і сам. Об'єднане військо швидко зайняло Перемишль, який без бою здав тисяцький Юрій, також без бою було взято Звенигород. Зайнявши Звенигород король Андрій II вислав своє і польське військо під керівництвом каштеляна Пакослава на здобуття Галича, сам же король залишився у Звенигороді, бо угорські астрологи навіщували йому, " що як побачить Галич, то не бути йому живому, тому король вірячи астрологам не ризикнув сам виступити з військом". В цей же час угорські і польські війська швидким маршем наблизились до Галича з лівої сторони Дністра. Мстислав не привикший уклонятися від битви виступив проти них ще з нестройними і слабонавченими полками і розташувався на правій стороні Дністра. Угорське військо не маючи змоги переправитися через ріку через наводнення до міста стало насміхатися над ще не добре ненавченими і ще не добре улаштованими мстиславовими полками, та оскільки повноводна ріка стала перепоною для битви, то угорсько-польські війська змушені були повернутися до головного королівського стану під Звенигород. Зрозумівши, що за таких обставин Галича не взяти, угорський король направив свій похід до Тереболя. Завоювавши це славне місто, що контролювало Дністро-Дунайське пониззя, він направив свій похід до Тихомля і теж заволодів ним. Опісля з усією своєю силою він направився до Кременця. Взявши

в облогу місто угорський король почав регулярно його штурмувати, однак часті штурми міста закінчилися повною поразкою для наступаючих. Втративши багато війська під стінами Кеменця і зрозумівши що йому його не завоювати він повернув назад в Галичину у свій попередній стан під Звенигород. В цей же час виступив із Галича Мстислав на щойно зазнавших під стінами Кременця неприятелів. Щоб затримати швидке просування останнього і як слід підготуватися до бою, угорський король вислав проти нього добірний рицарський полк. Дуже швидко військо Мстислава і угорські рицарі знайшли одні одних, між ними зав'язалась кровопролитна битва, у якій новонабране мстиславове військо наголову розгромило добірний полк угорських рицарів. Про жорстокість битви може говорити той факт, що у ньому загинув сам угорський полководець воєвода Мартиниш. Мстиславова перемога над добірним рицарським військом дала зразу йому військову і моральну перевагу, що дало йому можливість відправити боярина Судислава до волинського князя Данила з пропозицією спільного ведення війни проти угрів. “Не відступай від мене”, і благородний як і мужній Данило завірив тестя у вірності: “маю правду в серці своїм”. В цей же час усе мстиславове військо перейшло від оборони в наступ. Поразка добірного угорського війська породила великий страх у всьому угоському війську, в зв’язку з цим король швидко покинув свій табір і поспішив до Угорщини. Король від страху і боязні , як зауважує літописець “втратив тверезий глузд із землі швидко тією ж дорогою, що і прийшов знову поспішив на Перемишль”. В цей же час Мстислав слідував за ним, на шляху до Городка до нього приєдналися волинські князі Данило і Василько з волинськими полками. Усі князі настоювали на тому, щоби продовжувати погоню за королем угорським, та боярин Судислав, тайний союзник угорського володаря, маючи любов до держаного устрою угорської держави, відмовив усіх від переслідування Андрія ІІ, що дало можливість королю угрів з рештками війська, яке громилось по дорозі галицьким населення, вийти з Галичини. Такий безборонний вихід однак не вирішував питання невтручання угрів у вутрішні справи Галичини, що видно із послідуючих літописних свідчень. У той час коли розгромений король повертався до угорських кордонів на театрі війни з'явились два його союзники з заходу краківський князь Лешко і з північного-сходу смоленський князь Із'яслав Володимирович на службі у якого перебувв бунтівний галицький боярин Жирослав. Невідомо однак, наголошував

Д. Зубрицький, чому смоленський князь став союзником угорського короля, адже він звичайно не міг надіятися, що засяде з ласки останнього на галицькому престолі, який так сильно притягував до себе угорського короля. Невідомо які переговори провели між собою Андрій II і Із'яслав Володимирович, очевидно, що Андрій II пообіцяв йому галицький стіл, тільки за таких умов можна зрозуміти чому Із'яслав і у подальшому вирішив підтримувти короля і задля продовження боротьби пішов з ним в Угорщину/143. Таким чином Мстислав отримавши перемогу над добірним угорським військом, зумів відбити ще одну підготовлену галицькими боярами угорську інтервенцію. Однак сама перемога не дала Мстиславу переваги над боярством. Зразу по угорській інтервенції він опинився в дуже складній політичній ситуації. З однієї сторони угорський король утікший за гори, знову починав готуватися до інтервенції, з другої сторони польські і волинські князі теж були вороги Мстислава, а якщо взяти ще до уваги і крамольних галицьких бояр, то зрозуміло стає, що Мстислав опирався тільки на свій талант полководця і на віддану йому дружину. Практика ходу подій показувала Мстиславу, що ні одній із сторін не можна було довіряти. В свій час обманутий князем белзським Олександром, розсварений з князями волинськими, польськими, Мстислав не бачив реальної політичної сили на яку він міг би опертися. Часті розсвари з галицькими боярами, війни з Угорським королівством так засмучували Мстислава, що він не знав, як йому припинити чвари задля спокою Галичини. Він задля спокою в землі йшов на всякі найнеймовірніші компроміси з боярами, з сусідніми володарями, однак чвари продовжувались. Він пішов на те, що віддав зятеві Анедрію Перемишль заповів принцу з угорського королівського дому Галицьке королівство, задовільнив усі боярські домагання, однак миру не сталося. Що не влаштовувало боярську олігархію, він не міг зрозуміти, оскільки вона знову і знову розпалювала феодальну усобицю, губила Галичину іноземною інтервенцією. У князя Мстислава залишався ще один вихід для вирішення питання, це покарання бояр, однак для вирішення питання шляхом знищення частини боярства у нього не вистарчало сил. Кращі військові сили, його соратники, його однодумці на яких він опирався погинули в битві на Калці. Князь Мстислав не був політиком, Мстислав був полководцем, він умів перемагати в битвах, запалювати власною звитягою воїнів на бій, та коли починались які небудь широкомаштабні переговори то майже усі тонкощі їх ведення

Мстислав узгоджував з боярами, які не завжди намагалися вирішити ті чи інші питання у користь свого володаря. Як засвідчують джерела, бояри завжди проводили переговори так, що вони не посилювали становище Мстислава, а тільки послаблювали. Виразником такої політичної лінії боярства був боярин Судислав. Ведучи так політичний курс, слушно зауважує російський дослідник Д. М. Александров, галицькі бояри мали певні розрахунк, згідно яких вони хотіли бачити князя Мстислава, як формального володаря, а на самому ділі правити самостійно. При усьому намаганні обмежити владу князя Мстислава внаслідок спровадження в Галичину іноземної інтервенції їм це зробити по суті ні разу не вдалося. Аналізуючи історичні джерела можна прийти до висновку, що на протязі усього часу володарювання Мстиславом Галичиною бояри були у нього немов закладники, творячи крамолу і не отримуючи за це покарання, що лякало їх і підштовхувало до ще нової крамоли[144]. Така поведінка бояр нам стає зрозумілою, якщо ми розглянем становище аналогічного класу феодалів в Угорській державі. У 1222 році ослаблена зовнішньо-політичними невдачами Угорська держава притерпає певне державне реформування, яке привело не до зміцнення королівської влади, а до її обмеження. Після довгої боротьби зі знаттю угорський король був змушений надати великим земельним магнатам великі права, які затверджувалися привілейним документом, так званою "Золотою буллою", основні положення якої поширювалися і на галицьких бояр. Поширюючи привілеї "Золотої булли" на галицьких бояр угорський король Андрій II тим самим втягував їх в орбіту західно-європейської системи державності і права і тим самим міг завжди розраховувати на їх підтримку. Попавши внаслідок невдалої військової кампанії у Галичині у тяжке становище, король Андрій II зразу ж звернувся за допомогою до бояр, і вони не відмовили йому. Більшість галицьких бояр давно уже сиділо на угорському чи західно-європейському феодальному праві, тайно підтримувало угорського короля. Тому коли король угрів був повністю розгромлений і його військо могло бути остаточно знищене бояри і зараз вирятуали його із такого небезпечного становища. Голова боярської думи Судислав дипломатично натиснув на князя Мстислава і той припинив переслідування угорського війська. Галицькі бояри, як вірно нам наглошує М. Ф. Котляр, з усією силою свого неабиякого надхнення і таланту яскраво розпалюють низку боярських інтриг проти князів Мстислава і Данила, при цьому завжди залишаючись вірними

західно-європейським нормам феодального права, а також постулатам "Золотої булли", яка затверджувала виключно їх управління Галичиною[145]. Що стосується самої "Золотої булли", то науковець XIX століття К. Маркс вірно вважав, що вона не приділяла уваги ні міщанам ні селянам, а тільки знаті, у зв'язку з чим її пільгами користувалася угорська, а отже і галицька знать, яка будувала своє панування на експлуатації цих класів[146]. Сама внутрішня слабкість королівської влади в Угорщині давала можливість галицькій знаті орієнтуватися на Угорщину, де при номінальному політичному васалітеті бояри забезпечували собі повну владу в Галичині. Отже зрозумілим стає, як вірно наголошувв М. С. Грушевський, коли король угрів опинився в скрутному становищі його виратував галицький боярин Судислав, який умів не тільки відхилити переслідування короля, але й вплинути на Мстислава так, що не дивлячись на нелояльність до Мстислава королевича Андрія, останній таки заповів йому Галичину. Яким чином Судиславу так вдалося ошувкати Мстислава ми не знаємо, однак Мстислав дійсно відкинув думку віддати Галичину волинському князю Данилу і розпочав у котре уже переговори з угорським королем. По повному розгромі угорської армії, ця пропозиція, наголошував М. С. Грушевський, була чистою нахідкою для угорського короля Андрія II. Випадок дуже цікавий, оскільки руський володар повинен був добровільно віддавати свої володіння переможеному неоднократно противникові. Така ситуація могла статися за таких умов, коли позиція Мстислава повинна була б у Галичині настільки ослабнути, що пихаті бояри мали можливість уже відкрито продиктувати Мстиславу свої умови: "Княже видай свою дочку заміж заручену за королевича і дай йому Галич, не можеш бо держати, а бояри не хочуть тебе". Усіх перепетій політичних нюансів, які прохолдили в Галичині ми знаємо, однак ясно, бояри робили ставку на угорського короля і тільки полководський талант Мстислава, не дозволяв утвердитись їхнім стремлінням. Мстислав не бачив за славою своїх перемог своє політичне банкротство в управлінні Галичиною[147]. Із цього свідчення, вірно наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто, ми бачимо кому реально належала влада в Галичині. Характерно, що і аргументація приведена боярами це яскраво підкреслює: "якщо даси королевичу, то коли захочеш зможеш забрати від нього, а якщо даси Данилові, то вовік не буде твій Галич, галичане же хотять Данила"[148]. Поведінку бояр і їх вплив на галицького

володаря Мстислава ще підмітив галицький літописець, який називав боярських олігархів "каїнами за такі доради". Він Мстислав, наголошує літописець, "не хотів давати Галич королевичу, а найбільше хотів дати місто Данилові, але Гліб Зеремійович, великий галицький боярин і Судислав заборонили йому передавати Галич Данилу", кажучи: "якщо даси королевичу, то коли захочеш зможеш забрати, а якщо даси Данилові, то навіки втратиш Галич". Сталася, як наголошував М. Ф. Котляр, ще одна нечувана подія в історії України-Русі, Мстислав непереможний володар Галицької Русі під тиском бояр віддав Галичину тільки но розбитому ворогові, сам своїми власними руками посадив королевича на галицький королівький престол, проголосив його королем Галичини, а сам покинув Галичину, як немов би не маючи до неї більше ніяких відносин відійшовши в Пониззя чи свій облюбований Торчиськ[149]. Отже, як свідчать джерела, Мстислав за радою бояр знову відновив відносини з угорським королем Андрієм II, знову заключив з ним договір, тільки умовою договору були більш ганебніші умови ніж за договором першого разу. За умовою першого договору Мстислав заручав свою дочку Марію з королевичем Андієм і надавав останньому до своєї смерті Перемишль, і тільки після смерті Мстислава, до цього часу ніхто не мав право вмішуватися у внутрішні справи Галичини, королевич Андрій повинен був посісти галицький королівський престол після смерті Мстислава. Нова угода між Мстиславом і угорським королем Андрієм II заключалася в тому, що весілля між угорським королевичем Андрієм і Мстиславною Марією відбувався зараз, але водночас Мстислав після весілля повинен був передати Галич королевичу Андрію, з процедурою коронації його на галицького короля. Мстислав і Андрій згідно з заключеного договору у 1227 році разом посаджували Андрія і Марію на галицький королівський престол і проголошували останніх королем і корлевою. Мстислав віддаючи Галичину, як віно за дочкою, однак залишав за собою Пониззя (Поділля) з усіми його Дністро-Дунайськими територіями, переносив свою резиденцію в Кам'янець (Подільський) і залишався впливовим володарем як в Галичині так і в Київщині де володів Торчевським. Такий широкий жест Мстислава не міг відбутися без широкомаштабних політичних інтриг галицького боярства. Задамо собі запитання, як сталося так, що галицька боярська дума всупереч торгово-ремісничій знаті, народу, а тобто усіх верств галицького суспільства могла піти натакий крок, як прийняття всуперч власній волі

до себе на престол угорського королевича. Ситуацію тут очевидно слід розглядати глибше ніж прості політичні амбіції угорських володарів. Слід зауважити, що в середині XIII століття уся торгово-ремісничa знать Галичини була орієнтована на багаті центрально і західно-європейські ринки у першу чергу Угорщини і Польщі, не стабільні відносини з угорським королівством і польськими князівствами однозначно закривали дорогу галицьким купцям дорогу на ці ринки. В таких умовах торово-ремісничa знать терпіла значні збитки, і в першу чергу галицькі ремісники, хлібороби, які за свої товари отримували золото і срібло на західно-європейських ринках. Не стабільна ситуація зменшувала товарний і грошовий обмін Галичини з країнами Центральної Європи. Угорський номінальний протекторат, чи навіть угорський принц на галицькому престолі автоматично включав Галичину в економічну і політичну систему з західно-європейською торгово-ремісничого світу, де Угорщина, як союзна транзітна держава, давала можливість безмитно перевозити товари в Західну Європу, що давало можливість боярам збагачуватися, неплатячи через проїзд Угорщини мито, по різних видах торгівлі. Власне такі умови для галицького боярства створювали угорські королі вразі політичного протекторату Угорщини над Галичиною. Зміна стосунків у політичних відносинах автоматично ускладнювала торгово-економічні взаємини Галичини. Розглядаючи під таким кутом зору політичні і економічні процеси в Галичині Д. Зубрицький, частково відповідає на запитання, що заставляло усіх галицьких бояр, торгово-ремісничу знать і навіть смердів-хліборобів триматися угорського напрямку. Угорський королевич Андрій ставши галицьким королем з волі бояр дав їм ще більші матеріальні і моральні переваги, які вони ніколи при руських князях не мали і не могли ніколи мати, усі торгові операці з різними країнами вони проводили самі, від чого надмірно збагачувалися, що уже за будь-яких умов не могло відірвати їх від багатого угорського, австрійського чи чеського ринків[150]. Мстислав не міг зрозуміти, що крах його правління криється власне у цих причинах, а коли зрозумів то зразу передав правління Галичиною угорському королевичу Андрію. Однак як свідчать джерела, Мстислав хоча і передав Галичину зятю Андрію, однак залишив в своєму управлінні другу дуже важливу торгівельну магістраль Пониззя, що давало йому можливість збагачуватися від дністровсько-дунайської торгівлі і залишатися одним із наймогутніших володарів староукраїнської держави й вирішувати усі

суперечливі питання, що виникали між князями. Можна сказати, що по смерті Романа, особливо в останніх роках свого життя, Мстислав був реальним авторитетом у староукраїнській державі, що видно із слідуючих фактів. Галицькі бояри розглядають королевича Андрія, як васала Мстислава, у якого Мстислав у любий момент може за непослух забрати Галич. Данило князь волинський посилає свого знаменитого боярина Дем'яна просити допомоги у Мстислава уладнати питання відносно земельних володінь навколо Чорторийська. Великий і удатний володар України-Русі навіть по від'їзді з Галича, був оточений усіми галицькими боярами. З ним до кінця його життя були Гліб Зеремійович і знаменитий Судислав, простому князяві вони б не служили, а отже можна сказати, що Мстислав виконував функії, які виконували в староукраїнській державі великі князі, що видно із факту, що навіть по від'їзді Мстислава в Торчиськ Данило зберіг покірність і вірність Мстиславу і за часу його життя не висував притензії на Галичину. З його сторони не було ніякого незадоволення. Мстислав бачачи це заявляв, “ що жалкує, що передав Галичину іноплеменникові”, яку бажав перед смертю відібрати, щоб передати її Данилові: “Сину, завинив я перд тобою, не давши тобі Галича, а віддавши іноплеменнику, це мене Судислав здурив, але коли буде на те божа воля я ще виберуся походом, візьму половців, а ти з своїми полками підем, ти візьмеш собі Галич, а я Пониззя”. Мстислав, наголошував М. С. Грушевський дійсно міг робити такі плани, але їм не судилося сповнитись. Через кілька місяців по своїм переході до Торчиська Мстислав намагався знову зібрати війська і знову піти походом на Галич, але раптово захворів, і перед смертю повелівши себе постригти в схиму і у 1228 році помер. Галицький літописець наголошує: “що він перед смертю бажав бачити Данила, щоб поручити його опіці синів своїх і майно своє, бо мав до нього любов велику в серці своїм, та Гліб Зеремійович, один із великих галицьких бояринів, що був ключовою фігурою при дворі Мстислава не сповнив його бажання навмисно”. Отже смерть Мстислава, мала свій певний резонанс у історії староукраїнської держави. Допоки жив Мстислав, князь волинський Данило не домагався Галичини у королевича, у цьому питанні він займав вичікувальну позицію підкоряючись Мстиславу як тестю чи наймогутнішому з князів в Україні-Русі. Навіть досить часті нарікання, Данила не виводили його з рівноваги. У Данила в цей час, наголошував М. С. Грушевський, були внутрішньо волинські справи, він зміцнював

своє становище, реорганізовував військо. В цей же час у 1225 році помер давній приятель Данила, Мстислав Німий і перед смертю поручив свого сина Івана і свої волості Данилу. Окрім Пересопниці він володів і Луцьком. Таким чином у момент смерті Мстислава романовичам уже належава уся Волинь з усіми забужськими землями, окрім князівства белзського, яке тілики було союзне у цей час до Романовичів[151]. Таким чином, ми бачимо, що на початку 30-х років, на політичну арену в Україні-Русі починає виходити Волинське князівство. Порушувався баланс сил, який утвердився за часу правління Мстислава, характерно, що влада Мстислава утримувалася на союзі київського, чернігівського і галицького князівств, до якого прилучалось і волинське князівство. По смерті Мстислава київський князь Володимир Рюрикович і чернігівський князь Михайло були в союзі з галицьким королем Андрієм і його, як виразився М. С. Грушевський, майордомом Судиславом. З цією лігою із-за своєї пів-отчини Галича Данило вступив у рішучу боротьбу. Такому швидкому вивищенню Волині очевидно сприяла загибель у 1227 році могутнього князя Лешка краківського, який мав сильний вплив на Волинь і на певному проміжку часу навіть був його сюзереном, опікуном малолітніх Романовичів. Подальший хід історичних подій показує, що союз Волині з Малою Польщею і її князем Лешко проти королівства галицького, князівства краківського, київського і чернігівського, утворився не зразу, що цьому утворенню сприяв раніший союз Волині з Литвою. Укріпленням цього союзу очевидно послужило укріплення дружби волинського князя з Святополком поморським, союз з яким був закріплений шлюбом Святополка з сестрою Данила Соломією[152]. Зрозуміло, що при таких умовах мазовецький князь Конрад маючи у сусідстві могутнє сусіднє Волинське князівство і союзне йому Поморське, а також союзну, готову за будь яких умов напасти на Польщу, Литву, повинен був шукати дружби у могутнього волинського князя. Характерно, що до союзу з Волинню мазовецького князя штовхали і особисті зв'язки, адже він був сином руської княжни Олени, дочки київського князя Ростислава і чоловіком княжни Агафії, дочки Святослава Ігоревича, повішеного галицькими боярами. Отже після смерті Лешка в Польщі загострилась боротьба за великокнязівський краківський стіл, у цій боротьбі союз Мазовії з Волинню ще більше укріпився[153]. Це дало можливість Конраду мазовецькому заявити свої права на великокнязівський краківський стіл, що зумовило

волинського князя організуати поміч Конраду для великигопоходу на Краків. Наслідком війни, яка закінчилась 1230-1234 роках, Конрад мазовецький став великим князем краківським, хоча пізніше у 1234 році Конрад признав права Болеслава Стидливого на Краків. Без сумніву, наголошував В. Т. Пашуто, що цей похід на довго забезпечив волинському князю союз з Мазовією. Вернувшись з польського походу князь Данило почав підготовку для боротьби за Галич. Такі широкомаштабні політичні союзи, які Данило Романович заключив були вкрай потрібні, оскільки після смерті Мстислава, Данило Романович залишився віч на віч з багаточисельними ворогами, які оточували його з усіх сторін: в Галичині сидів королевисч з угорської династії і неприязні бояри, в Пінську князь Ростислав озлоблений на Данила за те, що той відібрав у нього Чорторийськ і полонив його синів, в Києві, Володимир Рюрикович, що наслідував злобу батька свого до Романа великого, і сини його теж розвивали цю ненависть. Князі чернігівські не хотіли також забувати права свої на Галич, їх образи за повішення родичів теж жадали помсти. Усі ці князі вороже ставилися до Данила по одній причині, боялися могутності молодого волинського князя. Вони прекрасно розуміли, що скоро Данило стане на шлях свого батька, який приведе до консолідації України-Русі в одне державне тіло. На частих з'їздах князі не переставали скаржитися на Данила і даремно митрополит Кирило намагався зупинити нову феодальну війну в Україні-Русі. Ростислав пінський неперестававнаговорювати на Данила і зобов'язувати князів усіх земель України-Русі до військового походу проти Данила. До його голосу прислухався і київський князь Володимир, який теж згадав свою образу на Данила: “Батько Данила постриг мойого” - і почав збирати військо. Володимир підняв половецького хана Котяна і всіх половців, Михайла чернігівського із такою силою взяв в облогу Кам'янець. У поході прийняли участь куряни, піняни, новгородці, туровці. Данило бачив, що не можна встояти проти такої сили, тим паче, що західний сусід галицький король Андрій і його канцлер великий боярин Судислав і усі галицькі бояри і угорські воєводи були в союзі з київським князем. Він використавши весь свій хист дипломата і розпочав широкомаштабні переговори з метою роз'єднати союзників, що вдалося йому відносно половецького хана Котяна, до якого Данило через свого посла так звернувся: “Отче відверни цю війну і прийми мене з любов'ю до себе”. Наслідком таких пареговорів було те, що половецький хан Котян

відійшов від союзників і опустошивши Галицьку землю, одного із ворогів Данила, відійшов у степи. Решта союзників не зумівши взяти Кам'янець теж припинила військову кампанію і повернулась до своїх володінь. В цей же час Данило Романович отримав підмогу з Польщі від князя Конрада мазовецького, почав сам наступальний похід проти київського та чернігівського князів, та на дорозі йому зустрілись посли від київського та чернігівського князів, з якими він тут же заключив мирний договір[154]. Умови договору нам невідомі, але очевидно вони були вигідні для Данила, оскільки, як ми наголошували вище, Данило у майбутньому міг без боязні, що на нього ударять зі сходу, брати участь у війні в Польщі, і готовитися для боротьби за Галич. В Галичі, тоді оточений угорською знаттю і боярами королював Андрій І. Влада його згідно джерел була дуже обмежена, усім заправляли бояри, зокрема, як наголошують джерела, велиий боярин Судислав. Однак боярське правління було тягосне для для народу, хоча фактів ми не маємо ніяких, окрім тих, що народ бажав руського князя. За таких умов, наголошував М. С. Грушевський, Данило міг без будь-якого угризання совісті простягнути руки по свою пів-отчтну Галичину. І дійсно на початку 1230 року, Данило Романович, заключивши договори з київськими та чернігівськими князями, уклавши союзний договір з польським князем розпочав боротьбу за Галич, яка продовжувалась 15 років і закінчилася фінальною перемогою Данила у Ярославській битві. Боротьба ця розпочалась зовсім несподівано, коли по польському поході Данило пребував в Угровську, а брат його Василько поїхав гостувати на весілля до Суздаля, власне тоді до Данила поспіли посли від галицької громади, які запрошували його на галицький королівський престол. Обставини були для походу на Галич дуже сприятливими. В цей час управляючий Галичиною великий боярин Судислав з усім галицьким військом пішов у похід на Пониззя, король же Андрій у Галичі залишився зовсім беззахисним, а це значило, що Данило мав шанс швидко зайняти Галич[155]. Перше ніж описувати нове злучення Данилом Романовичем складових частин стародавньої України-Русі, охарактеризуємо загальну політичну ситуацію по смерті одного з найавторитетнішиш полководців і князів, Мстислава галицького. У останні роки Мстислав, хоча вважався одним з найавторитетніших і впливових у політичному розумінні володарів, однак своєю діяльністю не зумів привести староукраїнську державу до єдності. Є усі підстави вважати, що він виходячи з реалії феодальної роздробленості і не

намагався це робити, навпаки внаслідок власних політичних амбіцій зробив великий політичний проступок, віддав Галицьке князівство в управління угорським володарям, внаслідок чого Галичина була перетворена в окреме європейське королівство, у ній володарював не український князь, а угорський королевич, який прийнявши титул короля Галичини і вважав себе уже цілком незалежним володарем не зв'язаним з великокнязівською верховною українською державою владою. Підсилений місцевим боярством він зразу займає вороже становище до України-Русі, робить агресії на ключові її території з метою не допустити їх об'єднання. Розуміючи усю складність свого положення в об'єднавчому процесі староукраїнської держави, Данило Романович ставить собі завдання оволодіння Галичиною на яку він мав законні права. Об'єднання двох складових частин Галицького і Волинського князівства, повинно було бути першим кроком на шляху об'єднання староукраїнської держави. Попробуємо реконструювати наше світобачення по скупих уривках часто суперечливих звістках джерел. Із них ми бачимо, що найголовніше завдання Данила було зібрати батьківську спадщину. Данило Романович був нащадок Мономаха, а мономаховичі завжди вважали себе нащадками і єдиними володарям стародавньої України-Русі. Його батько Роман, відзначають джерела, що володів Галичем, Володимиром і Києвом і був "царем в усій Руській землі", " ревно наслідував традицію державності свого діда Володимира Мономаха, що пив воду золотим шоломом із Дону". Ці свідчення дають нам право наголошувати, що своїми першими кроками самостійної державної політики майбутній король Украіни-Русі дотримувався традиційної політики збирання українських князівств в одне державне тіло. У політичних стремліннях Данила явно проглядаються прагнення об'єднати усі українські князівства в одну державу. Це проглядається із свідчень джерел, коли Данило з усім напруженням сил боровся за Галичину, практично повторюючи політичні стремління свого батька, від якого Данило успадкував зеніт слави державного життя староукраїнської держави. Добре було б зрозуміти які мотиви рухали Данилом у об'єднавчому процесі України-Русі. Безумовно, що умови родинного виховання мономаховича, довге проживання в Угорщині, де його уже дитиною готували на угорський трон, втрата великиокнязівського галицького стола, усе це посилювало амбіції майбутнього володаря. З малечку його навчали, як потрібно повелівати єдиним і могутнім угорським королівством, підтримувати

його єдність, і вирісши він зрозумів причину і необхідність такої майбутності для України-Русі. Україна-Русь часів початку об'єднавчого процесу Данила була феодально роздробленою державою, розділеною на десятки великих і малих княжінь, володарі яких безперервно воювали оден з одним зазіхаючи на землі та майно сусідів. Передові сучасники відчували згубність такої політики для України-Русі в серцях українців навіть у найгірші роки роз'єднання староукаїнської держави, жила і ніколи не вмирала ідея єдності українскої держави. В давньоукраїнській літературі ідеал князя-воїна невід'ємний від ідеї патріотизму. Згідно літописних свідчень Руська земля, Русь-Україна завжди розлядалась як єдине ціле. Отже з літописних свідчень ми яскраво бачимо пагубність феодальної війни в Україні-Русі. Літописці хочуть бачити свою батьківщину могутньою і об'єднаною, здатною захиститись від ворогів шляхом припинення внутрішніх феодальних усобиць. Бажання народу у перших десятиліттях XIII століття, наголошує М. Ф. Котляр, було зберегти політичну єдність українських земель у той час, коли феодальна роздробленість мов іржа роз'їдала квітучу, багату і культурну Україну-Русь[156]. Отже згідно свідчень літописців, можна сказати, що Данило Романович своїм початковим збиранням України-Русі, висловлював загально-народні інтереси. Його заклики до єдності староукраїнської держави диктувалися розуміннями воєнної та політичної необхідності, підтримувалися громадською думкою загальноукраїнським переконанням у спорідненості усіх українських княжінь від Карпат до Дніпра та Дону. Ідея єдності староукраїнської держави і народу була провідною у письмових пам'ятках у час початку злучення Данилом староукраїнської держави, у час коли над Україною-Руссю лютувала хуртовина феодальної роздрібленості та феодальної війни. Будучи людьми свого часу літописці усіх земель у своїй творчості закликали до консолідації України-Русі перед іноземною загрозою, служили ідалом сильної великокнязівської влади, здатної приборкати міжкнязівські чвари і боярські інтриги, захистити Україну-Русь від зовнішнього ворога. Через усе українське літописання XIII століття пронизана думка необхідності могутності великокнязівської влади, як носія законності й порядку в державі. З цього короткого аналізу подій мозжна уявити собі суспільно-політичний уклад староукраїнського суспільства у час його початкового об'єднання Данилом Романвичем. Як розумна та освічена людина, він прекрасно розумів, що без добре організованої військової

сили, не можна собі дозволити таку об'єднавчу боротьбу. Літописець вдалі спроби об'єднавчої кампанії Данила пояснював тим, що у останнього були усі його бояри, та бояри його батька Романа, що полегшувало справу. У зв'язку з цим йому швидко удалося організути піше військо, яке мало значно зміцнити боєздатність збройних сил, адже кінна дружина була нечисленою навіть у великих князів, рідко перевищувала тисячу воїнів. Данило Романович розумів, що рішучу перевагу в об'єднавчій політиці можуть надати йому народні ополчення, які внаслідок довготривалого навчання будуть перетворені на регулярне військо. Такі ополчення Данило Романович, згідно свідчнь джерел, формує з городян за допомогою відданих йому "мужів гардських", міської верхівки, яка вбачала у сильній великокнязівській владі захист від утисків великих і малих феодалів і тому підтримувала об'єднавчу політику князя Данила. Сам князь Данило у боротьбі з великими українськими феодалами за об'єднання України-Русі змушений був опиратися на торгово-ремісничу знать галицьких, волинських, і київських міст. Як зауважував науковець XIX століія Ф. Енгельс: "спиратися на міську людність було типовим явищем для європейських королів проти феодальної сваволі за централізацію держави. В усій цій загальній плутанині королівська влада була прогресивнішим елементом. Вона була представницею ладу в безладді на противагу децинтралізуючим державу силам. Усі революційні елементи, які утворилися під поверхнею феодалізму, тяготіли до королівської влади, так само, як королівська влада тяготіла до них. Союз королівської влади і бюргегства бере свій початок у X столітті, і допомагає останній здобути остаточну перемогу над феодальними олігархами". Під таким кутом зору в контексті західно-європеської структури українського суспільства слід розглядати боротьбу Романа великого, а потім його сина короля Данила, проти боярської опозиції в Україні-Русі. Історично, наголошував М. Ф. Котляр, ця боротьба була прогресивною бо вела до зміцнення держави, підвищення її обороноздатності та економічного потенціалу, йшла на користь розвиткові продуктивних сил на усіх теренах стародавньої України-Русі[157]. Міжнародна ситуація сприяла намірам Данила Романовича в об'єднавчих процесах староукраїнської держави. У листопаді 1227 року загинув її давній ворог краківський князь Лешко і тому довга боротьба у Польщі за великокнязівський краківський стіл між малопольськими та великопольськими князями надовго відвернула їх увагу від України-

Русі. Така блискавична зміна ситуації примусила Данила Романовича до рішучих дій. Тільки но Данило Романович повернувся з польського походу, як до нього прибули посланці від громадськості Галича, з пропозицією посісти галицький королівський стіл. Оскільки Судислав пішов з усім військом на Пониззя, а королевич Андрій залишився в Галичі з невеликою залогою, то Данилу було запропоновано прийти до Галича якомога швидше. Князь Данило швидко зібравши воїнів негайно виступив в похід і через три дня був уже під Галичем. В цей же час воєводу Мирослава він відправив проти Судислава у Пониззя, щоби затримати останнього допоки Данило буде штурмувати Галич. Воєвода Мирослав зустрівшись у Пониззі з Судиславом у битві розгромив його військо, що облегшувало просування Данила під Галич. Однак захопити йому зразу Галич йому не вдалося, угорська залога дізнавшись про бої в Пониззі швидко зачинила місто і почала готувати його до оборони, тому взяте було тільки передгороддя де знаходився замок і двір Судислава. Багатий маєток Судислава потряс уяву літописця, який із здивуванням записав: "Скільки там було вина і овочів і корму і списів і стріл, аж чудно було бачити"[158]. Усе це багатство було розграбоване дружиною Данила. Дізнавшись про це Судислав у ночі з рештою свого війська пробився в Галич. Щоб утримати місто від наступу Данила була створена боярська рада, яка вислухавши боярина Семюнка, як наголошує літописець, "подібного до лисиці своєю червоністю, який запропонував запалити міст перед наступаючим полками Данила". Міст було запалено, але він тільки надгорів і не спалився повністю, що дало можливість Даниловому війську переправитися через Дністер. В цей же час проти королевича Андрія та Судислава піднялася уся Галицька земля, як зауважує літописець "від Бібрки до Ушиці та Прута", тобто усе Пониззя, де воєвода Мирослав розгромив Судислава. Позитивну роль зіграли і ті події, що від табору королевича Андрія відлучилась і перейшла на сторону Данила більша частина галицького боярства начолі з Володиславом Юрійовичем. Боязнь за своє майно, міста і села, якими вони володіли, шатке політичне положення короля Андрія в Галичі, ось що заставило бояр поміняти володаря[159].

За таких обставин, коли уся Галицька земля повстала проти свого короля, останньому не було надії утриматися в Галичі і Андрій капітулював. Данило вирішив його із рицарського милосердя, як

наголошує літописець, “пам'ятаючи ласку до нього угорського короля Андрія, його батька, відпустити останнього до батька в Угорщину”. Угорські прихильники, як боярство, так і торгово-ремісничa знать відступили від свого короля, та тільки великий боярин Судислав залишився вірний Андрієві і вирішив з останнім відійти в Угорщину. Відношення горожан до Судислава було однозначне, вони проводжали боярина кидаючи у нього камінням і вигукуючи: “забирайся геть з міста крамольнику”. Як бачимо підтримка горожан не тільки забезпечила князю Данилу успіх у зайнятті Галича, але й отримати дуже важливу моральну перемогу за якою ставало ясно, що власне він має усі права на на галицький батьківський стіл. Водночас галичани так рішучо стаючи на стороні Данила надіялися, що з утвердженням останнього на галицькому великокнязівському престолі закінчиться чверть вікова феодальна війна в Україні-Русі, що Данило будучи володарем Волині і забравши Галичину, а згодом і Київську землю відновить єдиновладдя України-Русі, та ці бюажання, як вірно наголошував М. С. Грушевський на жаль у чей чавс не збулись[160]. Утриматись на галицькому престолі виявилось важче ніж зненацька захопити його. Більша частина галицького боярчтва на чолі з Володимиром Юрійовичем змушена була перейти на бік Данила побоюючись за свої маєтності та високе суспільне становище. Проте галицьке боярство і не думало складати зброю, воно просто вирішило затаїтися і перечекати хвилю Данилової могутності, взяти з певним плином часу ситуацію під контроль, і отримати реванш. Сівши на галицькому престолі князь Данило зразу ж почав шукати в Галичині сторонників сильної князівської влади, що явно не подобалось боярам, які вважали, що тільки вони повинні бути дорадниками князя і разом з тим управителями Галичини. У зв’язку з цим вони утворили проти Данила змову, яку очолили найзнаменитіші бояри Молибоговичі, боярин Філіп володар великого помістя під Перемишлем і князь Олександр белзський. Заколот не вдався, Данила спас тисяцький Дем'ян, заколотники втекли у стародавній центр боярської опозиції Перемишль. Проти них було вислано військо, що зумовило очолюваних Володиславом Юрієвичем бояр і князя Олесандра белзського втікати в Угорщину. Таким чином в Угорщині знову згрупувалась могутня боярська опозиція, яка почала з великим усердям і надхненням підштовхувати угорського короля Андрія II до війни з галицько-волинським князем Данилом. Доводячи необхідність швидкої

війни бояри говорили королю, що якщо зараз не вибити Данила з Галичини, то в майбутньому Данило укріпиться в ній так, що вона буде назавжди втрачена для його сина Андрія. Ці мотиви доводів настільки схвилювали Андрія II, що він цього ж 1230 року вирішив відправити в Галичину велике військо під керівництвом старшого сина і співправителя Бели, до якого долучувалося союзне угорцям військо половецького хана Бігбарса. Данило Романович з своєї сторони призвав для нейтралізації половців хана Бігбарса, половецького хана Котяна і польського князя Конрада мазовецького. Похід цей, що так яскраво почався мав дуже сумні наслідки для угорських полководців. Як тільки угорське військо вступило в Карпатські гори, то почало втрачати по дорозі руху до Галича багато воїнів та коней від сильних дощів та повіней, багато воїнів почало топитися в багнах та болотах. Як зауважує літописець "знесиленими прибули вони під Галич". Побачивши, що місто настроєне рішуче боротися і у зв'язку з цим укріплене для тривалої оборони тисяцьким Данила Дем'яном, Бела вислав до міста посла, який виступив перед городянми з такими словами:"слухайте слова великого короля угорського, та нехай не наставляє вас Дем'ян говорячи, що викине їх бог із землі. Нехай не уповає ваш Данило на господа говорячи, що не буде це місто володінням короля угорського". Та залякування Бели не допомогли йому, він що раз кидав на штурм міста нові полки, які зазнавали при цьому великих втрат. Однак Бела не дивлячись на втрати все рішучіше робив відчайдушні спроби взяти місто, але усі наступи його були відбиті. Довге стояння під містом заморювало угорське військо яке через хвороби стало практично небоєздатним. Докінчила розкладання угорського війська епідемія, що заставило Белу зняти облогу і повернути назад. Відхід угорського війська теж супроводжувався втратами, адже в Галичині проти угорської присутності розпочалась партизанська війна, а на кожній дорозі при відході на них чекали засідки, невеликі військові загони попадали в полон, другі гинули від мечів ополченців міст, треті помирали від ран і хвороб. Уся військова кампанія угрів в Галичину, яскраво описана літописцем в біблійному стилі, закінчилась для угорців повною поразкою і тріумфом Данилового утвердження в Галичині. Слід зауважити, що Данило в цей час показує себе, як дійсний володар України-Русі. Розуміючи неминучість наступальних дій угорського королівства, він зумів консолідувати суспільство так, що воно залишилося йому вірним

навіть у час жорстоких битв за галицьку столицю. Одностайність супільства і князя, по відході угрів занепокоїла бояр, як виявилося боротьба з внутрішнім ворогом у процесі кристалізації держави стала реальністю. Переважна маса бояр з страхом дивилась на зміцнення позицій Данила в Галичині. Ріст його авторитету в народі, захист останнього від сваволі бояр відсувало останніх на другий план і вони попавши в таке становище почали шукати способу, щоби позбутися його. Галицький літописець наголошує нам, що бояри організували кілька змов з метою вбити Данила, є свідчення того, що заодно у змові з боярами брав участь белзський князь Олександр. На тайній змові рада бояр вирішила запалити княжий палац і тоді вогнем чи зброєю позбавити життя молодих князів, та за дуже цікавим випадком, наголошує літописець ця змова була розкрита. Одного разу у цьому ж 1230 році вийшов князь Василько із своїх палат і почав займатися фехтуванням з послом угорського короля, що проживав у Галичі при даниловому дворі, який теж був учасником змови проти князя Данила. Перемігши у двобою Василько витягнув гострий меч на посла і наступив на нього. Той побачив гостру зброю і загрозу своєму життю, схопив щита і почав захищатися, а прийшлі на турнір заколотники бояри жахнулись із побаченого і подумали, що змова їх викрита і що Василько захотів їх перебити і зі страху почали утікати із палацу та міста. На жаль князі тоді їх змови не відкрили, але втеча бояр з міста насторожила князів і вони розуміючи можливості невірності бояр все усердніше почали проводити політику на консолідацію староукраїнського суспільства. Характерно, що політику князя підтримали широкі маси трудового населення, а також багата торгово-ремісничa знать. Часткова перемога над боярами, розкриття їх планів, була початком боротьби за консолідацію староукраїнської держави. Розуміючи це по своєму галицький літописець зауважував:“а тепер скажемо про великі крамоли, безчисельні заколоти великі хитрощі і безчисельні війни”. Галицьке боярство розуміло, що зайняття столиці князем Данилом загрожує існуванню боярському управлінню в усій Галичині. Боротьба особливо після викриття князем Васильком змови, неминуче повинна була загостритися. Окремі боярські угрупування починають об'єднуватися. До проугорського боярства долучається значна частина бояр, які раніше орієнтулися на вмішуючихся у справи Галичини чернігівських та київських князів. Консолідувавшись, боярство почало тиснути на реформаторські стремління Данила не

тільки шляхом відкритої війни, а й шляхом організації змов з метою убити князя, об'єднувача української держави. Так виникла змова організова кланом бояр Молибоговичів, при участі белзського князя Олесандра Всеволодовича, які вирішили заманити князя Данила у володіння боярина Філіпа, Судову Вишню. Коли він їхав туди, то по дорозі на "браневичевій ріллі" його догнав гінець від воєводи Дем'яна з застереженням не їхати в Судову Вишню, де бояри і князь Олександр наміріваються убити його. Данило повернувшись в Галич і в той же час вислав вісника до брата Василька у Володимир, щоби він заволодів Олександровим Белзом, а свому вірному полководцю Івону наказав взяти від варту 26 заколотників. Отже змова бояр і белзського князя Олександра князем Данилом була розкрита, самі бояри покарані, а майно іхнє конфісковане. Очікуючи репресій бояри почали утіати від Данила, як зауважує слушно галицький літописець "не хотіли бачити князя і везлися в нікуди". Роздмухуючи атмосферу розповіді про поєдинок князя Данила з великими галицькими боярами галицький літописець зауважує, що бояри не просто з погорди покинули князя, вони зневжили ним настільки, що уже прилюдно почали зневажати князя. Одного разу,наголошує літописець, "Данило веселився на бенкеті, один з них безбожних бояр вилив йому в обличчя келих, але він те стерпів, хай за те їм бог віддячить, обтершись сказав". Ця розповідь яскраво показує внутрішньо-політичну ситуацію у час правління князя Данила в Галичині. Однак не дивлячись на те, що князю Данилу вдалося розкрити черговий боярський заколот ситуація в Галичині залишилась напруженою, оскільки Данило Романович зробив ряд каральних операцій щодо своїх васалів заколотників. Як засвідчують джерела, у двоюрідного брата Олесандра Данило відібрав Белзське князівство, що заставило останнього спасатися втечею у Перемишль, в бояр Молибоговичів були конфісковані маєтності, а самі вони ув'язнені. В цей же час Данилу в Галич прийшла звістка, що оточений боярством Олександр міцно сидить в Перемишлі і готується до війни проти Данила. У такому складному становищі Данило Романович скликав віче в Галичі, факт для володаря надзвичайний, коли він в обхід бояр звертається до торгово-ремісничої знаті і народу з запитанням:"Чи будете вірні мені, щоб я міг піти на ворогів моїх і городяни однозначно підтримали Данила заявивши: "вірні богу і тобі господиневі нашему". Підтримка громадськості була дуже потрібна, адже князь Данило залишився практично без підтримки правлячого

феодального класу, біля нього, як зауважував літописець “був тисяцький Дем'ян і ще 18 вірних йому отроків”. В розпалі народного зібрання новий представник служилої знаті, соцький Микула сказав: “Пане не передушивши бджіл, меду не їстимеш”. Ця моральна підтримка Данила городянами столичного Галича привела до того, що частині бояр прийшлось робити вигляд, що вірна йому, і перекинутись на його сторону. Заради єдності галицького суспільства князь Данило взяв з собою і полки тих бояр, “що прийшли до нього вдаючи вірних” і пішов походом на Перемишль. Слух про те, що уся Галицька земля під проводом князя Данила наближається до Перемишля так налякав Олександра, що він не відважився воювати з народним ополченням і втік в Угорщину. Посланий навздогін Олександру боярин Володислав Юрійович переметнувся на його бік і сам сховався за “угорськими ворітьми”. За таку зраду князь Данило конфіскував усі маєтності боярина налякавши тим інших галицьких бояр. В цей же час, коли белзський князь Олександр прибув в Угорщину, великий галицький боярин знаходився уже при дворі короля Андрія. Вони об'єднали свої зусилля і почали намовляти угорського володаря знову піти війною в Україну-Русь. Галицькі бояри переконували угорського короля, що усі, бояри ледь терплять Данила, вони наголошували, що як тільки Андрій II покаже свої стяги в Галичині, усе галицьке боярство незадоволене правлінням Данила в Галичині перейде на його сторону. Послухавши їх переконливі просьби, старий король вирішив зробити останню спробу у 1232 році здобути Галичину. Зібравши велике військо, узявши в похід двох своїх синів Белу і Андрія, князя Олександра і усіх галицьких бояр, він розпочав свій похід в Галичину. Король вирушив давно протоптаною угорським військом дорогою через західну Галичину і похід розпочався йому щасливо, це зумовлено тим, що самого Данила у той час не було в Галичині. М. Ф. Котляр, услід за російським дослідником XIX століття А. Андріяшевим вважає, що Данило Романович в цей час виїхав в Київщину улаштовувти стосунки з наддніпрянським князями/161. Данилові воєводи побачивши велике угорське військо з самого початку не вірно повели оборону Галичини, вони здали уграм добре укріплений Ярослав, у той час, коли угорці уже втратили надію його взяти штурмом. Дуже докладно нам про облогу Ярослава розповідає галицький літописець: “воєводою Ярослава був тоді боярин Давид Вишатич і Василь Гаврилович. Вони хоробро захищали місто і билися з наступаючими уграми із ранку до вечора і

відбили усі їх наступи". Вечором бояри, як зауважував М. С. Грушевський, мали військову нараду і туди на нараду прийшов Давид Вишатич настрашений своєю тещею, почав говорити про капітуляцію, теща ж бо його була вірна Судиславу і трималася проугорської партії. Даремно Василь Гаврилович муж міцний хоробрий противився капітуляції міста, говорив, не погубім честі князя, ця рать не зможе взяти міста, Давид не слухав його доводів і вважав, що треба здати уграм місто. Приїхав тоді Чак з угорських полків і теж казав, що угри не зможуть здобути місто, бо понесли великі втрати, і хоч Василь Гаврилович робив усе, щоб не здати місто, Давид маючи страх в серці, дав згоду на капітуляцію. За угодою передання міста уграм, воєводам з військом було надане право вільно вийти з міста. Після капітуляції добре укріпленого Ярослава угри взяли і Перемишль, а потім без бою вікрив ворота і Галич[162]. Як бачимо розрахунок Андрія II повністю здійснився, зайняття Галичини останнім було полегшене боярськими зрадами, які по зайняттю угорським королем Галичини перейшли усі до нього на службу і як в минулі часи при його особі відігравали велике значення. За порадою "невірних бояр" Андрій II посадив на галицький королівський трон свого сина Андрія, а сам з військом пішов на Волинь здобувати волинську столицю Володимир. Підійшовши до Володимира угорський король зрозумів, що добре укріплене місто, на стінах якого було безліч ратних воїнів в блискучих бронях, йому не взяти. Король здивувався величчю і багатству міста і від захоплення сказав, що йому не доводилось бачити такого багатого міста в Німецьких країнах навіть в Візантії, Палестині, Малій Азії, де він воював. Зрозумівши, що під містом втратить усе своє військо він вирішив розпочати переговори з випробованим у битвах соратником князя Данила боярином Мирославом. Будучи великим дипломатом середньовічної Європи Андрій II зумів нав'язати Мирославу невигідний мир, згідно умов якого, волинський князь відмовлявся від Белза і Чевена у користь князя Олександра, від королівства Галичини, яке залишалося за сином Андрія II, галицьким королем теж Андрієм. Велика кількість угорського війська у відсутність князя Данила, очевидно послабила йог волю, боярин немов би "зійшов з розуму", зауважує літописець, не погодивши умов договору з своїм князем, сам взявся не за своє діло і уклав договір. Умови угорсько-волинського договору 1230-1231 років були тяжкими для зміцнілого уже і складаючого плани що до об'єднання України-Русі, волинського князя Данила. Внаслідок цього

тяжкого договору Данило Романович був знову відкинутий від своїх устремлінь приблизно до тих же позицій, які він займав на передодні смерті Мсислава Удатного, однак з цього можна говорити, що за ним утвердилось Волиньське князівство, без белзського уділу, оскільки по угорсько-волинському договору ним знову володів впраний інтриган і ворог Романовичів, князь Олександр, чиї володіння не давали можливості створити плацдарм для наступу на Галичину. Ця угода, хоча і юридично була визнана Данилом, однак не встановлювала добросусідських відносин між галицьким королем Андрієм і Данилом, князем волинським і коли Данило пішов з дружиною на допомогу київському князю Володимиру, який посварився з Михайлом чернігівським із-за якоїсь прикордонної території, то галицький король Андрій і белзський князь Олександр пішли походом на Волинь, але Данило не успів далеко відійти і повернувся, зустрів галицьке військо, переміг його у битві біля Шумська і змусив повернутися його назад, а сам знову продовжив свій похід у Київську землю. Слід зауважити, що ця війна з галицьким володарем Андрієм і белзським князем Олександром була не випадковістю, у воєнному конфлікті зштовхнулися два могутні військово-політичні союзи, з однієї сторон галицького короля Андрія, Михайла чернігівського і Із'яслава Новгород-Сіверського проти Володимира київського та Данила та Василька князів волинських, тому зрозумілим стає, чому Данило відгукнувся на просьбу київського князя Володимира: "поможи ми брате, іде на мене Михайло", і в цей же час Андрій галицький виступив у тил волинському князю. Внаслідок військової кампанії в Київщині київсько-волинській коаліції не тільки вдалося відбити наступ чернігівсько-галицької коаліції, але й заключити вигідний для себе мирний договір, внаслідок якого волинський князь Данило теж отримав свою долю в "Руській землі", Торчівський уділ свого тестя Мстислава. Вдячний за допомогу Володимир, наголошує М. Ф. Котляр, віддав Данилові місто Торчиськ, політичний центр чорних клубуків у Пороссі, що на півдні від Києва, який був разом з тим адміністративним центром Мстислава Удатного. Важливість цього надбання важко переоцінити, волинський князь одержував частку в "Руській землі" і тим самим заявив про свою приємність у отриманні великокнязівського престолу. Нехай ця частина була ще невеличка, однак вона давала можливість закріпитися Данинилові на Наддніпрянщині і таким чином у майбутньому претендувати на усі три складові частини України-Русі:

Київщину, Волинь і Галичину. Отже Данило йшов по шляху протоптаному його батьком, який теж почав боротьбу за об'єднання України-Русі з одержання части в "Руській землі"[163]. Отже війна в Київській землі, настільки зміцнила позиції Данила, що зразу по київській війні узявши військо київського князя, він пішов походом на Андрія галицького. Поразка галицького короля біля Шумська дала Данилу моральну перевагу, це заставило белзського князя Олександра, що убоявся за свою волость відійти від союзу з угорським та галицькими королівствами і приєднатися до Романовичів, вони же наголошує літописець "прийняли його з любов'ю". Помирившись та подружившись з Олександром, Данило зробив з ним разом спільний похід на місто Плісеньск, що було власністю галицького боярина Арбузовича, " і полонивши Плісенську волость повернулись вони назад весною 1232 року у Володимир". Отже, наголошував Д. Зубрицький, примирення князів київських та чернігвських, настільки зміцнило Данила, що оволодінням Плісенська він почав брати верх над королем галицьким. Зрозумівши це Андрій галицький знову вислав гінців в Угорщину, і почав просити у свого батька надати йому допомогу, і той не забарився і швидко вислав в Галичину добірне угорське військо під керівництвом воєводи Даніша. Данило узнавши, що на поміч галицькому королю прибули угорські добірні полки, і що останній збирається робити похід на Волинь, теж почав шукати собі союзників. Данило з цією метою сам відправляється до Києва і в половецькі степи, склонив Володимира київського і половецького хана Котяна, у Із'яслава смоленського попросив допоміжні війська. Недовіряючи останньому, наголошував Д. Зубрицький, із-за дружби Із'яслава з галицьким королем, привів він останнього до присяги, зміст якої полягав у дотриманні умов миру та взаємної дружби[164]. Такий союз руських князів був просто життєвою необхідністю, адже українська держава опинилась у становищі повного розвалу. Половина Південно-Західної Русі контролювалась галицьким королем, а фактично угорським королівством і зв'язаним з ним боярами, при цьому галицький король не дивлячись на утрату Плісецького уділу ще мав міцний вплив на Волині зокрема в Белзському князівстві. У певній мірі самі волинські бояри теж тяготіли до галицької структури державності, знаючи, що галицький король був в усьому послушний своєму боярському оточенню. Волинські бояри теж бажали мати у себе такого самого володаря, тому й досить пасивно підтримували Данила у швидкому

захопленні Галичини. Слабкість Андрієвого становища в Галичині і могутність у ній галицьких олігархів відзначав і літописець князя Данила було тим відправним моментом, що дозволило Данилу у майбутному заволодіти Галичиною. Коли літом 1233 року галицький володар вибрався з усім військом та боярськими полками у похід на Волинь, літописець це так зафіксував "королевич і Судислав пішли походом на Волинь", поставивши майже в рівень галицького володаря і головного олігарха галицької проугорської партії. Над Волинню нависла смертельна загроза, однак Данило Романович заручився підтримкою київського князя Володимира Рюриковича і половецького хана Котяна, і намагався перетягнути на свою сторону Із'яслава Мстиславовича смоленського, який був у союзі з угорським королем. Однак останній спочатку ніби дав згоду на союз з Данилом у подальшому зрадив останнього, захопив підступом місто Тихомль і організувавши у останньому грабунок і погром в усій Волинській землі, з'єднався з галицьким королем Андрієм. Слід зауважити до вище сказаного, що міняти сеньйорів в Галичині і на Волині під час війни було тактикою широко примінимою під час феодальних війн. Так згідно свідчень джерел ми бачимо, що переходили із табора в табір князь Олександр Всеволодович, боярин Гліб Зеремійович, боярин Судислав та інші. Як правило такі переходи вважались нормальними і обидві ворогуючі сторони з охотою приймали на службу вчорашніх противників. Так сталося і на цей раз. Після бою під Шумським війська зібрані князем Данилом почали реорганізовуватись для походу на Галич. Характерно, що до битви усіх цих союзників не влаштовувало посилення галицького короля, однак по його поразці, дану коаліцію уже не влаштовувало посилення волинського князя Данила. Сама військова кампанія однак, ще довго тримала уяву сучасників. Почалась вона з походу на волинські землі могутньої галицької армії під проводом самого галицького короля Андрія та усіх галицьких бояр очолюваних Судиславом. Як зауважує літописець, відступаюча волинсько-київська армія на чолі з князями Данилом та Володимиром сховалася за мурами Перемиля. Однак штурм міста був відбитий і в цей же час Данило наніс контрудар, якого його неприятелі не чекали, і не будучи готовими для її відсічі почали відступати від міста залишаючи на призволяще пороки, тобто тарани для розбивання мурів з якими вони прийшли до Перемиля. Літописець наголошує: " що стіни міста були кам'яні, захопившись облогою міста противник не зауважив, як з

останнього йому був нанесеней разючий удар якого він нечекав, що привело до панічного відступу і в кінцевому результаті до повної поразки". За таких обставин окрилений перемогою під Перемилем князь Данило розпочав підготовку для походу на Галич. Однак у стані союзників, які щойно відсвяткували перемогу сталися суттєві зміни. Не бажаючи подальшого зміцнення волинського князя Данила чернігівський князь зразу ж по битві від'єднався від Данила і вступив в союз з галицьким королем Андрієм. Наслідком цього союзу стало те, що він зумів відмовити від походу на Галич і київського князя Володимира Рюриковича і половецького хана Котяна, які розійшлися кожний у свою сторону. В цей же час суттєві зміни сталися по поразці під Перемлем і у стані галицького короля. Галицькі бояри бачачи військову слабкість Андрія почали, як виразився М. С. Грушевський роздвоюватися, одні під керівництвом Судислава трималися дальше короля Андрія, та значна частина розуміючи, що перемога Данила неминуча, і що втрата маєтностей стає реальною, почала покидати стан свого короля. У різних станах феодальних коаліцій почався розкол. Більш далекоглядні бояри побачили, що перемога Данила неминуча і почали переходити до нього, як тільки волинські війська почали наближатися до Галича. Як бачимо, що таке упевнення в тому, що Данило візьме Галичину, у нього було не випадково, ще раніше по свідченнях літописця, ми знаємо, що "галичани бажали мати собі за князя Данила". Є усі підстави вважати, що заможні міщани та дрібне боярство вело тайні переговори з Данилом, запрошуючи його на галицький стіл. Коли війська Данила наблизились до міста, "його зустріла більша половина Галича", а також "бояр багато", на чолі з такими великими боярами, як Доброслав Судьїч і Гліб Зеремійович та "інші чисельні бояри", які урочисто ввели князя Данила в місто. Як зауважують джерела, усі хто признав князя Данила були новими представниками боярства, які відійшли від проугорської партії і бажали бачити на галицькому престолі тільки руського князя. Усі вони не вели широкомаштабну торгівлю з Західною Європою, а орієнтувались на Візантію, Половецьку державута Північно-Східну Русь. Виразником таких політичних сил у старогалицькому суспільстві був боярин Судислав Бернатович. Усіх перейшовших бояр у свій табір, князь Данило прийняв до себе на службу. Таким чином, як наголошує літопис, заволодівши Галичем князь Данило "прийняв землю Галицьку і роздав міста боярам і воєводам і було корму у них багато". Роблячи

однак усі ці заходи князь Данило знав, що галицький замок ще знаходився у руках галицького короля Андрія, угорського гарнізону і вірних йому галицьких бояр очолюваних боярином Судиславом і угорським воєводою, які вирішили триматися до кінця, як наголошує М. С.Грушевський, незважаючи на голод та холод, що скоро запанував у замку. Така упертість Андрія пов'язується з чеканням допомоги на яку він надіявся з Угорщини, але старий король зайнятий війною з австрійським герцогом не зумів зразу надати сину-королю допомогу, він вступив у Галичину у серпні 1233 року і мав намір за три тижні бути під Галичем. Слух про наближення угорського короля з великим військом надала сміливості обложеним і Судислав зав'язав переговори з белзським князем Олександром, що примкнув до Данила, і зумів його переманити на свою сторону. "Дам тобі Галич, намовляв Олександра Судислав, піди від брата". Легковірний Олександр повірив Судиславу, і ця довіра коштувала йому власного родинного гнізда, Белзського князівства, однак в той час він думав, що угри з'єднавшись переможуть князя Данила. Однак сталось не так. Король Андрій II прийшовши в Галичину наштовхнувся на такий могутній опір замків збудованих та укріплених Данилом, що не зумівши взяти жодного змушений був повернутися назад до Угорщини. В цей же час не дивлячись на відхід Олександра князь Данило уперто проводив облогу Галича заручившись підтримкою усього населення Галичини отримавши від нього велику кількість продуктових припасів, у той час коли король Андрій зі своїм наставником Судиславом морились голодом у цитаделі. Щоб поповнити продовольчі припаси, військо під керівництвом Судислава зробило вилазку з замку, та Данило, який зірко слідкував за противником виступив з своєю дружиною з міста і відбив наступ. Через деякий час, наголошує літописець "умер королевич в Галичі", так і не дочеквшись підмоги і обложені угри та галицькі бояри вирішили здатися на милість переможця саме тоді, саме тоді, коли Данило готувався до рішучого штурму галицького замку, стягуючи до нього добре озброїних воїнів з правої сторони, по кризі замершого Дністра. По смерті короля Андрія бояри вирішили вести з обложеного замку переговори з Данилом. Задля цього вони вислали до Данила досить впливового боярина Семена Чермного і в черговий раз внаслідок клопітких переговорів зуміли вийти сухі із води. Данило простив їх і тих хто згодився перейти служити до нього простив. Усе це добродіяння Данила очевидно було внаслідок підписання Данилом та

Судиславом якогось особливого договору. Можливо це був акт здачі королівського галицького замку згідно якого, Данило зобов'язався випустити усіх прихильників Андрія з ним в Угорщину. М. Ф. Котляр вважає, що відпуск Данилом усіх проугорськи настроєних бояр, було наслідком якоїсь особливої угоди Данила з угорським королем Андрієм II[165]. Смертю юного Андрія закінчється назавжди посягання угорського королівського дому на галицький престол возведений до рангу королівського, тобто державного по західно-європейському зразку. Цей королівський трон, наголошував Д. Зубрицький, узаконений папою римським вартував угорському дому двух юних принців, які почергово з усіми наявними угорськими військами, і тою частиною галицького боярства, що їх підтримувала, боролися за утвердження галицького королівства. Ні смерть ні холод ні голод не змогли облишити стремління вінчаних на галицький пристол юних королів. У цих їх стримління їх послідовно підтримував їхній батько угорський король Андрій II, який вважав утримання королівства Галичини за своїм родом, одним із найголовнших завдань своєї східної політики, і не жалів ніяких засобів, навіть положив життя власних синів, на утворення і зміцнення Галицької держави, яку він бачив з політичної точки зору, як невід'ємну складову частину західно-європейського чи католицького союзу держав. Утвердження Галицького королівства Андрій II вважав престижним явищем перед європейськими католицькими володарями і він добивався його утвердження ціною власних синів на протязі усього свого життя. Ще раніша смерть першого галицького короля Коломана I, який помер зразу ж після тяжкого торчеівського полону, смерть другого галицького короля, юного Андрія I у Галичі сильно засмутила старого угорського короля Андрія II. З загибеллю синів- королів, рухнули його здавалось такі уже здійснені політичні плани. Здавалось, що спокійне сидіння на галицькому королівському престолі на протязі на протязі трьох років уже утвердило його сина Андрія, як галицького володаря. Характерно, що задля свого утвердження на королівському галицькому престолі Андрій I враховуючи досвід свого попередника короля Коломана пішов навіть на релігійний компроміс він не виганяв з церков ні руських єпископів ні священників, три роки абсолютно не піднімав питання унії з римською церквою, старався не викликати незадоволення бояр і уникав суперечок з торгово-ремісничою знаттю і народом. Можна сказати, що Андрій був володар, який невтручався у внутрішнє життя

Галичини, не змінював його політичного та соціального укладу, що може говорити, що зв'язана з Західною Європою торговельно-економічними відносинами, Галичина, у час його правління процвітала. Однак слід зауважити, що усю повноту влади у цей час мали тільки бояри, літописець не дарма наголошує ставлячи на один щабель голову боярства і угорського принца "королевич і Судислав". Однак усі решту суспільнш групи були сильно пригнічені і ні городяни і торгово-ремісннча знать були відсунті від широкомаштабної торгівелної діяльності, управління країною, а тобто широкої участі у політичному і торгово-економічному житті Галичини, що викликало незадоволення і привело до скорого падіння і смерті у галицькому замку короля Андрія, який як вважав Д. Зубрицький, помер від приліпної хвороби яка завжди супроводжує облогу міст[166]. Смерть галицького юного Андрія у 1233 році і від'їзд непрмиримого Судислава, наголошував М. С. Грушевський, зробила галицьких бояр ще більш непримиримішими до князя Данила. Під натиском обтавин вони не стали щирішими. З першого приходу Данила вони побачили обмеження своєї влади, яка у них була при юному Андрію. Бояри побачили в Данилі його батька, сильного, твердого володаря, який бажатиме правити Галичиною самостійно. Це стало очевидним уже в 1234 році коли, Данило Романович остаточно підчиняє собі Белзське князівство. Навесні 1234 року, читаємо в галицькому літописі:" Олександр князь белзський, зляквся за заподіяне ним зло Данилові і пішов до свого тестя в Київ. Довідавшись проце Данило пішов за ним навздогін з Галича і догнав його у Полонному і схопив його на холирському лузі". Данило і його воїни, наголошує літописець, не спали тоді три дні і три ночі. Так був остаточно виведений із політичного життя давній непримиримий ворог Романовичів, їх двоюрідний брат, що боровся за утвердження на Волині, белзський князь Олекандр. Його тесть, київський князь Володимир Рюрикович, не став сваритися з Данилом, визнав права Данила на Белз, не став захищати свого зятя Олександра, а навпаки увійшов з галицько-волинським князем у "братолюбство і велику любов", уклавши з ним союзницьку угоду. Подальша доля Олександра невідома, очевидно він закінчив свої дні в'язнем у тюрмі одного із замків Данила, що зумовлюється тим, що союз з київським князем від сходу з політичної арени Олександра белзського не постраждав, а навпаки ще більше утвердився[167]. Скоро після укладення союзу київський князь попав у важке становище і повинен був просити

допомоги. На нього раптово напали чернігівські князі Михайло та Із'яслав. Данило полишивши тоді у Галичі брата Василька і з усім своїм військом зразу ж по галицькій війні на початку 1234 року виступив у Київську землю на допомогу київському князю. Військова кампанія в Київській землі стала трагічною, його нечисельна дружина була розбита союзниками Михайла чернігівського та половцями десь під Торчиськом. Під самим Данилом убили коня і він ледь врятувався втечею. У полон попав київський князь Володимир Рюрикович і полководець Данила Мирослав, це сталося внаслідок зради бояр Молибоговичів, яких у свій час покарав за дворушництво, а потім знову помилував і взяв на службу князь Данило. Із залишками свого війська, Данило змушений був утікати із поля бою до Галича. Поразка Данила в Київській землі стала повштовхом нового боярського повстання. Тепер бояри уже не скривали своїх намірів і відкрито піднялися проти Данила. Спочатку, щоб спектися Василька і його військо бояри розпустили слухи, що смоленський князь Із'яслав із половецькою ордою вирушив походом на Волинь, що заставило Василька облишити Галичину і з усім військом виступити на захист Волині. Тоді бояри, як виразився літописець "воздвигнули кромолу", підняли повстання проти Данила і закликали на галицький престол Михайла чернігівського. Коли Данило з невеличкою дружиною повернувся до Галича, бояри лецимірно заявили йому:"княже, галичани умишляють на тебе, не згуби себе іди геть". Зрозумівши, що утримати Галичину Данило не зможе, він доручив братові Василькові зібрати побільше сили для подальшої боротьби, а сам тим часом поїхав в Угорщину з надією отримати допомогу від свого друга дитинства угорського короля Бели. Якраз у цей час осінню 1235 року помер старий король Андрій II. Його син, соправитель і наступник Бела IV, як зауважував М. С. Грушевський, по розгромі угорських військ в Галичині не виявляв особливого інтересу до Галичини, як його батько і брати. В боротьбі за Галичину отримали поразку два його брати - галицькі королі Коломан і Андрій і Бела IV вирішив спочатку остаточно припинити втручання у справи української держави розуміючи неможливість облаштування галицького королівства. Однак узнавши, що Данило, якого підтримували галичане теж вигнанець він не спішив з відповідями на просьбу Данила. У зв'язку з цим Данило міг мати надію врегулювати свої відносини з угорським королівством і отримати від останнього задля свого утвердження в Галичині військову допомогу. З такої точки зору Данило

признав себе васалом Угорщини. Угорська хроніка розповідає: “ що він брав участь у коронації Бели IV, яка проходила у Феєрварі в листопаді 1235 року, і що Данило у процесії вів коня на котрім сидів Бела IV, у той час, коли колишній галицький король ніс королівський меч”[168].

Ці звістки, наголошував М. С. Грушевський цілком достовірні і нічого не протирічать ходу історичних подій і боротьби Данила за Галичину. Уявіть собі розгромлений у Київській землі Данило вигнаний з Галицького князівства боярами змушений шукати собі задля нового утвердження в Галичині союзників. Будучи проникливим політиком він їде в Угорщину у той час, коли власне виникає компроміс при якому стає можилим його утвердження в Галичині. Однак Бела IV не дає допомогу Данилові, оскільки у нього є свій власний план, щодо Галичини. Ще живий попередній і помазаний папою галицький король Коломан, якого Бела IV у першу чергу вважає законним володарем Галичини. Тому не дивна розтановка васалів при коронуванні. В угорському королівстві Коломан вважався як король галицький, а тобто вищий рангом васал, коли ж Данило був всього лиш князь і то лишений правлячою галицькою елітою престолу. На жаль Данило не врахував цього визнаючи сабе васалом Угорщини, хоча він шукав виходу. Данило, наголошував М. С. Грушевський, щоб утвердитись в Галичині і отримати військову допомогу, вдовольнити власні амбіції і присмирити амбіції галицьких бояр, пішов на дипломатичну хитрість, яка зумовлювалась визнанням зверхності угорського короля для отримання військової допомоги щоб утвердитись в Галичині. Але йому не вдалося виповнити своїх планів, Бела IV за умов життя ще його брата і помазано папою галицького короля Коломана І не ставив у розрахунки Данила як володаря Галичини. Він прекрасно розумів, що об'єднана в одних руках Данилом Галичина і Волинь стане надто могутньою, і що Данило при таких умовах не стане задовільнятися роллю угорського васала, і можливо за таких умов стане й загрозою для самої Угорщини. У зв’язку з цим Бела IV вирішив підтримати на галицький пристол сина чернігівського князя Михайла-Ростислава, якого визнав галицьким князем “Dux Galiciae”, і пообіцяв видати за нього свою дочку[169]. У такому здавалось в безвихідному становищі Данило виявив велику витримку і мужншсть і великий дипломатичний хист. Він знаходить противагу угорському

корлеві Белі IV, Австрійське герцогство, вступає у дружні стосунки з австрійським герцогом Фрідріхом II войовником (der Streitbare) Бабенбергом. Внаслідок клопітких переговорів між астрійським герцогом та волинським князем був заключений наступальний союз проти угорського королівства. Про те говорить і коротке свідчення галицького літопису, що під час походу імператора Фрідріха II на Австрію у 1235-1237 роках, Данило і Василько ходили походом в Австрію на допомогу герцогу Фрідріху Бабенбергу. Похід був вдалий, австрійські і волинські війська розгромли пердові частини імператорського війська Фрідріха II і заставили останього укласти з герцогом Австрії мир. Подальший напрямок австрійсько-волинських військ був спрямований на Угорщину, що страшно збенежило угоського короля. Однак перед цим австрійський герцог Фрідріх II та князь Данило вирішили остаточно розгромити німецького імператора. Для цього походу збирались усі наявні австрійські та волинські війська. Успішний похід і розгром імператора ставав небезпечним для угорського короля Бели IV, оскільки його вороги вигравши "західну війну" ставали ще могутнішими і після неї неодмінно виступили проти Угорщини. У той час, коли австрійські і волинські полки були готові до повного розгрому німецького імператора, поседником цієї війни став угорський король Бела IV, який вирішив розірвати цю небезпечну для Угорщини коаліцію. У зв'язку з чим, як наголошував галицько-волинський літопис " угорський король запросив до себе волинських князів Данила і Василька "на честь" і уклав з ними якусь "особливу угоду", очевидно відмовився від втручання на боці ворогів Данила у галицькі справи. Ця угода була заключена у 1236 році, виконуючи її умови Бела IV змушений був розірвати стосунки з чернігівськими князями і розірвати заручини своєї дочки з сином чернігівського князя Ростислава. Галицький літописець з цього приводу зауважував: "король не дав дівки своєї Ростиславу і прогнав його геть". Проте Бела IV розглядав договір з Данилом, як тимчасове явище, з яким теж не бажав зміцнювати свої стосунки, не давши його старшому синові Левові заміж свою дочку Констанцію. У цій справі Данило їздив в Угорщину, але як зауважує літописець "не було любові між ними". Як бачимо із свічень джерел, хоча Бела IV і заключив з Данилом особливий договір у 1236 році, на подальше зближення він з ним не пішов.Поки що він вважав Данила нищого за рангом феодала. Цей мир, за більшістю тверджень дослідників був потрібний угорському королю, щоб

розірвати союз Волинського князівства з Австрією, і не допустити нападу австрійського та волинського володарів на Угорщину. Однак Бела IV розумів, що без Галичини Данило не являється для угорського королівства страшним, а отже в цей період часу Бела не розглядав Данила, як могутнього володаря, який би самостійно міг загрожувати Угорщині, у зв'язку з чим і не потребував союзу з Волинню, що видно по відмові Льву у шлюбі з Констанцією, у інший час він сам запропонує цей шлюб і союз, але це уже буде доба могутності української держави і час, коли Данило стане внаслідок об'єднання України-Русі рівним угорському королю володарем. Тим часом часом політична ситуація в Україні-Русі склалася так, що чернігівські князі стали наймогутнішими володарями. У 1237 році Михайло чернігівський відібрав Київ у повернувшогося з полону Володимира Рюриковича і посадив у ньому Із'яслава Мстиславовича смоленського, а опісля з усією силою вступив в Галичину і залишив у ній князем свого сина Ростислава. При цьому він опирався на підтримку усіх галицьких бояр, болоховських князів, половців, у родинних зв'язках з якими знаходився, а також заручився підтримкою і вступив в союз з Конрадом мазовецьким і Белою IV. Договір заключений з Данилом Романовичем хоча і був в силі, однак він не заважав Белі підтримувати дипломатичні зв'язки з воргами Данила. Отже відчасти вирішивши справи з Белою IV, князь Данило досить скоро заключив мирний договірз половцями, які як зауважив літописець "не захотіли воювати проти Данила". Болохівських князів раптовим нападом на їх землю князь Данило перебив, відчасти полонив і таким чином припинив агресію з їх сторони. Польський князь Конрад мазовецький користуючись невдачами волинського князя у Галичині зробив спробу у ці роки перемінити зовнішньополітичку орієнтаію, порвати союз з волинським князем і заключити з пруським орденом союзний договір, наслідком якого рицарі ордену повинні були захищати його землі від союзної волинському кнюзю Литви. Пізніше у 1237 році по умовах цього договору князь Конрад поряд з своїми землями уступив добжинським рицарям Дорогочинську землю з містом Дорогичином, яка завжди була складовою частиною Волині[170]. Однак військо князя Данила розбило німецький орден, взяло в полон магістра Бруно, і повернули Дорогичин до Волині. Тоді князь Данило повернув основний свій напрямок діяльності проти Мазовії. Він направив на неї союзного Волині литовського князя Міндовга і Новгородського князя

Із'яслава, таким шляхом заставивши останнього востановити союз і дружні стосунки з Волинню. Та поки що князь Конрад був у числі ворогів волинського князя. У той час, коли у 1235 році князь Данило перебуав в Угорщині, куди був запрошений королем Белою IV на "честь", Конрад мазовецький напав на Волинь і намагався відібрати у Данила Червенську землю[171]. В цей же час чернігівський князь поширив свою владу на всю Галичину включаючи Перемишль.Однак позбавлений угорської підтримки він почував себе не впевнено в Галичині і розуміючи подальшу боротьбу з Данилом за неї вирішив розпочати мирні переговори з останнім. Внаслід широкомаштабніх переговоів така угода була підписана у 1237 році наслідком якої Данило отрима Перемишльську землю. Та обидва вони розуміли, що ця угода нікого не задовільнить і що справа йде до рішучого зіткнення. Побачивши, що Данила не задобрити Ростислав за боярською підтримкою відібрав у Данила Перемишль. У 1238 році Ростислав вирушив у похід у Литву "з усіма боярами", щоби покарати союзних Данилові литовських князів. В цей же час "мужі градські" з Галича вирішили запросити на княжіння волинського князя Данила, однак це викликало супротив залишених Ростиславом урядників міста і галицького єпископа Артемія і боярина Григорія. Протестуючи проти вступу Данила в місто вони однак побачили, що не можуть встояти проти всенароднього бажання і лецимірно, як зауважив галицький літописець, з сльозами безсилої ненависті на очах змушені були на привселюдному зібранні сказати: "Прийди княже Данило і прийми град". Данило Романович радо зустрінутий городянами увійшовши в Галич виступив перед народним зібранням з такою промовою:"О мужі галицькі, допоки будете терпіти князів іноплеменних у своїй державі", а міщани відповіли йому "це державець наш богом даний". Князь Данило нагшолошує літописець "у супроводі усього народу увійшов в Галич, вступив до церкви святої Богородиці і сів на столі свого батька і на честь перемоги поставив на німецьких воротах свою хоругву". Дізнвшись про те, що Данило заволодів Галичем Ростислав утік до Угорщини. Як бачимо із джерел, своєю перемогою і черговим вокняжінням у Галицькім князівстві Данило був зобов'язаний підтримці "мужів градських" і заможніх верств міського населення. Його підтримали і хлібороби і сільське населення незадоволене свавіллям бояр. Саме опір широких народних мас звело нанівець спробу галицьких бояр самочинно за допомогою іноземельних володарів, яких

вони садовили на галицькому престолі, правити в Галичині. Історичний досвід показує, що іноземні володарі спеціально посаджувались боярами на галицький престол, щоби забезпечити їхнє повне панування, оскілки не маючи ніякої підтримки в народі ці князі були повною іграшкою в руках галицьких бояр. Хід історичних подій в Галичині у час феодальної війни показує, що великі галицькі бояри визнавали над собою володаря, коли він демонстрував їм могутню збройну силу, за допомогою якої можна було утримуватись на престолі, у даному конкретному випадку, як князь Данило, що був підтриманий усім народом, торгово-ремісничою знаттю і сільським населенням. За таких обставин бояри були змушені коритися своєму володареві. Та це могло в умовах частої зміни володарів в Галичині тривати досить короткий час, оскільки бояри, що привикли порядкувати самовладно, завжди інтригували проти могутнього володаря, намагаючись за будь-яких обставин обмежити його владу. Отже боярство зовнішньо підкорившись Данилові однак тільки чекало слушного моменту, щоби підняти проти нього бунт і скинути його з престолу. Задамо собі запитання, чому такий могутній і сміливий князь як Данило Романович знаючи усі інтриги бояр дуже лояльно поводився з ними, навіть коли вони прилюдно ображали його виливаючи в очі вино, відкрито зраджували його на полі бою, скидали з престолу, замишляли на його життя. Відповідь може бути тільки ось така. У контексті усього життя князя Данила з малолітніх рокв оточували бояри, ще його батька, які виховували його, були його наставниками і вчителями. Його оточення не знало других осіб окрім найзнатніших великих галицьких і волинських бояр. За таких обставин князь Данило не міг бути повновладним володарем на Волині ні тим більше у Галичині. У боротьбі за повернення Галичини князь неминуче повинен увійти у приязнь з боярством, яке як панівна верства суспільства завжди і в усьому була солідарна і не бажала допускати, судової розправи над кимось з бояр навіть ворожої партії. Страта бояр князем створювала поганий авторитет у феодальному суспільстві. Не варто ідеалізувати і самого князя Данила. Не дивлячись на усі його патріотичні стремління та державні здібності по злученню української держави він залишався людиною свого класу, інтереси якого відстоював в першу чергу. Не міг Данило Романович так просто зважитися на те, щоб винищити бояр і тим самим повторити випадок свого батька великого князя Романа, який був відомий і у його час. Князь Данило був першою людиною

свого феодального класу і не міг, і очевидно за нормою правил феодальної моралі та законів не мав права знищувати таких самих феодалів, хай навіть ворожих йому. За таких обставин ефективно проводити злучування української держави в одну монолітну етноструктуру у нього не було ніяких можливостей, без класу бояр, він це просто зробити не міг. Його утвердження по містах і областях стародавньої України-Русі не проходило б так швидко, якщо б перед тим, як входити у землі він не встановлював би приязні стосунки з місцевою знаттю, і вперше чергу з боярами, без підтримки яких ми не моли б бачити реальним князювання Данила в Галичині. До того ж Данило Романович мав широкомасштабні плани по утвердженню себе повновласним володарем в усій Україні-Русі. Ведучи у такому руслі свою внутрішньо-політичну діяльність князь Данило задумував також утвердитися і в Києві, тому не бажав до певного часу, а тобто до того коли стане повновладним володарем України-Русі, дратувати бояр. Така його тактика, на нашу думку, була вірною, оскільки він тільки щойно утвердився в Галичині і об'єднав її з Волинню. Таким чином, ми бачимо, що утвердження волинського володаря у двох складових частинах Україна-Русь проходило внаслідок затяжної феодальної війни в Україні-Русі, яка на окремих її етапах набирала рис міжнародного характеру і охоплювала інтереси таких сусідніх країн, як Угорщини, Польші, Австрії, Литви та Ордену. У рішучій боротьбі за з'єднання в одне ціле усієї староукраїнськї держави Данило Романович повинен був завдячувати однак не великим українським феодалам, а простому населенню і торгово-ремісничій знаті міст, тобто "мужам градським", які були реальними виразниками ідеї єдиної та міцної України-Русі. Власне "мужі градські" у час небезпеки надавали виразнику української єдності князю Данилу всесторонню допомогу, формували йому великі військові сили. Слід зауважити, що виразниками ідеї єдиності та могутності староукраїнської держави було також і окрім знаті різного рангу і міське і сільське населення, на яке лягав увесь тягар ведення як внутрішніх так і зовнішніх феодальних війн. Власне міське населення давало князям ополчення, і було виробником основних повсякденних засобів людського існування включаючи придмети харчування. Власне спокійний розвиток, припинення феодальних війн, був головним лейбмотивом усіх земель стародавньої України-Русі. Виразником такого стремління усього українського народу у XIII столітті і були достойні наслідники легендарного "самодержця

усієї Русі Романа", його сини князі Данило та Василько. Отже повторивши шлях свого батька, великого князя Романа, як зауважував літописець який "був царем в усій Руській землі", знову об'єднавши Галичину і Волинь, Данило Ранович став наймогутніши князем стародавньої України-Русі, що надало йому право заявляти притензії на київське князівство і таким чином стати абсолютни володарем української держави у XIII столітті[172].

Однак усьому цьому здійсненню далекоглядної політики галицько-волинського володаря ще не судилось збутися. Об'єднанню України-Русі заважала напружена політична ситуація, яка склалася на західних кресах староукраїнськї держави у середині 30 років XIII століття, яка зумовлювала галицько-волинського володаря звернути на неї увагу. Річ в тому, що учас феодальної війни в Україні-Русі у 1202-1210 роках в Прибалтику, з благословлення папи римського і німецького імператора було засновано духовно-рицарський орден мечоносців, на чолі якого стояв магістр, вибираємий з кола найзнатніших рицарів. Існував також капітул ордену, своєрідна рицарська рада, на якій розв'язувалися питаня внутрішньої та зовнішньої політики. У першій половині XIII століття Орден здійснив військові кампанії у литовські та пруські землі, що привело до консолідації у XIII столітті литовських племен в литовську державу, якій вдалося внаслідок консолідації відбити наступальний порив тевтонських рицарів. Оскільки польські князі і орден заключили у 30 роках XIII століття союз, то литовські князі, які раніше терпіли від нападів рицарів, самі перейшли у наступ на союзників Ордену поляків і почали нападати на польські землі, зокрема межуючу з ними Мазовію та Куявію. Мазовецький князь Конрад, що раніше підтримував дружні стосунки з князем Данилом і у час феодальної війни в Україні-Русі розірвав з ним союзну угоду, найбільше з усіх польських князів страждав від нападів союзної князю Данилу молодої Литовської держави. Користуючись тими обставинами, що у 30 роках князь Данило зосередив усю свою увагу і зусилля на приєднанні Галичини і спробах поширити свій вплив на Київське князівство, Конрад вирішив запросити собі на допомогу проти литовських князів німецьких рицарів Тевтонського ордену, які з Палестини переселились в Європу і спочатку зупинилися в Сілезії та Німеччині, а потім з дозволу угорського короля Андрія II у Семиградді, де зобов'язались захищати угорську державу від половців. Однак там

вони стали настільки агресивними, що Андрій II з великою ганьбою вигнав хрестоносців з своєї країни незважаючи на протест папи. Гіркий досвід угорського короля Андрія II однак не навчив нічому польського князя Конрада мазовецького, який за порадою папи і католицького духовенства запросив тевтонських рицарів до свого князівства. Утвердившись на суміжних земля рицарі з них як з плацдарму починають завоювання Литви, Пруссії ряду регіонів Прибалтики. Захоплений упіхапми тевтонців і розуміючи, що він не зможе утримати порубжних теритрій України-Русі, мазовецький князь Конрад передає рицарям у 1236 році, захоплений у час феодальної війни в України-Русі, багатий торгово-ремісничий центр Дорогичин. До нашого часу до нас дійшло не лише коротке повідомлення галицько-волинського літопису про військову кампанію князя Данила у Дорогичинську землю, а й низка польських хронік згідно яких ми дізнаємось, що у 1236 році“ Конрад нагородив загін мечоносців, що був у нього на службі Дорогичином, який віддав їм для захисту поряд з другими своїми суміжними з Литвою володіннями/173. Як ми знаємо із свідчень джере Дорогичинська земля завжди входила до складу Волині і здавна була важливим транзітним пунктом, своєрідними вортами України-Русі на заході в торгових стосунках української держави. Надання Конрадом мазовецьким рицарям частки Волиської землі викликало незадоволення уже достатньо могутнього галицько-волинського князя.Тому справедливі слова Данила висловлені галицьким літописцем: “не гоже крижовникам тримати нашу отчину, і пішов на них з великою силою” закономірно відображають стремління князя Данила по зберанню під однією владою земель України-Русі. Іноземні та вітчизняні джерела свідчать, що Данило штурмом взяв Дорогичин і взяв в полон одного з членів капітулу ордена магістра Бруно з усіма його рицарями. Сам похід на Дорогочин був організований блискуче, князь Данило спеціально перед тим, як виступити проти рицарів розпустив слухи, що він збирається в похід на ятвягів, щоб приспати пильність рицарів, що отаборились у Дорогичині, адже облога і штурм добре укріпленого міста, де сиділи добре озброєні воїни-рицарі, було не легко взяти. За свідченням джерел, військо галицько-волинського князя оволоділо містом навальним штурмом, а це значить, що Данило Романович добре готував військо до штурму міста. Можна припустити, що галицько-волинський князь для взяття Дорогичина застосовував облогову техніку: пороки, каменемети, тарани, важкі самостріли, перекидні

містки, приставні драбини, можливо навіть облогові башти. Інакше і не можливо було так легко оволодіти добре укріплене рицарями місто[174]. Розгром завданий рицарям під Дорогичином був настільки разючим, що вони більше ніколи не нападали на прикордонні землі української держави, покрайній мірі джерела нам про такого рода напади рицарів нічого не розповідають[175].

Таким чином повне злучення усіх земель Галичини та Волині у кінці 1237 року, дали можливість галицько-волинському володарю Данилу розпочати на початку 1238 року боротьбу за повне утвердження в Україні-Русі. Для такого утвердження дреба було злучення з Галицько-Волинською землями Київського князівства. Слід зауважити, що приєднання Київської землі до Галицько-Волинської держави було давнім бажанням Данила Романовича. Тому, як вірно зауважує російський історик Д. Н. Александров, що в 30 роках XIII століття Данило Романович не замикався у галицько-волинських землях, в цей же час він намагася утвердитися і в стародавній столиці української держави місті Київі та в усій Київській землі. З цією метою нам потрібно проаналізувати усі зусилля галицько-волинського володаря у цьому напрямку до часу злучення ним української держави у 1238 році. Попробуємо по заданій нами проблемі розглянути події, які привели до злучення української держави у 1238 кнзяем Данилом, оскільки події 1235-1236 років передували об'єктивному ходу злучення в одне ціле України-Русі[176].

Літопис під 1235 роком розповідає про розгар феодальної війни у Київській землі, коли Із'яслав Мстиславович смоленський і чернігівський князь Михайло ходив походом на Київ “і взяли київського князя Володимира Рюриковича і полонили”[177]. Згідно зі свідчннями Іпатіївського літопису, Володимира Рюриковча підтримував по заключенню созного договору у 1235 році , Данило князь галицько-волинський, який все частіше по об'єднанню Галичини з Волинню звертав увагу на політичні процеси в Київській землі. Коли київський престол зайняв Із'яслав Мстиславович смоленський, то згідно свідчень джерел ми знаємо, що відносини у нього з галицько-волинським князем зразу склались недружні. Сувокупність свідчень дають нам право наголошувати, що галицько-волинський князь сам претендував на Київське князівсво, і мав на нього більше прав ніж смоленський князь, оскільки Київщина була складовою частиною

держави його батька великого князя Романа і завжди була в сфері впливу мономаховичів. Данило Романович не притендував на Київ тільки тоді коли у ньому сидів його союзник Володимир Рюрикович, дід і батько якого були київськими князями. Таким чином коли у Києві сів Із'яслав Мстиславович смоленський, то зрозуміло, що це викликало велике політичне напруження в Україні-Русі, особливо цим був незадоволений галицько-волинський князь Данило, який не бажав допускати впливу північно-руських князів на Київ, і який після смерті київського князя Володимира Рюриковича вважав Київську землю своєю спадковою вотчиною, яка була власністю ще його батька великого князя Романа. Внаслідок проведеної широкомаштабної політики князем Данилом і прорахунків у політичній діяльності під час князювання в Києві північно-руського князя Із'яслава Мстиславовича смоленського, скоро ситуація в Києві змінилася у користь галицько-волинського князя Данила. Ворожнеча між південно-руськими чернігівськими та північно-руськими князями із-за Києва привела до того, що ситуація у Києві стала не управляєма, що дало можливість Данилу зайняти Київ і вигнати з нього північно-руських князів, розпалюючих в Київській землі феодальні війни[178]. В цей же час внаслідок підтримки галицько-волинського князя утверджується київський князь Володимир Рюрикович, однак у цьому ж році він скоропостижно помирає і Київ знову самочинно займає смоленський князь Із'яслав Мстиславович. Дізнавшись про це Данило Романович виступив походом у Київську землю і тим самим заставляє смоленського князя утікати з Київської землі. Вигнавши Із'яслава з Києва в цей же час Данило Романович заявляє на нього свої права, як спадщину свого батька "Самодержця усієї Русі Романа, що як наголошує галицький літописець володів усією Руською землею, а іменно Києвом, Володимиром, Галичем, і був царем в усій Руській землі". Таким чином приєднання Київського князівства до Галицько-Волинського Данилом Романовичем у 1238 році і можна вважати фактом об'єднання ключових українських земель в одну українську державу. Князь Данило ставши у 1238 році єдиновладним володарем України-Русі вирішив більше не надавати приєднану Київську землю будь-якому князеві маючи досвід їхньої невірності. Щоб утримати міцно номінальну столицю України-Русі в лоні однієї державної структури, великий князь Данило Романович вирішив посадити в Києві намісника, який би правив Києвом від імені великого князя, боярина

Дмитра. Приведений матеріал, наголошував радянський знавець даної проблеми В. Т. Пашуто, яскрово говорить , що Київське князівство у 1238 році було одним із центрів злученої в одну політичну інфраструктуру України-Русі. Великий князь Данило Романович пояснював приєднання Київської землі до своїх галицько-волинських володінь, тим, що воно було складовою чатиною держави його батька і він наслідуючи державні стремління свого батька вирішив приєднати Київську землю до своєї державної системи. Утвердження Данила Романовича в Києві у 1238 означало політичне злучення в одну монолітну державу одноетнічних княжінь, що є фактом відновлення єдності української державності в кінці 30-х років XIII століття і припинення феодальної війни в Україні-Русі[179]. Ретельне вивчення джерел показує нам, і про це вірно наголошував ще в XIX столітт І. Шараневич, що по утвердженню в Київській землі великий князь київський Данило Романович розпочав військові кампанії у верхньодніпровські землі. У 1239 році він включив у свою могутню державу усі землі, якими володів його батько від середньої течії Дніпра і до витоків по регіони витоків Немана. Такі завоювання він зробив задля забезпечення обороноздатності Київської землі від раптового нападу на неї монголо-татар[180].

Таким чином на передодні монголо-татарської навали великому князю Данилу Романовичу вдалося не тільки об'єдати Українську державу в одну політичну інфраструктуру, але й водночас поширити її вплив на суміжні і з нею регіони, і тільки наступ монголо-татар зупинило подальші процеси зростання могутості України-Русі.

Список джерел та використаної літератури:

1.Д. Зубрицкий. История Галицко-Русского княжества Львов. 1853-1855, т. 2, с. 480-482, т. 3, с. 107.
2.М. С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1991, т. 2, с. 481-482.
3.В. Т. Пашуто. Внешняя политика Древней Руси. М. 1968, с. 241-242.
4.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950,с. 194.
5.С. М. Соловьев. Сочинения. М. 1988, т. 2, кн. 1, с. 564.
6.В. Н. Татищев. История Российская. М-Л. 1964, т. 3, с. 170.
7.Н. Ф. Котляр. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. К. 1985, с. 118-139.
8.І. П. Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство. К. 1984, с. 88.
9.М. Ф. Котляр. Данило Галицький. К. 1979,с. 31-32
10.В. Т. Пашуто. Внешняя политика Древней Руси, с. 242.
11.Д. Зубрицкий. Вказана праця,т.2,с. 34-37. В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 194.
12.С. М. Соловьев. Сочинения. М. 1988, т. 2, кн. 1, с. 564.
13.М. С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1993. т. 3, с. 19.
14.ПСРЛ. М. 1962, т. 1, стб. 717.
15.М. С. Грушевський, т. 3, с. 19.
16.С. М. Соловьев. Сочинения, т. 2, кн. 1, с. 564.
17.С. М. Соловьев. Сочинения, т. 2, кн. 1, с. 564.
18.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 33.
В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 195.
19. М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 34.
20.М. С. Грушевський, т. 3, с. 20-21.
21.В. Т. Пашуто. Внешняя политика Древней Руси, с. 242.
22.С. М. Соловьев. Сочинения, т. 2, кн. 1, с. 565.
23.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 195.
24.ПСРЛ. С-П. 1856, т. VII, с. 112.
25.М. Ф. Котляр. Полководці давньої Русі. К. 991, с. 30.
26.В. Т. Пашуто. Внешняя политика древней Руси, с. 243.
27.В. Т. Пащуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 196.
28.Д. Н. Александров. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь в XIII-XIV вв. и образование Литовского государства. М. 199, с. 59.

29. ПСРЛ, т. XXV. Московский летописный свод 1479. М. 1949, с. 108.
30.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 194-195.
31.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 37.
32. М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 42.В. 33.В.Н. Татищев. Вказана праця, т. 3, с. 186-188.
33.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 37
34.Руський літопис.К.1989,с.378.
35.Д. Зубрицкий. Вказана праця. т. 3. с. 46.
ПСРЛ. М. 1962, т. 2. стб. 727.
36.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 46.
37.ПСРЛ. М. 1962, т. 2. стб. 727.
38.ПСРЛ. М. 1962, т. 1. стб. 727.
М.Ф.Котляр. Данило Галицький, с. 46.
39.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 44.
40.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, с. стб. 725-727.
41.ПСРЛ, т. XXV. Московский летописный свод 1479. М. 1949, с. 108.
42.Д. Н. Александров. Вказана праця, с. 62-64.
43.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 198.
44.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 272-278.
45.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 278.
46.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 278.
47.Д. Зубрицкий, т. 3, с. 51-52.
48.Д. Зубрицкий, т. 3, с. 53-54.
49.М. Ф. Котляр.Данило Галицький,с. 38-46.
50.Б. Д. Греков. Древнейшие судьбы Западной Украины и Западной Белоруссии. М. 1939. N10-11.
51.Н. Ф. Котляр. Фомирование территотории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси. К. 1985, с. 124-125.
52.М. Ф. Котляр Данило Галицький, с. 47.
53.В. Т. Пашуто. Вешняя политика Древней Руси, с. 244-245.
54.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 728-729.
55.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 48.
56.Д.Зубрицкий.Вказана праця, т. 3, с. 55-56.
57.І. П. Крип'якевич. Галицько-Волонське князівство.К.1984,с. 87-89.
58. Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 57-58.
59.Н. Дашкевич. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. Киев. 1873, с. 28-45.

60.В.Н. Татищев. Вказана праця, т. 3, с. 186-188.
61.Н. Дашкевич. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. Киев. 1873, с. 28-45.
62.Н. Дашкевич. Вказана праця, с. 100. М. Н. Карамзин. История государства Российского. М. 1991, т. 2-3, с. 100.
Д.Зубрицкий. Вазана праця. т. 3, с. 53.
63.M. Werner. Di Regirung Bela's der vierten, Ungar. Revue, Vien, 1893, s. 141.
Д.Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 54-55.
М.Н. Карамзин.История Государства Российского.М.1991, т. 2-3, с. 446.
64.Б.Д.Греков. Вказана праця. В. Т. Пашуто Вказані праці. В. Пичета. Исторические судьбы Западной Украины и Западной Белоруссии. М. 1939. В. Пичета. Основные мотивы исторического развития Западной Украины и Западной Беларуссии. Соцэкгиз. 1940.
65.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 52-78.
66.С. В. Юшков. Суспільно-політичний лад і право Київської держави. К. 1949.
67.Інститут історії АН. УРСР. 1953, т. 1. Аналогічне видання 1977 р.
68.К. Я. Софроненко. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI-XIII вв. М. 1955, с. 3-4.
69.Д. Зубцицкий. Вказана праця. Львов. 1853-1855.; Н. Дашкевич. Вказана праця. Киев. 1873.; І. Шараневич. История Галицко-Володимерской Руси. Львов. 1863.;
70.М. С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1991, т. 1, т. 2. К. 1993, т. 3,с.97-99.
71.Б. Д. Греков. Древнейшие судьбы Западной Украины и Западной Белоруссии.Новый мир". 1939, N10-11.
72.С. В. Юшков. Вказана праця, с. 402.
73.К. Я. Софроненко. Вказана праця, с. 24.
74.І. Шараневич. Вказана праця, с. 104-105.
75.Готье. Исторические судьбы Западной Украины и Западной Белоруссии. Исторический журнал. 1940, N1, с. 95.
76.В. Пичета. Основные мотивы исторического развития Западной Украины и Западной Беларуссии. Соцкнигизд. 1940, с. 1О.
77.К. Я. Софроненко. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси 11-13 вв. М. 1955, с. 53.

78.Н. Дашкевич. Рыцарство на Руси в жизни и поэзии. Книга для чтения в историческом обществе Нестора летописца. Кн. 15, вып. 4. Киев. 1909, с. 136.
79.К. Я. Софроненко. Вказана праця, с. 54.
80. Б. Д. Греков. Крестьяне Киевской Руси. М. 1952, с. 257-258. К. Я. Софроненко, Вказана праця, с. 54-55.
81.Руський літопис. К. 1989,с.243.
82.К. Я. Софроненко. Вказана праця, с. 55.
83.Н. Дашкевич. Княжение Даниила Галицкого, с. 28.
84.К. Я. Софроненко. Вказана праця, с. 109-110.
85.ПСРЛ. М. 1962, стб. 729-731.
86.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 49-50.
87.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 31.
88.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 30.
89.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 200.
90.M. Wetner. Вказана праця, с. 141-145.
91.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 60.
92.В. Н. Татищев. Вказана праця, т. 3, с. 186-188.
93.M. Wetner. Вказана прауя, s. 141-145.
94.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 200.
95.В. Н. Татищев. Вказана праця, т. 3, с. 189.
96.Н. М. Карамзин. История государства Российского. М. 1991, т. 2-3, с. 447.
97.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 32-33.
98.Huielard-Breholles Examen dechates de l'Eglise Romaine contenues dans les roulleaux de lluny, Paris, 1865, p. 84.
99.Huieland-Breholles... Вказана праця, p. 84.
100.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 35.
101.Н. М. Карамзин. Вказана параця, т. 2-3, с. 447.
102. В. Н. Татищев, т. 3, с. 188-189.
103.І. П. Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство, с. 89.
104.Huillard Dreholles. Examen de chartes de l'Egeise Romaine, conte nues dans les ronleaux de Cluny. Paris, 1865, p. 84.
105.І. П. Крип'якевич. Вказана праця, с. 80-90.
106.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 62-65.
107.В. Т. Пашуто. Вказана параця, с. 201.
108.В. Н. Татищев. Вказана праця, т. 3, с. 189.
109.В. Н. Татищев. Вказана праця, т. 3, с. 200.

110.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 52.
111.М.С.Грушевський.Вказана праця,т.3,с.35.
112.М.С.Грушевський.Вказана праця,т.3,с.67.
113.В. Н. Татіщев. М-Л., т. 3, с. 207.
М. С. Грушевский. Вказана праця, т. 3, с. 36.
114.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 54.
115.Д. Зубрицький. Вказана параця, т. 3, с. 69.
116.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 59. 117. Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 70-72.
117.М. С. Грушевский. Вказана праця, т. 3, с. 36-38.
118.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 60.
119.С. М. Соловьёв. Сочинения, т. 2, кн. 1, с. 645-647.
120.С. М. Соловьёв. Сочинения, т. 2, кн. 1, с. 604.
121.В. Н. Татищев. История Российская, т. 3, с. 210-211.
122.Н. М. Карамзин. История гос. Российского, т. 2-3, с. 454-455.
123. ПСРЛ, М. 1962, т. 2, стб. 735.
124.В. Н. Татищев. История Российская, т. 3, с. 212.
125.Н. М. Карамзин. Вказана праця, т. 2-3, с. 455, с. 596.
126.Д. Зубрицький, Вказана параця, т. 3, с. 80.
127.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 731.
128. Руський літопис. К. 1989, с. 375.
129.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 772-773.
130.ПСРЛ. М. 1962, т. 1, стб. 445.
131. Д. Н. Александров. Вказана праця, с. 71.
132.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 204.
133.Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, ed. A. Theiner, t. 1, Romae, 1860, №21.
134.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 204-205.
135.В. Н. Татищев. Вказана параця, т. 3, с. 212.
136.С. М. Соловьёв. Сочинения, т. 1-2, кн. 1, с. 605. 136. М. С. Грушевский. Вказана праця, т. 3, с. 42.
137.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 42.
138.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 41.
139.Vetera munumenta historika Hungariam saeram illustrantia/ Ed A. Theiner. Romae. 1859, t. 1, N65.
140.Н. М. Карамзин. Вказана праця, т. 2-3, с. 456.
141.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 749-750.
142.Н. М. Карамзин. Вказана параця, т. 2-3, с. 456-457.

143.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 100-101.
144.Д. Н. Александров. Вказана праця, с. 77.
145.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 70.
146.Архив К. Маркса и Фридриха Енгельса, т. 5, с. 225.
147.М. С. Грушевский. Вказана праця, т. 3, с. 43.
148.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 206.
149.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 70-71.
150.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 102-103.
151.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 43-44.
152.N. Baunigarten. Op. cit., table 11, p. 47, Nr. 3.
153.B. Wlodarski. Rola Konrada Mazoweckiego w stosunkach polsko-ruskich.(Arch. Tw-wa Nauk we Lwowe. Dzial , tom19, zeszyt 2, Lwow, 1936, str. 1-53.
154.С. М. Словьёв. История России древнейших времён. М. 1988, т. 3-4, с. 125-126.
155.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 47.
156.М. Ф. Коьляр. Вказана праця, с. 74-77.
157.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 80.
158.Руський літопис. К. 1989, с. 386.
159.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 211.
160.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3. с. 48.
161.М. Ф. Котляр. Вказана праця, с. 85.
162.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 50.
163.М. Ф. Котляр. Вказана праця, с. 87-88
164.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 115-116.
165.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 90.
166.Д. Зубрицкий, т. 3, с. 118.
167.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 215.
168.Chronik Marci. Seria Istor. Hungaru. 2, s. 223.
169.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 53.
170.Codex Diplomat. Mas., ed Kochanowski, Nr. 336.
171.Schriptores Rerum Hungarum ed E. Szentpetery, Budapestini 1937-1938, tt. 1-2; t.1, p. 467.
172. В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 217-218.
173.Preussisches Urkundenbuch, t. 1./Ed. Philippi. Konigsberg. 1882, №126.
174.М. Ф. Котляр. Полководці давньої Русі. К. 1991, с. 137.
175.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 107.

176.Д. Н. Александров. Вказана праця, с. 85.
177.ПСРЛ. М. 1965, т. 10, с. 104.
178.ПСРЛ. М. 1962, т. 2, с. 788.
179.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950, с. 220.
180. І. Шараневич. История Галицко-Володимерской Руси. Львов. 1863, с. 87.

Розділ 3.

Русь-Україна в час монголо-татарського нашестя, та у період державного відновлення (1240-1253).

Монголо-татарське нашестя нанесло тяжкий удар економічному, політичному і культурному розвитку єдиній уже в політичному відношенні Україні-Русі, надзвичайно ускладнило процес її подальшого утвердження та еволюції державних структур. Знищення монголо-татарами її великих економічних центрів, розладнало систему адміністративного управління, а також послабило українські збройні сили. Татарське лихоліття, підірвало соціально-економічну основу державної влади і привело до відтворення феодальної роздробленості України-Русі. Знищивши у 1237-1238 роках політичне та економічне життя Північно-Східної Русі, у 1239 році орди монголо-татарського хана Батия вступили в Русь-Україну. У березні 1239 ж року вони захопили Переяслав, а в жовтні цього ж року Чернігів[1]. У великого князя Данила Романовича, більше не було сумніву, ворог загрожує його тільки що об'єднаній, з такими великими труднощами українській державі. У зв'язку з цим, великий князь Данило, як наголошують джерела, залишає в Києві свої відбрані рицарські полки під керівництвом випробуваного у багаточисельних ратях з поляками та уграми воєводу-тисяцького Дмитра, а сам перед лицем монголо-татарської навали спішно відправляється в Європу де в спонукання західно-європейських держав утворення антитатарської коаліції. В цей же час, цими ж питаннями там займаються і чернігівські князі Михайло Всеволодович і його син Ростислав, які утікли в Угорщину надіючись там у свого союзника Бели IV знайти допомогу проти татаро-монголів. Чернігівський князь намірівався закріпити договір про допомогу шлюбом Ростислава Михайловича з дочкою угорського короля. Однак Бела IV відмовив йому, як наголошують джерела "не дав дівки своєї Ростиславу". Аналгічна ситуація їх чекала в Польщі. Не добившись допомоги від Польші, чернігівські князі, як свідчить галицько-волинський літопис, "прийняли підданство володаря України-Русі Данила" і таким чином, Переяславська, Новгород-Сіверська та Чернігівська земля стала невід'ємною частиною української держави. У зв'язку з тим, що монголо-татари зайняли ці князівства і фактично уже знаходилися з володарем України-Русі у стані війни, Данило

Романович давав чернігівським князям в утримання Михайлу Київ, а Ростиславу Луцьк. Літописець яскраво описує нам цю подію: “Прислав бо Михайло послів до Данила та Василька говорячи, багато згрішили і много ратно капостей натворили тобі, та нині клятвою клянемося більше ніколи не ворогувати. Данило пообіцяв йому Київ, а синові Луцьк, Михайло же від страху татарського не посмів і ти в Київ”. В цей же час у Київську землю входили татаро-монголи, у великого князя Данила більше не було сумніву, що над Україною-Руссю нависла смертельна загроза. У зв’язку з цим він разом з сином Левом їде до Угорщини де прагне укласти угоду з королем Белою IV, запорукою якої повинен був стати шлюб князя Лева з дочкою Бели IV Констанцією. Однак переговори Данила в Угорщині закінчилися невдачею, оскільки угорський король наляканий монголо-татарською навалою боявся вступати з Даннилом Романовичем, над державою якого нависла смертельна загроза, в союз. Йому здавалось, що монголо-татари на довго, як у північній Русі з 1237 по 1240 роки, застрянуть в Україні-Русі, і знесиляться її настільки, що їх навала обмине його державу. Зрозумівши, що Бела IV не вступись в антитараську коаліцію, великий князь Данило вирішив підняти союзних польських князів проти татаро-монголів, зокрема князя мазовецького і куявського, однак і польські князі вирішили не втручатися у військову кампанію татаро-монголів в Україні-Русі. В цей же час, як зауважують джерела наприкінці 1240 року монголо-татарське військо з'являється під Києвом. Перед цим вони зруйнували чисельні міста, фортеці та замки Київської землі, такі як: Василів, Білгород, Витичів, Княжа Гора та інші[2]. На думку відомого археолога М. К. Каргера, Київ, мав найсильніші фортипікаційні споруди. На величезних валах, які досягали висоти 12 метрів і були завтовшки 20 метрів, височіли могутні дубові стіни з кам'яними баштами. В середині зовнішнього поясу укріплень “Ярославового міста”, пролягав внутрішній-“Володимирове місто, в якому ще в свою чергу стояла міцна фортеця “Ярославів двір”[3].

Про облогу та штурм монголо-татарами Києва, ми знаємо з докладних розповідей декількох літописів, як україно-руських так і північно-руських. Важливі деталі тих подій відтворені і досі відтворюються археологами. Згідно з сувокупностями свідчень величезна татаро-монгольська армія підступила до Києва на початку

червня 1240 року: “Прийшов Батий до Києва з великою силою, дуже багато було у нього людей, розповідає галицький літописець, і обложив місто. І нічого не було чути від гамору та скрипіння возів, ревіння безлічі верблюдів, та іржання табунів коней. І переповнилась земля руська людьми ратними”[4].

Головний удар татаро-монголи спрямували на південі укріплення Києва біля так званих “лядських воріт”, де вали і стіни були трохи нищими ніж в інших місцях фортепікаційної системи Києва, бо з цього боку місто захищалось болотом. Але настала зима, болото замерзло, що дало можливість ворогові підійти під стіни, і підтягнути під них стінобитні машини і безупинно в них бити, як вдень так і вночі. Внаслідок цього, зауважує літописець, монголо-татари вибили стіну. Хоча татари і взяли першу лінію оборони, та подальше просування їх зупинило Володимирове місто своїми фортепікаційними спорудами. Добреорганізована уже тоді пораненим воєводлою Дмитром оборона, дозволила захисникам сконцентрувати головні сили у ньому. З великими зусиллями, ціною великих втрат татаро-монголам вдалося подолати і цю перешкоду. Тоді кожний дім став своєрідною фортецею. Археологічні дослідження відтворили разючу картину. В руїнах жител лежали кістки загиблих захисників з пробитими черепами, перерубаними тілами, у тих положеннях, у яких їх застала смерть. Діти шукали порятунку в печах, але й там їх знайшла загибель[5].

Решта уцілілих захисників заховалася у монументальній споруді часів Володимира Святославовича, Десятинній церкві. Та татари не пожаліли її, і вона була розбита таранами і стала могилою для останніх захисників міста. 6 січня 1240 року опір киян остаточно припинився. Літописи повідомляють, що татари усіх людей від малого до великого убили мечем, лише тисяцькому Дмитрові Батий подарував життя, можливо, що він і був тим джерелом, яке так детально залишило нам опис трагедії Києва. Однак можна наголосити, що Київ був винищений не повністю, після проходу Батия на захід у ньому відроджується життя, однак не у тому обширі, яке було раніше. Літописець наголошував: “що після взяття Києва, Батий почувши, що Данило в уграх, швидко пішов до Володимира волинського”. Погром волинської землі був підготовлений Батиєм з великим успіхом. Так для здобуття невеликого волинського міста Колодяжного татари використовували аж 12 таранів, можна лише собі уявити скільки їх бухало в стіни при

взятті головних міст України-Русі: Києва, Володимира, Галича. Однак безсилими татаро-монголи були при взятті могутніх міст-фортець Кременця та Данилова, ці міста внаслідок мужнього самозахисту уникнули татаро-монгольського сплюндрування. Після невдалого штурму ряду волинських міст головні сили Батия підійшли до другого визначного міста України-Русі- Володимира-волинського. Джерела описують нам його як велике красиве та добре укріплене місто, з міцними та високими дерев'яними стінами та баштами. Побувавший під його стінами угорський король Андрій II дивувався його красоті, наголошуючи, "що такого красивого міста він не бачив ще навіть у німецьких країнах". Джерела на жаль коротко розповідають про взяття монголо-татарами Володимира: "Прийшов Батий до Володимира і взяв його на спис і перебив людей не милуючи". Згодом Данило Романович повернувшись до Володимира зустрів жахливу картину, яку зосталось літописцю з жахом занотувати:"Ніхто у Володимирі не зостався живий, церкви були переповнені трупами"[6].

Археологічні дослідженя у Володимир-Волинському засвідчують, що більшість захисників його загинула і монголо-татари роздратовані великими втратами і опором піддали жителів нелюдським мукам. Археологи знаходили черепи із забитими у них залізними гвіздками. Так само був взятий Галич, археологічні дослідження про цей період історії, ще чекають своїх дослідників. В цей же час джерела зберегли нам свідчення згідно яких Дмитро, що постійно перебував у свиті Батия, побачивши, що "Руська земля гине", зверувся до Батия сказавши йому: "не гоже довго бути тобі у цій землі, час уже іти тобі в угри, а то угри сильний народ зберуться вони і не пустять тебе. Батий же послухав пораду Дмитрову і пішов на Угорщину". Таким чином на прикінці 1241 року Батий завовав усю Русь-Україну, покривши квітучу країну трупами і попелищами[7].

Дальше по завоюванню України-Русі татаро-монголи направили свої військові сили проти Польщі та Угорщини. Болеслав Стидливий, сандомірський князь, хоч отримав допомогу від Мазовії однак не зумів зупинити монголо-татар. Його військо було розгромлене біля Ополя після чого татари почали розорювати польські села та міста такі як Люблін, Завихвост, Сандомір. По взяттю Сандомірського князівства частина монголо-татарського війська рушила у велику Польщу і штурмом взяли такі міста як Серадзь, Ленчиц і Куявію, а друга частина

ударила на малу Польшу і взяла Краків і Вроцлав, в останньому не був взятий тільки вроцлавський замок. В цей же час велике польське військо під керівництвом великого краківського князя, що правив Краковом з 1238 по 1241 рік Генріха Благочестивого, підкріпленого союзними пруськими хрестоносцями на чолі з магістром ордена Поппо фон Остерном, рицарями із Сілезії та Моравії зібрались біля Лігніца, де вирішили дати бій татаро-монголам. 9 квітня 1241 року тут сталася кровопролитна битва наслідок якої для поляків та хрестоносців був трагічний, їхня армія була розгромлена татаро-монголами, які як свідчать легенди відправили в Монголію у ставку імператора девять мішків з правими вухами в знак могутності своєї зброї в європейській кампанії. Завоюванням України-Русі та Польщі, татаро-монголи викликали великий страх в Європі, до нападу татар готовились такі віддалені міста, як Любек[8], Нюрнберг[9], маркграфство Тюрінгське [10]. 12 квітня 1241 року друга армія татаро-монголів наголову розбила 60-ти тисячне військо угорського короля Бели IV при Сайо в долині Могі, оточеної хребтами Токая. Внаслідок жорстокої поразки Бела IV через Нітру і Братіславу утік спочатку до австрійського володаря Фрідріха II, а потім перебрався в Загреб. Джерела свідчать, що татаро-монголи гнались за угорським королем до річки Дунаю. Західно-європейські хроніки, та нотатки іранця Рашід-ад-Діна датують це повідомлення 11 квітня 1241 року. Із нього ми дізнаємось, що об'єднана армія угорського короля Бели IV і хорватського князя Коломана зазнавши від татаро-монголів нещівної поразки звернулась до папи римського і німецького імператора, щоби останні допомогли спасти їм Угорщину від розорення, при цьому угорський король Бела IV навіць обіцяв імператору Фрідріху II стати його васалом[11].

Сукупність джерел дозволяють нам зробити висновок, що 60 -ти тисячна армія Бели IV була розгромлена внаслідок одночасного нападу на неї з трьох сторін армій Батия, зокрема армії Бурундая і армій які були керовані полководцями Субедеєм і Киданем. Однак слід зауважити, що розгром угорської армії сильно виснажив татаро-монголів у зв’язку з цим вони не мали сил йти походом на Чехію. В цей же час чеський король Вацлав успішно підготовлювався для оборони. Ним були сильно укріплені міста Прага, Оломоуц, Брно і другі, а також монастирі, зроблені запаси продуктів. Побачивши добре укріплені міста Чехії татаро-монголи не рішились нападати на Чехію, що дало

можливість ще у XIX столітті чеському ученому Ф. Палацькому стверджувати, що монголо-татарський наступ у Західну Європу було зупинено Вацлавом I чеським[12]. Однак це не відповідає істині, оскільки монголо-татари вирішили як слід розгромити Угорщину, що вони успішно робили до початку 1242 року, а пізніше від основного війська, що розорювало Угорщину від'єдналася армія Киданя, яка перейшла Драву і вторглася в Хорватію, де спустошила Загреб, заставивши угорського короля утікати на Далматійське побережжя, де його збройні сили розмістились у побережних фортецях Тригорі, Сплиті, Клісі та на ближніх островах[13]. В кінці березня 1242 року монголо-татари узнавши про смерть імператора Угедея і виснаживши свої військові сили, прийняли рішення повертатися в Монголію, таким чином монголо-татари на заході пробули всього два роки і розгромили тільки дві західно-європейські держави Польщу та Угорщину[14]. Повертаючись із-за Карпат Батий хотів полонити великого князя Данила Романовича, якого повсюдно шукав в Україні-Русі, однак останній із своїм двором в цей час перебував в Польщі, перечікуючи прохід Орди[15].

Отримавши в Польщі звістку, що монголо-татари вийшли з України-Русі, володар України-Русі зі своїм військом та двором вирішив повернутися додому. Проїзджаючи по Польщі великий князь Данило бачив страшне сплюндрування польських земель. Не краща ситуація була і в Україні-Русі. Тверський літопис нам наголошує, що Русі було завдано такого нещівного удару після якого вона не могла оправитися ще багато десятиліть: “Поросли бур'яном і лісом колись плідні ниви”. Літописець з тугою наголошував: “Села від того нечестивого Батиєвого побоїща опустіли”[16]. Самі селяни або загинули в нерівному бою, або розбіглися по навколишніх лісах. Не краще було становище і у великих містах, вони майже усі були знищені ордою. Послідуючі дії великокнязівської влади, згідно свідчень літописних джерел, заставляють вважати, що староукраїнське суспільство було переконане, що монголо-татари на завжди пішли на Балкани, як це нераз бувало в історії України-Русі, яка пережила не одне нашестя східних кочовиків починаючи з сарматів, гуннів, аварів, угрів та інших. Про те, що повернення монголо-татарів не чекали свідчить та широта внутрішньо-політичних та економічних мироприємств, які поводились українським народом і боярами у відсутність князів. Приїхавши в Русь-

Україну великий князь Данило побачив кругом смерть, руїни та згарища. Частина бояр української держави включаючи навіть волинських, яким князь завжди вірив і віддавав перевагу над галицьким чи київськими теж вийшла із покори. Галицько-волинський літопис з обуренням розповідає, що коли володар України-Русі підійшов до Дорогичина з таким блиском відбитого у хрестоносців, то місцеве боярство зачинило перед ним ворота немов перед ворогом. Марно Данило Романович переконував їх, "що це був град батьків наших", та відповідь була одна:"та ти не зможеш увійти у нього"[17]. Проїзджаючи дальше по Україні-Русі він побачив, що усі міста були знищені, зокрема місто Берестя було знищене повністю, у аналогічному стані, був Володимир, Галич і Київ. Допоки великий князь Данило Романович облаштовував Володимир боярство Галичини відновило старі зв'язки з давнім претендентом на галицький престол чернігівським князем Ростиславом. Допоки тривали переговори, бояри без уского контролю панували в Галичині. Коли Данило Романович послав у Галичину свого стольника Якова, той побачив таку картину: "галицькі бояри називали Данила своїм князем, а самі усю землю держали"[18]. "Доброслав Судьїч, попів онук, запанував мов князь грабуючи землю. Без княжого повеління заволодів містами усього Подністров'я до міста Бакоти, а також усе Дністро-Дунайське пониззя". Григорій Васильович вирішив запанувати в "усій гірській країні Перемишльській", було від них, як наголшує літописець, "великий грабунок в Галицькій землі"[19]. В цей же час, коли Доброслав Судьїч і боярин Доброслав, що наживався від продажі коломийської солі та інші бояри самостійно управляли усією Галичиною, виявилоясь, що у самій Центральній Галичині їм стало тісно і вони вирішили "покращити" своє становище за рахунок земель перемишльського боярина Григорія Васильовича, та сили їх були рівні, тому до війського конфлікту не дійшло. У зв'язку з цим вони не знайшли іншого способу, як звернутися до Данила Романовича, щоби він їх розсудив. Літописець відмічав, що на суді Доброслав і Григорій почали обмовляти один одного. Данило Романович слухав їхню розмову і розумів, що вони не бажають у волі його ходити, а його владу іншому князеві готові віддати, у зв'язку з чим він вирішив з своїм братом Васильком ув'язнити їх[20].

Як бачимо із літописних свідчень бояри самі прискорювали події, будучи незадоволеними діями великого князя Данила, який відібрав у Доброслава Галичину, вони разом з "Болохівськими князями", вдерлися на Дністровське Пониззя, тільки но звільнене і улаштоване до мирної праці і підняли там повстання проти адміністрації великого князя Данила. Відразу по ув'язненні Доброслава Данило Романович направив у Пониззя свого печатника Кирила, щоб "переписати грабунки нечистивих бояр і утихомирити землю". Кирило не проводячи там ніяких каральних мір зумів однак досягти там своєї мети, "переписав грабунки нечистивих бояр, і утихомирив землю"[21]. Організувавши у Пониззі народне ополчення він відбив наступ чернігівського князя Ростислава, якого запросили на галицьке княжіння бояри і прогнав його за Дніпро. В цей же час сам володар Ураїни-Русі з головними військами завдав нещівного удару "болохівським князям", як зауважував галицько-волинський літопис:"міста їх попалив та греблі їх розкопав"[22]. Суворість великого князя до них була за те, "що вони орали і сіяли для татар, покладаючи на них велику надії". Згідно свідчинь джерел, ми приходимо до висновку, що болохівські феодали зраджували державні інтереси України-Русі, перешкоджали її новому об'єднанню в період закінчення монголо-татарського нашестя[23].

Як бачимо згідно свідчень літописів, послідуючі дії великокнязівсько влади направлені на централізацію, заставляють нас думати, що українське суспільство у період після татарського нашестя, знаходилось у повній децентралізації, усе державне життя, можна сказати, об'єднання України-Русі приходилось починати майже з самого початку. Адміністративний, господарський та державний апарат був серйозно деорганізований. Місцеве боярство: галицьке, болохівське, волинське та київське фактично зосередило у всіх регіонах України-Русі усю фактичну політичну і економічну владу, як зауважують джерела: "бояри Данила собі князем називали, а самі усю землю держали"[24]. Ослабленню великокнязівської влади в Україні-Русі спонукало розорення монголо-татарами фактично усіх торово-ремісничих центрів, де останні завжди складали опору великокнязівської влади. Внаслідок відновлення феодальних війн, які очолили бояри, спалахнули селянські бунти, які заставили феодальну верхівку забути свої розладдя і консолідуатися з великокнязівською владою. В цей же час великокнязівська влада задля відновлення

єдиновладдя здійснює карральну політику проти: противників централізації країни, бояр, розпалюючих ворожнечу в суспільстві, зокрема селянські бунти. Великокнязівська адміністрація встановлює що це є справа рук великих духовних і світських можновладців, у вз'язку з чим великокнязівська адміністрація проводить широкомаштабні "улаштування" усіх земель давньоукраїнської держави, статей доходів як світських так і духовних феодалів, переглядає повинності селян і перерозприділяє земельні володіня князів та бояр, поповнює кадри нового "служилого" боярства, використовуючи відібрані землі опозиційних до центральної влади бояр і духовних феодалів. Такими рішучими мірами великому князю Данилу Романовичу вдалося знову в короткий термін часу відновити єдність України-Русі, знищити ненависних, розміщених біля стику земель галицьких, волинських та київських, противників єдності України-Русі "болхівських князів"[25].

Археологічні джерела говорять про жорстоке знищення болохівських міст, що доповнюється і свідченнями джерел, за даними яких знищені і спалені, були слідуючі болохівські міста: "Деревич, Губин, Кобуд, Кудин городець, Божський, Дядьків та інші"[26]. Однак по відновленню у цьому регіоні у 1252 році влади монголо-татар, володар України-Русі знову ударив на Болохівську землю. В ході другої військової кампанії українські війська знищили такі міста, як Межибожжя, Болохів, Побужжя, Городок, Семоч, Жидачів і Возвягль. Літопис свідчить, що підійшовші до розореного Возвягля союзні Данилу литовці, "не побачили нікого в місті окрім бігаючих собак"[27]. Утихомиривши і улаштувавши Київську землю, приєднавши Болохівську землю, Данило Романович рішучіше повертається укріплювати укуїнську державу на заході, а тобто намагається приборкати боярство Західної Галичини. Сюди великим князем були направлені війська на чолі з Андрієм дворським. Джерела дають право наголошувати, що перемишльський єпископ зайняв дуже ворожу позицію щодо централізації України-Русі , в зв'язку з цим великий князь Данило строго наказав дворському Андрію військовим шляхом приєднати Західну Галичину до України-Русі. У зв'язку з цим Андрій зайнявши Перемишль "приборкав перемишльського єпископа, слуг його гордих пограбував і тули їх боброві, пітомники борсукові і вовчі порозбирав, двір його, що завжди був багатолюдний розграбував". При

цьому дворі, як наголошують джерела, знаходився знамеитий поет "присловутий Митуса", не побачавший служити князю Данилу, відійшовший від останнього і знайшовший притулок при дворі перемишльського єпископа. Князівський літописець заніс повідомлення про розорення боярського та єпископського центру в Перемишлі і розряд позитивних, він вважав, що їх наявність підривають великокнязівську владу. Після такого удару боярство і єпископство остаточно переходить у розряд служилого великокнязівській владі. Джерела нам розповідають, що у часи Льва Даниловича перемишльський єпископ Мемнон виступає у ролі офіційного дипломата Льва і всеціло виражає інтереси великокнязівської влади[28].

Слід зауважити, що перемишльський єпископ не єдиний духовний сановник, який був приборканий за виступ проти володаря України-Русі. Факти дають нам право наголошувати, що взаємовідносини церкви і держави у XIII столітті в Україні-Русі, особливо в ході феодальної війни, не останню роль відігравав галицький єпископ Артемій, один із впливових духовних сановників, якому окрім галицької підпорядковувалася і уся Дністро-Дунайська (Молдавська) церковна організація, який теж примкнув до боярської партії і активно виступив проти великокнязівської влади, за що був прогнаний великим князем Данилом[29]. Ще один єпископ представник духовних сановників угровський єпископ Асаф-Йосиф, користуючись анархією у церковних справах після монголо-татарського погрому, як наголошує літописець, зробив сміливий крок, за допомогою боярства, без згоди з великим князем Данилом "скокнув на стіл митрополичий", за що був скинутий не тільки з митрополичої кафедри, але й з єпископської, а угровська єпископія була переведена в Холм. В цей же час волинське і київське духовенство усе концентрувалося біля великого князя Данила, волинська єпископія зокрема була у повному підчиненні великого князя, тут на єпископській кафедрі були довірені Данилу Романовичу люди, виходці із Святогорського монастиря Святого Данила, або слуги князя Василька-Никифор Стенило. Невідома нам доля луцького єпископа, однак, як наголошують джерела, що Луцьк був підчинений великим князем Данилом збройно, то можна вважати, що луцького єпископа спіткала така сама доля як і інших. На основі сувокупності фактів можна зробити висновок, що усі єпископські центри в ході

феодальної війни були підчинені володарю України-Русі і на кінець у 1246 році великому князю Данилу удалося назначити свого "печатника" Кирила митрополитом. На нашу думку цілком зрозуміло, що установлення для усієї України-Русі єдиного митрополита означало її повне злучення під рукою українського володаря. Характерно, що у цей же час починаючи з 1246 року у своїх буллах до Данила Романовича папа римський титулує його королем Русі[30].

Внаслідок політичного і релігійного улаштування України-Русі, великокнязівська влада свідомо проводила політику залучення у державу населення із інших міст та регіонів стародавньої Русі. Усе це може нам говорити, що внаслідок кардинальних реформ Данила Романовича була успішно налагоджене господарське життя у таких великих областях української держави, як галицька, волинська та київська. Данило Романович сам особисто їздив в Київ для улаштування Київської землі. Навіть повернення татар не перевало реформаторських стремлінь Данила Романовича, Батий напрвив на Україну-Русь лише два загони під керівництвом полководців Белая і Меньмана і ні один не зумів взяти ні одного міста[31]. Здавалось би що уже ніхто не зможе помішати з'єднанню України-Русі, однак зв'язані з угорським двором галицькі бояри, знову розпочали плести інтриги проти великого князя Данила. Відігнаний з Галичини чернігівський князь Ростислав Михайлович утікає до Угорщини, де його уже приймають по іншому, інакше ніж раніше до монголо-татарського нашестя. Відомо, що угорський король, який раніше не бажав союзу з чернігівськими князями, зараз сам вирішив видати свою дочку Анну за Ростислава чернігівського. У зв'язку з цим скоро у 1242 році Ростислав Михайлович одружується на дочці угорського короля. Джерела нам однак не подають переміну політичних мотивів угорського короля, але на нашу думку Бела IV одружив свою дочку Анну з Ростиславом тому, що боявся що останній у помсту наведе на Угорщину татар. Пізніше власне так він пояснив одруження двох своїх дочок на руських князях Ростиславі і Льві папі римському. Досить скоро по весіллю Ростислав випросив у тестя "угор много" і з ними рушив на Перемишль, сподіваючись на підтримку тамошнього боярства.Він надіявся за підтримкою духовенства улаштуватись в місті з подальшою метою зайняти усю Галичину. Спочатку Ростиславу пощастило потіснити полки Данилових воєначальників Андрія і Якова, але у розпалі бою на

нього ударив Данило Романович з своєю важкоозброїною кіннотою і пішим народним ополченням і вигнав Ростислава з Перемишльської землі, і як зауважує літопис “і пішов Ростислав до угор”. Тоді угорський король Бела IV і його зять Ростислав Михайлович підготовили війська до генерального походу в Галичину. До цього походу було залучено і польських князів, зокрема краківського, який був вороже настороєний проти володаря України-Русі. В цей же час король Бела IV був добре ознайомлений про існування україно-мазовецького військово-політичного союзу, який у 1241 році зумів утвердити на великокнязівському краківському престолі мазовецького князя Конрада. В цей же час Бела IV підтримав проти Конрада свого зятя Болеслава Стидливого, який за допомогою угорського війська знову посів на великокнязівському краківському пристолі і з'єднав таким чином в своїх руках усю малу Польшу. Внаслідок цього Конрад мазовецький пішов походом на Краків, а володар України-Русі на Люблін. Українські збройні сили, наголошує літописець, діяли тоді широкомаштабно на значній території. Полки великого князя Данила увійшли і завоювали майже всю Люблінську землю, князь київо-волинський Василько воював по усьому басейні ріки Лаби і на її притоці Танві і доходив до Вісли і Сана. Дворський великого князя Андрій воював Сандомірську землю, воєвода Вишата воював на польському підгір’ю. До походу зауважував польський літописець Ян Длугош, були залучені і литовські князі, які напали на південну Сандоміршину[32].

Внаслідок цієї війни Конрад мазовецький отримав від Болеслава Стидливого Клецьку землю. У відповідь на похід володаря України-Русі, Болеслав краківський зробив напад на українські землі і дійшов до Андрієва на Бузі, що заходився північнішше Холма. На цей військовий похід поляків великий князь Данило відповів новим походом на Люблін, внаслідок якого Люблінська земля була приєднана до України-Русі. Про це нам яскраво наголошують і польські джерела під 1244 ріком:“Rureni per diversos insultus Lublin devastant”[33]. Друге польське джерело добавляє: “et kastrum prose ed ificare ceperunt turim muratam fecerunt”. В цьому же джерелі після слова “Lublin” добавлено “et totum territorium”[34]. При цьому володар України-Русі зумів зберегти свій вплив і зв’язки при краківському дворі, що виявилось під час польсько-угорського виступу проти України-Русі. Князь Ростислав

Михайлович намагаючись відібрати від української держави Галичину, наступаючи на останню з відбірним угорським військом прийшов у володіння краківського князя Болеслава Стидливого, який був вороже настроєний проти володаря України-Русі і готовий надати військову допомогу Ростиславу Михайловичу. Увійшовши в Краків Ростислав Михайлович залишив у ньому свою дружину Анну, дочку короля Бели IV і сестру Кінги дружини краківського князя і попросив краківського князя посприяти йому у військовій кампанії проти володаря України-Русі. Однак налякані військовою могутністю Данила польські пани не бажали виступати проти великого князя Данила, частина їх на чолі з Флоріаном Войцеховичем Авданцем виступила проти антиукраїнської політики Болеслава Стидливого і у зв'язку з цим "повтікала з землі, маючи намір іти до Данила". Щоправда сам Флоріан Авданець помирився з Болеславом Стидливим і прийняв участь у поході проти володаря України-Русі. Таким чином ми бачимо, що у 1245 році угорським королівством і великим польським князівством, а також проугорським боярським угрупуванням Галичини зв'язаним з Ростиславом Михайловичем, було розвернуто нову інтервенцію у західні землі України-Русі. Це було ще одне намагання помішати політичному об'єднанню України-Русі в одну державу. Цілком очевидно, що за прямою інтервенцією чернігівського князя стояла угорська держава, яка в літку 1245 року зібрала велику армію, щоб "увести Ростислава до Галича". За наказом короля Бели IV у похід рушив цвіт угорського рицарства на чолі з досвіченим полководцем баном Фільнієм. Окрім добірного угорського рицарства у війську Ростислава були і польські полки краківського князя Болеслава Стидливого, а також чимало озброїних людей поставили під прапори Ростислава ті галицькі бояри, яким пощастило уникнути кари у час утвердження Данила Романовича в Галичині. Спочатку військо, яке очолював Ростислав здобуло Перемишль, а потім обложило Ярослав. Воєвода міста Ярослава спішно вислав гінця до володаря України-Русі і повідомив про прихід польсько-угорського війська, оскільки залога і міське ополчення хоробро захищались здійснюючи вилазки і громлячи ворога, однак перебороти могутнє військо не мали змоги. Будучи не взмозі взяти місто штурмом Ростислав наказав привезти облогові машини для пробиття стін, і почав військо готовити до штурму. Як бачимо із свідчень літописців, що Ростислав Михайлович настільки був упевнений в перемозі у військовій кампанії, що влаштував рицарський

турнір під стінами ще не скореного міста. Літописець наголошує: “що Ростислав розпишався і влаштував єдиноборство з угорським рицарем Воршем, і впав під нрим кінь і він пошкодив собі плече. І не на добре трапилось йому це змагання”[35]. Допоки польсько-угорське військо Ростислава стояло під стінами Ярослава сковане мужніми його захисниками, володар України-Русі великий князь Данило узнавши про прихід “великої раті” почав збирати свою дружину і ополчення і скоро зібраши воїв всіх, а також запросисши на допомогу половців, форсованим маршом виступив в похід. В цей же час великий князь Данило Романович розумів, що на карту поставлена доля такими труднощами об'єднаної держави. Тому користуючись довготривалістю Ярославського стояння Ростислава він запросив на допомогу союзних польських і литовських князів. Щоб нейтралізувати війська краківського князя Болеслава Стидливого Данило Романович запросив союзного мазовнцького князя Конрада, а також великого князя литовського Міндовга, військову допомогу від яких отримав, щоправда з запізненням, оскільки Данило Романович швидко з'єднавши усі військові сили України-Русі від Карпат до Київщини виступив на своїх супротивників з такою швидкістю, що його союзники запізнились. Усе військо України-Русі рухалось у строгому військовому порядку. По переду основних сил прямучала сторожа, далі авангардні полки під керівництвом досвідченого воєводи Андрія двірського, якому великий князь Данило доручив розвідати розташування військ Ростислава і підбадьорити своєю появою обложену залогу Ярослава, як наголошує літописець “укріпити місто духом, що уже близьке спасіння їхнє”[36]. Дальше рухались основні війська під керівництвом великого князя України-Русі Данила Романовича. Похід продовжувався настільки енергіно, що несчулось, як перед ним появилась ріка Сан, і її вирішили форсувати зразу. Першими її форсували половці, які напали на Ростиславові стада, що паслись по берегах ріки без сторожі і хотіли їх захопити, але зберігаючи військову дисципліну і виконуючи повеління Данила Романовича вони відігнали її до стану князя Ростислава. Зробивши розвідку половці доповіли великому князю Данилу, що угри не залишили сторожових загонів біля ріки і дали знак для переправи усього війська. Дальше через брід переправилася важкоозброєна рицарська кіннота, а тобто гвардія володаря України-Русі, у слід за нею війська волинсько-київського князя Василька, та князя Льва Даниловича, опіку над яким було доручено досвідченому воєводі

Васильку. Форсувавши ріку, великий князь Данило перешикував полки з похідного у бойовий порядок і “військо неквапно з тихістю грізно пішло на ворога, але серця воїнів кріпко були настроєні на битву”[37]. Отримавши повідомлення, про те, що українське військо перейшло ріку Сан князь Ростислав, бан Фільній і воєвода Флоріан залишивши піше військо біля воріт Ярослава, щоби місто не могло надати допомогу військам великого князя Данила, з рицарськими полками виступили на зустріч останньому.Галицько-волинський літописець дотримуючись канонів високого літературного мистецтва якому він служив, наголошував, що перед битвою великий князь Данило мав добрий знак, “над його полками кружляли і клекотіли орли”[38].

17 серпня 1245 року відбулася генеральна битва, одна з найбільших до офіційної коронації великого князя Данила на короля України-Русі. Війська зійшлися на ратному полі: зі своєї сторони Ростислав вилаштував до бою “Русь, Угрів і Ляхів” залишаючи в засідці рицарський полк бана Фільнія. Великий князь Данило, який особисто керував військом розмістив свій головний полк на лівому фланзі, у центрі випробовану у бояр важкоозброїну рицарську дружину Андрія двірського, а на правому фланзі проти польських військ Флоріана Авданця вібірний полк князя волинсько-київського Василька Романовича. Вилаштувані до бою війська зійшлись і розпочався жорстокий бій. Спочатку війська, як годиться по стратегії середньовічних воєн, обстріляли одні одних, а потім князь Ростислав з головними силами атакував рицарську дружину Андрія двірського. Літописець наголошує, що Ростислав кинувся з усією силою на Данила, але Андрій підставив під удар власну рицарську дружину. Однак скоріше всього, що постановка в центрі добреозброїної рицарської дружини Андрія двірського було стратегічним планом великого князя Данила. Згідно правил європейського воєнного мистецтва, сам великий князь Данило з головним полком повинен був займати місце в середині бойового строю. Проти нього стояв головний полк його суперника. Зіткнення цих двох основних ударих частин вирішувало результат битви. Розуміючи, що необхідно зберегти сили для вирішального поєдинку з угорським рицарським військом бана Фільнія, Данило Романович поставив свій великий рицарський полк на лівому фланзі, зробивши його тим самим “полком лівої руки”. Натомість у центрі він розмістив добірну рицарську дружину Андрія, а на правому фланзі

полк брата Василька. Стратегічний план володаря України-Русі повністю виправдав себе у перебігу Ярославської битви. Великий князь Данило Романович немов би передбачив, що важкоозброєні рицарі Ростислава потіснять в центрі військо Андрія двірського і підсильним ударом те почне відходити, а поки ворог захопиться атакою і заглибиться у розташування Андрієвого війська в центрі, йому буде нанесено могутні удари з флангів. Завершить розгром "зав'язавши мішок" натиск важкоозброєної рицарської кінноти великого князя Данила, яка зайде угорським рицарям бана Фільнія в тил. Битва розпочалась тим, що князь Ростислав з головним військом чернігівським і дружинами галицьких бояр атакував вибрану рицарську дружину Андрія двірського, вона і прийняла весь удар Ростиславового війська, як зауважував літописець:"списи ламалися з такою силою, немов грім гримів", з обох боків багато падало воїнів з коней і вмирало, а інші були проколені сильними ударами списів. Андрій же залишився з малою дружиною, скачучи назад і вперед, міцно бився з воргами, допоки Данило Романович не підіслав йому підкріплення. Однак воїни Андрія "міцно б'ючись" повільно відходили до Сану зберігаючи стрій і дисципліну. Зацікавлений у тому, щоби Андрій дворський скував навколо себе більшу частину Ростиславового війська, великий князь Данило відрядив йому на допомогу невелике підкріплення: Василя Глібовича, Всеволода Олександрвича, Мсислава і других, всього як зпауважував літописець "20 вибраних мужів". В цей же час польські полки під керівництвом Флоріана Войцеховича Авданця, як зауважує літописець, сильно пішли в наступ на полк Василька "Кирилеш" співаючи із криком: "поженем руських на великі броди. І сильний голос ревіння був у їхнім полку"-насмішливо відзивався про поляків князь Василько. І тут закипіла кровопролитна битва. Поляки налягали сильно, обзиваючи в пориві битви українських воїнів, але не дивлячись на те полк Василька Романовича вистояв. Літописець зауавжував: "ляхи же лаялись і кричали князю Васильку: "поженем вас на великі броди. Князь Василько же відповідав їм: " Брешете, що поженети ви нас, бог допомагає нам, і так сильно натиснув на них своєю кінною дружиною, що ляхове не витримали натиску і побігли від лиця його"[39]. Згіно сувокупності свідчень джерел можна і дальше реконструювати хід битви, оскільки він був добре спланований полководцем-князем, який уважно слідкуючи за ходом битви на різних флангах був повністю проінформований про стан справ у кожнім

полку. Джерела зафіксували свідчення з яких видно, що великому князю доповідали: “що полк князя Василька міцно стоїть проти поляків, у центрі Андрій двірський скував майже усе військо Ростислава кріпко бився, але помалу відступав, що давало можливість великому князю надавати для утримання фронту йому вчасно допомогу”. В цей же час у ворога у розпалі битви ще залишався великий резерв, рицарський полк угорського бана Фільнія, який повинен був завершити битву переможним наступом у зв’язку з чим ще вичікував своєї участі у битві. Розуміючи це великий князь Данило Романович вирішив уникнути цього разючого і водночас вирішального удару і зробив по останнім випереджаючий удар. З основними своїми силами він перейшов зарослий лісом яр зайшов у тил рицарям бана Фільнія і наніс удар нечекаючому його у себе в тилу ворогу. Удар важкоозброїної вилаштуваної до бою рицарської кінноти великого князя Данила був настількит стрімким, що ворог не вспів вилаштуватись в бойовий порядок. Сам Данило Романович, як свідчить джерело, швидко розвернув свої сили, виїхав вперед із полку маючи під рукою тільки сотню рицарів під командою сотника Якова Марковича і сотню Шевла рішуче ударив на угорських рицарів, зім'яв їх опрокинув і почав їх знищувати. Сам володар України-Русі з двома сотнями відбірних рицарів пробився до центру угорського війська де стояла головна хоругва бана Фільнія, він зірвавши її у злості розірвав на шматки, як наголошує літописець, об того гордого Фільнія зламав свій спис юний Лев. Данило Романович трохи вийшовшиз бою щоб з'ясувати стратегічну ситуацію, знову напав на рицарів Фільнія, і розбив його полк, це справило приголомшуюче враження на усе військо Ростислава. Отже несподіваний обхідний маневр внаслідок якого відбувся розгом угорського рицарського війська, вирішило долю Ярославської битви. Побачивши повний розгром угорського рицарського полку військо Ростислава і Флоріана, як наголошує літописець “навернулося до втечі”. Внаслідок розладу бойового порядку і явної втечі з поля битви у їхніх військах почалися великі втрати. Двірський Андрій і князь Василько почали переслідувати розгромлене військо. Внаслідок переслідування польський головнокомандуючий Флоріан Авданець і угорський бан Фільній потрапили в полон. У полон попали також усі галицькі бояри проугорської партії на чолі з Володиславом Кормильчичем. Ледь не схоплений був і сам угорський ставленик на галицький престол князь

Ростислав. При утечі з поля битви під Ростиславом убили коня, його почали оточувати гнавшіся за ним рицарі великого князя Данила, в останю мить скачучий поряд угорський барон Лаврентій дав йому свого коня, що спасло Ростислава від полону. Ростислав утік в Краків, там взяв свою дружину Анну і повернувся назад в Угорщину, після чого він більше уже не фігурує серед претендентів на галицький престол. Володар України-Русі, усі князі, бояри, військо, а також жителі міста Ярослава, святкували перемогу. Як зауважував літописець, битва була жорстока, багато рицарів Данила Романовича полягло, у пилу гніву було страчено жорстокого гнобителя галичини угорського бана Фільнія, а також багато попавших в полон угорських баронів і рицарів. Були страчені також усі галицькі бояри на чолі з їх головою Володиславом Кормильчичем, а також усі облогові машини угорського війська[40].

Страченям усіх галицьких бояр великий князь Данило Романович назавжди положив кінець феодальній анархії в Україні-Русі і утвердив самовластне правління одного володаря. Битва під Ярославом підвела межу 40-літній війні в Україні-Русі, проявила високі бойові якості українського війська, продемонструвала полководський талант її володаря великого князя Данила і його воєвод. Після битви під Ярославом Данило Романович стає повновладним володарем України-Русі. Військовий успіх Данила Романовича набув розголосу в усій Європі. Ця перемога як і усилення позицій у Центральній Європі, України-Русі, стурбувало і монголо-татар. Перемога Данила Романовича під Ярлославом утверджувала усі ті позитивні процеси, які поводив великий князь по відродженню земель України-Русі. Український народ знайшов у собі сили відбудовувати знищені ворогом міста і села, відновлювати ремесла, промисли, торгівлю. Данило Романович доклав багато зусиль для відновлення Києва, Володимира, Галича. Він особисто їздив в Київ та Овруч облаштовувати життя цих регіонів своєї держави[41]. Та Галичина і Волинь почали скоріше віроджуватся ніж Київщина. Літописець наголошує, що по "Батиєвім погромі" Данило Романович почав закликати умільців, які приходили від німців, русі, ляхів: "вони ішли день за днем підмайстри і майстри, що втекли від татар-сідельники, лучники, тульники, ковалі по залізу, міді, сріблу, і відновилось життя"[42]. Літописець схвально відноситься до заходів Данила

спрямованих на віродження та будівництво нових міст. У посмертному панагирику володарю України-Русі, в переліку його чеснот з повагою сказано, “що він збудував багато міст”[43].

Ось як яскраво описується в літописі заснування великим князем Данилом його нової столиці Холма: “Коли Данило княжив в Володимирі їздив він у поле і полював, побачив він красиву гору порослу лісом і запитав у місцевих жителів:“як зветься це місце”-вони відповіли: “Холм йому ймення”, і полюбилось воно йому і вирішив він збудувати на ньому місто. Потім місто розбудувалось, Данило так укріпив його, що монголо-татари під час походу у 1241 році не змогли його взяти. Із щирим захопленням розповідає літописець про чудові будинки, церкви зведені і пишно оздоблені у новій столиці України-Русі Холмі[44]. З цієї розповіді ми дізнаємося, що холмський замок-фортеця була збудована за останнім словом тодішньої світової будівельної техніки. За високими стінанами міста стояла величезна кам'яна вежа-донжон з якої було зручно стріляти з луків та каменемета льних машин, по тих, хто насмілився би штурмувати місто. Місто мало глибокий колодязь, а отже забезпечувалось водою на випадок тривалої облоги. Великим князем Данилом був заснований також Львів, який у останні десятиліття теж стане столицею України-Русі[45].

Данило Романович доклав багато зусиль для відродження сплюндрованого татаро-монголами сільського господарства, протегував улаштуванню ремесел та торгівлі. Високого розвитку досягли в Україні-Русі мистецтво і література, однак дальше її економічне і політичне піднесення наштовхнулось на протидії Золотої Орди. Батий і його оточення пильно стежили за зростаючою могутністю української держави і вірні своїй тактиці робили все, щоб не давати посилюватися сусідньому володареві. Монголо-татари шукали шляхи для підчинення України-Русі. Слід зауважити, що політичні стосунки України-Русі починаючи з 1241 року аж по 1257 рік будувались на зовсім іншій основі ніж у Північно-Східній Русі. По усій очевидності з 1241 року Русь-Україна була по татарському погромі незалежною державою і не підчинялась монголо-татарським ханам. Уже саме географічне положення України-Русі заставляло золотоординців зберігати етичність у політичних відносинах. Володар України-Русі не був покорений, а отже не був данником чи васалом

татаро-монголів. У зв'язку з цим татаро-монголи не могли бачити в Україні-Русі форпоста тих держав, які залишились за межею татаро-монгольського контроля. В цей же час татаро-монголи по перемозі Данила Романоча зрозуміли, що Русь-Україна ще зберегла могутню військову організацію, здатну противостояти монголо-татарам. Будучи віддаленою від Золотої Орди і водночас у дружніх стосунках з усіми країнами Центральної Європи, вона завжди могла звернутися до них за допомогою, чи створювати за їх участю антитатарську коаліцію, тому золотоординські хани діяли проти України-Русі і її володаря великого князя Данила більш м'яко і обачливо. До того ж у самій Монгольській імперії розгорілась внутрішня боротьба, тому хан Батий вирішив вимагати у володаря України-Русі не Київщину чи Волинь, а Галичину, не згадуючи про останні[46]. У зв'язку з цим хан Зорлотої Орди Батий через посередництво намісника суміжних з Україною-Руссю території, Мауці, наші літописи його називають Могучий звернувсядо володаря України-Русі з вимогою: "Дай Галич", отже тільки Галич, для того щоби відрізати Україну-Русь від західно-європейських союників і створити собі стратегічний плацдарм з Галичини для нападу на Західну Європу і роз'єднати складуючийся проти монголо-татар військово-політичний союз Західної Європи і України-Русі. Татари розуміли, наголошував Д. Зубрицький, що по розгромі Ростислава великий князь Данило був наймогутніший володар у Центрально-Східній Європі, якому належала вся Волинь, Поділля, князівство Галицьке, Київське, усі землі по правій стороні західного Бугу, по лівій стороні Нарви, до витоків Дніпра із відтіль до Карпат. Пінські князі були його васали, чернігівські, переяславські, що втікли від татар служили у його полку, як це видно по Ярославській битві. Він зберігав до вимоги Батия повну незалежність, і контроль над усіма землями у своїй державі, яка знаходилася між двома могутніми імперіями західною-християнською, на чолі якої стояв папа римський і східної, на чолі якої стояли золотоординські хани. Обидва повелителі, на думку дослідника, намагалися хитрістю привернути на свою сторону володаря України-Русі[47]. Перший під безпосередньою участю легата архієпископа пруського запропонував Україні-Русі вступ в союз католицьких держав і згідно свідчень папської булли від травня місяця 1246 року, назвав "Данила королем Русі" і взяв українську державу під захист меча святого Перта: "Regi Russic illustri, Jnnokentus Episcopus, servus servorum Dei. Cumte as regnum tuum utpote plantationem novellam,

proponamus tuas guantum cum Deo possumus favorabiciter exandimus. Tus Itague supplicationibus inclinati, personamet Regnum predictumsub beati Petri et nostra protectione suscipimus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergoomnino liominum liceat hane paginamnonstre protectionis infringere vel ci ausu temtrario contraire. Si guis autem hos attemptare presumserit, indignationes Deiomnipotentis, beatorum Petri et Pauli apostolorum eius et nostram se noverit incursurum. Datum Lugdum V. Nonas Maii anno terrio (1246). У другій буллі даній "світлому королю Русі Данилу" він повеліває домініканцям проживати невідлучно при дворі "короля Русі Данила"[48]. Папа у своїх багаточисельних посланнях і буллах обіцяв допомогу проти татар, однак реальної допомоги не було. Скоро про широкомаштабні переговори, які велись володарем України-Русі з папою римським на протязі усього 1245-1246 років дізнався золотоординський хан Батий, і той приславши свого посла, вирішив свої бажання коротко але грізно: "Дай Галич". Ослухатись було, як зауважує І. Шараневич неможливо, адже останній при відправці посла в Україну-Русь підтягнув до держави Данила, яка складалась з Київщини, Волині і Галичини, величезне військо під командою свого сина хана Сертака, яке налічувало 160 тисяч високопрофесійних воїнів. В цей же час до кордонів України-Русі був підтягнутий з 10-ти тисячним загоном і темник Куремса, війська якого отаборилось під Переяславом. Підкріпивши посольство великим військом, Батий вимагав, щоби Данило прибув до Орди на переговори[49]. Оскільки наголошує Д. Зубрицький при таких складних обставинах, що склалися, на допомогу папи не можна було надіятися, Данило Романович вирішив їхати на переговори у ставку Батия, скрутність становища вимагала цього[50]. Однак будучи досвіченим політиком і дипломатом, великий князь Данило провів широкомаштабні переговори з ордою перед поїздкою, щоби не наражати себе на небезпеку.Посол папи до Батия францісканець Іоан Де Плано Карпіні, який залишив нам хроніку подорожі в Золоту Орду, засвідчує, що Василько Романович посилав в Орду своїх послів, котрі повернулися до нього з охоронною грамотою на проїзд до Батия пана Данила. Угорстькі хроніки вказують, що передбачливий володар України-Русі ще до поїздки в Орду зав'язав дружні стосунки з багатьма монгольськими сановниками і це давало йому певне опертя в ставці Батия для ведення непринизливих для себе переговорів[51].

Наш літописець, наголошує, що великий князь Данило Романович, зо всіми своїми воїнами і людьми відправився в ставку Батия. Літописець згадує, що коли великий князь Данило проїздив через Київ він відвідав Видубицький монастир, заснований його предками"[52]. Через деякий час Данило Романович проїзджаючи біля Переяслава побачив загони воєначальника Куремси і дізнавшись в останнього дорогу до Сараю швидко приїхав на Волгу в ставку Батия. Джерела подають нам дуже цікавий опис переговорів хана Батия з великим князем Данилом:"коли князь увійшов до ханського намету Батий приязно зустрів його і запитав: Даниле, чому ти раніше не приходив, та добре що нині прийшов. Чи п'єш ти чорне молоко, наш напиток кобилячий кумис? Данило вдячливо відповів ханові на привітаня, що досі ще не пив, але якщо ти звелиш то вип'ю. Опісля пиття Батий сказав:Ти вже наш татарин, то пий наше питво". Щоправда опісля хан прислав князеві вина великодушно зауваживши: "ти не звик пити молоко, пий вино"[53]. Внаслідок переговорів з Батиєм Золотоординський хан признав великого князя України-Русі своїм "мирником", тобто союзником. Слід також відмітити, що зі сторони Батия Данилу Романовичу були виявлені ознаки найвищої поваги. Хан особисто пригощав великого князя кумисом, а від Рубруквіса ми знаєм, що пити кумис у хана це велика честь[54]. Хоча наш літописець зауважує: "що злая то честь татарська. Данило Романович, що був великим князем і володів з братом усією Руською землею Києвом, Володимиром, Галичем та іншими країнами, а нині стоїть на колінах і холопом називають його і данини вимагають, та він життя не певний"[55]. Внаслідок проведених переговорів великий князь України-Русі став союзником Золотої Орди, а отже номінально залежним від Золотої Орди, як зауважує літописець: "поручена була земля його йому"[56], та до повного підчинення монголо-татарами України-Русі не дійшло. У час переговорів з монголо-татарами Русь-Україна мала широкий міжнародний авторитет могутньої європейської держави, яка знаходилась у широких політичних і економічних взаємозв'язках з країнами Західної Європи. Перемога Данила Романовича в сорокалітній феодальній війні у власній країні, розгром польсько-угорської інтервенції, поставили володаря України-Русі у статус "modus vivendi" з монголо-татарами, який надав право Данилу Романовичу остаточно закріпити Київщину у складі давньоукраїнської держави в помонгольський період, яка згідно юрисдикції Золотої Орди,

знаходилась під її впливом, і номінально була включена до Ростово-Суздальської землі. У зв'язку з цим великий князь України-Русі по приїзду із Золої Орди і заключення з останною союзницького договору поспішив підкреслити усім володарям Центральної та Східної Європи свої права на усю Україну-Русь, назначивши у 1246 році свого печатника Кирила "загальноруським митрополитом" і відправив останнього на утвердження до патріарха в Нікею. З цього часу відзначав визначний радянський дослідник "галицько-волиської проблематики" В. Т. Пашуто, у Холмі був виготовлений спеціальний літопис, який проголошував галицько-волинського князя єдиним даслідим приємником влади київських князів, де титул великого князя київського мав право носити тільки галицько-волинський князь Данило, а це означало, що у політичному відношенні Русь-Україна стояла вище ніж Північно-Східна Русь, яка всеціло залежала від Золотої Орди[57].

Отже як бачимо, хоча Русь-Україна і була поставлена у певну політичну залежність від Золотої Орди, але залишалась самостійною державою з своєю могутньою військово-політичною системою, яку Батий вирішив повністю зберегти. Такий крок Батия був не випадковим. Волжська ставка Батия ворогувала з імператорською столицею Каракорумом, хан Батий не без підстав вважав себе першою людиною в Монгольській імперії, тому він намагався правити самостійно не оглядаючись на імператора. Це змушувало його тримати усі наявні у нього військові сили готовими на випадок воєнного конфлікту з імператором. У зв'язку з цим українська держава на чолі з таким видатним політичним діячем як Данило Романович, що знаходилась у тилу в Батия, і як ми знаємо по західно-європейських джерелах мала дружні стосунки з Каракорумом не повинна була бути ворожою щодо Батия у час його конфлікту з імператором. Навпаки, Батий бачучи могутність Данила вирішив її не підривати, а привернути на свою сторону, щоби у скрутний для себе час не отримати удар в спину, а отримати від України-Русі необхідну йому допомогу у боротьбі за імператорський трон. Очевидно великий князь Данило Романович знав про хід політичних подій у монгольській імперії і враховуючи їх провів вчасно і успішно такі важливі для української держави переговори в Золотій Орді. З приводу нами висловленого, сучасники вірно наголошували, що поїздка володаря України-Русі в

Золоту Орду була вчасною і успішною. Проведені успішні перговори в Золотій Орді піднесли володаря України-Русі перед своїми західно-європейськими сусідами. Якщо раніше угорський король Бела IV і польські князі вважали українську державу нездатною проводити активну зовнішню політику із-за ослаблення її монголо-татарами, то тепер по успішному проведенню переговорів з монголо-татарами вони почали вважати її надто могутньою, адже як союзник Золотої Орди, великий князь Данило міг в любий момент звернутися до останньої за допомогою, чи навіть спрямувати удар усієї Золотої Орди проти Центрально-Європейських країн "І стало відомо, наголошує літописець, в усіх країнах, що повернувся він з успіхом від татар, і що бог спас його"[58]. Страх ближніх сусідів, зокрема угорського короля і польських князів були зразу використані великим князем Данилом у зовнішньо-політичних стосунках з західними сусідами. Дипломатичний здобуток володаря України-Русі, був тим важелем, який заставив гордого угорського короля Белу IV уже в 1246 році шукати союзу з великим князем Данилом Романовичем. Слід зауважити, що україно-угорські відносини на протязі XIII століття були дуже напруженими. В свій час їх добре проаналізував М. С. Грушевський, який опираючись на вітчизняні джерела вважав, що угорський король Бела IV узнавши про умови договору Данила з Батиєм зразу ж прислав посла до великого князя Данила з пропозицією заключити військово-політичний союз між Угорщиною та Україною-Руссю, запорукою якого мав стати шлюб дочки Бели IV Констанції з сином великого князя Данила, Львом, якому відмовив в одруженні Бела, ще п'ять років тому. Бела боявся Данила, наголошує літописець, щоби останній за раніші образи нанесені володарю України-Русі не навів , як це раніше зробив воєвода Дмитро, монголо-татар для плюндрування Угорщини. Літописець наголошує: "був бо він у татар і перемогою побідив Ростислава і угрів його"[59]. У зв'язку з налагодженням стосунків з Данилом, Белла IV облишив свій план посадження свого зятя Ростислава на галицький престол, зробив його баном Славонії а потім Мачви утворивши для нього окремий банат між Дунаєм, Дриною, Савою і Моравою. На цьому, як ми проглядаємо по сувокупності джерел, закінчується політична кар'єра Ростислава як руського князя, і тільки титул князя Галичини, який він вживав залишав собі на пам'ять про короткочане правління в Галичині. У документі під 1247 роком читаємо: "Ratislao illustri duke Galliciae et bano totins Schlanoniae". Угорські джерела

сповіщають нам, що він помер у 1263 році, банат перейшов до його вдови і синів Михайла і Бели, дві дочки Ростислава були видані останнім заміж за двох визнаяних європейських володарів: Кутігунда - за Пржемисла II Отокара короля чеського, а Грифіна за Лешка Чорного, князя краківського[60]. Однак Данило Романович знаючи досвід одруження Ростислава на дочці Бели Анні, на цей раз зустрів пропозицію Бели дуже стримано, літописець говорить, що Данило "не вірив Белі, бо той не додержав був раніше слова обіцяючи видати заміж свою дочку Констанцію за князя Льва". Переговори Данила з Белою утруднювалися щей тому, що Бела у час могутності великого князя Данила ще носив титул "regi Galiciae et Lodomeriae". Джерела наголошують, що відновленню добросусідських відносин Данила з Белою і заключення в послідуючому союзу сприяв митрополит Кирило висланий на посвячення до Константинополя. Проходячи через Угорщину він був ласкаво і гостинно прийнятий угорським королем. Останній, наголошував літописець, "переконував його і словами і дарами упрохав Кирила, щоби той помирив його з Данилом і оженив свого сина Льва на його дочці", пообіцяв супроводжувати митрополита в Візантію: "я уведу тебе в греки з великою честю, якщо створить Данило мир зі мною", наголошував Бела, на що Кирило відповідав:"клятвою клянися мені, що не переміниш слова свойого, а я пішоши приведу його"[61]. На справді, наголошує Д. Зубрицький, митрополит повернувся у Холм і переконував Данила у необхідності заключення союзу з угорським королівством, сказавши останньому: "чого ти хотів, те у тебе і є". Брат Василько в добавок сказав Данилу:"іди до нього бо він є християнин"[62]. Усе це, наголошував Д. Зубрицький, спонукало великого князя Данила до укладення союзної угоди з угорським королівством[63].

Внаслідок переговорів угорського короля з митрополитом Кирилом було організовано з'їз Белли з Данилом, який уложив союзну угоду. Внаслідок укладеної угоди угорський король Бела IV відмовлявся від усіх своїх притензій на Галичину і зрікався титулу "короля Галичини і Володимирщини" на користь свого зятя Льва. Союзну угоду було підкріплено шлюбом князя Льва Даниловича з принцесою Консцтацією. Під час церемонії шлюбу Бела передав свій титул титул молодому подружжю, і з цього часу Констанція почала носити титул свого чоловіка: "Constancia ducissa Galliciae et Lodomeriae - karissime

filie nostre"[64]. Сам володар України-Русі Данило Романович, згідно свідчень угорських джере,л признавався другом і союзником Бели IV, тіж джерела титулують Данила Романовича не як як "rege Galliciae et Lodomeriae", а як короля Руського "rege Rusciae", що дає нам усі підстави наголошувати, що Данидло Романович в цей час був повновладним володарем України-Русі. Папські угорські та польські джерела цього часу, теж одночасно титулують Данила Романовича королем Русі. Характерно, що одна із грамот Бели IV розповідаючи про перемогу Данила Романовича над Ростиславом і уграми у 1245 році, дана барону Лаврентію, що спас: Ростислава князя Галицького "Ratislao duke Galliciae"... від "cum Daniel Rutenorum rex"- називає Данила Романовича уже в 1245 році королем Русі[65]. Німецьке джерело від 1247 року згадує про союзника угорського короля, короля руського: "cumtribus regibus cum rege Ungaru, rege Comanorum et rege Rusciae[66].

Уся сукупність фактів дає нам право наголошувати, що по заключенню союзного договору України-Русі з угорським королівством пройшов обмін і військовополоненими, як наголошують джерела Данило Романович повернув Белі "усіх попавших в полон угорців в битві під Ярославом", розповідаючи про цю подію літописець чудово зрозумів, що штовхало угорського короля на такий невигідний мир: "боявся він Данила, бо був той у татарах і переміг у битві Ростислава і усіх угрів його[67]. Цього не заперечував і сам угорський король Бела IV. В листі до папи Інокентія IV він пояснював, що власне із-за страху перед татарами він видав двох своїх дочок за руських князів: " ut per ipsos et amicos nostros alios, gni sunt ex pavte orientis sciremus nova... de Tartaris, ut sic corumdem conatibus et fraude lentibus ingeniis utcungue commodius resistere valeamus"[68]. В цей же час після улаштування україно-угорських відносин, починаються переговори володаря України-Русі з папою римським Інокентієм IV. Наявна по цьому питанню наукова література може бути суттєвою, якщо розглядати її в контексті заключення Україною-Руссю союзного договору з монголо-татарами. Питаннями взаємовідносин України-Русі з римською церквою серйозно намагалися з'ясовувати у XIX столітті Д. Зубрицький, І. Шараневич, М. Дашкевич, російські вчені Е. Голубінський, С. М. Соловйов і багато других, у XX-му: М. С. Грушевський, І. П. Крип'якевич. Однак найбільш конкретно це питання з'ясовував М. Чубатий у своїй праці "Західна Україна і Рим у своїх

змаганнях до церковної Унії", який пароаналізував вищеперечислені роботи вчених і прийшов до висновку, що існування політичного союзу з західно-європейськими країнами і наявності релігійної унії України-Русі, є реальний факт[69].

Сокупність усіх наявних проаналізованих джерел і наукових робіт дають нам право наголошувати, що Україна-Русь і ряд суміжних з нею Центрально-Європейських країн які в першу чергу постраждали від монголо-татарського нашестя робили пошуки для організації антитатарської коаліції. В ході політичних контактів і переговорів України-Русі з Польщею, Угорщиною, Чехією до до з'ясування питання боротьби з монголо-татарами підключився і голова союзу католицьких держав папа римський, який бачачи небезпеку татар перед християнським світом почав збирати усі наявні військові сили в Європі для хрестового походу проти останніх[70].

Що стосується взаємовідносин папи римського з володарем України-Русі, то польські дослідники вважали, що папа Іннокентій IV робив усе, щоби залучити володаря України-Русі до антитатарської коаліції. Він писав ще раз татарам, намагався використати для захисту України-Русі рицарів-мечоносців і хрестоносців угорського, чеського королів, польських князів, назначив спеціального легата для проведеня походу. В цей же час, як свідчать джерела, у зв'язку з навислою загрозою нового вторгнення монголо-татар, папа схилив угорського короля Белу IV до союзу з Україною-Руссю. В цей же час великий князь Данило зберігав раніше встановлені союзні відносини з великим князем польським Конрадом і великим князем литовським Міндовгом, які присилали йому військову допомогу у битву під Ярослав[71].

Цілком можливо припускати, що під впливом переговорів з папою, великий князь України-Русі, в першу чергу забезпечивши недоторканість кордонів з заходу і з сходу, продумував питання, якби повністю вивільнитися від нав'язаного монголо-татарами союзного договору. Сам договір на, думку Д. Зубрицького, це торжество хана над папою, що підкіплюють і слова Батия: "ти уже наш, татарин", а не папський союзник[72]. Однак, як бачимо папа теж добре зрозумів, що внаслідок заключення союзого договору між українською державою і Золотою Ордою у римської церкви будуть проблеми у взаємовідносинах з останньою. Однак не дивлячись на встановлення

нормальних стосунків з Золотою Ордою, Данило Романович повважав необхідністю зближуватися і з папою, оскільки розумів, що тільки останній може сприяти формуванню антитатарської коаліції і організації хрестового походу проти татар. Данило Романович, як розумний політик не міг не бачити, що власне у його час проходив пік політичного розвитку папства, яке утвердило свою владу в Західній і Центральній Європі розвернуло свої устремління на схід її частину, з метою поширення західно-європейської цивілізації, і католицької релігії зокрема. В процесі поширення свого впливу на схід папа звернув свою увагу на Україну-Русь, одну з найбільших християнських країн у Центрально-Східій Європі. Події на початку XIII століття розвиваються так, що коли упав захоплений хрестоносцями Константинополь, і на розвалинах Візантійської імперії було засновано Латиську імперію, папа почав внаслідок таких політичних змін пропонувани Україні-Русі унію церков і вступ у західно-європейський союз католицьких держав[73].

Як бачимо монголо-татарське нашестя, а опісля постійна загроза нападу монголо-татар на Україну-Русь, дозволила папі акивізувати діяльність своїх своїх церковних і політичних емісарів, особливо тоді, коли коли Данило Романович став мирником Золотої Орди. Розуміючи втрату впливу в Україні-Русі, папа почав робити усі спроби, щоб повернути Україну-Русь в лоно політичного об'єкту Західної Європи. Скоро появився для встановлення контактів і ведення переговорів зручний момент, який виразився місією францісканця Іоана де Плано Карпіні, якого папа відправив на переговори до монголо-татар після Ліонського собору[74]. Проїзджаючи осінню 1245 року через Україну-Русь він встановив зв’язки з волинсько-київським князем Васильком Романовичем і ознайомив його з папською буллою від 25 березня 1245 року, якою папа призивав усіх християнських володарів укріплюватися на випадок нового нашестя монголо-татар. По закінченню переговорів Плано-Карпіні послав папі повідомлення про переговори з князем Василько[75]. На шляху в Золоту Орду Плано-Карпіні зустрів і самого володаря України-Русі, що повертався від Батия, він повідомив останньо, що папа римський Інокентій IV розпочинає з ним прямі переговори, у зв’язку з чим великий князь Данило Романович приїхавши у Холм відправив до папи своїх послів для ведення переговів. В цей же час папа отримавши від Плано-Карпіні

повідомлення, які були напрацьовані під час переговорів з князем Васильком відправив в Україну-Русь 3 булли. Про те, що переговори були широкомаштабними і остаточно завершиними, для вирішення яких потрібно ще було уточнювати релігійні питання свідчить зміс самих булл. Згідно свідчень першої булли: "папа Інокентій IV брав під захист Україну-Русь, усіх князів, духовенство, народ[76]. У другій повідомляв "світлого короля Русі, що відправляє в Русь домініканців Олексія і Генріха, які повинні постійно перебувати при дворі короля Русі"[77]. У останій буллі сповіщає, що напрляє в Україну-Русь архієпископа пруського Альберта легатом, для виправлення "помилок грецької віри", і просить підтримуватийого в цьому. Вони ж повинні допомагати королю Русі також порадами в татарських справах[78]. Як бачимо із папських булл, що в 1246 році королівство Русь було такими дипломатичними кроками з обох сторін включено до складу союзу католицьких держав. Висилка папою легата для королівства Русі, а також офіційних папських дорадників, по процедурі, як це робилось для усіх інших католицьких держав говорить нам, що залишилось внормувати, як папа виразився в буллі "грецькі релігійні помилки". Однак слід наголосити, із папських булл ні де не видно про надання військової допомоги Україні-Русі проти татар, навпаки бачимо, папою вирішувалися виключно релігійні питання унії з католицькою церквою. Щоправда, якщо взяти і розглянути в контексті надання військової допомони проти монголо-татар звернення першої булии папи: "що він бере під захист меча святого Петра Україну-Русь... і усе її майно", то тоді можна у цьому вислові вбачати якусь перспективу надання папою Україні-Русі в майбутньому військової допомоги[79]. Однак як бачимо з папських булл, папа піклувався виключно релігійними питаннями, у зв'язку з якими він доручив легату Альберту "виправляти грецькі помилки віри і настановляти єпископів в Україні-Русі", доручив йому справу реформування християнської церкви по католицькому розумінню християнської віри[80]. Однак, як наголошують джерела, допоки Альберт прибув в Україну-Русь, посольство великого князя Данила Романовича виїхало в квітні 1247 до папи в Ліон на переговори і прибуло туди через два місяці, тобто в червні 1247. Очолив посольство ігумен монастиря гори святого Данила, Григорій. Посольство було прийняте папою Інокентієм IV, що відмітив біограф останнього, Миколай Де Курбіо. Суть переговорів носила виключно релігійний характер, деталі яких нам невідомі[81]. Однак з наступних

документів можна встановити, що українська сторона виконуючи волю володаря України-Русі побажала як найскоріше приступити до організації антитатарського хрестового походу. Одночасно, що стосувалось вирішення релігійних питань, то посли висловили бажання залишитись при грецькому богослужіні і визнати одне тільки верховенство папи, як вселенського християнського ієрарха. Внаслідок довгих церковних дебатів папа признав недоторканість грецького обряду православної церкви, грозив карами тим, хто порушить його постанову[82]. Згідно свідчень наших джерел ми знаємо, що Інокентій IV “ проклинав тих, хто зневажав віру грецьку православну і бажав створити Собор про правильну віру, яка б з'єднувала церкви”[83]. Можна доконано сказати, що переговори були не тільки проведені, але й кіцево завершені. Вони вирішили усі ключові питання злучення України-Русі не тільки з політичною та економічною системою західно-європейських країн, але й з релігійною. Дослідники XX та початку XXI століття вивчивши хід переговорів і заключення прийшли до висновку, що вони були настільки конструктивні, що не залишають сумніву у тому, що в червні 1247 року Русь-Україна була включена у католицький союз держав, і нею з католицькою церквою була зчинена унія[84]. Внаслідок заключення всеоб'ємлюючого договору, папа доручив Альберту “їхати в Україну-Русь і прийняти присягу від короля Русі, князів і бояр на вірність римській церкві, оголосити в усіх землях України-Русі “Акт про Унію церков”[85]. Папа дав легату і послам ряд других вказівок згідно яких можна вважати унію червня 1247 року реально здійсненим фактом[86]. Зі своєї сторони великий князь Данило Романович зумів внаслідок переговорів з папою осягнути ряд політичних вигод. Поширеня на Україну-Русь “опіки престолу святого Петра” включення української держави в до союзу католицьких держав. Проголошення Данила королем усієї Русі, означало анолювання угорських притензій на Галичину, а також признання папою завоювань України-Русі на сході, зокрема земель ятвязьських і литовських, на які Україна-Русь не мала прав і на які притендували польські князі і Тевтонський Орден[87]. Однак, що стосується питань військових, а тобто органіозації антитатарської коаліції, то у нашому розпорядженні є лише одна булла за червень 1248 року, у якій папа чітко писав королю Данилу, просячи його вчасно сповіщати хрестоносців про наближеня монголо-татар, щоби він міг вчасно прийняти потрібні міри для оборони України-Русі[88]. Однак усі ці

відчайдушні заходи папи Іннокентія IV по організації хрестового походу і реальному захисту України-Русі від монголо-татар не були підтримані більшістю країн західно-європейського католицького альянсу. Великий князь Данило, наголошував дослідник В.Т. Пашуто, надіячись на хрестовий похід проти монголо-татар зондував сприйняття цього питання через свої зв'язки які він мав у сусідніх західно-європейських країна: Угощині, Польщі, Чехії, Німеччині і навіть Тевтонському Ордені, Мазовії і Помор'ї, однак бачив, що дані країни досить пасивно ставляться до наполягань папи щодо організації хрестового походу проти Золотої Орди. Останім було чітко встановлено, що папа не зможе підняти заплутаний у міжусобній війні католицький світ, і що останній не піде захищати одну щойно прийняту в лоно католицького союзу "свою складову частину Україну-Русь". Отримавши від переговорів максимальні вигоди великий князь України-Русі Данило вирішив припинити процес унії з римською церквою у своїй державі і зосередитись на виконанні "мирницьких" угод з Золотою Ордою[89]. Про це чітко наголошує наш літописець: "Прислав Іннокентій IV до нього Данила єпископа Береньского і Кам'янецького, говорячи йому: "прийми вінець королівства, та великий князь Данило відповідав тоді йому, очевидно в 1247 році, - рать татарська не перестає, зле вони живуть із нами, то як я можу прийняти вінець королівства без підмоги твоєї"[90]. Приїхавший в Україну-Русь легат Альберт і почавший проголошення унії теж не був підтримай у своїх стремліннях великим князем Данилом, справа його не мала успіху, оскільки великокнязівська влада не брала участі у процесах унії католицьких місіонерів. В процесі впровадження унії, наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто, Данило Романович побачив занепокоєність Золотої Орди, а розривати союзні відносини, які йому дались так важко і вартували йому особистих принижень і підставляти під новий удар ще не добре улаштовану для оборони від монголо-татар Україну, він небажав. Тому розпочаті мироприємства легата Альберта по впровадженні унії в Україні-Русі не були підтримані великим князем Данилом. Так закінчився перший період переговорів великокнязівської влади по входженню України-Русі до політичногоу союзу з західно-європейськими країнами і релігійній унії, який проходив в 1246-1248 роках[91]. Як зауважував польський літописець Ян Длугош, опираючись на якийсь невідомий нам документ: "великий князь Данило відпустив папського легата Альберта без честі"[92]. Проведені

переговори з папою римським та сусідніми західно-європейськими країнами, дали можливість великому князю Данилу зрозуміти, що ні західні сусіди ні папа не зможуть надати реальну військову допомогу Україні-Русі у можливій війні з Золотою Ордою. В цей же час він займається зміцненням обороноздатності власної держави, будує нові міста, фортеці, замки, він готується, оскільки розуміє, що його чекає майбутня війна, адже він бажає за будь-яку ціну визволитися з під татаро-монгольського ярма. Така діяльність стає провідною ідеєю його життя, якій великий князь Данило залишається вірним до останнього свого подиху. Готуючись до боротьби, великий князь Данило прекрасно розумів, що подолати добреозброїне й дисципліноване ординське військо можна буде лише тоді, коли стане можливе об'єднання усіх руських сил. У зв'язку з цим великий князь України-Русі звернув увагу на північний-схід, де у 1249 році за рішенням імператора Монголії великим Володимиро-Суздальським князем став Андрій Ярославович, який одразу ж почав проводити незалежну політику щодо Золотої Орди і самого хана Батия. У перший же рік свого князювання він не послав дарунків Батию, що обов'язково робили його попередники. Прагнення Андрія Ярославовича визволитися від монголо-татарської неволі не могло не привернути уваги великого князя України-Русі Данила Романовича. Скоро між Україною-Руссю і Володимиро-Суздальською Руссю встановлюються дружні відносини, які переростають в союз, ініціатором якого стає володар української держави великий князь Данило. У 1250 році він закріплюється шлюбом великого князя Володимиро-Суздальської держави Андрія Ярославовича з дочкою володаря України-Русі. Вінчає їх у Володимирі на Клязьмі найблищий сподвижник володаря України-Русі митрополит Кирило. Суздальський літопис сповіщає, що у 1251 році: "одружився князь Андрій Ярославович з дочкою Данила Романовича і вінчав їх митрополит у Володимирі"[93]. Цей союз України-Русі з Володимиро-Суздальською Руссю міг мати лише одну мету- збройну відсіч Золотій Орді, наслідок якої повинен був бути тілики один-повне визволення від монголо-татар. Суздальський літопис наголошував: "що Андрій Ярославович разом з своїми боярами волів краще бігати від татар ніж царям їх служити"[94]. Проте планам наймогутніших володарів України-Русі і Володимиро-Суздальської Русі не судилося збутися. Монголо-татарські хани сторожко спостерігали за створенням союзу, шлюб Андрія Ярославовича на дочці Данила Романовича дав їм

зрозуміти, що зволікати більше не можна, адже вони ризикують втратити контроль над Володимиро-Суздальською Руссю. У 1252 році на Володимирсько-Суздальську Русь раптово рушило велечезне військо під керівництвом одного з царевичів-чінгізідів Неврюя. Його військо форсованим маршем вступило в Володимиро-Суздальську державу. Андрій Ярославович не скорився і вийшов з усіми наявними у нього силами проти монголо-татар. Коли татари форсували річку Клязьму і підійшли до міста Переяслава-Заліського тут зустрів їх великий Володимиро-Суздальський князь з усіми своїми полками. Як сповіщає новгородський літописець: "була січа велика", Андрія Ярославовича підтримала лише прислана тверським князем Ярославом невелика дружина. Напад монголо-татарів був настільки несподіваний для Андрія Володимиро-Суздальського, що він не успів вчасно сповістити про нього володаря України-Русі Данила, тому допомога української держави запізнилась. У зв'язку з поразкою Андрій Ярославович утік в "Свейську землю", тобто в Швецію і на жаль більше не зумів у своєму житті організувати супротиву монголо-татарам. Так володар України-Русі втратив єдиного реального союзника, а Володимиро-Суздальська держава в наслідок Андрієвої поразки знову попала в залежність від Золотої Орди. Після втрати єдиного союзника на північному-сході, для боротьби з монголо-татарами, Данило Романович зрозумів, що для відсічі монголо-татарського нашестя йому потрібно знову шукати союзників серед західно-європейських держав, на чолі яких стояв папа римський. Шість років тому володар України-Русі відгукнувся на пропозицію папи римського Інокентія IV відносно вступу України-Русі в союз католицьких держав, однак протидія монголо-татар не дала можливості у той час завершити об'єднавчий процес України-Русі з західно-європейським світом. Ситуація склалась так, що володар України-Русі не сказав папі ні так ні ні. Однак у ту пору 1246-1248 роках шляхи їхні розійшлися, оскільки папа бажав швидкої релігійної унії православної церкви з католицькою, а володар України-Русі реальної військової допомоги проти монголо-татар. Однак володар України-Русі не поспішав робити висновки, адже папа обіцяв Данилу Романовичу очолити хрестовий похід католицького воїнства усієї Європи проти монголо-татар. Однак переконавшись у неспроможності папи організувати і очолити боротьбу проти монголо-татар, володар України-Русі, щоб уникнути нападу Золотої Орди, припинив процес

входження України-Русі у союз католицьких держав і процес унії православної церкви з католицькою зокрема. Розгніваний папа Інокентій IV направив проти України-Русі ворожих їй литовських князів, та Данило Романович навіть не направляв проти них військо, прикордонна сторожа легко відбила напад литовців і прогнала їх у глиб заростої диким лісом Литви. Здавалось після цього стосунки з папою розірвались назавжди. Однак папа був досить досвідченим дипломатом, зірко споглядав за ходом політичних подій на сході Європи, через деякий час у нових умовах він знову зав'язує у 1252 році політичні стосунки з великим князем Данилом і зрозуміло чому. В цей час головний союзник України-Русі, Володимиро-Суздальська держава, зазнала поразки від царевича Неврюя. В цей же час Золота Орда вирішила покарати і союзника Володимиро-Суздальської держави, великого князя України-Русі Данила. У зв'язку з цим до кордонів України-Русі, було підтягнуто військо на чолі з монголо-татарським полководцем Куремсою. Сласне така політична ситуація примусила володаря України-Русі відновити переговори з папою. Ініціатива відновлення переговорів повністю належала папі, який діяв через посередництво угорського короля Бели IV, останній писав папі, що не пожалів праці, щоби склонити великого князя Данила до переговорів: "Manifestum est de sollicitudine nostra ae diligentia in revocatione Ruthenorum ad obedientiam sedis apostolicae, guorum nuncii vel idim accesserunt vel sunt ad vos proxime reuerenter acessuri. 5 idus majia. 1252"[95]. Місія угорського короля облегшувалася тим, що в цей час до східних кордонів України-Русі просувалось військо Куремси, якому великий князь Данило вирішив не підчинятися і зацікавлений у недоторканості своїх західих кордонів розпочав свої переговори з папою. В цей же час, слід зауважити відбулася коронація великого князя литовського Міндовга на короля Литви, яка ставила великого князя України-Русі у невигідні умови перед Західною Європою. При наближенні монголо-татар Данило Романович запропонував папі готуватися до хрестового походу, і як бачимо із булли виданої 14 травня 1252 року Данилу Романовичу вдалося переконати папу про необхідність хрестового походу проти монголо-татар. Повідомлення великого князя Данила про наближення монголо-татар папа відповів останньому: "Sane nuper carissimo in Christofilio nostre rege Ruscie illustri, guem loci vicinitas suorum secretorum plerumgue reddit participem, per litteras suas aupimus referente, prefatos Tartaros fore paratos ad delendas

religiguias guos divina benignitas... ab ipsorum manibus liberavit, et ipsius vicinia christinitatis vesano spirititu, nisi Deus restiterit, conconculcanda"[96].

Таким чином булли папи і просьби угорського короля Белли IV , який вів переговори з великим князем Данилом про його коронацію і унію.Внаслідок татарської загрози почали знову зближувати позиції володаря України-Русіт і папи римського. Папа знав чистолюбство Данила, який не бажав поступатися перед угорським королем, коронація Міндовга у 1251 році на короля Литви, ще більше посилила амбіції Данила Романовича. Папа, зауважував з цього приводу М. С. Грушевський, впливаючи Белою на Данила бажав заохотити останнього до унії королівським титулом, але великикий князь Данило бажав не титула а реальної військової допомоги проти монголо-татар. Він відповів легату, що коронується тоді, коли відчує, що іде реальна військова допомога від папи, оскільки татари узнавши, що він перейшов у інший табір, кинуть на нього усі наявні у Золотій Орді військові сили. Бажаючи бути щирим у стосунках з володарем України-Русі і намагаючись конкретно допомогти українській державі, папа 14 травня 1253 року видав буллу, якою він призивав християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор'я, і другі сусідні з Україною-Руссю християнські народи до хрестового походу проти монголо-татар[97]. Характерно, що Швецію, Данію, Орден і Німеччину папа призвав до хрестового походу тільки через рік, поручивши легату Русі Альберту, який вернувся в Пруссію проголосити хрестовий похід проти татар та очолити його[98]. Уся ця широкомаштабна політична кампанія була проведена папою, щоб склонити Данила Романовича до унії і коронування. Такі широкомаштабні заходи дійсно справили враження на великого князя Данила, який внаслідок цього сподівався отрмати від західно-європейського світу хоть яку-небуть військову допомогу, принаймі війська польських князів і угорського короля. Джерела однак дають нам право наголошувати, що ні угорський король ні польські князі не були щирими у своїх потугах щодо допомоги Данилу Романовичу. Бела IV який притендував на Галичину не був задоволений коронацією Данила і офіційного проголошення папою Данила королем Русі. Але політична гра потребувала коронування Данила Романовича на короля України-Русі, амбіції папи перед монголо-татарами були великі і Бела IV всупереч свого бажання

спонукав до коронації “свого друга дитинства”, обіцяючи військову допомогу. Та усе це були лише слова, реально Бела IV не збирався надавати військову допомогу Україні-Русі. Він не був упевнений, що Данило знову не признає залежність від Золотої Орди і разом з останньо не вирушить походом на Угорщину. У зв’язку з цим він писав папі Інокентію IV, що щохвилинно очікує нападу монголо-татар на свою країну, що він оточений різними невірними народами в тому числі руським, бродниками і половцями[99].

Як бачимо, угорський король з чисто дипломатичних міркувань спонукав Данила до унії і коронації, а з другої не тішив себе ілюзіями відносно унії і коронації, і в подальшому навіть після заключення союзного договору боявся могутності Данила Романовича. Про могутність України-Русі, володар якої посягав на австрійський трон знав і папа, тому розуміючи, що як мирник Золотої Орди може піти з останньою на Польщу і Угорщину, вирішив укріпити останю союзним договором з Чехією, пославши для укладення договору особливого легата[100]. Формально воно виглядало, наголошував І. Умінський, що сили Угорщини та Чехії формувались для допомоги Україні-Русі згідно булли виданої папою від 14 травня 1253 року[101]. Однак факти дають право наголошувати, що зовсім не Україна-Русь і її захист від монголо-татар були у папи в голові, і зовсім не їй він намагався надати в першу чергу допомогу проти татар. Джерела засвідчують, що чеський король Пшемисл-Оттокар II бажав закріпитися в Австрії так само, як і володар України-Русі, в обидвох сили для боротьби за Австрію були приблизно рівні , тому кожен із них бажав ослаблення останнього, напад монголо-татар звичайно ослаблював Україну-Русь відвертав її увагу від європейського політичного театру, тому надання їй військової допомоги для подальше втручання по перемозі над татарами у справи Європи і Австрії зокрема не входило в політичні плани чеського і навіть угорського короля. Договір Угорщини і Чехії заключався тому, щоб заспокоїти Пшемисла II від раптового удару зі сторони Угощини, коли він по завданню папи з усім своїм військом відправиться на допомогу хрестоносцям в Прибалтику, а отже військова допомога Україні-Русі зовсім не стояла в планах папи[102]. Тевтони в Прибалтиці знаходились досить в тяжкому становищі і постійно просили допомогу в чеського королівства. В кінці 1253 року вармінський єпископ Ансельм знаходився в Моравії, де проводив з

приводу тяжкого становища Ордена довготривалі переговори з єпископом Оломоуцьким[103]. Приїзджав в Прагу з просьбою про військову допомогу у 1254 році і магістр Ордена Поппо фон Остерн[104]. В результаті широкомаштабних переговорів був організований похід Пшемисла II разом з маркграфом Брандебурським Оттоном III на Прусів, який закріпив становище Ордена христоносців у цій частині Прибалтики. Похід проходив в той же час, коли війська великого князя Данила успішно відбивали натиск військ татарського воєначальника Куремси[105]. В цей же час ми бачимо по сукупності джерел, що польські князі теж умовляли володаря України-Русі прийняти королівський титул. Виникає запитання, наголшував Д. Зубрицький, чому це польські князі і пани так усердно умовляли великого князя Данила прийняти королівський титул, який підвищував гідність Данила Романовича і принижував самих польських князів. Причина на думку дослідника скривається ось в чому. Данило Романович після встановлення з Золотою Ордою союзних відносин був у Центрально-Східній Європі наймогутнішим володарем сусідство з яким ставало досить небезпечним. Джерельні свідчення дають нам право наголошувати, що ряд польських князів були всеціло залежні від великого князя Данила. Будучи союзником монголо-татар і забезпечивши собі від них тил він буде постійно втручатися у внутрішні справи католицького союзу держав. Значить, якщо Данило Романович коронується на короля Русі і тим самим перейде в табір союзу католицьких держав він відразу накличе на себе незадоволення монголо-татар і таким чином йому прийдеться захищати свої східні кордони, що вивільнить Центральну Європу від його втручання. Участь володаря України-Русі у європейських справах лякав як польських князів так і угорського короля. В цей же час переговори папи римського з великим князем України-Русі невщухали, під політичним тиском угорського короля-родича, і союзних польських князів Данило Романович дав згоду на коронацію на короля Русі, церковну унію і вступ в союз католицьких держав. Повертаючись з свого австрійського походу через союзну Польщу, він зупинився в Кракові де на нього уже чекали посли папи Інокентія. Будучи незадоволеним своїми союзниками Данило Романович не побажав вести переговори в Кракові. Літописець з цього приводу наголошує, що великий князь заявив послам: “не гоже могутньому володарю приймати послів у чужій країні[106]. Український історик М. С. Грушевський з цього

приводу зауважував, що у Польщі по питанню унії церков і коронуванні Данила Романовича на короля Русі проходили широкомаштабні переговори, у які були включені усі польські як світські так і церковні ієрархи, та Данило Романович все одно не бажав втупати в союз католицьких держав і коронуватися без широкомаштабної військової допомоги. Однак нові гарантії, обіцянки були тим критерієм які спонукали великого князя України-Русі погодитися на коронацію. Як наголошують джерела, центральною фігурою на переговорах був легат Опізо, який вів переговори з Данилом від імені папи: “ сину прийми від нас вінець королівства”, а від сабе добавляв: “ти матимеш поміч від папи”. Таким чином будучи переконаним Болеславом краківським, Семовитом мазовецьким і вельможами польськими, які пообіцяли йому надавати допомогу проти татар: “а ми єсть мо тобі на підмогу проти поганих” і умовляння матері візантійської принцеси Анни, “яка бажала бачити свого сина царем”- Данило дав згоду на коронацію і запросив легата папи Опізо і польських князів до себе на коронацію в Україну-Русь[107], а церемонії коронації великого князя Данила були присутні польські князі великий князь краківський Болеслав, князь мазовецький Семовит, князь володимиро-київський Василько, усі сини Данила Романовича князі Шварн, Лев, Роман, усі бояри давньоукраїнської держави та духовенство на чолі з митрополитом. Уся церемонія коронування проходила у жовтні 1253 року. Володар України-Русі прийняв від папи корону, й королівські інсигнії: скіпетр, коруну, та інші королівські ознаки з рук папського легата Опізо. Сам королівський вінець, як наголошують джерела на голову українського короля при коронуванні покладали не лише руки папського легата, його покладали від імені папи і від усіх руських єпіскопів[108]. У слід за галицько-волинським літописом, який зразу по коронації називає Данила Романовича королем Русі, є польська грамота, яка датується 24 грудня 1254 роком, у якій Данило називається першим королем Руським: “excellenti viro Daniel i primo regi Ruthenorum”[109]. На нашу думку коронація Данила Романовича на короля Русі відбулася в жовтні 1253 року. Якщо вірити свідченням галицько-волинському літопису, що по коронації король Данило разом з усією знаттю, а також гостями польськими князями пішов походом на ятвягів, який продовжувався два місяці по грудень, а у вересні 1254 року у матеріалах Тайнера ми знаємо свідчення про відправлення королем Данилом посольства до папи, де згадується про

лсінній ятвязьський похід, то цілком очевидно, що коронація вібулася у жовтні 1253 року[110]. Великий князь України-Русі Данило Романович не випадково коронувався іменно в Дорогичині, цим він підкреслював свою могутність в очах сусідніх народів: поляків, литовців, ордена, Володимиро-Суздальської Русі і імовірно Золотої Орди. Джерела однозначно наголошують, що Данило Романович твердо зважився на коронацію. Галицько-волинський літопис підкреслює, що Данило Романович "прийняв вінець від папи і від усіх своїх єпископів, а отже коронація була справою не тільки папи, а й усієї України-Русі"[111]. Коронація Данила ще більше зміцнила позиції володаря України-Русі на міжнародній арені, що дало можливість останньому виграти "Куремсину війну" забезпечити Україні-Русі стабільний економічний розвиток і поглибити економічні і політичні зв'язки з країнами Західної Європи. Державна організація яку створив король Данило була настільки сильна, що подальша навала хана Бурундая не змогла її зруйнувати, й власне вона забезпечила Україні-Русі від повний політичний суверенітет, культурне відродження після монголо-татарської навали і інтеграцію в союз католицьких держав, що було оприділюючою необхідністю у подальшому розвитку України-Русі, як європейської держави[112].

Список джерел та використаної літератури:

1.ПСРЛ, т. 1.Лавреньтевская летопись, вып.2.
Суздальская летопись по Лавреньтьевскому списку. Л. 1927, стб. 469.
2.Руський літопис. К. 1989, с. 395-397.
3.М. К. Каргер. Древний Киев. М-Л. 1958, с. 261.
4.Руський літопис. К. 1989, с. 395.
5.П. П. Толочко. Древний Киев. Наукова думка. 1976, с. 198-200.
6. Руський літопис. К. 1989, с. 395-398.
7.Галицко-Волынская летопись. Памятники литературы Древней Руси: 13.век. М. 1981, с. 237.
8.Grantoff. Die lubeckischen Chronikts in niederdeutschr sprache. Hamburg. 1829, s. 119.
9.P. V. Bochmer. Rehasta Imperii neuhsg. v. V. Ficker undE. Winkelmann. Insbruk, 1881, N4437, 4438.
10.Monumenta Germaniae Historika(дальше MGH), Scriptorum. Hannoverae, 1826-1930. SS, XXVIII, p. 206.
11.P. V. Bochmer. Вказана праця. N3211.
12.F. Palazkij. Dejiny narodu Ceskeho v Cechach a v Morave. Praha, 1894, s. 309-311.
13.SRH, t. 1, p. 212. (Chronik Zagrabiense, p. 468).
14.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950, с. 222-223.
15.Княжение Даниила Галицкого. К. 1873, с. 156.
16.Полное собрание русских летописей. Т. 15. Летописный сборник именуемый Тверской летописью. Спб.Археографическая комиссия. 1863, стб. 386.
17.Руський літопис. К. 1989, с. 398.
18.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
19.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
20.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
21.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
22.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
23.Н. П. Дашкевич. Болоховская земля и ее значение в русской историив кн: Труды третьего Археологического съезда в Киеве. Киев 1878, т. 2, с. 42-44.
24.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
25.Н. П. Дашкевич. Болоховская земля. Вказана праця, т. 2, с. 45.

26.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
27.Руський літопис. К. 1989, с. 399.
28.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 226-227.
29.Н. Д. Тихомиров. Галицкая митрополия. Спб. 1895, с. 122.
30.Н. Д. Тихомиров. Галицкая митрополия. Спб. 1895, с. 58, 170, 186, 201.
31.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 230.
32.Jn Dlugossii. Opera omnia. Cracoviae, 1863-1887, t. 2, lib. VII, p. 297.
33.Rocznik Kapituln Krakowski, MGH, t. 2, p. 804.
34.Polonia Monumenta Historika(дальше PMH), t. 3. Rcznik Swietokzyski, p. 72.
35.Руський літопис. К. 1989, с. 402.
36.Руський літопис. К. 1989, с. 403.
37.Руський літопис. К. 1989, с. 403.
38.Руський літопис. К. 1989, с. 404.
39.Руський літопис. К. 1989, с. 404.
40.Codex Diplomaticus Hungariae ecelesiaticus as civilis/ Ed. G. Fejer. Budae, 1829, t. 2, 4, p. 66.(Дальше CDH)
41.І. Шараневич. История Галицко-Волынской Руси. Львов. 1863, с. 102є-103.
42.Руський літопис. К. 1989, с. 398.
43.Руський літопис. К. 1989, с. 425.
44. Руський літопис. К. 1989, с. 426.
45.Н. Н. Воронин. К вопросу о взаимоотношении галицко-волынской и владимиро-суздальской архитектуры 12-13 вв./Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР, 1940, вып. 3, с. 222-227.
46.А. Н. Насонов. Монголы и Русь. АНСССР. 1940, с. 25-26.
47.Д. Зубрицкий. История древнего Галицко-Русского княжества. Львов. 1853-1855, т. 3, с. 153-154.
48.A. J. Turhenev. Historicis Russiae Monumentis. Spb. 1841, t. 1. Foto 1, pag. 56 et 57, N61 et 63.
49.І. Шараневич. Вказана праця, с. 93.
50.Д. Зубрицький. Вказана праця, т. 3, с. 93, 53-154.
51.Codex Diplomat. Contin.(дальше CDC), ed. G. Wenzel, t. 7.(1235-1260). Pest, 1869, p. 164(1244)
52.Руський літопис. К. 1989, с. 405.
53.Руський літопис. К. 1989, с. 405.

54.Ребруквис В. Путишествие в восточные страны. Спб. 1910, с. 61-63,с. 39.
55.Руський літопис. К. 1989, с. 405.
56.Руський літопис. К. 1989, с. 406.
57.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 237.
58.Руський літопис. К. 1989. с. 406.
59.М. С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1993, т. 3, с, 34-36. Руський літопис. К. 1989, с. 406.
60.Wertner. Ungars Paiatine und Bane im zeitater der Arpader. Ung. Revue, 1894, s. 160.
61.Руський літопис. К. 1989, с. 406.
62.Руський літопис. К. 1989, с. 406.
63.Д. Зубрицький. Вказана праця, т. 3, с. 158-159.
64.Codex Arpadium. VI. 13 et VIII.
65.CDH. Вказана праця, t. 4, 3, s. 197-198.
66.MGH. Вказана праця, t. IX, s. 559.
67.Руський літопис. К. 1989, с. 406.
68.CDH. Вказана праця, t. 4, 2, p. 220-221.
69.М. Чубатий. Західна Україна і Рим у своїх змаганняхдо церковної Унії. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка(далі ЗНТШ). Львів. 1917, т. 123-124, с. 39-47.
70.J. Umшnski. Niebezpieczstwo tatarskie w poc. XIII w. a papiez Innokenty IV//Rozprawy Historyzne Tow-wa Naukowego Warszawskiego (1921-1922), t. 1, str. 42. 71. J. 71.Uminski. Вказана праця, s. 42-44.
72.Д. Зубрицький. Вказана праця, т. 3, с. 156.
73.A. J. Turgenev. Вказана праця, t. 1. N3 (1207)
74.С. Томашівський. Предтеча Ісидора Петро Акерович, незнаний митрополит руський (1241-1245). ЗНТШ. Львів 1917, т. 123-124, с. 240.
75.RPR, N116/3 (1245)
76.Плано-Карпини И. Де. История млонголов. Спб. 1910, с. 61; HRM. I, №62.
77.HRM. I. №63.
78.HRM. I. №65.
79.HRM. I. №62.
80.HRM. I. №66.
81.L. Muraloti. Regem Italikarum Scriptores, 3, Mediolani, 1723, p. 592.
82.HRM. I. №68.
83.Руський літопис. К. 1989, с. 403.

84.W. Norden. Das Partumund Byzanz. Anmerk. I, Berlin. 1903, s. 362.
85.HRM. I. №72.
86.HRM. I:0№N70, №71, №73. №40.
87.HRM. I. №69.
88.HRM. I. №72.
89.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 254.
90.Руський літопис. К. 1989. с. 413.
91.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 254.
92.J. Dlugossii. Вказана праця, t. 2, lib. 7, p. 320.
93.Суздальская летопись по Лаврентьевскому списку. Вказана праця. Стб. 460-485.
94.Суздальская летопись по Лаврентьевскому списку. Вказана праця. Стб. 460-485; М. Ф. Котляр. Данило Галицький. К. 1979, с. 160-162.
95.CDH. Вказана праця, t. 4, 2, p. 144 (від 9 травня 1252)
96.Theiner. monumtnta Polonia. I, s. 107.
97.М. С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1993, т. 3, с. 32-33. HRM. I. N88.
98.HRM. I. N90.(від 17 травня 1254 року)
99.Vetera Monumenta Historica Hungariam, ed. F. Theiner, t. 1, N440, p. 230 (за 1254 рік)
100.Fontes Rerum Bohemicarum. Praha. 1874, t. 2, s. 291.
101.J. Uminski. Вказана праця, с. 42-45.
102.J. Goll. Chechy a Prusyve staro veku. Praha. 1897, s. 20.
103.Codex Diplomatie Moraviae, t. 3, N202.
104.J. Goll. Вказана праця, s. 20-21.
105.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 260
106.Д. Зубрицький. Вказана праця, т. 3, с. 105-106. Руський літопис. К. 1989. с. 412-413.
107.М. С. Грушевський. Вказана праця, т. 3, с. 72.
108.Руський літопис. К. 1989. с. 404.
109.Codex diplomatiae Poloniae. 3, 64.
110.Monumenta Hunharu. I. z. 442.
111.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с. 173.
112.І. П. Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство. К. 1984, с. 104-105.

Розділ 4.

Українська держава часів короля Данила, а також Шварна та Льва (1254-1301).

Підсумовуючи перед завершаючим три вище розроблені нами концептуально розділи, зауважимо, що роль Романа у консолідації України-Русі і роль боярства, як її дестабілізатора, по його загибелі постає перед нами з усією ретельністю. Однак, як показує нам проведений аналіз вітчизняних та іноземних джерел, українська держава не прийшла до повного занепаду тому, що роль консолідатора України-Русі взяла на себе дружина Романа, Анна, яка стала регентом, фактично нею посадженого на великокнязівський галицький престол малолітнього сина Данила. Власне вона, як її називає літописець "Велика княгиня Романова", дочка візантійського імператора і угорської принцеси, внаслідок широких міжнародних зв'язків зуміла не допустити розпаду української держави, політично навколо себе консолідувати її і в кінцевому результаті своєї широкомасштабної політичної діяльності возвести свого сина великого князя Данила на королівський престол, своїми політичними змаганнями і зусиллями знову з'єднати Русь-Україну в могутню державу, знану у середньовічній Європі як "Руське королівство"[1].

Отже, можна сміливо наголошувати, що загибель великого князя Романа Мстиславовича, володаря України-Русі, біля Завихвоста у 1205 р. не привела до розпаду української держави. Після його смерті його владу наслідували два малолітні сини князі Данило і Василько, опікунство і регентство над якими взяла їх мати, велика княгиня Анна. Її підтримувала частина удільних київських і волинських князів, усе волинське боярство, яке було зобов'язане своїми надбаннями покійному володарю, а також міста, що виступали за єдність української держави і мир у ній, процвітання торгівлі. Політичне становище у цей час в Україні-Русі було нестабільне. Велика княгиня Анна, яка була у родинних зв’язках з угорським королем Андрієм II і краківським князем Лешком, робила усе, щоби зберегти спокій і утримати владу в Україні-Русі до повноліття синів[2].

Однак, з претензіями на великокняжий галицький престол виступили князі суздальські, київські, чернігівські, смоленські, а також

угрупування великого галицького боярства на чолі з Володиславом Кормильчичем. Велика княгиня Анна намагалася утримати владу за допомогою традиційного союзу України-Русі (дому Мономаховичів) з Угорським королівством. Вона мала з цього приводу зустріч з угорським королем Андрієм II в Саноці, де він прийняв княжича Данила "як милого свого сина" і не маючи синів, задумав оженити його на своїй дочці, передати Данилу угорський престол і злучити, таким чином, Угорщину і Україну-Русь в одну державу (імперію). Внаслідок Саноцького щирокомаштабного договору , прижиттєва влада повинна була залишитися в руках Андрія II, тому він зі згоди Анни і тієї частини князів і бояр, що її підтримували, оголосив і коронував себе на короля "Галичини і Володимирщини"[3]. Сукупність джерел дають нам підстави вважати, що з рішеннями великої княгині Анни, а тобто переходу України-Русі під протекторат Угорщини до повноліття Данила, була незадоволена якась значна суспільна група українських можновладців (князів і бояр), що привело до великої феодальної війни в Україні-Русі, яка продовжувалася близько 40 років і закінчилася повною поразкою опозиції і возведенням законного наслідника Данила на великокнязівський галицький престол[4].

З цього приводу Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко відмічають, що у першій половині XIII століття і у середині його в Україні-Русі проходили нові соціально-політичні зміни державного влаштування, які були затримані татаро-монгольським нашестям. У той час, наголошують дослідники, феодалізм в Україні-Русі модернізувався, її складові частини княжіння у час Романа набрали рис загальноєвропейського характеру. Яскравий приклад модернізованої української держави по західноєвропейському зразку, наголошують І. Я. Фроянов і А. Ю. Дворніченко, набирає українська держава після погрому монголо-татар. Відрізана від північно-східної Русі і візантійської цивілізації, Русь-Україна повертається до західноєвропейської цивілізації, яскравим представником цього епохального повороту, являється державець України-Русі нового типу "Данило-король" зі своїм дворським, печетником-канцлером, воєводою, тисяцьким, служилими князями і боярами. Це нова епоха, яка характеризує новий період історії України-Русі у час входу останньої у європейський союз католицьких держав[5].

Український академік І.П. Крип'якевич вважав, що “Галицько-Волинська держава” являлася такою могутньою тому, що вважалася

власністю великого князя після 1253 р. руського короля, який опирався на патриціат князів та боярсько-патриціальних земельних спадкових власників. Король був уже самодержцем, а князі і бояри його дідичні васали різного рангу підчинення. Таку структуру політичної влади "Галицько-Волинська держава", на думку дослідника, набрала у часи короля Данила, внаслідок політичного зближення з західними сусідами - Польщею, Угорщиною, Чехією та іншими державами Центральної Європи. В устрої Українського королівства з'явилися елементи західного права, літописці уже замінюють титулатуру "великий князь" загально-прийняту в уживанні для володарів України-Русі на титулатуру "руського короля", яка притаманна в вживанні у країнах Західної Європи[6].

Характерно, що цей титул був широко відомий в Галицькій Русі, "королем Галичини" уперше титулує себе угорський король Бела III під 1189 роком, пізніше - угорський король Андрій II, який прийняв протекторат над юними Романовичами. Він офіційно титулував себе "королем Галичини і Володимирщини" з 1206 року. В 1215-1216 за згодою папи коронований був на "короля Галичини" угорський королевич Коломан. Титул "король" римські папи вживали у листуванні з руськими князями, очевидно, вважаючи великого київського князя імператором. Є свідчення, що папа титулує перемишльського князя Володаря королем, папа Гонорій III у 1227 році запитував "усіх королів Русі, чи вони не бажають з'єднатися з римською церквою". Григорій III у 1231 закликав "світлого короля Русі Данила" приєднатися до католицької віри. Іннокентій IV, починаючи з 1246 року, постійно титулує Данила королем Русі[7].

Треба зауважити однак, що ще до Данила титул короля приживається в Україні-Русі. Ним були проголошені в Галичі угорські королевичі Коломан і Андрій, а також князь Мстислав Удатний, про що наголошувалось у попередніх розділах. Однак, тільки починаючи з короля Данила в українській державі титул короля Русі вживається в розумінні володаря цілої української держави. А самі володарі України-Русі у такому контексті почали вживати західноєвропейські ознаки королівської влади: вінець (корона) герб, печатка, прапор. Вони були і у ранішній історії України-Русі, але у час короля Данила набули особливого розвитку під впливом політичного зближення з країнами Західної Європи. Розповідаючи про коронацію великого князя Данила на короля Русі, літописець згадує, що папа Інокентій прислав до

Данила послів достойних, які принесли вінець і скіпетр і корону, тобто реліквії, які у західноєвропейському світі означують королівський сан. Вінець-це королівська діадема, або корона, скіпетр-жезл, корона - це так звана держава, або куля з хрестом[8].

Характерно, що із прийняттям великим князем Данилом титулу короля Русі в українській державі формуються досі невідомі управлінські структури. Перше місце між королівськими сановниками зайняв дворський чи дворецький. Він виник, вважав І.П. Крип'якевич, під впливом королівського улаштування двору західноєвропейських держав, зокрема таких як Німеччина і Угорщина. Літопис згадує посаду дворського у 1211 році в Угорщині "великого дворського Пота", який очолював угорські війська, вислані на допомогу князю Данилові. З 1242 року дворськими почергово виступають бояри при особі Данила. Наступним управителем королівства Русі джерело наживає "суддю нашого двору", тобто королівського суддю, який виконував державне судочинство". Один раз джерела згадують посаду "печатник". Ця посада зовсім не відома серед управлінців в українській державі до часів короля Данила, вона була поширена лише в Західній Європі. Можна вважати, що печатник був охоронником королівської печаті і використовував її для королівських документів, як це робили західноєвропейські канцлери. Збережені оригінальні грамоти українського королівства XIV століття, написані на пергаменті, можуть говорити про їх широке застосування у суто західноєвропейському вигляді, починаючи із короля Данила. Печатник, очевидно, і складав текст грамот, або керував їх складанням[9].

В цей же час в Україні-Русі по західно-європейському зразку було реформоване і військо. "Слово о полку Ігоревім" згадує, що "полки Романа були споряджені шоломами латинськими, мечами булатними". Ці полки уже не підчинялися боярським урядникам, а безпосередньо королю. Літопис наголошує, що полководці були повністю підкорені королю: "Ти, король, голова всім полкам. Якщо кого з нас пошлеш у перед, – як тебе не послухати, бо ти знаєш військовий порядок, знаєш звичай війни і кожний тебе засоромиться і налякається". Дане повідомлення дає нам право говорити, що військова організація Української держави у XIII ст. ототожнюється із структурою рицарського війська західноєвропейських країн, в першу чергу Угорщини, Німеччини, Чехії, основу якого становили рицарські полки. В цей час у новому рицарському кінному війську вводиться посада

сідельничого, який за згадкою літопису був відправлений королем проти бунтівних бояр. Київський дослідник XIX ст. М. Дашкевич вважав, що українське військо часу короля Данила було настільки могутнім, що його боялася вся Західна Європа. Дякуючи могутній військовій організації українська держава активно приймала участь у політичних процесах у Центральній і Західній Європі, що з другої сторони посилило західний вплив на останню, який на думку М. Дашкевича у середині XIII століття, був найбільш могутній. Літопис наголошує, що після того, як угорський король Бела IV породичався з володарем України-Русі Данилом, видавши дочку Констанцію за сина Данила князя Лева, - Україна-Русь активно почала втручатися в європейські політичні справи: "З'їхались колись, наголошує літописець, король угрів з Данилом проти німців. Данило же прийшов до нього на чолі безчисленних полків. Німці же боялися зброї татарської, були бо коні в личинах і коярах шкіряних, рицарі в ярицях (посріблених кольчугах)"[10].

Такі широкі політичні контакти відкривали простір не тільки для торгово-економічних контактів, але й для релігійного взаємопроникнення і релігійного взаємовпливу. Очевидно, вихований при угорському дворі Данило, якого навіть готували в угорські королі з метою в майбутньому злучити Угорщину і Україну-Русь в одну державу, був готовий до повної інтеграції української держави у західноєвропейське суспільство, подай папа римський всеоб'ємлючу військову допомогу проти татар. Джерела дають нам право робити такі висновки і наголошувати, що при всій своїй могутності українська держава у середині XIII століття шукала опори на заході, союз з яким вів до створення центральноєвропейської безпеки. Встановивши політичний союз з центральноєвропйськими державами, великий князь Данило задумав зблизитися з заходом і у релігійному відношенні. Католицьке духовенство через посередництво угорського короля і польських князів швидко запропонувало вступити Україні-Русі як у політичний так і релігійний Союз католицьких держав. Коронація Данила Романовича фактично була домінантою вступу України-Русі у склад західноєвропейської коаліції католицьких держав. З цього приводу М. Дашкевич наголошував: "Релігійна і політична унія Данила мала великий вплив на подальшу історію. Світлий король Русі Данило проголошувався папою римським як рівний серед рівних володарів Європи. Королівство Русь тепер знали у Європі як реально існуюче і

входяче в союз католицьких держав, затверджене папою". В зв'язку із цим Захід познайомився ближче з Україною-Руссю і по другому через безпосередню пропаганду папського престолу дивився на королівство Русь, як на західноєвропейську державу[11].

В цей же час, як вірно зауважував галицький історик Д. Зубрицький, королівство Русь було більш могутньою державою ніж Угорщина, Чехія чи Польща. Королівство Русь садовило свого князя на Австрійський престол, воювало Чехію, Ригу, повністю забезпечило недоторканість кордонів зі сторони Польщі, Ярославською битвою 1245 року повністю припинило агресії Угорського королівства[12].

Так наголошував літописець Данило з благословенням по перемозі над Чехією почав славним бути в усій Європі і Папа Римський, величаючи його, прислав йому благословління і знамена королівські[13].

Очевидно, що вплив української держави на Західну Європу теж був великий, особливо військовий, що видно із свідчення нашого літопису: "Під час переговорів Бели і Данила полки останнього були добре вилаштувані хоробрими людьми з світлою зброєю". У другий раз коли Данило пішов на допомогу угорському королю, то "було у нього полків його світлих від зброї світящихся і король заплатив тисячу срібла за те, що Данило прийшов звичаєм руським батьків і дідів своїх", а це значить, що у Центральній Європі в українському не бачили нічого поганого, а навпаки було багато повчального. Наприклад, польський князь Конрад Мазовецький любив "руський бій". Угорський король, прийшовши під Володимир, розхвилювався від побаченого: " Я такого багатого міста не бачив ні в одній німецькій країні. На заборалах стояли рицарі зброя і щити яких блищали подібно сонцю"[14].

Із вище приведених прикладів можна сказати, що українська держава часів короля Данила вступила в нову фазу політичного розвитку.

Нова могутність Української держави привернула увагу папського престолу, як зауважував І. Шараневич, уже папа Інокентій III пропонував Роману вступити в союз католицьких держав, королівську корону і заступництво меча апостола святого Петра, та Роман вирішив не поспішати вступати в союз з католицьким заходом. Та папа був терплячим і усердним, продовжував переговори дальше і більш наполегливіше. Новий папа Інокентій IV, внаслідок широких дипломатичних переговорів і багато-чисельних уступок і компромісів

щодо православної віри в Україні-Русі, зумів зробити так, що католицька ідея запалала ів Україні-Русі в грецькому обряді, і притерпаючи вдосконалення і зміни, проіснувала до сьогоднішнього дня[15]. В зв'язку із цим виникає необхідність в світлі нашого дослідження з'ясувати і релігійну реформу, яка є невід'ємною складовою частиною усіх переговорів володаря української держави з католицьким заходом.

В зв'язку із цим слід зауважити, що католицька пропаганда унії велася католицькою церквою в українській державі і раніше. У зв'язку із кристалізацією могутності України-Русі в кінці XII поч. XIII століття посилилась пропаганда католицьких місіонерів по признанню папського главенства серед християн усього руського сходу. Характерно, що пропаганда на Русі католицизму у XIII столітті не носила ніякого насилля. Головні її положення зводилася виключно до унії церков. Ідея унії була висунута папським престолом і в першу чергу носила політичний характер. Що стосується догм, то унія залишала усе на своєму місці. Чільне місце догматиків унії, це визнання папи римського головою усіх християн. Характерно, що нав'язати унію в окремих регіонах в Україні-Русі папська курія намагалась уже в XII столітті і завжди у час коли Русь-Україна попадала у складне політичне становище. Джерела дають право наголошувати, що уже у 1205-1206 роках угорський король Андрій II вмішувався у галицькі справи, проводив велику пропаганду у користь унії. Папа римський Інокентій III, почувши про велику пропаганду католицьких місіонерів у користь першої церковної прислав в Україну-Русь для з'ясуванням цього питання висилав навіть свого легата. У листах угорського короля Андрія II до папи після коронації королевича Коломана на короля Галичини, є згадки "про обіцянки галичан приступити до унії з Римом". Галичани, згідно цих свідчень, "бажали тільки залишитись при своїх обрядах і повністю визнали папу головою всієї християнської церкви". Цілком можливо, що виразниками унії могла бути частина бояр тісно зв'язаних економічними і соціальними узами з політичними і релігійними установами сусідніх католицьких держав, вагома суспільна верства, торгово-реміснича знать, яка була зв'язана своїми торговельними операціями з країнами західної Європи, шукала собі внаслідок релігійної унії вигідних ринків збуту своїх товарів, а тобто інтеграції у західноєвропейський ринок[16].

Використовуючи такі настрої у галицькому суспільстві і отримуючи від певної частини населення лояльність, чи може навіть підтримку, католицькі місіонери поглиблювали свою пропаганду унії церков, яка досягла свого апогею у 40-50 роках XIII століття. Основним католицьким центром пропаганди унії, була Польща. Проникнувші у Польщу місіонери домініканці у 1218 році звернули зразу ж свою увагу на Русь куди дуже швидко переселились і зайнялися могутньою пропагандою унії церков, знаходячи серед галичан багато прихильників і могутніх покровителів[17].

Підтвердження вірності наших висновків подаємо наступні документи: 1. Це аннали і папські грамоти папської канцелярії, а також деякі зовсім легендарні свідчення де останні концентруються на особі домініканця Яцика Одровонжа, який проводив проповіді унії в Україні-Русі і заснував домініканські монастирі у Львові, Галичі і Києві[18].

Із папських булл під 1232 роком (від 12 травня) видно, що в Україні-Русі уже було багато проповідників унії. Папа Григорій IX доручив приору польському і двом браттям проповідникам відправитися на Русь де по словах Гнезненського архієпископа“було багато церков латинян без пастирів”[19]. В Києві по свідченнях булл під 1232 і 1233 роками велась активна пропаганда унії та вона зустріла труднощі у місіонерів[20]. Ян Длугош теж пише, що за пропаганду унії і католицизму місіонери у 1233 р. були вигнані з Києва київським князем Володимиром Рюриковичем наляканим успіхами їх проповідей[21]. Джерела свідчать, що з метою пропаганди унії в Україні-Русі у 1240 році був висвячений особливий єпископ, абат Опавського монастиря Краківської єпархії Герард, його права на католицького єпископа Русі, були узаконені папою у 1237 році, хоча католицькі джерела твердять, що такий єпископ був уже з повноваженнями католицького єпископа Русі 12 травня 1232 року. Характерно, що адміністрація князівської влади змушена була рахуватися з діяльністю католицьких місіонерів. Згідно з свідчень домініканців, місіонер Яцик у 1233 році по просьбі галицького князя Данила, настановив для Русі католицького архієпископа Галичу Бернарда Полика, який приуспів у Галичині у пропаганді унії з католицькою церквою[22].

Ось і всі документи, які стосуються пропаганди унії католицьких місіонерів в Україні-Русі до нашестя татаро-монголів. Найважливішим свідченням є те, що Данило Галицький у 1233 р. мав у своєму

Галицькому князівстві католицького архієпископа і єпископів діяльність яких нам поки що не відома[23].

Та очевидно вони робили усе, щоби схилити Галицького князя у бік політичної інтеграції з державами Західної Європи і релігійної унії зокрема[24].

У другій половині XIII століття в Україні-Русі проходили події, які закінчили і закріпили успіх попередньої уніатської пропаганди. Події, які відбулися після 1245 року в Україні-Русі, наголошував М. Дашкевич: "ніколи так могутньо не проходили в усі часи на Русі, в цей час Русь-Україна вирішила, на думку дослідника, добровільно признати головну роль у християнському світі папи римського, до цього і клонився руський народ в особах князів, єпископів, бояр, кращих людей. Усе це відбувалося без примусу, що було волевиявленням усього українського народу дійсно добровільно з'єднатися з Римською церквою". Раніше із листів угорського короля Андрія II до папи Інокентія III ми дізнаємося лише про обіцянку галичан виявити покірність римській церкві, та злученння церков так і не відбулося, тому що Русь знаходилася під утисками чужоземців. Злучення церков у другій половині XIII століття різко відрізняється від запровадження в Україні будь- яких інших церковних уній у будь-який час її історії. У XIII столітті Русь-Україна була самостійною могутньою державою. Питаннями злучення церков займався один із наймогутніших володарів України-Русі, великий князь Данило. Сама Унія приймалася на найвищому державному рівні, на рівні, який хіба що можна порівняти лише з релігійною реформою хрещення України-Русі Володимиром святим. Хочу загострити увагу важливостей цих подій, які привели українську державу до широкомасштабних політичних і соціально-економічних і релігійних змін, поставили її на вищий ступінь розвитку з наймогутнішими державами тогочасної Європи. Це була дійсно, як зауважував М. Дашкевич, історична подія, унія, давала широкі можливості інтеграції як торгово-економічно так і політично-культурної у глибоко культурно-релігійний світ Західної Європи. Унія ставила українську державу чи українське королівство в один ряд з наймогутнішими державами Європи і посилювала її політичний вплив внаслідок самої інтеграції на країни Західної Європи, і не принижувала її роль як вважають опоненти, а навпаки підвищувала її[25].

Розглянем по сувокупності джерел хід подій,згідно яких Русь-Україна у XIII столітті попала у русло релігійної реформації, як

соціально-економічної так і політичної. Нам цікаво однак, якими міркуваннями керувався проводячи реформи володар України-Русі, великий князь Данило, адже переговори з приводу унії велись на протязі цілого десятиліття. Очевидно, міркування були наступні: Після погрому монголо-татарів Русь-Україна була ізольована від Ростово-Суздальської Русі і від Візантійської імперії. Єдиними і ненадійними сусідами з якими у Русі-України були стабільні, часто переходячі від миру до конфронтації, відносини, були сусідні католицькі країни: Польща, Угорщина і Чехія. У зв'язку із такими складними обставинами в які попала Русь-Україна, потрібно було шукати вихід, тому не дивно, що після монголо-татарського нашестя Данило Романович став "мирником Золотої Орди" і що це, очевидно, теж серйозно затурбувало сусідні від України-Русі країни Західної Європи. Однак, "зла була честь татарська", зауважує літописець, та союз з Золотою Ордою давав час для відновлення міст і сіл, усієї економіки і господарства України-Русі, концентрації усього політичного і соціального життя країни навколо одного володаря великого князя Данила Романовича, Галицького. Сам союз України-Русі з Золотою Ордою дуже сильно налякав сусідні католицькі держави : Угорщину, Польщу, Чехію, тому римська курія була ініціатором всеоб'ємлючих переговорів з володарем України-Русі[26].

І такі переговори у такий трагічний час для всієї християнської Європи стали необхідністю усіх зацікавлених сторін, в тому числі і такого розумного політичного діяча, як Данила Романовича. Галицький історик Д. Зубрицький вірно зауважував, що держава Данила стояла між двома світами Західним і Азіатським (східним), між якими потрібно було, щоб зберігати незалежність і могутність такій великій державі, як Русь-Україна, треба було користуватися силою хитрості і силою договорів[27]. Данило бачив у стані татар кризову анархію і водночас наростаючу культурну, економічну і політичну могутність католицького заходу, який дав опір татарам, і який мав сильний вплив у його власній державі розпочав зближення з католицьким заходом[28]. Однак, Данило Романович, як мудрий державний діяч, вичікував і не поспішав, папа перший, внаслідок довготривалих переговорів, запропонував останньому союз і входження України-Русі в католицький союз держав. По крайній мірі уже у час Ліонського собору папа у 1246 році називає Данила королем Русі[29].

Папська грамота Інокентія IV від 4 травня 1246 року приймає Данила Руського короля під покровительство і захист святого Петра і Римської апостольської церкви і доручає своєму легату в Лівонії постановляти єпископів на Русі і домініканцям невідлучно проживати при дворі короля Данила. Ми бачимо, що папа уже у 1246 році величає у грамоті, яка написана до володарів і духовних осіб Європи, Данила Романовича світлим королем Русі: "Regi Russie illustri"[30].

Відомо, що Плано-Карпіні осінню 1246 року, проїжджаючи Мазовію до хана Батия, познайомився з братом великого князя Данила Романовича волинським князем Васильком, і був запрошений останнім у його столицю Володимир, розмовляв з руськими єпископами, вручив їм листи від папи і переконував їх приєднатися їх до римської церкви. Характерно, що коли Плано- Карпіні повертався назад із Татарії через "володіння світлого короля Русі" у 1247 році, то був зустрінутий люб'язно королем Данилом і усім його двором, братом Васильком, єпископами і ігуменами, що сказали йому, що вони віддаються усі і Руську державу під покровительство папи, якого визнають своїм отцем і головою їх церкви підтверджуючи, що усе це вони уже сказали через особливого посла, що був відправлений до папи. Д. Зубрицький наголошував, що переговори Данила з папою римським Інокентієм у 1246-1247 роках фактично утверджували унію в Україні-Русі, справа йшла до офіційної коронації Данила Романовича на короля Русі, чого вимагав папа[31].

Із вище-сказаного ми бачимо, що для координації дій королівського двору Данила з папою римським до двору руського короля було призначено папою римським архієпископа католицької церкви. Раніше ми знаємо із джерел про католицького архієпископа Бернарда-поляка, який проживав при дворі Данила ще у 1233 році. Наступним католицьким архієпископом при дворі Данила був Петро, який, очевидно, і налагоджував стосунки Данила Романовича з папою Римським, очолював посольство від Руського королівства на Ліонському соборі у 1246 році[32].

Дуже цікаво, на нашу думку, намагався виложити позицію Руського королівства архієпископ Петро на Ліонському Соборі, на якому зібрався увесь найвищий світ католицького духовенства і політичних діячів Центральної і Західної Європи. На цьому представному Соборі архієпископ Петро виступив із "трактатом про Татарів", який відповідав планам допомоги Західної Європи у боротьбі з татами

Україні-Русі. У першій частині свого трактату він змалював картину на Русі після татарського погрому, наголошуючи, що королівство Русь однак не являється данником татар і є самостійною державою, яка добровільно віддається апостольському престолу св. Петра. Дальше у другій частині свого трактату архієпископ Петро виложив усі наявні свідчення про татар, які були йому відомі перед відправлення на Ліонський собор. Західна Європа, наголошував Петро, і Русь повинні об'єднатися у боротьбі з татарами, оскільки останні збирають сили, щоби підкорити і Західну Європу, і вихваляються, що досягнуть своєї мети. Татари поширюють по Русі чутки про підготовку нового походу в Європу. Плано-Карпіні, що був присутній на соборі, підтвердив ці свідчення Петра, наголошуючи, що йому теж були відомі ці слухи. Розповідь Петра про те, що татари упевнені, що збираються покорити весь світ і що вони скоро будуть воювати з римлянами і другими латинцями і що вони після перемоги над ними будуть володіти усім світом розхвилювала усіх присутніх. Як бачимо із сукупності джерел, промова архієпископа Петра на Ліонському Соборі схвилювала увесь Латинський світ, заставила останній повернутися до проблеми надання допомоги Україні-Русі лицем. Зразу ж після Ліонського Собору осінню 1245 року папою Римським було направлено посольство до Татар. В цей же час Данило Романович внаслідок балансуванням силами між Західною Європою і Татарською державою внаслідок особистих переговорів з ханами стає мирником (союзником) Орди, бажаючи виграти час і надіючись на допомогу католицького заходу, тобто позитивних у цьому контексті рішень Ліонського Собору. Очевидно, позиція католицького заходу після Ліонського Собору була не дуже байдужою відносно королівства Русі. Внаслідок заключень і Ліонських (переговорів) папа не випадково у грудні 1245 чи січні 1246 року звернувся буллою до володаря України-Русі з пропозицією вступити до союзу католицьких держав. Окремою буллою папа у 1245р. звертався і до руського духовенства, про що нам наголошує Плано-Карпіні. Ці булли і є тим критерієм, які дають нам право говорити про довготривалі переговори, що привели володаря України-Русі до вступу в союз католицьких держав. В той час він вірив у силу папського слова, кинути всі заковані в залізо сили католицького заходу проти татар, тому як, зауважував М. Дашкевич, уже в квітні 1246 Данило висловив папі свою покірність і перехід України-Русі під покровительство Римської церкви[33].

Плано-Карпіні наголошує, що Данило і Василько дали згоду на пропозицію папи Римського прилучитися до католицького світу. Це підтверджує нам і булла папи від 3 квітня 1246 року в які папа особисто звертається короля Данила. У своїй буллі папа пише: “Усім віруючим Христа у державі Русі”. Виголошується розуміння у зв'язку з виявом покірності Римській церкві. У наступній буллі від 3 травня 1246 року мова іде про згоду обох сторін приступити до унії. Плано-Карпіні з цього приводу пише, що в зв'язку із вступом в католицький союз держав і у справах унії церков Данило вислав посольство до папи. 12 вересня 1247 р. папа велів архієпископу Пруському відправитися до володаря України-Русі Данила і особисто переконатися чи твердо він його єпископи і вельможі намірені з'єднатися з Римською церквою. Сам факт, що Данило уже в 1246 р. вів переговори про унію дуже цікавий. Інокентій IV схиляючи українську державу до політичної і релігійної унії при усій своїй могутності бажав мати на сході Європи сильного політичного союзника. З цією метою як видно із сукупності джерел він пустив у хід весь свій талант тонкого дипломата, а також дипломатію сусідніх з Україною-Руссю Угорської і Польської держав. Очевидно в першу чергу допомогу проти татар обіцяли Польща і Угорщина, що видно із анналів під час коронації Данила. Цілком можливо, що папа дійсно вважав, що план реальної військової допомоги можливий, та сама політична система католицького заходу була до цього не готова. У своїй буллі від 4 лютого 1247 року він переконував угорського короля допомагати Русі проти татар. У зв'язку з цим папа 24 липня 1248 року видав наказ госпітальєрам розпочати підготовку в Угорщині до хрестового походу проти татар. Сам Данило і це передавали папські посли, бачив, що папа готує католицький захід проти татар. Такий хід обставин заставив Данила повірити папі, в реальні кроки останнього по наданню допомоги Русі. Тому, як це видно із булл під 1246 і 1247 роками Данило просив папу про прийняття його і Василька із землями під охорону св. Петра. Разом із цим він просив папу про збереження Руською церквою свого древнього православного обряду. Наступні документи свідчать. Плано-Карпіні: “Римський протекторат прийняли король Русі Данило, його брат князь Василько усі єпископи і кращі люди”. Наш літопис засвідчує: “Данило прийняв вінець від бога від церкви св. Апостолів і від стола святого Петра і від отця свого Інокентія”. Булла папи від 1246 року виражає радість від того, “ що Руські признали Римську церкву матір'ю і учителькою усіх других, а

папу намісником св. Петра". Буллою від 1247 року папа доручив легату Альберту з'єднати руських з Римською церквою". Внаслідок подальших переговорів папа вислухавши просьби Данила, що стосувались догматів обрядової сторони унії і по основних положеннях вважив на просьби короля Русі Данила. Він дозволив руським єпископам і пресвітерам створювати усі обряди які у них були раніше, і які не протирічили католицькій релігії. 22 січня 1248 року папа просив Данила інформувати про усі дії татар, щоби він міг вчасно надати йому поміч. Перші хто повинні прийти на поміч світлому королю Русі це повинен був бути Тевтонський Орден і госпітальєри, яких папа задля цього перевів до угорського королівства. Характерно, що ряд документів свідчать, що папа давав накази польським князям і угорському королю допомагати руському королю Данилу. Усі вони в свою чергу намагалися переконувати Данила, що папа готує для нього військову поміч, у якій папа звертався до слов'ян Чехії, Моравії, Сербів, і Поморян виступити в похід проти татар. Папа Іннокентій IV зобов'язав особливим договором Тевтонський орден допомагати королеві Русі Данилу у війні проти Куремси. Папа, як наголошує М. Дашкевич, робив усе, щоби організувати хрестовий похід проти татар про що говорять булли від 1247р., 1251 р., 1253 р., 1254р. Він намагався з'єднати війська усіх західних володарів, що розміщувалися поблизу України-Русі і допомогти світлому королю Русі. Коронація Данила Романовича фактично з'єднувала Україну-Русь з Союзом католицьких держав. "Угри і Ляхи під час коронації клятвено обіцяли виступити разом з Руським королем проти татар". Релігійна рівність з католицьким Заходом багато давала володарю України-Русі. По-перше, папа клятвено завіряв, що ні угорське королівство ні польські князі, чеський володар ніколи не будуть нападати на королівство Русь. Власне вони у першу чергу виступлять гарантом безпеки України-Русі і повинні будуть в першими виступати на допомогу королю Русі. Були отримані і другі вигоди від союзу з очолюваного папою римським коаліцією католицьких держав. В той час Ятвязькі землі знаходились між Руссю, Польщею і Тевтонським орденом і усі ці держави намагалися захопити ці землі. Включення Руського королівства у католицький союз держав урівнювало Данила Романовича в правах на Ятвязьку землю. Ці землі дістались Русі тепер без всякої боротьби. Папа буллою від 1254 р. надав право українській державі на третину землі. Власне в цей час пройшло зближення Данила Романовича з

Тевтонським орденом, що дало можливість відбити напад татарського хана Куремси. Унія послужила тісному зближенню Русі, Польщі, Чехії і Угорщини. Переговори Данила Романовича з папою римським, судячи з ходу подій, були щирими. Він, папа, усе робив, щоби його новий союзник на сході Європи - Данило, був у переконана ний у щирості намірів реально допомогти останньому у війні проти татар. Татарська загроза над усім європейським християнським світом, очевидно, прискорила процес діалогів окрім політичної боротьби з останніми і у питанні релігійного злучення. Сам Данило Романович, як засвдчують джерела, розділяв точку зору, згідно з якої необхідно було швидко примиритися з католицьким заходом. Не тільки Данило, а й багато інших володарів у Східній Європі у XIII столітті приходили до думки про необхідність релігійного єднання з католицьким світом. Якщо вірити папським буллам від 1227 року (aduniversos Reges Russiae) і 1231р., до князя Юрія Всеволодовича, 1248 р. до Олександра Невського, і також булла була послана і Данилу, хоча останній вагався, та внаслідок татарської загрози пішов на зближення з католицьким Заходом, що забезпечувало безпеку від вторгнення у час боротьби з татарами від західних католицьких сусідів. В зв'язку з визнанням папою Данила,як повновласного руського короля, угорське і польське королівства повинні були відмовитися від вторгнення на Русь не тільки внаслідок ослаблення татарського нашестя і Ярославського розгрому, а й внаслідок покровительства, яке папа надав українській державі. Буллою від 3 травня 1246 року папа прийняв під захист і охорону св. Петра короля руського і його королівство. Буллою від 12 вересня 1247 р. було прийняте під покровительство святого Петра Руське королівство Данила і його брата Василька і їх усі сім'ї володіння і майно. Буллами від 27 серпня 1247 р. Данилу, його сину, і Васильку було надано право повернення володінь, земель і другого майна які дістались їм по праву, а тобто землі які були утримувані другими королями, що не знаходилися у покорі римської церкви. Папа заборонив хрестоносцям і другим орденам вторгатися у землі світлого короля Русі і у землі які він забрав по праву наслідування без його згоди. Складається враження, наголошував Д. Зубрицький, що Данило Романович, укріпивши свою державу договорами на заході і сході, ставши у Центральній Європі могутнім володарем, почав прибирати до своєї держави землі, які раніше тільки економічно входили в сферу впливу його держави. Його володіння, що складалися з Галичини,

Волині, Київщини, усі землі Поділля, і від Пруту до Дніпра почали швидко збільшуватися. Його васалами стали пінські князі, чернігівські, які утікли від татар на праву сторону Дніпра і зараз очолювали полки його могутнього війська[34].

Отже, Русь-Україна у середині XIII ст. виступає як політична сила з якою приходиться рахуватися не тільки їх близьким сусідам, але й татаро-монгольському великому хану і римському папі. Слід зауважити, що водночас окрім широкомасштабних переговорів з римським папою Данило вів широкомасштабні переговори в Золотій Орді, особливо з того часу, коли Батий звернувся до Данила з вимогою: "Дай Галич", що привело до поїздки останнього в Золоту Орду[35].

Очевидно, що поїздка в Орду була обумовлена з татарською стороною і була не першим контактом з татаро-монголами. Данило Романович не був таким легковажним політиком, щоби піддавати себе і своє життя ризику. Від Плано-Карпіні ми знаємо, що Василько Романович ще раніше, посилав послів в Орду, вів з останньою широкомасштабні переговори, які закінчились тим, що посли повернулися до нього і брата його Данила з охоронною грамотою для проїзду до Батия - "для господина Данила"[36].

Данило Романович безсумнівно мав зв'язки в Золотій Орді і самій Монголії у ставці імператора, де проживало багато вихідців із Русі. Плано-Карпіні бачив у Золотій Орді багато руських, угрів, які знали руську мову, латинь і навіть французьку мову[37], тому то П. Карпіні прибув у Володимир і поділився свідченнями про настрої татар. Про зв'язки Данила з татаро-монголами розповідають і угорські джерела[38].

Отже, в 1245 році Данило Романович "'зі всіми своїми воїнами і людьми" відправився у ставку Батия. Літопис не зберіг суті усіх переговорів з великим ханом Золотої Орди, та достовірно відомо, що татаро-монголи признали володаря України-Русі своїм "мирником". Зі сторони Батия Данилу Романовичу були виявлені знаки найбільшої поваги. Хан особисто пригощав Данила кумисом, а від Рубруквіса ми знаємо, що пити кумис у хана велика честь[39].

Знаючи закони Русі і традиції, хан, прислав Данилу вино і сказав : "не звик ти пити молоко, пий вино". В результаті переговорів Данило Романович став союзником Золотої Орди, тобто володарем номінально залежним від Золотоординських ханів, була "поручена земля його йому" наголошував літописець, та до повного підчинення не дійшло,

Україна-Русь залишалась повністю незалежною державою, що дуже налякало володарів Центральної Європи, які почали плести інтриги, щоби розірвати договір із Золотою Ордою. Так Данило Романович після приїзду знову об'єднує всі землі України-Русі, дає могутній бій наступаючій на Україну-Русь угорсько-польській коаліції який з великою перевагою виграв. В цей же час великий князь Данило, щоб підкреслити, що власне він є повновладним господарем України-Русі, призначив печатника Кирила загальноукраїнським митрополитом і в 1246 році відправив його в Нікею до патріарха на утвердження. В цей же час галицький літописець упевнено говорить про всю повноту влади Данила Романовича в Україні-Русі. Якщо вважати відвідини Орди Данилом, як відмічали сучасники, досить успішним, "що бог спас його від поганих татар, про що стало відомо в усіх країнах". Про договір володаря України-Русі з монголо-татарами і союз останньої Ордою стало відомо усім західноєвропейським країнам, і вони почали боятися його Данила. Данило Романович зумів використати зовнішньополітичні вигоди, що відкрилися в результаті договору з монголо-татарами. Відносини з Угорщиною потребували урегулювання у першу чергу. На цей раз угорський король Бела IV сам звернувся до володаря України-Русі з пропозицією союзу. Галицький літописець пише, "що король убоявся його, тобто Данила, тому, що той побував в татарах і перемогою завершив війну над уграми і зятем його". Цьому признавався і сам угорський король у листі до папи Інокентія IV, що "видав своїх дочок за руських князів тільки тому, що боявся їх наводу на Угорщину татар". Союз України Русі був оформлений за участю митрополита, який закріпив шлюб сина Данила князя Льва з дочкою угорського короля Констанцією. Наслідком союзу Угорщини і України-Русі, являється кінець політичної кар'єри князя Ростислава чернігівського, який повністю перейшов на угорську службу зробившись баном Мачви, землі між ріками Дунаєм, Савою і Дравою. Такий політичний хід угорського короля Бели IV, являється яскравим прикладом того, що останній сильно налякався союзу Данила з Золотою Ордою. В зв'язку з цим радянський дослідник В. Т. Пашуто наголошував, що внаслідок успішних переговорів Данила Романовича в Золотій Орді римська курія відновила свої переговори як політичні так і релігійні в Україні-Русі. Зручним випадком для її відновлення була місія францисканця Іоана де Плано-Карпіні, якого папа Інокентій IV відправив до монголо-татар. Проїжджаючи осінню 1245 року через

Уракраїну-Русь Плано-Карпіні вступає у переговори з волинським князем Васильком і ознайомлює його з змістом папської булли від 25 березня 1245 року, яка призивала всіх володарів укріплюватися на випадок нового наступу татар.

Джерела не дають нам усіх подробиць переговорів між папою та володарем України-Русі, та зближення позицій, очевидно, було відчутне, що дало можливість Плано-Карпіні послати папі повідомлення про готовність України-Русі вести переговори з Римською церквою. Це могло статися внаслідок переговорів, які Плано-Карпіні провів із володарем України-Русі Данилом, з яким він зустрівся між Дніпром і Доном, який повертався від Батия. Він очевидно, і сповістив Данила про початок переговорів папи з Українською державою, внаслідок чого останній відправив по приїзді своїх послів до папи[40].

Отже, переговори розпочались, очолив посольство від України-Русі ігумен монастиря гори святого Данила-Григорій. Посольство було прийняте папою Інокентієм IV, що відмітив його біограф Миколай де Курбіо[41].

Ділові документи ходу переговорів нам невідомі, та з послідуючих подій і документів можна встановити, що руська сторона побажала встановити унію церков пов'язуючи з питанням проти татарської боротьби всього християнського світу. Папська курія, як це видно із булл, змушена була піти на серйозні поступки, оскільки Русь-Україна була могутньою державою, навіть не Польща, чи Литва, тому папа признав недоторканість грецького обряду і православної літургії, при цьому папа загрожував католицьким сановникам карою, хто порушить його установи по відношенні до грецької церкви. У стосунках з українською державою Данила, папа робив усе, щоб не тільки зчинити унію церков, але й щоб реально і конкретно надати "світлому королю Русі", як величає папа Данила Романовича з 40-х років, негайну допомогу проти татар. Однак останній, як свідчать документи, теж вимагав від володаря України-Русі гарантій, що бачимо із відправки в Україну-Русь спеціального легата з метою прийняти присягу від "руського короля Данила, князів та бояр, духовенства, на вірність римській церкві, а також оголосити в усій Україні-Русі акт папи про унію церков"[42].

Згідно із свідчень актів, зі своєї сторони Україна-Русь, що включалася в союз католицьких держав, теж зуміла отримати ряд вигод

уже в ході переговорів, коли тільки “папа брав під опіку папського престолу Руське королівство”[43].

Визнання папою Данила королем Русі анульовували прославуті претензії угорських королів на Галичину, признавали за Данилом Романовичем як королем Русі права на усі землі від Карпат до Дніпра, усі білоруські та литовські землі на які він не мав права[44].

Вступ України-Русі у Союз католицький держав означало юридичну рівність при колонізації ятвязьких земель Україною, Польщею, і Тевтонським Орденом. Папа заборонював Тевтонським рицарям і членам других монаших орденів селитися без згоди світлого короля Русі в його землях[45].

Це повинно було згладити інцидент, типу Дорогичинського. Як бачимо, Данило Романович провів велику дипломатичну роботу, встановивши стосунки як з самим папою, хрестоносцями, у яких бажав бачити союзників для спільної боротьби з татарами. Це видно хоча б із булли папи кінця липня 1248 року, в якій папа писав Данилу, “щоб світлий король Русі сповіщав хрестоносців про наступ татар, щоб він міг швидко прийняти всі міри і надати останньому допомогу для оборони України-Русі”[46].

Як свідчать джерела, уже в 1246-1248 роках Данило Романович мав тісні політичні зв’язки союз, який був сформований для боротьби з татаро-монголами. Рига і Краків, Мазовія, Помор’я, а також Буда була втягнута в союз з Україною-Руссю, однак, надавати їй військову допомогу для бороьби проти татар, не поспішали. За таких обставин Данило Романович у 1248 році займав очікувальну позицію щодо Заходу. Формально він уже був готовий до унії і офіційної коронації на короля Русі, та без реальної військової допомоги західноєвропейських держав, ще до остаточного вирішення цього питання не приступав. Офіційна відповідь папі на його послання за виразом галицько-волинського літописця ось така: “Прислав Іннокентій IV до Данила єпископа Беренського і Кам’янецького говорячи йому. Прийняти вінець королівства, та Данило заявив, що рать татарська не перестає, зле вони живуть із нами, то як я можу прийняти вінець без допомоги твоєї”[47].

У той час папа Іннокентій IV не настояв, а при певних політичних змінах, коли Русь-Україна знаходилася в інших політичних умовах, він знову продовжив переговори. Ініціатива продовження переговорів належала папі римському через посередництво угорського короля Бели IV, який писав папі, “що не пожалів праці щоби склонити руського

короля до переговорів”[48]. Місія угорського короля поліпшувалася тим, що у цей час татаро-монголи направили до своїх західних кордонів військо під керівництвом хана Куремси, якому Данило вирішив не підчинятися, і зацікавлений мати на заході союзників, розпочав переговори з папою. До цього слід долучити факт, що коронація великого князя Міндовга на короля Литви у 1251 році серйозно розхвилювала Данила, так як ставила староукраїнську державу в нерівні політичні стосунки з західними державами при веденні війни з Литвою. В цей час Данило Романович, щоб закріпити свій вплив в Західній Європі вів війну за австрійську спадщину. Союз з папою римським міг бути тут необхідним. Закріплення Данила в Австрії могло йому дати додаткові військові сили для боротьби з татарами, тому володар України-Русі захотів зміцнити тут свої позиції. У червні 1246 року він разом з угорським королем Белою IV вели бойові дії проти австрійського герцога Фрідріха II. По свідченнях джерел австрійські війська зустрілися з українсько-угорською коаліцією, і у битві при Лейні по, одному із свідчень, “від руки руського короля загинув австрійський герцог Фрідріх II, не залишивши прямих наслідників”[49].

Цьому єдиному свідченню можна цілком довіряти, оскільки послідуючі свідчення під 1248 роком наголошують, що у 1248 році при зустрічі в Братіславі “руський король Данило, угорський король Бела IV і імператорські посли обговорювали питання про майбутнє австрійських земель”. Про ці зустрічі і переговори розповідає нам і галицько-волинський літопис: “прислав король угорський Бела IV до Данила послів, просячи його на поміч. Є мені рать і війни з німцями. І пішов йому на поміч і прийшов на Погожу. І прийшли бо були посли німецькі до нього, бо цезар утримував один Відень і землю Ракушську і Штирську, герцог бо Фрідріх II уже убитий був”. Осінню 1251 року Пшемисл чеський II при підтримці частини австрійських баронів і австрійського духовенства вступив з військом в Австрію і проголосив себе герцогом Австрійським. В лютому 1252 року він закріпив своє положення в Австрії шлюбом з уже не молодою сестрою Фрідріха II Маргаритою Бабенсберг, яка офіційно передала свої наслідні права володіння свого роду чеському королю Пшемислу II[50].

Угорський король, у якого, по оприділенню папи Інокентія IV, знаходилась з 1248 року племінниця покійного герцога Гертруда Бабенсберг, вирішив втрутитися у боротьбу за австрійську спадщину. Угорський король добився того, щоби Гертруда передала йому свої

права на свої володіння, та оскільки угорський король не мав достатньо сил для ведення війни з могутнім Чеським королівством, він звернувся за підтримкою до володаря України-Русі Данила Романовича, обіцяючи йому теж якісь надбання у Центральній Європі. У зв'язку з цим, Данило Романович з усім військом вирушив походом в Європу де на кордоні Австрії зустрівся з королем Белою IV. Тут же при участі Гертруди Бабенсберг був оформлений договір, по якому син володаря України-Русі Роман Данилович ставав герцогом Австрії. На жаль галицько-воли-нський літопис не подає нам повного тексту договору, та із других свідчень видно, що у першій половині 1252 року союз був закріплений шлюбом Романа Даниловича з Гертрудою Бабенсберг[51]. Урочистості вступу Романа Даниловича на австрійський престол проходило під Віднем в замку Гімборг при участі Данила Романовича та Бели IV[52].

Цікаво у цих подіях те, наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто, що папа до австрійського наслідства зайняв двояку позицію. Спочатку папа Інокентій IV признавав наслідні права на Австрію Гертруди Бабенсберг, коли вона була дружиною Володислава Чеського, та починаючи з 1253 року папа признав законність шлюбу і права на Австрію чеського короля Пшемисла II з сестрою герцога Маргаритою і почав титулувати останнього Австрійським герцогом[53].

Та сетуація змініилася, війська чеського короля покинули Австрію і таким чином Роман Данилович став австрійським герцогом, що мало велике значення для української середньовічної держави. Роман Данилович, як незалежний австрійський володар міг звертатися уже безпосередньо сам до володарів Центральної і Західної Європи з метою створення європейської коаліції проти татар і надання військової допомоги Україні-Русі проти татар. В цей час у нього у західній Європі появляються однодумці та союзники, серед яких слід виділити могутнього баварського князя та польських князів, які боялися зміцнення чеського короля Оттокара. Австрійського герцога Романа Даниловича підтримували і ряд австрійських баронів серед яких найвпливовішим був Бернард Преусель. Таке швидке зміцнення Романа на австрійському престолі, запровадження останнім широкомасштабних союзних зв'язків налякало "союзного" угорського короля Белу IV, який побоявся як-бито Австрійське герцогство не вийшло з під його впливу. Згідно договору підписаного між австрійським герцогом Романом, угорським королем Белою IV,

останній повинен був сприяти військовою допомогою утвердженню Романа на австрійському престолі. Бела зобов'язувався присилати у випадку необхідності війська. Без будь яких причин угорський король відмовився надавати Роману допомогу і почав вимагати від нього ряд австрійських земель в обмін на землі в Угорщині[54]. Однак Роман Данилович відхилив цю пропозицію, залишивши за собою цілісність Австрії і почав сам за допомогою своїх військ і військових загонів ряду відданих йому австрійських баронів приверженців своєї дружини, зокрема барона Бернарда Проуселя захищати австрійське герцогство від чеського короля Оттокара. В цей же час Данило Романович приймав усі міри, щоб допомогти сину утримати за собою австрійське герцогство. Розуміючи, що австрійське герцогство без допомоги не зможе зупинити військо чеського короля Оттокара, щоб відвернути його від нападу, почати захищати власну державу володар України-Русі вирішив зробити напад на Чехію.

Наступ було придумано комбінований. З заходу на підтримку австрійського герцога Романа Даниловича вийшов з військами князь баварський, руські і польські володарі наносили удар по чеському королівству з півночі на Опаву. Угорський король теж вирушив з усім своїм військом на Австрію, та не зумівши сходу взяти Оломоуца, надовго застряв під ним. Судячи по свідченням західноєвропейських джерел та наших літописів, похід був підготовлений фундаментально[55].

Згідно свідчень джерел, йшов в похід сам володар України-Русі Данило, його син князь Лев, прийшла поміч від князя волинського-київського Василька. Прийшли також союзні Данилу литовські князі Товтавил та Едивид. З польської сторони на стороні Данила в похід пішов краківський князь Болеслав Стидливий, зять короля Бели IV, Володислав, син Казимира Ласконогого, Межек князь Опольський. Та польські князі, як засвідчують джерела, воювали проти Чехії з неохотою. У більшій мірі вони виступили на боці Данила, боячись зі сторони останнього наводу татар. Особливо неохоче воював польський князь Володислав Опольський володіння якого знаходились поблизу Чехії, Болеслав краківський теж воював без бажання. Угорський король, щоб втягнути його у війну, змушений був використати свої права тестя. Як виразився літописець: “Болеслав не хотів іти на війну, та дружина його Кінга, дочка Бели IV допомагала Данилу словами”. Данило Романович привів своє військо в Краків, там з'єднався з

Болеславом Стидливим, князь Володислав приєднався до них на Одрі біля міста Козин. Після злучення українсько-польські війська рушили в сторону Чехії. Однак, як зауважують джерела, особливого успіху цей похід не мав із-за пасивності польських князів. Цей похід охопив незначну територію сілезько-моравського кордону. Результатом походу явилось розорення околиць Опави, Глубочиці, взяття Нессіделя[56].

Наш літописець придає велику важливість цьому походу, однак відмічає, що у зв'язку із зрадою польських князів, основна мета допомога Роману в Австрії проти Пшемисла II чеського була не досягнута і тому через певний проміжок часу, будучи не в змозі оборонятися, Роман змушений був покинути Австрію. Літописець зберіг нам цікаві свідчення про останні місяці перебування Романа Даниловича на австрійському престолі в обложеному чехами замку Гімборг, чекаючи на допомогу свого батька та угорського короля. Однак, Роман, розуміючи швидке падіння замку за допомогою приверженця своєї дружини барона Просвеля, пробився з замку й подався за поміччю в Україну-Русь[57].

Не дивлячись на те, що похід у Австрію був невдалим і Роман Данилович не зумів утриматися на австрійському престолі і володар України-Русі повертався із австрійського походу розчарований своїми європейськими союзниками, однак в цей же час в малопольській столиці Кракові папські посли очікували його повернення із чеського походу. Та володар України-Русі незадоволений своїми союзниками не побажав вести переговори в Кракові і відмовився прийняти послів Інокентія IV, говорячи їм: "Не подобає мені могутньому володареві вести переговори з вами у чужій країні" і запросив послів і сусідніх можновладців для такого роду переговорів, в Русь-Україну. І коли пізніше посольство на чолі з легатом папи Опізо прибуло в Дорогичин то і тут Данило Романович, знаходячись у тяжкому моральному становищі, утрати герцогства Австрійського не бажав вступати в переговори з папськими послами, розуміючи, що коронування на короля Русі, дипломатична робота над яким з обох боків була уже завершена, приведе до підриву союзу і ворожого настроєння проти нього зі сторони зоюзної ще Золотої Орди. Однак, як зауважує літописець: "Опізо же прийшовши вінець несучи, дав обіцянку, що він матиме поміч від папи, та Данило все одно не хотів, та умовила його мати водночас велика княгиня Романова і візантійська принцеса Анна, яка бажала бачити свого сина царем в Україні-Русі". Дуже сильно

настоювали польські князі, приговорюючи:“прийняв би ти вінець, а ми готові усі тобі на підмогу проти поганих”. На церемонії коронування, наголошував літописець, були присутні всі сусідні володарі, посли від угорського короля, польські князі: Болеслав, Семовит, князь волинсько-київський Василько, уся служила українська знать від Карпат до Дніпра, українське духовенство. Коронація Данила Романовича на короля України-Русі в Дорогичині, поблизу західноєвропейських держав у сусідстві з Литовською, Польською державами, Орденом повинна була нести у собі критерій єдності цих держав з Україною-Русю у боротьбі з спільним ворогом татарами. “Ти матемеш поміч од папи”, - сказав Опізо великому князю Данилу, “Прийняв би ти вінець від бога - сказали польські князі, а ми готові тобі на підмогу проти поганих”[58].

Таким чином, приймаючи титул короля України-Русі і вступаючи в союз католицьких держав, Данило Романович став на чолі антитатарської коаліції і вирішив дати бій Золотій Орді і в першу чергу, кочуючому поблизу золотоординському хану Куремсі.

Проаналізуємо, що ж принесла Україні-Русі політична і релігійна угода з Заходом, католицькою церквою, і чи перетворила вона Україну-Русь, яка знаходилась між Золотою Ордою і союзом католицьких держав в західноєвропейське королівство? Згідно свідчень документів можна сказати, що з 1254 року союз уже короля Данила з папою став реальною базою у боротьбі проти татар. Це видно по фактичному матеріалі відображеному в джерелах за 1253 рік, згідно яких Данило Романович сповіщав папу про наближення татар до своїх східних кордонів і просив папі надати вразі необхідності йому військову допомогу. У відповідь “світлому королю Русі” була направлена булла папи римського від 14 травня 1253 року, яка “призивала християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор’я і других сусідніх з Україною-Руссю держав виступити проти татар”[59].

Таку буллу, очевидно, отримав і угорський король Бела IV, який відписував папі Інокентію : “Що хвилинно чекає нападу татар”. Папа, бачучи загрозу татар над Україною-Руссю, навіть помирив Чехію з Угорщиною, тільки для того, як наголошував І. Умінський, щоб вони разом виступили на допомогу Україні-Русі[60]. В боротьбі проти татар, наголошував А. Амманн, Україна-Русь стала фортецею для усієї Європи і папа, бачучи, довгу затяжну боротьбу Русі проти татар, побажав об'єднати усіх християн Європи без різниці, якого би

релігійного обряду вони не були. Татарська загроза примусила папу приділити багато уваги європейському сходу, як справі захисту усього християнства від нашестя татар. Папа намагався з усіх сил здружити Україну-Русь з західноєвропейськими державами після її офіційного включення до союз католицьких держав і подружити короля Данила з володарями цього союзу. На його думку така особиста дружба допомогла би королю Данилу скоріше інтегрувати Україну- Русь в союз католицьких держав і надати останніми допомогу Україні-Русі у війні проти Золотої Орди. Така невтомна праця папи у цьому напрямку привела в 1250-1260 роках до унії з католицькою цивілізацією двох таких могутніх і впливових у Центрально-Східній Європі держав, як Литви і України-Русі[61].

Викладені нами факти, дозволяють робити припущення, що у середині XIII століття Русь-Україна внаслідок вступу до союзу католицьких держав повністю забезпечила собі безпеку зі сторони західноєвропейських сусідів. В цей же, час можна наголосити, україно-угорські відносини складалися так, що угорська держава постійно просила допомогу у союзної їй України-Русі. Після 1260 року володар України-Русі усе більше втручався у справи сусідніх західних держав, зокрема Чехії та Угорщини, підтримуючи свого тестя Белу IV у боротьбі з чеським королем Пшемислом II. Сповіщаючи папу Олександра IV про перемогу над угорським королем під Крестбургом, Пшемисл II згадував, що в числі союзників угорського короля був і король Русі Данило: “Danielem Russian Regem et filios eius et caeteros Rut-henorum et Tartaros ge eidem Bela IV in auxilium vene-raut”[62].

Власне, з цього часу в українсько-чеських відносинах наступає покращення, бо в числі учасників Віденського договору, що відбувся 31 березня 1261 року згадується “Chunig von Reissen” король Русі. В цей же час своєрідними були відносини короля Данила з польськими князями. Традиційно король України-Русі Данило упродовж усіх сорокових та п’ятидесятих років підтримував князя мазовецького Конрада та його синів у той час, коли угорський король підтримував тісні зв’язки з краківським князем Болеславом Стидливим. Якщо вважати за реальну таку історичну традицію, що Романовичі постійно підтримували Конрада мазовецького, а по смерті його синів, то не випадковим є те, що князь Василько Романович був запрошений в кінці 1245 року на з'їзд польських князів в Ленчиц, де його бачив Плано-

Карпіні, і де окрім Конрада Мазовецького були також малопольські князі і єпископ краківський[63].

Ціль з'їзду заключалася у досягненні миру між польськими князями. Та мир не був заключений і скоро Конрад мазовецький, підтриманий волинським князем Василько і литовськими князями, розпочав війну з краківським князем. За таких обставин у той час папа римський Інокентій IV був зайняв дуже ворожу позицію щодо Конрада мазовецького, 7 лютого 1247 року він писав краківському єпископу, щоби останній схиляв вірних вірі володарів помагати у боротьбі з невірними краківському князю. Мазовецького князя зв'язаного з Україною-Руссю папа ще в 1247 році "вірним" не рахував. Ситуація у Польщі у серпні 1247 року міняється, в цей час помирає князь Конрад мазовецький, як зауважує з цього приводу галицько-волинсчький літопис: "Умер князь великий лядський Конрад і був же він славний і предобрий і жаліли за ним Данило та Василько"[64].

Як бачимо із подальших свідчень джерел, володарі України-Русі і дальше підтримували союзні стосунки з синами Конрада Болеславом та Сомовитом, які визнаючи зверхність українських володарів брали з ними участь у походах на ятвягів у 1248 та у 1254-1255 роках. Коли на полі брані загинув Сомовит, то син його у подальшому отримував підтримку володарів України-Русі. Угорщина і Чехія в цей час теж не обмежувалися лиш одними політичними контактами з Польщею та Україною-Руссю. Після "австрійської війни" чеський король Пшемисл II зблизився зі шлезьськими князями, а Бела IV підтримував союзні стосунки з великопольським князем Болеславом Благочестивим, якого одружив на своїй дочці Іоланті і цим закріпив угорсько-польський союз [65].

Дуже своєрідними і насиченими прикладами приязні та добросусідства у середині XIII століття склались відносини України-Русі з великим князівством Литовським. Ці стосунки склалися ще у той час, коли політична сила Київської Русі була у фазі могутності. Ситуація не змінилась у той час, навіть коли столиця Ураїни-Русі перейшла в Галич чи навіть Холм. Політичний вплив України-Русі у Прибалтиці і, зокрема, Литві був настільки потужний, що доречно буде відмітити, що він брав безпосередню участь на формування феодальної державності у литовців. В першу чергу впливали на формування литовської державності такі порубіжні міста України-Русі, як Райгород, Дорогичин, Герцине, Пінськ, Берестя.

На початку XIII століття на землях між ріками Неманом і Двіною почала замітно розширюватися Литовська держава. В цей час вона включила у свій склад деякі прикордонні землі ближче до Полоцька і Смоленська. На жаль, по даним літописця неможливо прослідкувати у який термін часу литовці заволоділи Чорною Руссю. Літописи зберегли лиш результати цього процесу-договір 1219 року князів об'єднаної дофеодальної Литви з волинським князем Данилом Романовичем. Можливо, що затяжна феодальна війна в Україні-Русі привела до того, що частина прилеглих до Литви земель потрапила у литовську залежність.

Зміцніла Русь-Україна зробила усе можливе, щоби зберегти хоча б частину попередніх володінь. Роман Мстиславович, зокрема, зробив багато, щоби утримати в державних кордонах України-Русі південної Судавії і досяг успіху, бо теж "Слово про похід Ігорів" знає, що перед його мечем " багато країн хінових" покорилося:"Литва, Ятвяги, Деремела"[66].

По смерті Романа великого литовські князі дуже тривожили Україну-Русь, їхні війська доходили до Пінська, Турійська, Червена, власне тому літописець і записав так тужливо:"біда бо була від воювання литовського в землі Володимирській"[67].

Договір 1219 року поставив кінець цим війнам та нападам Литви. Він залишався в силі до кінця 40-х років XIII століття. Цей договір був в першу чергу вигідний королю Данилу, оскільки литовці зараз спустошували недружних Україні землі польських князів. Роль Литви в стабілізації польсько-українських відносин була досягнута. Зштовхуючи Литву з мазовецьким і краківським князівствами, волинські князі могли не хвилюватися за свої прикордонні землі Дорогичинську та Берестейську. В такому політичному ракурсі союз України-Русі з Литовським великим князівством був вигідним. Дотримуючись його, великий литовський князь Міндовг прислав допомогу Данилу Романовичу у 1245 році під Ярослав[68].

Надійний мир і дружні відносини з Україною-Руссю були потрібні також і Литві зайнятій боротьбою з хрестоносцями. Загальний мир і добросусідство з Литвою не виключав однак нападів "гордих ятвягів", вони Литовській державі не підкорялись і сам великий князь Міндовг мав з ятвягами багато воєн. Мирні відносини Литви з Україною-Руссю порушились у кінці 40-х років XIII століття і переросли у війну через такі обставини. По мирному договору Литовської держави з Україною-

Руссю в 1254 році при посередництві литовського князя Войшелка, великий литовський князь Міндовг уступив Чорну Русь на васальних умовах сину Данила Роману, прибувшому із Австрії і який одружився другим шлюбом на дочці Гліба Волковийського Олені. Полоцьк відійшов Товтивилу, одному із литовських союзників, який брав участь у чеському поході великого князя Данила. Дочка Міндовга, сестра Войшелка була видана заміж за Шварна Даниловича. В цей же час сам литовський князь Войшелк прийняв православ'я в Новогородку і поселився в Холмі. Однак такий широкомасштабний союз з Литвою не включав у політичну сферу ятвягів. У зв'язку з цим, щоб приборкати останніх у 1248-1254 роках, Данило Романович разом з мазовецькими князями і князями чорноруськими Глібом волковийським, Із'яславом свислоцьким, Романом новогородським провів ряд походів на ятвягів. Походи були зумовлені тими обставинами, що тевтони по Христбургському договору 1249 року, завоювавши північно-пруські землі, розпочали свій рух у волинські землі і їх рух потрібно було припинити. Прийняття володарем України-Русі королівського сану саме в Дорогичині, пояснюється власне цими обставинами. Переможені ятвяги були зобов'язані будувати фортеці для розміщення військ князя Данила і його мужів, один із яких Положишило збирав у них данину "чотири куни і білку і срібло". Таким чином, включені королем Данилом землі ятвягів у склад староукраїнської держави, змушувало мазовецьких князів стати міцними та надійними союзниками короля Данила, їх непослух останнього став фактом боязні за похід у 1256-1257 роках проти "руських схизматиків", який був успішно блокований ударом по Мазовії литовського князя Міндовга[69].

Внаслідок перемоги над ятвягами, щоб ще більше прив'язати Мазовію до України-Русі король Данило послав їм частину ятвязької данини: " щоб знала вся Лядська земля, що ятвяги платять данину королеві Данилу, синові великого князя Романа"[70].

В цей же час у 1254 році Данило Романович підписує союзний договір з Тевтонським Орденом, за яким Орден визнавав за королем Данилом та мазовецьким князем Земовитом третину ятвзьких земель. Водночас, наголошував академік І. Крип'якевич, поступово почали розладжуватися стосунки України-Русі із Литвою. Коли Міндовг тільки починав злучення литовських земель, тоді він сам бажав дружби з українською державою, надавав останній допомогу проти Польщі, але за добросусідством поставало і суперництво, яке врешті решт привело

до війни. Бачучи поступове просування литовців у землі України-Русі, Данило Романович вирішив зупинити їх просування назавжди. Перший наступ проти литовців король України-Русі скерував на так звану Чорну Русь, землі, що лежали на північ від верхів'я Прип'яті. Одним ударом король Данило захопив міста Здинів, Слонім та Вовковийськ і дійшов до ріки Щари, підкоривши князів, які перебували в залежності від великого князя Міндовга. В 1251-1252 роках Романовичі направили свій удар у Новогородське князівство, але спустошивши лише його околиці, змушені були відійти від нього, зате здобули добре укріплене місто Городно-Гродно. Так внаслідок успішної політичної та військової кампанії, українська держава зуміла поширити свої володіння на північному і західному кордонах. Таке глибоке проникнення Данила Романовича у порубіжні землі, улаштування в них міцних фортець ставила перед собою завдання забезпечення глибокого тилу для майбутньої війни з татаро-монголами. Дана територія послугувала також плацдармом для переговорів з західними союзниками. Такі приготування велись у зв'язку з тими обставинами, що Золота Орда уже почала непокоїти володаря України-Русі, частина золотоординських ханів, зокрема війська хана Куремси приблизили свої кочовища до кордонів України-Русі. Ординці спочатку не виступали війною проти короля Данила, лише намагалися послабити його владу, притягуючи на свій бік незадоволених Даниловим правлінням. Не входячи поки що у боротьбу з Ордою, король України-Русі, однак, виступив проти "татарських людей". У 1255 році король Данило організував великий похід земель, що розміщувалися на ріках Случі, Тетереві, Бозі, володарі яких признали над собою владу татар. Внаслідок блискавичної кампанії монголо-татари лишилися всіх своїх союзників, населення було переселене у державу Данила, а міста їх були знищені. Ця військова кампанія стала початком, який привів до війни з татарами. Узнавши про напад Данила, хан Куремса дав наказ своїм воєнноначальникам захищати "людей татарських" і виступив сам з усіма своїми військами спочатку до Кременця, а потім під Володимир та Луцьк. Та ця "куремсина війна", як зауважував І. Крип'якевич, не мала успіху, його напад був королем Данилом успішно відбитий, а сам Куремса був прогнаний в степ від кордонів української держави. Як бачимо із свідчень джерел, українсько-татарські стосунки почали набирати конфронтаційний характер, у зв'язку з тим, що король Данило знову з'єднав Київську землю в одну політичну структуру . У

зв’язку з цим Батий у 1252 році послав на Україну-Русь війська під керівництвом ханів Неврюя та Куремси, поставивши перед останніми завдання заволодіти Україною. У ханській ставці в Сараї для Куремси було розроблено досконалий стратегічний план дій проти непокірного руського короля, який складався з трьох основних частин:

1. Куремса повинен був заволодіти найменш захищеним галицьким пониззям з попереднім форсуванням рубежу українських володінь по Дністру;

2. Витіснити українські війська з півдня і сходу Волині з метою відірвати військо короля Данила від Київщини і захопити останню;

3. Загарбати Київську землю, відірвавши її від володінь Данила, а вже тоді, використавши сили вороже настроєного щодо короля Данила Новгород-Сіверського князя Із'яслава, вдарити на центральну частину української держави, а тобто Галицьку та Волинську землі.

Спочатку Куремсі вдалося дотримуватися виробленого плану. Він перейшов Дністер, відігнав прикордонну сторожу і навіть “посадив” баскака в головному місті галицького пониззя Бакоті. Дальше його просування у Галичину було зупинене і він відійшов до південної Волині і, не зумівши взяти місто Кременець, спустошив його околиці. Втративши біля стін міста багато воїнів, він і не втямив, як на допомогу місту підійшли війська під керівництвом князя Льва Даниловича, які застали неготових до бою золотоординців і завдали значних втрат військам темника Куремси, змусивши його покинути володіння України-Русі і поспішно втікати в степ. Можна сказати, що це був розгром татарського війська, після якого татаро-монгоський воєначальник втратив рівновагу і почав боятися короля Данила. Король Данило, добре зрозумівши наслідки Кременецької битви, наприкінці 1254 року розпочав широкомасштабний наступ проти монголо-татар. Видатний стратег врахував ту обставину, що попросити допомоги Куремса не зможе, оскільки усі золотоординські війська були у розпорядженні верховного хана Менгу, який у 1254-1255 роках постійно воював на Азіатському континенті, куди відволікав і усі військові сили Золотої Орди. Військова кампанія проти туменів Куремси була продумана і організована з вражаючим уяву розмахом. Український король за для успішного нанесення удару розділив своє військо на дві частини, полки князя Льва увійшли на Побужжя і повоювали там “татарських людей”, тобто місцевих бояр, які перейшли у підданство безпосередньо золотоординським ханам. У цей же час

головні полки українського війська на чолі з королем Данилом та його братом князем Васильком дали битву головним силам хана Куремси і між Горинню та Случчю розбили їх. Навесні 1255 року наслідник королівського престолу Шварн Данилович стрімко пішов на схід до рік Случа і Тетерева і здобув міста, що піддалися татарам, так звану Болохівську землю. Наслідком цього походу було включення болохівських земель до складу української держави.

Спроби хана Куремси перехопити воєнну ініціативу не мали успіху, коли його кіннота з'явилася знову на Волині, вона не витримала удару важко озброєних рицарів короля Данила і була останніми розсіяна, а сам хан Куремса ледь врятувався від полону. Його розгромлена орда спаслася втечею і змушена була відійти від кордонів України-Русі в Причорномор'я[71].

Отже, Куремса не чекав, що підійшовши під кордони України-Русі зустріне добре влаштоване військо, фортефікаційні споруди взяти які і пройти він не зуміє. Йому, вдалось на короткий час поставити у залежність Київську землю, та й то з великими труднощами і звичайно не всю. Побачивши, що більшість фортець у Київській землі йому не взяти, він відійшов з Київщини на Волинь, де зустрів головні сили короля Данила, від яких внаслідок розгрому свого війська, спасся втечею. Та темник Куремса був не з тих вельмож, хто не виконує накази великих ханів. Зустрівши опір у Київській землі і на Волині, він вирішив ще раз попробувати прорватися в Україну-Русь через нижнє Подністров'я, як виразився літописець "слабозахищене Пониззя" вдертися до Галичини. Такий його маневр мав певний успіх. Не чекаючи удару Куремси, намісник Бакоти Мілей здав татарам місто і сам перекинувся до татар і був залишений намісником-баскаком в місті уже від татар. Взявши Бакоту, Куремса підійшов під Кременець де намагався підчинити собі це добре укріплене місто. Намісник і управитель міста не підчинився ханові Куремсі, заявивши, що у нього є Батиєва грамота. Татари, узнавши, що боярин Андрій обманював їх, убили його на переговорах. Слід зауважити, що під Бакотою та Кременцем Куремса стояв дуже довго і приступами не міг взяти міст, що означало, по розгромі в Київщині і на Волині він не був уже настільки могутнім, щоби військовим шляхом підчинити українську державу. Це видно хоча би з факту, що у боротьбі проти короля Данила Куремсу підтримав смоленського князя Із'яслава Мстиславовича, який фактично був його підручним[72].

Сам смоленський князь, побачивши, що по розгромі в Україні-Русі хан не може робити походів в Галичину, сам пішов походом на Галич і зненацька захопив його, у зв'язку з чим король Данило відрядив в похід на нього свого сина Романа і всіх бояр своїх і швидко повернув Галич, захопивши в полон союзника золотоординців смоленського князя Із'яслава Мстиславовича. Як бачимо, план темника Куремси був повністю провалений. Відбивши напад монголо-татарів, король Данило відкрито виступив проти татар, організувавши проти останніх широкомасштабний наступ, в результаті якого були зайняті і зруйновані усі міста, що підчинялися татарам, із яких літописець згадує 14 міст, що перейшли під протекторат володаря України-Русі. Васалами короля Данила стали також усі болоховські князі. Таким чином, наступальними зусиллями короля Данила був розчищений шлях до приєднання Київської землі. Комбінований наступ Данила Романовича положив кінець союзникам татар, лише Возвягль уцілів і то тільки тому, що його мешканці відкрили ворота перед наступаючими військами наслідника королівського престолу, Шварна Даниловича, і прийняло від нього тіуна. Цілком очевидно, що король України-Русі своїми походами на схід намагався знову злучити володіння своєї держави від Карпат по Дніпро.

Готуючись до нового походу в Київську землю, Данило Романович просив допомоги у великого князя литовського Міндовга, який обіцяючи надати йому допомогу, писав: "Пришлю до тебе Романа Даниловича з новогородцями, щоб вони пішли на Возвягль, а звідтіля на Київ". Джерела не подають достовірних свідчень про визволення Київщини та приєднання її до української держави, та без сумніву, що вона була включена навіть не дивлячись на контрудари Куремси по Луцьку і Володимиру, які були успішно відбиті. Літописець яскраво засвідчив: "Данило мав часті війни з ханом Куремсою і ніколи не боявся Куремси". Такі успішні дії короля Данила, його повне злучення в одну інфраструктуру української держави в 1250-1260 роках не могли не налякати золотоординських ханів. Сарай, як вірно зауважував І. Крип'якевич, вважав небезпечним росту могутності короля України-Русі і вирішив прийняти, щодо приборкання останнього, круті заходи. На місце Куремси, який не виявляв для боротьби потрібної енергії, було прислано нового хана з безчисленною силою воїнів, як зауважує галицько-волинський літописець "прийшов Бурундай в силі тяжкій". Це був безоглядний жорстокий хан, як його характеризує літописець

“безбожний, лихий, окаянний, проклятий”. Він повів підступну політику проти володаря України-Русі, і запропонував українським князям як союзникам прийняти участь у поході монголо-татар на Литву, щоб посварити Українську та Литовські держави. Романовичі, бачучи великі сили кочовиків і розуміючи, що не встоять проти них, оскільки на допомогу чекати ні від кого, змушені були підкоритись вимогам Золотої Орди, і Василько Романович разом з ханом Бурундаєм змушений був на протязі усього 1258 року руйнувати Литву. Незважаючи на цю угодовість, у 1259 році Бурундай з своїм військом рушив на Волинь, зустрівши володарів України-Русі дуже вороже і сказав: “Якщо союзники мені, то поруйнуйте укріплення власних міст”. Бурундай, наголошують джерела, сам пильнував, щоб спалені та розкопані були укріплення Володимира, Луцька, Кременця, Львова та інших міст, щоб останні перестали бути опорними пунктами у війні з ординцями[73].

У зв’язку з такою політикою Золотої Орди король Данило зібрав усіх князів України-Русі для обговорення критичності становища. На нараді було вирішено, що Данило як король України-Русі до татар з добром більше їхати не буде, тому поїхати до них повинен князь Василько. Так як прийняте рішення означало війну з Литвою, то князь Василько відправився із Берестя через Литву до Бурундая. На своєму шляху він повоював Литовські землі. В цей же час Данило Романович вторгся в Чорну Русь, де литовські князі Войшелк і Товтевил, як у помсту за україно-татарський наступ схопили і вбили князя новогородського Романа Даниловича. Чим закінчився цей похід Данила Романовича літопис не говорить та в цілому ясно, що прихід Бурундая серйозно ослабив українську державу і лишив її Литовського союзника. В 1259 році хан Бурундай організував новий похід на Польщу. На цей раз його шлях проходив північніше і він вступив в Галичину і на Волинь, пославши вістку володарям України-Русі: “Коли ви мирники мені, то помагайте мені у війні”.

Після довгої наради зустрічати Бурундая поїхали князі волинсько-київський Василько Романович та Лев Данилович, князь львівський, єпископ холмський. Король Данило Романович не підчинився татарам і знову поїхав в Польщу, а потім в Угорщину з метою просити військової допомоги і створення антитатарської коаліції проти татар. В цей же час, ми бачимо із свідчень джерел, мимо волі короля Данила, Русь-Україна була включена, як союзна держава у сферу зовнішньополітичної

діяльності Золотої Орди. При таких обставинах українські можновладці примушені були допомагати Золотій Орді в завоюванні Польщі, тому у похід хан Бурундай окрім власних військ попросив у союзників і українські полки, які він повів в глибину Польщі. Внаслідок могутнього удару монголо-татарів по Польщі повному спустошенню були піддані області Сандомірська, Краківська, Шленська області. Чим закінчився цей похід наш літопис не говорить, зауважуючи тільки про "Судомирське взяття". За таких обставин в українсько-польських політичних стосунках настало безладдя і для урегулювання яких був створений з'їзд українських та польських князів у Тернові, де усі суперечні питання найшли своє вирішення, як зауважив літописець:"Положили договір межи собою про землі усі руські і лядські князі". Цей договір однак не похитнув позицій України-Русі у Мазовії і Куявії і дані княжіння Польщі дальше залишалися у сфері політичного впливу України-Русі. Що стосується україно-литовських відносин, то вони залишалися не урегульованими аж до смерті Міндовга. Великий литовський князь постійно нападав на суміжні та прикордонні землі України-Русі, штурмував міста: Камень, Мельник, а також нападав на союзні до України-Русі польські землі, зокрема Мазовію, Куявію і Брянське князівство. Під час одного із таких нападів був убитий мазовецький князь Семовит і захоплений в полон син його Конрад. В цей же час, завоювавши Польщу, татарський хан Бурундай почав готувати похід на Угорщину, та маючи недостатньо сил, почав склонятися до тимчасового перемир'я між Золотою Ордою та Угорщиною. Перемир'я повинно було бути підкріплене шлюбом сина Бели IV з дочкою хана, чи сина короля з дочкою хана. Про пропозицію хана Бела IV сповістив папу римського і отримав відповідь, яка застерігала його від союзу з татарами[74].

В цей же час в Угорщині перебував український король Данило, який вів переговори з папою Олександром IV про вирішення хрестового походу проти татар, очевидно, такі переговори мали певний результат, оскільки у 1258 році папа доручив домініканцям і францісканцям об'явити про збір військових сил для хрестового походу проти татар[75].

В березні 1260 року папа повелів хрестоносцям збиратися в Прусії з тією метою, щоби ландмейстер пруський повів їх в похід проти татар на прохання польських князів, які особливо постраждали від їх нападів.

Папа закликав на допомогу Польщі і Україні-Русі чеського короля Пшемисла II і брандебургських маркграфів[76].

Із-за малочисельності джерел ми не можемо говорити про реальну допомогу і військові кампанії хрестоносців проти татар, хоча один із німецьких хроністів писав про реальну допомогу і багаточисельні військові кампанії проти татар. Є свідчення, щоправда тільки одного хроніста про спільні дії хрестоносців половців поляків і королівства Русі проти татар, який вводив в ранг хрестового походу проти останніх[77].

Важко, однак, що- небуть сказати з приводу цих свідчень, на жаль, наші джерела нічого про такий хрестовий похід не говорять, і навіть якщо собі уявити, що він був, то користі від нього Україні-Русі не було ніякої. Цілком можливо, що стосунки Данила Романовича з папою по налагодженю хрестового походу проти татар були ілюзорними. Після розгрому Польщі та Литви татарами король Данило вочевидь побачив слабкість Заходу особливо у питанні боротьби з татарами. У таких умовах у Данила Романовича не залишалося ніяких побажань, окрім зміцнення власної держави, недопущення нової феодаодальної війни у своїй власній країні. З цього приводу, вірно зауважував вчений XIX століття Ф. Енгельс, говорячи, що королівська влада була носієм порядку, яка зуміла в Україні-Русі зламати феодальну опозицію, об'єднати землі Галичини, Волині, Київщини в одну політичну систему, яка зуміла відбити нео-дноразові напади ворогів з заходу та сходу, а отже, при королі Данилі, не дивлячись на монголо-татарську навалу, Русь-Україна залічивши рани, продовжувала дальше розбудовуватися. Ще з більшим натхненням Данило Романович улаштовув нові міста та ремесла, торгівлю і військо. Українська армія брала участь у широкомаштабних європейських кампаніях, ходила до Опави, Риги, Братіслави, Каліша і Відня. Не дивлячись на найтісніші зв’язки з заходом, українська держава, її військо у час правління нею короля Данила, українська народність, релігія, закони, мова, культура, залишилися незміненими.

Утворення Українського королівства, як єдиної держави, стало тим відхідним пунктом, який продовжив незалежне існування України-Русі генетично з часу Київської Русі до часу короля Данила ще на ціле століття. У своїй внутрішній політиці, щоб забезпечити єдність держави, Данило Романович опирався на служилу знать: князів, бояр в основному на середніх та дрібних феодалів, а також на торгово-

ремісничу знать “мужів градських”, багатих міщан та селян. Дякуючи такій збалансованій політичній діяльності, володар України-Русі Данило зумів залучити до своєї державницької ідеї усе українське суспільство від Карпат до Дніпра. Внаслідок консолідації навколо королівської влади усіх верств українського суспільства, проходила і консолідація української нації. В умовах татарської загрози цей процес проходив набагато швидше, ніж у процесі мирного розвитку, тому смерть українського короля і консолідатора української нації у 1264 не привела до розпаду української держави. На український престол вступив по завіту короля Данила його старший син і наслідник королівського престолу Шварн Данилович, а пізніше Лев Данилович, яких західні джерела почергово називають королями Русі[78].

На нашу думку, Шварн Данилович унаслідував був по заповіту Данила усю владу і королівську корону. Перед смертю володар України-Русі король Данило заставив присягнути на вірність с воєму сину новому королю України-Русі Шварну усіх князів і бояр української держави. По усій сувокупності даних можна сказати, що інтронізація Шванра Даниловича на короля Русі була остання воля умираючого короля Данила. Це видно хоча б із того, що Шварн Данилович володів по смерті короля Данила усією Східною Галичиною з центром в Галичі, усім Забужжям з такими великими містами, як Белз, Холм, Червен, Мельник і Дорогичин, тоді як Лев Данилович володів тільки Львовом та Перемишлем. Отже, після смерті короля України-Русі Данила І українська держава залишається нероздільною. Новим її володарем стає Шварн Данилович, який володарює недовго. Однак, попробуємо з'ясувати політичний розвиток української держави у час правління Шварна Даниловича, якому джерела у час його життя, хоч короткого, але енергійного приділяють багато уваги. Як наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто по смерті короля Данила Шварн Данилович вважався по суздальським міркам великим князем України-Русі, його підтримував в усьому і допомагав волинсько-київський князь Василько Романович. Решта князів України-Русі немов би була в тіні[79].

Однак, наголошує сучасний російський дослідник Д. М. Александров, дане питання потребує уточнень і доповнень. Судячи по свідченням Іпатіївського літопису, Шварн Данилович дійсно володів Холмом королівською столицею свого батька, як і містом Дорогичином, де Данило Романович коронувався на короля Русі. Надто

пізне попадання Шварна Даниловича на шпальти нашого літопису пояснює сам літопис: “князювали Войшелк в Литві з Шварном. Іде литва на ляхи воювати на Болеслава князя і йшла біля Дорогичина... Тоді же Шварно був князем Новогородським... Шварно пішов у Холм, а Володимир пішов у Червень”[80].

По смерті батька короля Данила можна ясно сказати, що Шварн Данилович був наймогутніший феодал України-Русі. Йому належала вся Галичина, Холмщина, Чорна Русь, Новогородське князівство, а в майбутньому й усе велике князівство Литовське. Отже по заповіту Войшелка князя литовського Шварн Данилович був великим литовським князем. Якщо сторожко пов'язати це з титулатурою, то це приблизно звучить так: “Світлий король Русі, великий князь Литовський”. Дослідники зауважують, що джерела намагаються якось применшити роль Шварна Даниловича, немов би натякаючи, що не по старшинству він отримав право бути володарем України-Русі. Зокрема це відчувається у пізнішім волинськім літописі, а також у літописі князя Льва, який щоб підтвердити своє право на королівський Холм так сповістив про цю подію в літописі: “Лев почав князювати в Галичі і в Холмі по браті своїм по Шварні”. Однак, чому Галич і Холм по смерті батька дісталися не Льву, літопис замовчує. Очевидно, королівський титул і ключові землі української держави Шварн Данилович наслідував по волі батька. Ми бачимо, що з 1264 року по 1271 рік літописи уділяють велику увагу Шварну Даниловичу, можна припустити, що у Холмі у час володарювання Шварна Даниловича складався окремий для нього літопис. Характерно, що Шварну Даниловичу постійно у всіх його діяннях допомагає Василько Романович, судячи по багаточисельних свідченнях Іпатіївського літопису, у них були дуже дружні відносини. В цей же час українські джерела наголошують на зближенню короля Шварна Даниловича з сином великого литовського князя Міндовга Войшелком, таке зближення України-Русі і Литви підкріплюється фактом участі Шварна Даниловича у 1267 році разом з литовцями у поході проти поляків[81].

У відповідь на цей похід краківський князь Болеслав Стидливий, згідно з свідченнями польських хронік, опустошує землі Шварна Даниловича у битві, що сталася між Шварном і Болеславом переміг краківський князь[82].

Польський дослідник Володарський вважав, що основною ціллю походу польського князя було зробити розкол у державній структурі

України-Русі, а тобто розвалити союз, що склався після смерті короля Данила між королем Шварном Даниловичем і князем волинсько-київським Васильком Романовичем[83].

Однак зрозумівши, що це не вдається і, не бажаючи подальшої війни, Болеслав Стидливий заключив мир з руським королем Шварном Даниловичем і князем Васильком Романовичем. В цей же час, відчуваючи протидію деяких литовських князів своїй політиці великий князь литовський Войшелк пішов у монастир, передавши велике князівство Литовське королю України-Русі Шварну Даниловичу. Таким чином, в кінці 60-х років XIII століття з'явилася можливість об'єднання України-Русі з Литовсько-Руською державою в одну державу[84].

Як бачимо, зовнішньополітична діяльність короля Шварна була досить широкомасштабною. Уперше за всю історію України-Русі, внаслідок ослаблення монголо-татарського іга українському володарю Шварну Даниловичу вдалося вирішити зразу декілька завдань: по-перше, ослабити натиск монголо-татар, зберігаючи з ними союзний договір; по-друге, з'єднати Україну і Литву в одну державу. Слід зауважити, що політичні устремління короля Шварна Даниловича були повністю підтримані волинсько-київським князем Василько Романовичем[85].

Однак, в кінці 60-х років XIII століття всі ці діячі сходять з політичної сцени, Войшелка убиває в монастирі Лев Данилович, Василько Романович умирає в 1269 році, а Шварн Данилович у 1271 році[86].

Тільки по смерті короля Шварна Даниловича у 1271 році, Лев Данилович заволодів його землями, що відмічено ворожим князю Льву волинським літописом: "А Лев почав князювати в Галичі і Холмі по браті своїм по Шварні". В цей же час він переносить столицю України-Русі по розміщенні резиденції великого князя у місто Львів[87].

Що стосується виникнення і швидкого розвитку нової столиці України-Русі міста Львова, то згідно останніх свідчень археологічної науки, можна вважати, що містечко під іншою назвою, існувало на "Львівських горах" до початку XIII століття, а тобто в XII столітті чи, навіть, в XI столітті[88].

Однак, у середині XIII століття в зв'язку з тим, що розміщені на "Львівських горах" замки і містечко добре прикривали столичний Галич від раптового нападу їм почались надаватись велике значення. Лев укріпив місто і замки. Очевидно, що у такій гармонії і почав

швидко зростати майбутній Львів. Джерела не зберегли дослідникам точної дати заснування міста Львова, а це дає підстави вважати, що місто існувало до того часу, як отримало статус князівської резиденції. Історія міста Львова починається у джерелах раптово, у них Львів постає, як уже добре сформований торгово-економічний і політичний центр. У джерелах Львів постає перед нами у середині XIII століття як князівський центр, який в час згадки добре вписується у систему міст староукраїнської держави. Дослідження літописного свідчення дали право вченим визначити першу згадку про Львів, яка вірно датується весною (березнем) 1256 року. На думку І. П. Крип'якевича місто було закладене в 1256 році, на нашу думку, перейменоване і оформлене в окреме князівство на честь одруження князя Лева Даниловича з угорською принцесою Констанцією, цей династичний шлюб відбувся в 1247 році. Не є виключенням, що Львівське князівство було подароване Данилом Романовичем сину як в знак виявленої хоробрості під час Ярославської битви у 1245 році[89].

Подібно до Києва, Галича, Холма нова столиця України-Русі, Львів, виросла не на пустому місці, археологи в районі замкової гори виявили поселення які існували тут в XII, а можливо ще і в XI столітті[90].

Таке раннє закладення городища-фортеці, було стратегічно вигідним. Разом з тим, слід наголосити, що в долині річки Полтви схрещувалися шляхи, що вели на схід до Києва, Чернігова, на південь до Візантії та країн Леванту, на північ до Холма, Володимира і Белза, на захід до Перемишля і до країн Центральної і Західної Європи. Не дивно, що обнесений кам'яними стінами Львів, швидко виріс в один із світових центрів міжнародної торгівлі. Є всі підстави вважати, що в час першої згадки, в літописі львівський замок існував ще задовго до 1256 року і в останньому до цього часу були могутні оборонні споруди. Свідчення джерел під 1259 роком, що внаслідок наказу хана Бурундая, укріплення Львова, так само як і всіх інших міст України-Русі, були знищені. З жалем галицький літописець сповіщає: “Лев послав Львів розметати”. Про те, що у час, коли столиця України-Русі перемістилася у Львів, останнє було могутнім центром, свідчить згадка нашого літопису під 1286 роком: “Жителі усіх навколишніх містечок і сіл сховалися у Львові від нападу татарського хана Телебуги. Монголо-татари два тижні штурмували місто, але понісши великі втрати, так і не взяли ні передмістні замки та змушені були відступити від міста”[91].

Обставини заснування Львова намагався з'ясувати у XVII столітті львівський історик Й. Зіморович, який для побудови своєї концепції використав стародавні легенди, згідно яких фундатором міста Львова був не Данило Романович, а сам Лев. Якщо розглядати стародавні легенди через призму нашої концепції переходу столиці староукраїнської держави з Києва в Галич, далі в Холм і, на кінець, у Львів, то згідно такого світобачення легенди використані Й. Зіморовичем являються історично вірними. Згідно них: "Лев на самому рубежі своєї країни (України-Русі) побачив серед долин гору і поставив замок з дерева, оточив його засіками. У цьому високому замку князь Лев перезимував зиму, а потім збудував собі на другій нижчій горі "низький замок", де й оселився разом з сім'єю. На теренах між двома замками і виникло місто. З цього приводу І. П. Крип'якевич зауважував, що свідчення легенд Й. Зіморовича не суперечать фактам джерел, особливо свідченням польського історика XV століття Яна Длугоша, який твердив, що у Львові дійсно було два замки. На тирасах між замками почали з середини XIII століття закладати свої двори бояри, княжі слуги, торгово-ремісничa знать, що переїхала разом з володарем України-Русі у нову столицю[92].

На думку дослінників, історичний центр староукраїнської столиці кінця XIII століття 1271-1301рр. Львова, склався у часи могутності короля Лева, який внаслідок вивищення і стараннями цього володаря у короткий час перетворився у красиве місто[93].

Князь Лев отримав по смерті короля Шварна “по браті” не одну тільки королівську столицю Холм, а все Побужжя з такими важливими торгово-економічними центрами Волині, як Червен, Белз, Мельник, Дорогичин, а це значить, що по смерті короля Данила князь Василько Романович не отримав старшинства і не став володарем королівської корони і столиці Холма. Лев, заволодівши столицею, не забажав переїжджати до останньої, надто великі були його володіння, тому він вирішив залишатись у центральній Галичині у своєму облюбованому і добре укріпленому і улаштованому Львові, щоби добре контролювати і всю Галичину і Волинь, яка у більшій мірі теж належала йому. В цей же час волинський князь перейшов у розряд другорядного. Він не мав володінь в Галичині і важливіші центри на Волині йому не належали, не володів він і Чорною Руссю, не володів він ні Луцьком, ні Теребовлем, де сидів князь Мстислав Данилович. Князь Василько Романович, на нашу думку, володів Київщиною та Пінщиною і, власне,

за цих великих володінь рахувався великим князем в Україні-Русі. Таким чином ми бачимо, що по смерті короля Данила Романовича, новим Холмським володарем став король Шварн Данилович, який унаслідував усю батьківську владу, спадщину, як володаря України-Русі від Карпат до Дніпра, по смерті Шварна Даниловича володарем України-Русі став Лев Данилович, тому немає ніяких підстав говорити, що українська держава у другій половині XIII століття почала занепадати. Улаштована по західноєвропейському зразку влада у державі просто передавалась від батька до сина, що замовчує волинський літописець[94].

Навпаки можна наголошувати про подальший розвиток королівської влади в Україні-Русі. Як бачимо усі ключові землі по смерті короля Шварна Даниловича сконцентрувалися у наслідника престолу Льва Даниловича, який переносить столицю України-Русі у Львів і якого, як свідчать джерела, монголо-татари признавали великим князем України-Русі, в цей же час усі західноєвропейські джерела називають Льва Даниловича королем Русі[95].

Зв'язки Льва Даниловича з Золотою Ордою були настільки глибокі, що давали можливість останньому використовувати золотоординські війська проти Польщі і Угорщини. Ослаблюючи Польщу і Угорщину Лев Данилович фактично зміцнював свої позиції у Центральній Європі, поширивши вплив української держави на Польщу, Угорщину, Чехію і, навіть, німецькі землі. По усій сувупності фактів можна сказати, що волинські князі з своїми київськими територіями були залежні від королівської влади Льва. Джерела нам малюють значно ширший розмах політичної діяльності Льва ніж будь-кого із решти українських князів. Татарську силу король Лев протиставляв проти західних сусідів, що заставляло останніх рахуватися з володарем України-Русі. Очевидно, що військові походи татар у Польщу в 1280, 1286 та 1287 роках, у Литву в 1275, 1277 роках, скоріше всього відповідали зовнішньо-політичним інтересам України-Русі. Слід зауважити, що Лев Данилович не поривав загальноруських дипломатичних зв'язків, оженивши свого сина Юрія на дочці Ярослава Ярославовича тверського, що укріплювало позиції України-Русі, а сході. Зовнішня політика українського короля Льва Даниловича на заході, базувалось на союзі з угорським королівством, а в подальшому з Чеським. Весною 1270 року, коли умер угорський король Бела IV, його приємником став брат дружини Льва Констанції Стефан V, який розірвав мир з Чехією і

розпочав проти останніх військову кампанію. У 1270 році між Стефаном V угорським та Пшемислом II чеським розпочалась війна. В акті мирного договору, який був заключений в червні 1271 році, серед союзників угорського короля Стефана V згадується король Лев Данилович, князі Мстислав Данилович і князь Василько: “ manigen snellen wigant, Kunic Leo Riuzen sant, der sipper dran genoz....”[96].

У війні, що розгорілася в Європі, зокрема війна чеського короля Пшемисла II з австрійським герцогом Рудольфом Габсбургом, король України-Русі Лев був на стороні чеського короля, оскільки останній, як свідчать джерела, просив допомоги у короля Льва: “Ottokarus contra Regem Ruthenorum... largo conjurio allicit” і “№Ottokarus contra Ruthenorum... Rehem Ruthenorum excita vit”; “Kunik Leo Riuzen”. Як засвідчує дане джерело, з самого початку кампанії руський король Лев був на стороні чеського короля Пшемисла II, та Рудольф Габсбург зробив усе, щоби перетягнути руського короля на свій бік і заключити з останнім союз. Він відправив до польських князів свого довіреного францисканця Генріха і доручив останньому встановити зв’язки з двором руського короля Льва Даниловича: “Cunig Leo von Reussen, der seiner sippwaz”[97]. Сукупність джерел дозволяє наголошувати, що Лев Данилович був досить впливовим політичним діячем не тільки в Європі, але й в Золотій Орді. Користуючись своїми зв’язками в Золотій Орді він постійно випрошував у ханів великі військові сили для військових кампаній проти Литви, Польщі, Угорщини. Балансування силами Західної Європи і Золотої Орди дозволяло Льву Даниловичу зберігати українську державу досить сильною, щоби вести замітну політичну діяльність, яка охоплювала Центральну Європу: Польщу, Угорщину, Чехію і навіть, німецькі землі.Політика великого князя Льва, за виразом російського історика А.Е. Преснякова, була дуже збалансованою, він, знаходячись між двома вогнями цивілізацій західною і східною, використовував монголо-татарську військову силу проти угрів і поляків, де останніми же постійно лякав монголо-татар[98].

Сучасники вважали короля Льва Даниловича великим державним діячем. Усі західноєвропейські хроніки титулують його королем Русі:“Leon Regem Ruthenorum”, “Kunic Leo von Riuzen”. Чеські та німецькі джерела теж титулують Льва Даниловича королем Русі: “Chuning Leo von Russen, der sciner sipp waz”[99]. Іпатіївський літопис пише, що у 1299 році у Брно відбувся з'їзд Руського короля з Вацлавом

королем Чехії. З приводу титулатури Льва Даниловича, академік І. П. Крип'якевич наголошував, що у Європі королівство Русь бере свій початок від Льва Даниловича, і послідуючі визначні володарі України-Русі титулувались королями, що видно із грамоти угорського короля відносно миру з чеським королем, де руський король, стоїть із ними на одному ієрархічному щаблі, а решта князів стоять на щабель нище. В останнє король Русі Лев Данилович згадується в угорському джерелі у час смерті угорського короля Бели IV. Дане джерело свідчить, що король Лев відібрав Закарпаття від Угорщини, і приєднав до своєї держави. Як наголошує угорське джерело: "Закарпатські замки були захоплені королем Русі"[100].

Внаслідок широкомасштабної політичної діяльності ім'я великого князя Льва було відоме в усій Європі, не випадково у анонімнім географічнім трактаті під 1308 роком "Flos historiarum Terrae Orientis" - "Джерело історії земель Сходу", який зберігається в французькій національній бібліотеці записано: "Рутенія велика країна (королівство) - (terra permaxima), яка з'єднується з Болгарією і Грецією, ця країна зараз залежить від татар", а князь у ній "Ring Leo- король Лев"[101]. Ми не будемо продовжувати досконально з'ясовувати розвиток політичних та соціально-економічних стосунків в українській державі часів короля Льва Даниловича, це на нашу думку, повинно бути нове фундаментальне дослідження, однак зауважимо, що могутнім правлінням українською державою королем Львом І, внаслідок його смерті у 1301 році, завершується наша робота по розробці концепції української державності в XIII столітті, яку ми концентрували на особі короля Данила Романовича.

Підсумовуючи нашу працю ми можемо наголосити, що внаслідок розгляду документів з'ясувався реальний факт, що по смерті короля Данила І, українська держава продовжувала функціонувати одним державним тілом від Карпат до Дніпра. Новому королю Шварну Даниловичу перейшла вся влада і управління українською державою, як і головні політичні і торгово-економічні центри українського королівства. На нашу думку, таке розпорядження король Данило зробив ще при своєму житті і взяв присягу з усіх можновладців української держави, включаючи князя волинсько-київського князя Василька. З цього приводу І. Шараневич вірно наголошував, що улаштування української держави по західноєвропейському зразку було остаточно вирішено у часи короля Данила. У його час Україна-

Русь остаточно перейшла на європейську систему престолонаслідування, що припинило феодальні війни в Україні-Русі, і дозволило передавати верховну владу в останній по прямій лінії від батька до сина, а тобто від Данила до його сина Шварна Данмиловича. Внаслідок того, що Шварн Данилович по-мер бездітним, верховна королівська влада в Україні-Русі перейшла до наймогутнішого українського володаря кінця XIII століття короля Льва[102].

З метою зміцнення центральної влади Данило Романович намагався знищити велику земельну аристократію і вважав за краще опиратися на міщанство та селян, надаючи їм різні пільги для сталого економічного розвитку. Власне ці класи у процесі феодальної війни забезпечили утвердження міцної королівської влади в Україні-Русі. Постійна татарська небезпека примушувала українського володаря будувати проти них нові оборонні пункти, замки, міста, що укріплювало торгово-економічну систему Української держави. Немає сумніву, що на розбудову української держави мав вплив країн Західної і Центральної Європи, де князі, королі для збільшення своїх доходів, засновували міста, як центри ремесла торгівлі і промисловості. Літопис докладно розповідає нам про заснування Холма, на улаштування якого Данило Романович почав призивати різноманітних іноземних майстрів: німців, ляхів і других. Король Данило, як зауважують джерела, залучив до розбудови української держави навіть селян, із яких утворив "нове військо" важко озброєну піхоту, яка зайняла місце боярських дружин, тим самим утвердивши в Україні-Русі, про що вже наголошувалось вище, перше українське регулярне військо. Дякуючи наявності могутньої військової організації, український король мав сильний вплив на країни Західної Європи: Угорщину, Польщу, Чехію і навіть Австрію, у зв'язку з цим, міг на рівні проводити широкомасштабні переговори з володарями цих країн папою Інокетієм IV про хрестовий похід проти татар. Щоб приєднати до себе папу, який мав великий вплив у Європі і фактично очолював союз католицьких держав, Данило Романович погодився піти на унію з Римською церквою і вступити в католицький союз держав, як його рівноправний член. Слід зауважити, що український володар, український народ зробив свій вибір у користь релігійної унії і союзу з католицьким заходом не у час релігійного чи політичного притіснення католиками, коли феодальна війна роздирала на шматки Україну-Русь і коли іноземні володарі самостійно по-насильницьки намагалися впроваджувати унію в Україні-Русі, а у час

коли українська держава знаходилась у фазі своєї найбільшої політичної, економічної, та військової могутності. Впроваджував унію один з наймогутніших володарів стародавньої України-Русі, представник древньої династії українських князів мономаховичів, предки якого усі були великими київськими князями, великий князь Данило Романович, син "самодержця усієї Русі великого князя Романа, що був царем в усій Руській землі, який ревно наслідував, як зауважив літописець, свого прадіда Володимира Мономаха"- дотримувався стратегії політичної могутності держави. Релігійна унія зближення з католицьким заходм аж ніяк не зачіпала культурних та духовних традицій українського народу. Володарем України-Русі, українським народом признавалась тільки зверхність папи, як вселенського релігійного ієрарха, як це нам засвідчують джерела: “ Папа римський Інокентій заклинав тих, хто зневажали грецьку православну віру, визнавав Данила єдиним законним володарем України-Русі”.

Після коронації, наголошував І. П. Крип'якевич, король Данило намагався ще більше зблизитися з Західною Європою, з метою організації хрестового походу проти татар, з метою перейняття її культурних та технічних надбань католицького заходу, щоб перетворити Україну-Русь в могутню західноєвропейську державу [103].

Отже, український король Данило І, це одна з найбільших яскравих постатей у історії української держави у середині XIII століття, феномен, який організував державне життя так, що воно залишилося незмінним до кінця XIII століття, і підтримувалось його не менш енергійними синами королем Шварном і королем Львом. Його постать нехай і сьогодні стане дороговказом новітнім відновлювачам державності стародавньої України-Русі.

Феномен української держави XIII століття і її володарів Романа, Данила, Шварна і Льва ще буде довго вивчатися вітчизняними і зарубіжними істориками, особливо зараз після відновлення української держави.

Нехай дана праця “Українська держава у XIII столітті” стане дороговказом з'ясування питання централізованої української державності, розпочне вивчення цього, ще майже нез'ясованого науковцями питання.

Список джерел та використаної літератури:

1.Руський літопис. К., 1989.358-365.
2.Д. Зубрицкий. История древнего Галицко-Русского княжества. Львов. 1853-1855, т. 3,с.112-115.
3.М.Ф. Котляр. Данило Галицький. К., 1979, с. 74-80. Руський літопис.К.1989, с. 368-369.
4.И.Я. Фроянов. А. Ю. Дворниченко. Города-государства Древней Руси.Л. 1988, с. 156.
5.Руський літопис. К. 1989, с. 368.
6.І.П. Крип'якевисч. Галицько-Волинське князівство. К. 1984, с115-117.
7.І.П. Крип'якевич. Вказана праця, с 119.
8.І.П. Крип'якевич. Вказана праця, с. 115-117.
9.Н.Дашкевич. Княжение Даниила Галицкого по нашим и иностран ным известиям. К. 1873, с. 96-105.
10.Н.Дашкевич. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). К. 1884, с. 2-3.
11.І.Шараневич. История Галицко-Володимирской Руси. Львов, 1863, с. 97-98.
12.Руський літопис. К. 1989, с. 367-368.
13.Руський літопис. К. 1989, с.366-367.
14.І. Шараневич. Історія Галицко-Володимерской Руси, с. 97-98.
15.Ropell. Geschichte pollens. Berlin. 1897, t. 1, s. 414-415.
16.Н. Дашкевич. Первая уния в Юго-Западной Руси, с. 2-3.
17.Kunasiewiz. Przewodnik po kosciele Bozego ciata otza. Dominicanow we Lwowe. Lwow. 1878, s. 45-48.
18.Н.И. Линниченко. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. К. 1884, с. 167-177.
19.Vericus et fratres suicorumgue concives latini. Theiner. 1864, 1, NLV, LVI.
20.Описание Киево-Софийского собора и Киевской киевской иерархии. Киев. 1925, с. 95.
21.Monumenta Poloniae. Lwow 1878, t. 3, s. 23.
22.Monumenta Poloniae. Вказана праця, t. 3, s. 23.
23.Н. Дашкевич. Первая Уния в Юго-Западной Руси, с. 9.
24.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950,с. 251.
25.Руський літопис. К. 1989, с. 314, 332.

26.Д. Зубрицкий. История Галицко-Русского княжества. Львов. 1855, т.3, с. 152-153.
27.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 153.
28.Н. Дашкевич. Переговоры пап с Даниилом Галицким об Унии Руси с католичеством. "Известия" Киевского Университета N8 за 1884 г, (с. 136-181), с. 137. 29.
29.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 152-153.
30. Плано-Карпіні., с. 42-44.
31.Руський літопис. К. 1989, с. 368. . Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 152-153. Плано-Карпіні., с. 42-44.
32.Н. Дашкевич. Первая Уния Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). К. 1884, с. 31, 42.
33.Н. Дашкевич. Первая Уния в Юго-Западной Руси, с. 44-45.
34.Д. Зубрицкий. Вказана праця, т. 3, с. 150-151.
35.Руський літопис. К. 1989, с.
36.Плано-Карпіні, с. 44.
37.Плано-Карпіні. Вказана праця, с. 57.
Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel, t. (1235-1260). Pest. 1869,p. 164.
39.Рубруквис, с. 90.
В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950,с. 251-252. Плано-Карпіні, с. 61.
41.L. Muratori. Rerum italicarum shcriptores, 3. Mediolani, 1723, p. 592.
42.HRM. 1, №72.
43.HRM, 1, №68.
44.HRM, 1, №67.
45.HRM, 1, №69. (1247).
46.HRM, 1, №77.
47.Руський літопис. К. 1989, с. 368.
48.Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ascivilis, ed. G. Fejer, t. 4, 2, p. 144. Budae, 1829 (від 9 травня 1259 р.)
49.Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів.1930, ч.2, с.205-211.
50.Fontes Rerum Bohemicarum, t. 2, 5. Praze. 1874, p. 89, t. 3, p. 312.
51.M. Fischetr. Merkwirdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). Wien, 1815, s. 217-218, N 60.

52.Monumenta Germanika Historika (MGH; SS, t. 5. Pars 1, Hannoverae. 1890, s. 134-154.
53.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 256.
54.MGH. Вказана праця, t, 9, p. 599.
55.A.Huber. Die steirische Reimchronik und das osterreichischen Geschichtsforsch und. Bd. 4, Heft 1, Insbruk, 1883, 351, Anm. 1.
56.МРН, t. 2, p. 573, p. 805.
57.Руський літопис. К. 1989, с. 368.
58.Руський літопис. К. 1989, с. 368-369. В. Т. Пашуто, с. 259.
59.HRM, 1, №90.
60.Fontes Rerum Bohemicarum, t. 2. Praha. 1874, s. 291. Codex Diplomaticus et Epistolaris Morawiae, ed. A. Boczek, t. 3. Olomoucti, 1841, №192, №193.
61.A. Amman. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orfhodoxee. Orientalia Christiana Analesta. Roma. 1936, s. 142, 251, 261.
62.HRM, t. 2, Spb. 1842, p. 348, N5, 2. Oesterreichische Cronik. Hannoverae et Lipsiae. 1909, p. 120.
63.Плано-Карпіні, с. 44.
64.Руський літопис. К. 1989. с. 368-371.
65.B. Wlodarski. Polska i Czechy w drugiej polowinie 13 i pozatkach 14 wieku (1250-1360). Arch. Tow-wa Naukowe we Lwowe, dzial 2, t. 7., zeszyt 3. Lwow. 1931, s. 31.
66.Л. Махновець. про автора Слова о Полку Ігоревім. К. 1987, с. 24-29.
67.Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
68.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 280.
69.МРН. Vatikan, 3, N84.
70.І.П. Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство. К. 1984, с. 102-103. Руський літопис. К. 1989
71.М. Ф. Котляр. Полководці Давньої Русі. К. 1989, с. 148-149.
72. . Т. Пашуто. Вказана праця, с. 282.
73.І. П. Крип'якевич. Вказана праця, с. 104.
74.O. Raunaldo. Annales Ecelesiastici, t. 3. Lucae. 1748, p. 43. (під 1259 р.)
75.RBM, t. 2, N186. (від 20 липня 1258 року).
76.Regester der Markgrafen v. Brandeburg aus askaniscen Hause ed H. Krabbo, Munchen-Berlin. 1922, N269.
77.MGH, SS, t. 9. (Annales S. Rudberti Salisburgenses, p. 795. (під 1260 роком).

78.Oesterraichische Reimchronik, MGH, t. 5, p. 210 (v. 15233).
79.В. Т. Пашуто. Вказана праця, с. 289.
80.ПСРЛ. М. 1962, стб. 864-869.
81.Д. Н. Алексанров. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь в 13-14вв. и образование Литовского государства. М. 1994, с. 114.
ПСРЛ. М. 1962, т. 2, стб. 864-869.
82.Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. М. 1987, с193.
83.Wlodarski. Вказана праця, s. 226-227.
84.Д. Н. Александров. Вказана праця, с. 116.
85.ПСРЛ. М. 1962, стб. 866-667.
86.ПСРЛ. М. 1962, стб. 869-870.
87.М.С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1993, т. 3, с. 32-33.
88.М. Ф. Котляр. Данило Галицький. К. 1979, с. 154-156.
89.І. П. Крип'якевич. Нариси історії Львова. Львівю1956, с. 22.
90.М. Ф. Котляр. Данило Галицький, с, 155-157.
91.Руський літопис. К. 1989, с. 368-370.
92.І. П. Крип'якевич. Нариси історії Львова, с. 22-24.
Dlugosz J. Opera omnia. Cracoviae, 1863-1887.
93.І. Шараневич. Стародавній Львів. Львів 1861, с. 19-20.
94.В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси, с. 290-291.
95.А. Н. Насонов. Монголы и Русь. М. 1940, с. 69-71. Oesterreichiche Cronik, MGH, t. 6. Hannoverae et Lipsias. 1909, p. 133.
96. RBM, t. 2, N735, p. 302.
97.MGH, t. 6. Вказана праця, p. 133.
98.А. Е. Пресняков. Курс лекций по Русской истории.М.1993, с. 39-40.
99.MGH, t. 5. Вказана праця, p. 210 (v. 15233), MGH t. 6, p. 133.
100.І. П. Крип'якевич. Нариси історії Львова, с. 108.
101.G. Lozinski. La Russie dans la litterature francoise du moyen age. Revue des ctudes Slaves. 1929, t. IX, fasc. 1-2, p. 71-88; fasc. 3-4, p. 253-269, p. 258, Note I.
102.І. Шараневич. Істория Галицко-Волынской Руси. Львов. 1863, с.107.
103.І. П. Крип'якевич. Історія України. К. 1990, с, 79-81.

Висновок

В виданні другому монографії “Українська держава в XIII столітті”, досліджено проблеми становлення української державності в період правління князів України-Русі Романа, Данила, Шварна і Лева.

В монографії “Українська держава в XIII столітті” висвітлено політичні процеси об’єднання князівств України-Русі в XIIII столітті в єдину Українську державу, а також питання ролі української церкви у державотворчому процесі.

Монографія висвітлила також питання унії церков, як позитивного явща до входження Української держави в XIII столітті в Союз католицьких держав.

Монографія “Українська держава в XIII столітті” довела, що власне в XIII столітті остаточно склалась класична українська національність і українська державність на глибоких коріннях своєї національно-культурної індивідуальності за час блискучого непреривного українського національного та державного устрою який кристалізовувався у продовж чотирьох століть з IX по XIII століття.

Монографія “Українська держава в XIII столітті” довела, що утворення Українського королівства в середині XIII століття це класичний український середньовічний феномен, який узагальнив віковічні європейські та кульутно-християнські традицій українського народу.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

Українська держава в XIII столітті

Видання III, 2020р.

Подано до друку 2.05.20 р. Підписано до друку 3.05.20 р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний.
Умовн.друк.арк.10,25
Зам.56. Тираж 300 екз.
Видавництво "СІМИК"
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.
Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМИК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а,
тел. (0342) 78-91-29

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net
www.easterneurope.nethouse.ua